
ZIONALE
VITT. EMANUELE
12
3 A
2

C. PLINII SECVNDI HISTORIÆ MVNDI

Tomus Secundus.

A SIGISMVNDO GELENIO *diligenter castigatus, veterúmque codicum collatione restitutus.*

Additæ ad marginem variæ lectiones ex doctorum virorum scriptis fideliter excerptæ.

Quæ in hoc Tomo continentur sequens pagina indicat.

EDITIO POSTREMA.

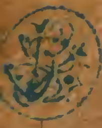

TYPIS IACOBI STŒR.

M. DCXVI.

Summatim hæc insunt libris singulis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XII.

PROOEMIVM.

ANIMALIVM *omnium, quæ nosci potuere: natura generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidē nihil sine ea viuit) terra edita, vt inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum natura opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summúmque munus homini datum. arbores syluæque intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis cædi mōtes in marmora, vestes ad Seras peti: vnionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibúsque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere, a ac moribus primordia ingerere.*

a ac Deorū honor ib. Dal.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum.

CAP. I.

HÆc fuere numinum templa, priscóq; ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atq; ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua numina, tanquam & cælo attributa credimus. Arbores postcà blandioribus fruge succis hominem mitigauere.. Ex iis recreans membra olei liquor, viréſque potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen secundæ. Mille prætereà sunt vsus earum, sine quîs vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaueri, antè, quàm, vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse causam superfundendi se Italiæ, quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilē ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam oleíque ac vini *a* præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno peti-

a primitias.

tam

tam orbe? Platanus hæc eſt, per mare Ionium in Diomedis inſulam eiuſdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vſq; peruecta, ad tributarium etiam pertinens ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionyſius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegyum in vrbem tranſtulit eas, domus ſuæ miraculum, vbi poſtea factum gymnaſium: nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere, & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem: tantúmque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo enutriantur: compertum id maximè prodeſſe radicibus: docuimúſque etiam arbores vina potare. Celebratæ ſunt primùm in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum xxxvj. vnius radice ramos antecedente. Nunc eſt clara in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilij modo caua lxxx. atque vnius pedum ſpecu, nemoroſo vertice, & ſe vaſtis protegens ramis, arborum inſtar, agros longis obtinens vmbris: ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini, ſaxea intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices: tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite, largè ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuiſſe in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxíſque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epu-

lati, cùm ipse pars esset vmbræ xv. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus vna, insignis vtriusque linguæ monumentis, nunquam folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu verò non alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum in ipsa Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere vitium: quandoquidē commendatio arboris eius non alia maior est, quàm Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potētiæ causa Cæsaris libertus adoptasset, spado Thessalicus prædiues, vt meritò dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Duránt q; etiam in Italia portenta terrarum, præter illa scilicet, quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamaplatano, & quis primus totonderit viridaria. CAP. II.

NAmque & chamæplatani vocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & serendi genere, & recidendi. Primus Cn. Marius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos a lxxx. annos.

a XXX. M.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. CAP. III.

PEregrinæ & cerasi, Persicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter frugiferas. In præsentia externas persequemur.

ſequemur, à ſalutari maximè orſi. Malus Aſſyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius eſt vnedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum aliàs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes vnà conditus, arcétque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis candentibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe propter remedij præſtantiam fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longiùs, ſeri arctiſſimè transferríque meminiſſe conueniet, vt ſemel quæque dicantur. Sed niſi apud Medos, & in Perſide, naſci noluit. Hæc eſt autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus. CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicẽ regibus Perſidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno penſitaſſe Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita ſignificauit. Æthiophas eadem cauſa pendere ſolitos. Tanta ebori autoritas erat vrbis noſtræ trecenteſimodecimo anno: tunc enim autor ille hiſtoriam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum eſt, quod eidem credimus,

qui Padum amnem vidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæque, aut ſibi cognitum. Æthiopiæ forma, vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen vſque à Syene fine imperij, per nongenta xcvj. M. paſſuum, nullámque aliam niſi palmarum generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Accendi eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri ſplendoris, ac vel ſine arte protinus iucundi: alterum fruticoſum cytiſi modo, & tota India diſperſum.

De ſpina & ficu Indicis.

CAP. V.

IBi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa, vel lucernis, igni protinus tranſiliẽte. Nunc eas exponam, quas mirata eſt Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ſerens, vaſtis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo ſpatio inſigantur, nouámque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti, procúlve fornicate ambitu. Superiores eius rami in excelſum emicant, ſyluoſa multitudi-
a plerũque ne, vaſto matris corpore, vt lx. p. a pleræque or
in orbẽ col be colligant vmbra verò bina ſtadia operiant.
ligant, vm- Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ
bram verò habet: ea cauſa fructum integens, creſcere pro-
bino ſtadio hibet. Rarúſque eſt, nec fabæ magnitudinem
pariãt. M. excedens: ſed per folia ſolibus coctus præ-

dulci

dulci sapore dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. CAP. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum viuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, vt vno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominib. Est & terebintho similis cætera: pomo amygdalis, minore tantùm magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris vtique hanc aliqui terebinthum esse proprij generis potiùs, quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciũt, foliis, moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquàm oleastri fructu.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & aliis pluribus. CAP. VII.

PAssim verò quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hæ priusquàm dehiscant decerptæ, tostæque sole, fa-

ciunt quod vocatur piper longum : paulatim verò dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper : quod deinde tostum solibus, colore rugísque mutatur. Verùm & iis sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculantur, fiúntque semina cassa & inania, quod vocant brechmasin, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimúmque & pallidum. Gratius nigrum, leuiúsque vtroque candidum. Non est huius arboris radix, vt aliqui existimauere, quod vocant zimpiberi, alij verò zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atq; Troglodytica in villis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras v j. Piper longũ facillimè adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras x.xv. Albũ x.vij. nigrũ x. iiij. Vsum eius adeò placuisse mirũ est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit : huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua : sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur, vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorẽ myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt in Indico luco id gigni.

Aduehitur odoris gratia. Fert & ſpina piperis ſimilitudinem præcipua amaritudine, foliis paruis denſiſque cypri modo, ramis trium cubitorũ, cortice pallido, radice lata lignoſáque, buxei coloris. Hæc in aqua cum ſemine excepta in æreo vaſe medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulterátque medicamentum. Item aſphodeli radix aut fel bubulum, aut abſinthiũ, vel thus, vel amurca. Lycion aptiſſimum medicinæ quod eſt ſpumoſum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinã ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis. CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ. Qualis ſit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti vſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, ſed laudatius India. Eſt autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, ampliſſimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum vſum. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius ſpina lacrymarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit. Alexandrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis ſerpentib. quarũ i-

ctu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hircaniæ conuallibus ficis similes esse arbores, quæ vocantur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio, & arboribus Persici maris.

CAP. IX.

VIcina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alij brochon appellant, alij malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile ceræ, odoratum, & cũ fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiáque & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media aduectum. Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nidor siccus, multíq; candidi vngues. Præterea suum pondus, quod grauius esse aut leuius non debeat. Pretium syncero in libras x. terni. Gentes suprà dictas Persis attingit. Rubro mari (quod ibi Persicũ vocauimus) longè in terra æstus agente, mira arborum natura. Nanque erosæ sale, inuectis derelictísque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectantur. Eædem mari adueniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno

no æstu operiuntur totæ : apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis vnedonis, pomum amygdalis extrà , intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos insula in eodem sinu est, repleta syluis, quà spectat Orientem, quaque & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quę maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis, & arboribus ex quibus vestes fiunt, & quibus modis constent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores vocant gossampinos, fertiliore etiã Tylo minore , quæ distat x. M. pas. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteáque ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciãt, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia arbor floret albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod *a* miremur in eo tractu. Est & alia simi-lis, foliosior tamen ros' ǽque floris: quem noctu comprimẽs, aperire incipit Solis exortu, meri-die expãdit. Incolæ dormire eũ dicunt. Fert ea-

a miremur. In eo tractu est & alio. *Vet.*

dem insula & palmas,oleásque ac vites,&cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontib. & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem, quoniam fructus is constat radice, frutice, cortice, succo,lacryma,ligno,surculo,flore,folio,pomo.

De costo, & nardo, & differentiis nardi.

CAP. XII.

RAdix & folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu feruens, odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera,nigrum & quod melius,candicans. Pretium in libras xvj. De folio nardi plura dici par est, vt principali in vnguentis: Frutex est graui & crassa radice,sed breui ac nigra, fragiliq;, quã uis pingui, situm redolente, vt cyperi, aspero sapore,folio paruo densóque. Cacumina in aristas se spargunt:ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum,ozænitidis nomine,virus redolens. Adulteratur & pseudonardo herba, quæ vbique nascitur crassiore atque latiore folio, & colore languido in candidum vergente.Item sua radice permista ponderis causa,& gummi,spumáque argenti,aut stibio,cyperíve cortice. Syncerum quidem leuitate deprehenditur.& colore ruffo,odorísque suauitate,&gustu maximè siccãte os,sapore iucundo. Pretium spicæ in libras x. c. Folia diuisere annonam : ab amplitudine hadrosphærum vocatur maiorib. foliis x. xxx. Quod minore folio est mesosphærum appellatur:emitur x. lx. Laudatissimum microsphærum è minimis folium pretium eius x. l x x v. Odo-

Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit, nigriori melior. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali: geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosáque, & imitante auium pedes, Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluitúrq; vino. Siccatur in vmbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen leuius. Pretium xiij. In his probatio vna, ne sint fragilia, & arida potiùs, quàm sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quæ hirculus vocatur, à grauitate odoris & similitudine, qua maximè adulteratur. Distat, quòd sine cauliculo est, & quòd minoribus foliis, quódque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

De asaro, amomo, amomide & cardamomo.

CAP. XIII.

NArdi vim habet & asarum: quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellãt. Est autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribúsq;, flore purpureo, radice Gallici nardi: semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in vmbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico, Foditur, cùm folia mittere incipit, & in Sole siccatur, celeriter situm trahens ac senescens. Inuenta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi vua in vsu est, Indica vite labrusca: vt alij existimauere, frutice a myrtuoso, palmi alti a myrteolo *Scal.*

a manu paulatim & leuiter.

tudine, capitúrque cum radice, *a* manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmque candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libra x.lx. friato verò amomo xlviij. Nascitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis & gummi liquido vt cohæreat, conuoluátque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur amomis; minùs venosa atque durior, ac minùs odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facile tritu, odorísque *b* parui: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni priùs Arabiæ diuitias indicari cõueniret, causásque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis.

b parui. Quod verius costo vicinius esse.

De thurifera regione.

CAP. XIIII.

THura, præter Arabiam, nullis ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt Atremitæ pagus Sabæorum, *c* capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mansionib. distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Græci mysteriũ dicunt. Spectat ortus Solis æstiui, vndiq; rupibus inuia, & à dex-

c Caput. Dal.

à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est, pass. quinque M. aliqui x x x i j. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurrúntque & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximéque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Ferúntque MMM. non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vendicent. Sacros vocari, ob id, nec vllo congressu fœminarum funerúmque, cum *a* incidant eas arbores aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ *sit* facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum *b* etiam tradita est facies. Græcorum *c* exempla variant. Alij folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus: quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere.

a incidunt eas arb. aut metũt *Dal.*

b earum *M.* & *Ch.*

c exemplaria *Dal.*

taléſque in Carmania apparere, & in Ægypto ſatas ſtudio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri eſſe conſtat: quidam & folium ſimile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nam & Aſiæ reges ſerendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iurè miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi poteſt, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti ſemel anno ſolebat, minore occaſione vendendi. Iam quæſtus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantiſſimo æſtu, incidentibus quà maximè videatur eſſe prægnans, tenuiſſimúſque tendi cortex. Laxatur hîc plaga, non adimitur. Inde proſilit ſpuma pinguis. Hæc concreta denſatur, vbi loci natura poſcat tegere palmea excipiente, aliubi aurea circumpauita. Purius illo modo, ſed hoc ponderoſius. Quod in arbore hæſit, ferro depectitur, ideo corticoſum. Sylua diuiſa certis portionibus mutua innocentia tuta eſt. Neque vllus ſaucias arbores cuſtodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla ſatis cuſtodit diligentia officinas. Subligaria ſignantur opifici. Perſona adiicitur capiti, denſúſve reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos ſyluæ habent. Autumno legitur ex æſtiuo partu. Hoc puriſſimum, candidum. Secunda vindemia eſt vere, ad eam hyeme corticibus inciſis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc darhiatum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidus, ſed veteris odoratius. Quidam & in inſulis melius

melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliâs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter vsurparetur. Masculum aliqui putant à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio, cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem *a* orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est *b* xxxix. denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt largè Deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem *c* vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido lxxx.xxvij. mil. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum lxij. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribisque regum certæ. Sed præter hos & custodes, satellitesq;, & hostiarij, & ministri populãtur.

a arabiã *Ve.* *sic & Dios.*

b *Quædam exemplaria habẽt*, xxix. denariorũ, *alia* xxviij.

c inuocant Sabi *M.*

d Catabanitas. *Strab.*

Iam quacunque iter eſt, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro manſionibus, variiſque portoriis pendunt, vt ſumptus in ſingulos camelos denariûm d c l x x x v i ij. ad noſtrum litus colligat: iterúmque imperij noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra x v j. pretium habet: ſecunda xv. tertia x i i i j. Apud nos adulteratur reſinæ candidæ *a* gemma perquàm ſimili: ſed deprehenditur, quibus dictum eſt, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt ſtatim ardeat. Item ne dentem recipiat potiùs, quàm in micas frietur.

a gutta *Dal.*

De myrrha & arboribus myrrhæ. CAP. XV.

MYrrham in iiſdem ſyluis *b* permixta arbore naſci tradidere aliqui, plures ſeparatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur. vt apparebit in generibus. Conuehitur & ex *c* inſulis laudata, petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit, multum ſylueſtri prælata. Gaudet raſtris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, craſſiore quàm thuris, & ab radice etiam, quàm reliqua ſui parte. Corticem læuem ſimilémque vnedoni: ſcabrum alij ſpinoſiſſimúmque dixere. Folium oliuæ, verùm criſpius, & aculeatum. Iuba olusatri. Aliqui ſimilem iunipero, ſcabriorem tantùm ſpiniſque horridam, folio rotundiore, ſed ſapore iuniperi. Necnon fuere, qui è thuris arbore vtrunque naſci mentirentur. Inciduntur bis & ipſæ, iiſdémque temporibus, ſed à radice vſque ad ramos, qui valent. Sudant autem ſponte priùs, quàm incidantur, ſtacten dictam, cui nulla præ-

b permixtũ arborẽ *M.*

c Syluis

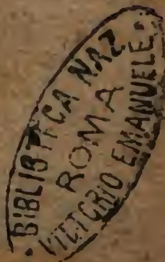
præfertur. Ab hac satiua, & in syluestri quoque melior æstiua: Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cæterò passim à vulgo coemptam in folles confarciunt, ipsique vnguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ & natura, & precio eius.

CAP. XVI.

GEnera complura: Troglodytica syluestrium prima. Sequens Minæa, in qua & Atramitica est, & Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorũ mari proxima. Sexta, quam Dusaritin vocant. Est & candida vno tantùm loco, quæ in Messalum oppidum confertur. Probatur Stroglodytica pinguitudine, & quòd aspectu *a* aridior est, sordidáque ac barbara, sed acrior cæteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi & tabescentis: vtque fracta candidos vngues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus variæ. Pessima intus nigra: peior si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia. Stactæ verò à vj. ad l. Satiuæ summum ad x x i j. Erythrææ ad x v j. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo ad x i i j. eius verò quam odorariam vocant, ad xiiij. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore gummi dente lentescentis. Falla-

a viridior est horrida *Dal. ex Dios.*

cissimè autem adulteratur. Indica myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solùm peius India affert facili distinctione: tantò deterior est.

De mastiche, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace. CAP. XVII.

a Iam ego transeo ad mast. quæ & ex humili spina &c. Dal.

ERgo transit in mastichen, quæ & ex alia spina fit in India: itémque in Arabia: lamam vocant. Sed mastiche quoque gemina est: quoniam & in Asia Græciáque reperitur herba radice folia emittens & carduum similem malo, seminis plenum: lacrymáque erumpit incisa parte summa, vix vt dignosci possit à mastiche vera. Necnon & tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras xx. nigræ verò xij. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur, vt thura, resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: fortè casúque hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum aliâs frondibus animal, odoratorum verò fruticum appetentius, tanquàm intelligant pretia, carpere, germinum caules prædulci liquore turgentes, distillantémque ab his casus mistura succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere: verùm autem ladanum Cypri insulæ esse: vt obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, &

esse

esse œsypum hircorum barbis *a* genibúsq; villosis inhærens, sed ederæ flore derosa, pastibus matutinis, cùm est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, *b* ledam appellent: etenim illi ledanum vocant. huius pingue insidere: itaque attractis funiculis herbam eam conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Ægyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (vt alij) generante & id thuris arbore: colligique, vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libra asses *c* xl. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitántque in igne. Præterea syncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & oleo dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis ex fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: & pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa *d* mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, & alienarum auiditas. Petunt igitur in Helimæos

a genisque *Vet.*

b ledon. *ex Diosc.*

c *Aliàs*, xxx

d mirrhæ od. & ab exteris *M.*

arborem brutam cupresso fusæ similem, exalbidis ramis iucũdi odoris accensam, & cum miraculo historijs Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere portionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro fumúmque eius contra ligna alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit á cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis. Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palæstinam Syriam. Posteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiam priùs ista portasse, quàm in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia talentûm thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, non alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: cibósque Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorúmque non alio, quàm ex æris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis, suffiúntque tecta. Adeò nulla est voluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas vrunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

a falsi & ingrati *Ma.*

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamẽ felix appellatur Arabia, *a* falsa & in-

ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit. Æstimentur post à toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimque congesta honori cadauerum, quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò verò (vt palàm est) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare est. Ex illo nanque margaritas mittit. Minimáque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, peninsuláque illa imperio nostro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia.
CAP. XIX.

Cinnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princépsve Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribúsque decuti, carnis quam a ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Idem casiam circa paludes propugnante vnguibus diro vespertilionum genere, aligerísque serpentibus: hic commentis augentes rerum pretia. Commutata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam vniuersitatis halitum è tota

a ipse inferret M.

a ſpiratu cõ ceptũ *Dal.*

peninſula exiſtere, tot generum auræ *a* ſpirante concentu, Magnique Alexandri claſſibus. Arabiam odore primùm nuntiatam in altum. Omnia falſa, ſiquidem cinnamomum, idémque cinnamum, naſcitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. Ij mercantes id à conterminis, vehunt per maria vaſta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cum omnium inſtar ibi ſint homo tantùm & audacia. Præterea hybernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maximè flantibus. Hi recto curſu per ſinus impellunt, atque à promontorij ambitu. Argeſte deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque vix *b* quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea, & ahena, veſtes, fibuláſque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarum maximè fide conſtat. Ipſe frutex duum cubitorum altitudine ampliſſimus, palmique minimus, iiij. digitorum craſſitudinis, ſtatim à terra ſex digitis ſurculoſus, arido ſimilis. Cùm viret non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior imbre, *c* cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, ſed denſiſſimis in vepribus rubiſque, difficilis collectu. Metitur non niſi permiſerit Deus. Iouem hunc, intelligunt aliqui: Aſſabinum illi vocant xliiij boum caprarúmque & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut poſt occaſum licet. Sarmenta haſta diuidit ſacerdos, Deóque partem ponit: re-

b peracto anno *Dal.*

c ceu diræ *Vet.*

reliquum mercator in naſſas condit. Eſt & alia fama, cum Sole diuidi, ternáſque partes *a* germina fieri, dein ſorte *a* cremia diſcerni: quódque *M.* Soli ceſſerit relinqui, ac ſponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuiſſimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breuiore menſura, atque ita ordine. Viliſſimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimũ corticis, in quo ſumma gratiæ. Qua de cauſa præferuntur cacumina, vbi plurimis cortex. Ipſum verò lignum in faſtidio eſt propter origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium eſt in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, *b* nigriúſque. Quondam præferebatur candidum, nunc contrà nigrum laudatur: atque etiam varium præferunt candido. Certiſſima tamen *c* æſtimatio, ne ſit ſcabrum, atque vt inter ſe tritum tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarum rege ſolo proficiſcitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm mille. Auctum id parte dimidia eſt, incenſis, vt ferunt, ſyluis ira barbarorum. Id acciderítne ob iniquitatem præpotentium an forte, non ſatis conſtat. Auſtros ibi tam ardentes flare, vt æſtatibus ſyluas accendant. inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Veſpaſianus Auguſtus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat Diuo Auguſto coniux Auguſta, aureæ pateræ impoſitam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana dura-

a germina

b nigricánſque

c æſtimatio ne ſi ſit *M.*

bantur, donec id delubrum incendio consumptum est. Frutex & casia est, iuxtáque cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute veriùs, quàm cortice, quem contra atque in cinnamo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primùm emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: vltra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima: damnatur verò candida. Consecant surculos longitudine binûm cubitorum. Mox præsunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarum, vt iis putrescentibus vermiculis lignum erodant, & excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris *a* mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potiùs, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata sed amara, idcóque vtilior medicis, sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras X.L. cæteris X.V.

a grauissimi.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro.

CAP. XX.

His addidere mangones, quam daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiúmque eius faciunt X.CCC. Adulteratur styrace, & propter similitudinem *b* corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremóque in margine imperij, quà Rhenus alluit, viuit in aluearíis apum sa-

b cortice Vet.

ta. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamíq; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato, & gabalio, & de myrobalano.

CAP. XXI.

EO comportatur & ser chatum, gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum cinnamo casiáque nascentia. Peruenit tamen aliquando serjchatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x vj. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & *a* glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, similis folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vtilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, *b* glandem nigram ac pinguem, nucleóq; gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus, Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentem, & quamuis in palustribus nascatur, breuiorē sicciorémque. E diuerso Arabicam viridē ac tenuiorem: & quoniam sit montosa, spissiorem. Longè autem optimā Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autem tantùm cortices premunt: medici nucleos tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

a grandē eius arborē *M.*

b grande m nigr. nec ping. *M.* grande nigra ac pingui *Dal.*

De phœnicobalano, & calamo odorato.

CAP. XXII.

MYrobalano in vnguentis ſimilem proximúmque vſum habet palma in Ægypto, quæ vocatur adipſos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat matureſcere. Quod relinquitur phœnicobalanus vocatur, & nigreſcit veſcentéſque inebriat. Myrobalano pretium in libras x. bini. Inſtitores & fæcem vnguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in Arabia naſcens, communis Indis atque Syriæ eſt: in qua vincit omnes à noſtro mari centum l. ſtadiis. Inter libanum montem, aliúmque ignobilem, non (vt quidam exiſtimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius paluſtria æſtate ſiccantur, tricenis ab eo ſtadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hîc vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris ſui generis differunt aſpectu: ſed calamus præſtantior odore, ſtatim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliórque qui minus fragilis, & qui aſſulosè potiùs quàm rhaphani modo frangitur. Ineſt fiſtulæ araneum, quod vocant florem. Præſtantior eſt, cui numeroſius. Reliqua probatio, vt niger ſit. Damnatur, aliubi. Melior, quod breuior & craſſior lentúſque in frangendo. Calamo pretium in libras xj. iunco xv. Tradúntque iuncum odoratum & in Campania inueniri. Diſceſſimus à terris, Oceanum ſpectantibus ad conuexas in noſtra maria.

De Hammoniaco, & sphagno. CAP. XXIII.

ERgo Æthiopiæ subiecta Africa Hammoniaci lacrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo, Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterum pingue & resinosum, quod phyrama appellant. Adulteratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur. & quam purissimis. Pretium optimi in libras *a* asses xl. Sphagnos infra eo situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine canabi arborum villi, quales in quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atque altissimis, secunda rutilis: nulla nigris. Et in insulis petrisque nati improbantur, omnésque quibus palmarum atque non suus odor sit.

a Asses xxx.

De cypro, & aspalatho, & maro. CAP. XXIIII.

CYprus in Ægypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, flore candido odorato. Coquitur *b* hoc in oleo, premitúrque posteà quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidám hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ flore rosæ. Radix

b hic *Dal.* flos nēpe Cyprinū *Dal.*

vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem, quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij sceptrum: probatio eius in colore ruffo vel igneo, tactúque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras xv. In Ægypto nascitur & maron, peius quàm Lydium maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorũ. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque diximus. Seruit nunc hæc: & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, vt vitis: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis seipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiêre in eandem Iudæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro fruticé est. Seritque nunc eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procérior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arboris tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum frutice

ticosum,odoratius:hoc trachy appellant. Tertium eumeces,quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas,nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior,quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento,ne quid vltra corticem violet.Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocãt,suauitatis eximiæ,sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simúlque durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam cõcham impleri iustum erat. a Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt. dccc. amputatio ipsa surculúsque vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur,& coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici,minima ligno.Ex hoc buxosum est optimum,quod est odoratissimum:è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu,feruénsque in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine,inanitate,longitudine,odoris ignauia,sapore piperis. Lacry-

a Anni verò fœcunditate è maiore horto cõgios senos singulis annis, cum & duplo, &c.

vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cæleſtis, eandem, quæ ſit aſpalatho, ſuauitatem odoris exiſtere, ſed in aſpalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Eryſiſceptrum vocant, alij ſceptrum: probatio eius in colore ruffo vel igneo, tactúque ſpiſſo, & odore caſtorei. Permutatur in libras xv. In Ægypto naſcitur & maron, peius quàm Lydium maioribus folijs ac varijs. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balſamo, & opobalſamo, & xylobalſamo, & ſtyrace, & galbano. CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balſamum, vni terrarum Iudææ conceſſum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero paucioru͂. Oſtendere arbuſculam hanc vrbi Imperatores Veſpaſiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque diximus. Seruit nunc hæc: & tributa pendit cum ſua gente, in totum alia natura, quàm noſtri externique prodiderant. Quippe viti ſimilior eſt quàm myrto. Malleolis ſeri dicitur, nuper vincta, vt vitis: & implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſeipſæ ſuſtinent. Tondetur ſimiliter fruticans, ac raſtris niteſcit, properátque naſci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiêre in eandem Iudæi, ſicut in vitam quoque ſuam. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Seritque nunc eam fiſcus: nec vnquam fuit numeroſior, aut procérior. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit. Arboris tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriſton. Alterum ſcabro aſpectu, incuruum fru-

tice

ticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocãt, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simúlque durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam cõcham impleri iustum erat. *a* Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt. dccc. amputatio ipsa surculúsque vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruénsque in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacry-

a Anni verò fœcunditate è maiore horto cõgios senos singulis annis, cum & duplo, &c.

mæ probatio, vt ſit pinguis, tenuis, ac modicè ruſſa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridis *a* craſſúſque, peſſimus niger. Quippe, vt oleum ſeneſcit. Ea omni inciſura maximè probatur, quod antè ſemen fluxit. Et aliàs adulteratur *b* ſemine ſuo, vixque maleficium deprehenditur guſtu amariore, Eſſe enim debet lenis, non ſubacidus, odore tantùm auſterus. Vitiatur & oleo roſæ, cyperi, lentiſci, halani, terebinthi, myrti, reſina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequiſſimè autem gummi, quoniam ipſum quoque inhæreſcit manu inuerſa, & in aqua ſidit: quæ probatio eius gemina eſt. Debet ſyncerũ & inhæreſcere: ſed & hoc gummi addita fragiii cruſta euenit. Et guſtu deprehenditur. Carbone verò, quod cera reſináque adulteratum eſt, nigriori flamma. Nam melle mutatum ſtatim contrahit muſcas. Præterea ſynceri denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima vaſis, adulterata olei modo innatat: & ſi metopio vitiata eſt, circulo candido cingitur. Summa probatio eſt, vt lac coagulet, in veſte maculas non faciat: nec manifeſtior alibi fraus. Quippe millibus denariûm ſextarij empti: vendente fiſco trecenis denariis væneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalſamo pretium in libras vj. Proxima Iudææ Syria ſupra Phœnicen ſtyracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Caſium Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nomine, cotoneo malo ſimilis, lacrymæ ex auſtero iucundioris, intus ſimilitudo harundinis, ſucco prægnans. In hanc circa Canis ortum aduolant pennati vermiculi erodentes: ob id in ſcobe ſordeſcit. Styrax laudatur pòſt ſuprà dicta ex Piſidia, Sidone, Cypro, Cili-

a craſſúſq;. *Dal.*

b ſeminis ſucco. *Ch.*

Cilicia, Creta minimè. Ex Amano Syriæ medicis, sed vnguentariis magis. Colos in quacũque natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, aliàs melle, aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehendunrur gustu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia, sed *a* aridior, minúsque succosus. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maximè laudant, cartilaginosum, purum ad similitudinem Hammoniaci, miniméque lignosum. Sic quoq; adulteratur faba aut sagapeno. Syncerum si vratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantùm.

a acrior.

De panace, & spondylio, & malobathro.

CAP. XXVI.

PAnacem & vnguentis eadem gignit, nascẽtem & in Psophide Arcadiæ, circáq; Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis v. cubitorum, foliis primò quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine verò oleaginis, semine in muscariis dependente, vt ferulæ: Excipitur succus inciso caule messibus radice in autumno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras binis asses. Ab hac, ferula differt quæ vocatur spondylion, foliis tantùm, quia sunt minora, & platani diuisura. Nonnisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine siliçis speciem habet, medicinæ tantùm vtile. Dat & malobathron Syria arborem folio conuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad vnguenta fer-

tiliore eiusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrúmque, quodam salis gustu. Minùs probatur candidum. Celerrimè situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor verò in vino sufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, à singulis ad CCC. peruenire libras: oleum autem ipsum in libras lx.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

OLeum & omphacium est. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea & vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quòd hoc viride est, illud candidum. Et vite fit psythia aut aminea, cùm sint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur vua, eiúsque melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio ære seruatur. Optima, quæ russa, acriórque, & aridior. Pretium omphacio in libris vj. Fit & alio modo, cùm in mortariis vua immatura teritur: siccatáque in sole, postea digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo. CAP. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet, vua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in sitiétibus aut siccis aspeHísque: secunda in Lyciæ cedro. Eôdem & œnanthe pertinet. Est autem vitis labruscæ vua. Colligitur, cùm floret, id est, cùm optimè olet. Siccatur in vmbra substrato linteo, atque in cados cõditur. Præcipua

cipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit: ad medicos tantùm pertinet, vocatúrque massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior quàm è nigra. Est prætereà arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatam vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij spathen. Laudatur Hammonica maximè, mox Ægyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multum à surculo veri cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XIII.

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia sylua: erántque per se mira singula, inuítque a luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis vnum odorem facere: ita reperta sunt vnguenta.

a luxuria. Ch.

De vnguentis, & quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione.

CAPVT I.

QVis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus nõ erant: nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem veriùs, quàm odorẽ, nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarum esse debet gentis vnguentum. Illi madent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primùm, quòd equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est. Honósq; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ. Primúmque id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpiùs transisse gloriam. Laudatissimũ fuit, antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mistura & compositione tantùm hoc accidit: sed iidem succi variè alibi atque alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere. a Irinum Corinthi diu maximè placuit, posteà Cyzici: simili modo Rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste, Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum, mox Rhodi, Oenantinum in Cypro, deinde in Ægypto præpositum, posteà Adramyttio, Amaracinum in Coo; posteà eodem

a Bryum. *Vet.* Bryinum. *Val.*

dem loco prælatum est Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, vbi Mendesium & Metopium subitò gratius factum est. Mox hæc abstulit Phœnice, & Cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicon suum Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiam compositio & mistura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desiit componi. Ratio faciendi duplex: succus, & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc odorum. Hæc stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter hæc colos, multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturam coërcet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendũ odorem in corpore. Celerrimè is euanescit atque defluit, si non sint hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primúmque, vt verisimile est, è bryo & balanino oleo, de quibus suprà diximus. Increuit deinde Mendesium, balanino resina mista, magísque etiamnum Metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Ægypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam, terebinthinam. Et è vilissimis quidem hodie est, ob id creditum & id in vetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguenta crediderim rosa, quæ plurima vbique gignitur. Itaque simplicissima rhodini mistura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio & in crocino, ad-

ditis cinnabari, anchusa, vino. Similis & in sampsuchino, admistis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima sampsuchus. Miscentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur sampsuchinum, lilium, fœnumgræcum, myrrha, casia, nardus, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & strutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, quod in vnguenta transit, admistis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Cōstat ex liliis, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idē cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacem. Hoc optimum Sidone, mox Ægypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœno græco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Posteà multò successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, vt ventiletur in coquendo, donec desinat olere. Rursus refrigeratū, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciunt. In primis malobathrum, posteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus, Herbarij in vtraque pauca, sed alia alij miscent: qui plurima, alterutri mel, salis florem omphacium agni folia, panacē, externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adiicitur balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum
hoc

hoc crassissimum. Pretia ei à xxxv. ad x. cc. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iũco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiũt costo, amomo, quæ maximè nares feriunt: crassiora myrrha suauioráque: medicinæ autem vtiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere, quæ sunt pretiosissima cæteris decoctis, impendio parcentes: sed non eadem est vis, nisi vnà decoctis. Myrrha & per se vnguentum facit sine oleo, stacte duntaxat: alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino vnguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, & posteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, & summa autoritas rei.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur.

CAP. II.

ERgo regale vnguentum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iuncóque Syrio, œnanthe, malobathro, serichato, cypero aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, vino. Nihílq; eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa verò tota, præter irin Illyricã, & nardum Gallicum gignitur. Nam vinũ, & rosa, & myrti folia oleúmq; communia ferè omnium terrarum

intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata vocantur. Nam fæcem vnguenti magma appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis nouissimè additur. Vnguenta optimè seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorũ tantò vtilius est, quãtò pinguius, vt ex amygdalis. Et ipsa vnguenta vetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrẽ in vmbra coquuntur plumbeis vasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor vitiet.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vsu. CAP. III.

HÆc est materia luxus è cunctis maximè superuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen transeunt: vestes prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Excedúntque *a* quadringenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta gratiora esse, quæ terram, quàm quæ crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere, magis tamen iuuat quædam ipsius vitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maximè delectat, spissum appellantes: liníque iam non solùm perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso vt qualiter sentiretur, iuuarétq; ab ea parte corporis? Nec non aliquẽ ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum vnguento, atque Caium principem solia temperari:

a quadragenos.

perari: ac nec principale videatur hoc bonum, & posteà quendam ex seruis Neronis. Maximè tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certè ac signa, puluerulenta illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus: vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius sumantur sub casside vnguenta. Quando id primùm ad Romanos penetrauerit, nō facilè dixerim. Certum est Antiocho rege Asiáque deuictis, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguēta exotica: sic enim appellauere. At hercule iā quidam etiam in potus addunt tantíque amaritudo est, vt odore prodigo fruantur ex vtraque parte corporis, L. Plotium L. Planci bis Consulis Censorísque fratrem, proscriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore proditum constat: quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non meritò iudicet periisse tales? Cæterùm terrarum omnium Ægyptus accōmodatissima vnguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

De palmis, & natura earum, & generibus.

CAP. IV.

IVdæa verò inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa vulgóque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, sed statim euanescētem. Contra in Oriente ex his vina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiā quadrupedū

cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida, frugifera verò nusquam, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosáque terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totóq; anno bibere cùm amet, anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuíque ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatísque corticum pollicibus, vt orbibus, faciles se ad scandendum Orientis populis præbẽt, vtilem sibi arborísq; induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primùm demonstrauêre gemmas: nunc ad funes vitiliúmque nexus & capitum leuia vmbracula finduntur. Arboribus, imò potiùs omnibus quæ terra gignat, herbísque etiam, vtrunq; sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arborib. manifestius. Mas in palmite floret, fœmina citra florẽ germinat tantùm spinæ modo. Vtrísque autẽ prima nascitur pomi caro: postea lignũ intus, hoc est semẽ eius. Argumentum

mentum, quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non vt oliuis, orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum. vnde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, supérque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ coalescunt. Multis candidísque lignum hoc à carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque distans: tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, vt in Cypro, quãquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: nec vt deuoretur corpus, verùm & expuatur, succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Cęterò non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso arbori viridi fissuris diuiso atq; defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, nõ in arborẽ. Ergo plantaria instituũt,

anniculásque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulò. Quædam in Syria & Ægypto in binos diuidunt se truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operúmq; lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque viuũt, quod non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ viuaces, ignísque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatúmque, dente contrà fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus tenuioribúsve. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omniũ persequi velit nomina etiam barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantùm Persidis seruabantur,

bantur, Babylone natæ in horto Bagou. Ita enim vocant ſpadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquam niſi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem ſyagri, proximúmque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, ſimiliores. Quare & nomen à margaritis acce-perè. Vna earum arbor in Chora eſſe traditur, vna & ſyagrorũ. Mirúmque de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepiſſe, emori ac renaſci ex ſeipſa: erátque, cùm hæc proderem, fertilis. Ipſum pomũ grande, durũ, horridũ, & à cæteris generib. diſtans ſapore ferino, quẽ fermè in apris nouimus: euidentiſſiméq; cauſa eſt nominis. Quarta autoritas ſandalidum, à ſimilitudine appellatarum. Iam in Æthiopiæ fine quinque earũ nec plures arbores tradunt, non raritate magis quàm ſuauitate mirabiles. Ab his caryotæ maximè celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, ſed Hierichunte maximè. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atque Liuiade, gentis eiuſdem cõuallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus, quodámque vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minùs ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam ſuauitatem habent, non tamen eãdem. Tertium ex his genus patetẽ, nimio liquore abũdat, rũpítque ſe pomi ipſius, etiã in ſua matre, ebrietas,

calcatis similis. Suum genus è ficciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macróque corpore exiles, & assiduo vapore torrentes, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Æthiopia friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: Cycas vocant. Triennio maturescunt. Sempérque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplò in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescítque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & iuba trogemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque, populari etiã nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoq; plura genera. Differũt figura rotũditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atq; sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Nõ item in Ægypto Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues, & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim

tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syria arboribus. CAP. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas,& minores eius generis, quæ cottana vocant, item pruna in Damasco monte nata,& myxa: vtrãque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Ægypto & vina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera,Lycia & Phœnicia.Differunt folio. Nam quæ durum,acutum,spinosum habet, oxycedros vocatur,ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine,dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera.Quæ floret, fructum nõ fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus.Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima.Materiæ verò ipsi æternitas.Itaque & simulacra duorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus.Cedro similis in Arcadia est arbor:in Phrygia frutex vocatur.

De terebintho. CAP. VI.

SYria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine,alteri pallidus. Cum vite maturescit, non grandior faba,odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis.Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa,in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem,eximij ac nigri splendoris: flos ra-

cemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quędā animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam thus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folia vlmi paulò longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuíque ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis semen lenti simile, cum vua rubescit, quod vocatur thus, medicamentis necessarium.

De ficu Ægyptia, & Cypria. CAP. VII.

ET in Ægypto multa natura, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquam fœcundo prouentu, scalpendo tantum ferreis vnguibus: aliter non maturescit. Sed cùm factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primò sidit. postea fluitare incipit: certóque fugit eam alienus humor qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempestiuæ habet signum. Huic similis quadantenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illo in caudice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine vllis foliis radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturesc-

maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

SImilis his siliqua, quam Iones ceraunia vocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Ægypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Cnidum, atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum adferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus detracto, statim alterum parit: posteà florem, per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Ægypti, & spina Ægyptia. CAP. IX.

ÆGyptus & Persicam arborem sui generis habet, similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materie bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantùm est. At è diuerso duci in magno honore, palmæ similis, quando & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quod in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Li-

gnum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens eſt. Siccatus dureſcit ad infinitum, vt mandi non poſſit, niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ, & ob id Perſis gratiſſima. Nec minus ſpina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtiliſſima nauium coſtis. Candida facilè putreſcit. Aculeus ſpinarum & in foliis. Semen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & perſica, & oliua, ccc. à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu, & ſuis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Memphim.

CAP. X.

IBi & prunus Ægyptia, non diſſimilis ſpinæ proximæ dictæ, pomo meſpili, matureſcens brùma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, ſed corpus ipſum natura copiáque meſſium inſtar incolis. Purgatum enim tundunt, ſeruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vaſtis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti, vnius peculiari miraculo, nec pomum propter vsúmue aliquem, ſed euentum. Facies enim ſpinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac poſteà renaſcuntur.

De gummi generibus & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum eſſe ex Ægyptia ſpina conuenit, vermiculatum, colore glauco, purum, ſine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras xiij. Deterius ex amyg-

dalis amaris & cerafo, peffimum ex prunis. Fluit & ex vitibus, infantium hulceribus aptiffimum, & aliquando ex olea dentium dolori: vlmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi nafcuntur. Fit & ex farcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtiliffimum pectoribus ac medicis, fimile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod fuprà. Nondum paluftria attigimus, nec frutices amnium. Priùs tamen, quàm digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ vfu maximè humanitas vitæ conftet & memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, autor eft M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Anteà non fuiffe chartarum vfum: in palmarum foliis primò fcriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Pofteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vfum fuiffe etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodente, nec terram quidem ipfam totam fuiffe, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cùm in Sebennytico faltem eius nomo omnis charta nafcatur: pofteà adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo infula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis diéfque velifico nauigij curfu terram fuiffe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, fupprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Pofteà promifcuè patuit vfus rei, qua conftat immortalitas hominum. Papyrum ergo nafcitur in paluftribus Ægypti, aut quiefcen-

tibus Nili aquis, vbi euagatæ stagnãt, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non ampliùs cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vsu eius alio, quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantùm gratia, sed ad alia quoque vtensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt: & è libro vela, tegetésque, nec non & vestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctúmque, succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque aliis vsus est, quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper & Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas, philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & vitiis, & glutino earum.

CAP. XII.

PRincipatus medio, atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus. religiosis tantùm voluminibus dicata, quæ a ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatámq; curiosa interpolatione principalem fecit

a abluti-one Aug. &c. T.

fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in sua mãsi amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramentis: propiórque etiamnum cortici Tæniotica à vicino loco pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, segestriúmque in mercibus vsum præbet, ideò à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. Texuntur omnes *a* tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim glutini præbet, cùm primo supina *b* tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus vtrinque amputatis. Transuersa postea crates *c* peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur Sole plagulæ, atque inter se iungantur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quàm vicenæ. Magna in latitudine earum differentia, xiij. digitorum optimis. Duo detrahũtur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Prætereà spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas, tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat *d* aduersis, & aliâs indecoro visu *e* pertranslucida. Igitur *f* & secundo corio, statumina facta sunt è primo *g* subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius schedæ re-

a tabula madẽte T.
b tabula schida. T.
c peragit.
d ex auersis. T.
e per trãsl. T.
f è T.
g subtegmina, T.

uulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis autoritas relicta: Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia *a* è secunda. Scabritia læuigatur dente concháve, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat sæpè humor incuriosè datus, primóque malleo deprehenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis tænia, *b* fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantùm inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummísque fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij, atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet vno die, nec recentius. Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caiíque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem ciuémque clarissimum vidi annos ferè post CC. Iam verò Ciceronis ac Diui Augusti Virgiliíque sæpenumero videmus.

a T. expũgit è

b iunco T.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina, vetustissimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Nu-

ma, qui Romæ regnauit, ſitus fuiſſet. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio. Q. F. Pamphilo coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni dxxxv. & hos fuiſſe è charta : maiore etiamnum miraculo, quod tot infoſſi durauerunt annis. Quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba ponam : Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò verſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe : propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros cedratos fuiſſe : propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eóſque combuſtos à Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem iuris pontificij, totidémque Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe. Libros duodecim fuiſſe, ipſe Varro Humanarum antiquitatum quinque Antias ſecundo, duos pontificiales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continentes. Idem tertio ponit, quò comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attuliſſe. Ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter Conſul prodidit nuper ſe legiſſe, cùm præſideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia ſcriptam in quodam templo epiſtolæ chartam. Quod eò magis miror, ſi etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, ſi iam hic erat vſus,

in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

De arboribus Æthiopiæ.

CAP. XIIII.

ÆThiopia Ægypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata in mentione earum dicta sunt.

a citreis Cuiac.

De Atlantu arboribus, & a cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur.

CAP. XV.

ATlas mōs peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor b cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. c Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-s. x. memoratur & Galli Asinij, H-s. xj. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-s. xv. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Cethegis descendens H-s. xiiij. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum crassitudine quadrantali. Maiúsque miracu-

b citri Cuia.

c Vide Budæum l. 3. de asse nō procul à principio, vbi aliter sequēt: a legit.

culum in ea est artis,latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ.Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali: operimento laminæ vestitam fuisse. cùm tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium,maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit,& rarius quàm quæ supernè, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & vndatim crispæ,maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra prædictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas vocant. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens venis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum, ita vocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ venæ

similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens limite, variísque corticum punctis apprehensis papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæve discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirúmque ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non vllo modo vehementiùs. Nutriuntur optimè, splendescúntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est, quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

a θύον. NOta etiam Homero fuit: a θύον Græcè vocatur, ab aliis thya. Hanc igitur inter odores vri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim eodem versu cedrum laricémque vnà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantùm locutum Theophrastus, qui primus à magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnũ iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandámque immortalitatẽ materiæ in tectis contra vitia omni incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborum circa Ham-

mo-

monis delubrum. Nasci & in interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & aliàs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosiùs.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocāt celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinūm quoque exprimitur illi, simile mulso, quod vltra a denos dies negat durare idem Nepos: baccásque contusas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, vltro citróque commeantes per Africam. Ligno color niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuésque alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Ægypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim

a Aliĳ duos

aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ, caule, foliísque densa congerie stipatis, breuioribus tantùm, gracilioribúsque: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omnique alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox separant, lauando & siccata tundunt, eóque pane vtuntur. Mirum est, quod præter hæc traditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec maturescat, flósque qui est candidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

a caput Ch.

b tātúmq. M.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & *a* scapum ipsum & florem vespera mergi vsque in medias noctes, *b* totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, vt planè ab aqua absit altè. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. CAP. XIX.

c præstat Dal.

CYrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate *c* constat, nobili-

bilibus maximè circa delubrum. Hammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti membranis. Alia structura eorum, vt in *a* fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, mista, acida, vinosa. Samia & Ægyptia, distinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

a fanis. Communiũ & nucleos Dal.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices. *b* Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quæ pota contra venena prosunt, sicut Erices contra serpentes.

b Leg. Epipactis quã alij Elleborinen ex Diosc.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant. Fruticem verò thymelæam, alij chamelæam. alij piros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine colore & specie farris, ad medicinæ tantùm vsum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multùm prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras xiij. Tragion & Asia

fert, siue scorpionem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ vsum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant. Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, folio pyri, paulò tamen longioribus crassioribúsque, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atque firma: qua in domũ illata, difficiles partus fieri produnt, mortésq; miseras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia.

CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicæ, flore candidiore, statim pestem denuntiant. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale animantibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem æeonem appellauit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec viscum, nulli alij cognitam, quod equidem sciam. Adrachnẽ omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa sit herba, & andrachne vocetur, vnius literæ diuersitate. Cæterùm adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis vnedoni, folio tan-

a zoniam, a. aternam.

tùm minore, & nunquam decidente: cortice non ſcabro quidem, ſed qui circungelatus videri poſſit: tā triſtis aſpectu eſt. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant) quod nulli alij arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubeſcere vua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixiſſe cōueniet, arborúmque generi aſcripſiſſe: quoniam quarundam naturæ (ſicut diſtinguemus) lignum omne corticis loco habent, hoc eſt forinſecus: ligni autem loco fungoſam intus medullam, vt ſambuci: quædam verò inanitatem, vt harundines. Ferula calidis naſcitur locis, atque trās maria geniculatis nodata ſcapis. Duo eius genera: Narthecia Græci vocant, aſſurgentem in altitudinem: Narthechiam verò ſemper hūmilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. *a* Cæterò natura eadem, quæ anetho, & fructu ſimilis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id geſtatu facilior, baculorum vſum ſenectuti præbet. *b* Semen ferulæ, thapſiam quidam vocau re: decepti eo, quoniam ferula ſine dubio eſt thapſia, ſed ſui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ, radix candida. Inciſa lacte manat, & contuſa ſucco: nec corticem abdicant. omnia ea venena. Quippe etiam fodientibus nocet: ſi minima aſpiret aura, intumeſcūt corpora, faciémque inuadūt ignes ſacri: ob id cerato priùs illinunt. Quibuſdam tamen morbis auxiliari dicūnt medici, permiſtam alius. Item in alopeciis ſuggillatiſque ac liuentibus:

a floris natura ead. quæ an. & fructus *Dal. ex Theop.*

b Species *Dal.*

ceu verò remedia desint, vt scelera eor tractet. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantúmque impudentiæ est, vt venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauāt radice, quò succus confluat, arefactúmque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & succum in sole coactū diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure *a* ceráque & sequuto die contra famam cutem synceram circunferens. Ignem ferulis optimè seruari certum est, eásque in Ægypto præcellere.

a cerussáq; *Mer.*

De cappari, siue cynosbato, aut ophcostaphyle, & de sari. CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminísque & cibi vulgati, caule quoque vnà plerumque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & *b* omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum & aluum *c* soluit. Quidam id cynosbaton vocant, alij ophcostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similíque manditur modo: radice ferrariis officinis præcipua, carbonis vsu, propter duritiam.

b torminū. *Dal.*
c mouet. *M.*

De spina Babylonis regia, & de cytiso.
CAP. XXIV.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi viuit sicut & viscum in arboribus: sed illud in spina tantùm, quæ regia vocatur. Mirum, quòd eodem

dem die germinat, quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo vina, & ideo ferunt, Spina illa nascitur & Athenis in longis muris, Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium: aridus verò etiam suum: spondétque iugero eius annua H S. MM. vel mediocri solo reditus. Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet, firmiores celsioréſque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam de fore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum hordeo, aut vere semine, vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum, & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales *a* seruntur scrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, cùm florere desiit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus aspectu, breuitérque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe seri fertile est. Inuetus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in

a præferũtur. N. & Ch. transferũtur. Dal.

vrbes Græcas, magno caſei prouentu, propter quod maximè miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expaueſcit. Adiicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiã ligni.

De fruticibus & arboribus noſtri maris, atque Rubri, & Indici. CAP. XXV.

NAſcuntur & in mari frutices arboréſque, minores in noſtro. Rubrum enim & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt a frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocãt, alij zoſtera. Alterũ genus eiuſdem, capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſuperius in vadis haud procul litore verno vtrunque: & interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatiſſimo à parte Aquilonis, aut cum ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantùm, iam hoc interius naſcens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earũ adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufragis hæc deprehẽſa vrinantibúſque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim paſſim naſcitur. Sed ficus ſine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum eſt: ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni, præ-

a frutex folia la. col. vir. gign. quem quidam. *Dal.*

ter ſpinam, quæ ſitiens vocatur, & hanc raram admodum. In mari verò Rubro ſyluas viuere, laurum maximè & oliuam ferrentem baccas: & cum pluat, fungos, qui ſole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum, caniculis referta, vt vix proſpicere è naui tutum ſit, remos plerunque ipſos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites: frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuiſſe, exemptam ſole protinus in ſalem areſcentem. Iuncos quoque lapideos per quàm ſimiles veris per litora, & in alto quaſdã arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas, & cacuminibus rubentes: cùm tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrum inardeſcentes, reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſyluas operit æſtus, quanquam altiores platanis populíſque altiſſimis. Folia iis lauri, flos violæ & odore & colore. Baccæ, vt oleis: & ipſæ odoris iucundi autumno naſcentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur, & cùm receſſit æſtus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari viſas, ſemper folia retinentes: fructũ earũ lupino ſimili. Iuba tradit circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto vocari. Iſidos plocamon, corallio ſimilem ſine foliis: præciſum mutato colore in nigrum dureſcere. Cùm cadat, frangi. Item aliũ, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum ſe capi, duraríque cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XIIII.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNAE *arbores, indocilé́que naſci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus a ferè ſunt. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri poteſt Italia. Noſcentes tãtùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio eſt. Illud ſatis mirari nõ queo, interiſſe quarundam memoriam, atque etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim nõ communicato orbe terrarum, maieſtate Romani imperij profeciſſe vitam putet commercio rerũ ac ſocietate feſtæ pacis, omniáque quæ occulta etiam antè fuerant in promiſcuo vſu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tãto priſcorum cura fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Heſiodo præcepta agricolæ pandere orſa, ſubſecutiſque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda ſint non ſolùm poſteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant priſci, deſidia rerũ internecione memoria inducta.*

a fere narratæ ſunt. Dal.

Cuius

Cuius somni causas qui alias quàm publicas mūdi, inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circáq; alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Antea inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideóque & ingeniis quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere, regésque innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & a *opera vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquam Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratū ducémque nil magis exornare, quàm census: postquam cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ pretia: omnésque à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare,* b *eódem tamē habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia, quàm bona sua, colere malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentissimum vatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: è tantisque, quæ retulit, flores modò rerum decerpsisse, beatum felicémque gratia* XV. *omnino generibus vuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum malum verò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona: quanquam vbicunque* c *pubescentium odori nulla suauitas præfertur.*

a operam. *Dal.*

b eadē tamen hab. spe, ad quæ stū omniū eodē tend. voto. *Dal.*

c florescentium. *Turn.*

De vitium natura. & quibus modis ferant.

CAP. I.

Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum. Itē Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coërcentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succíque tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solísque ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritásque complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandêntes, cacumina æquant, in tãtùm sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidíque aut potius auelli nequeũt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoque, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidē vbique exuperant. Miratúmque altitudinem earum Africiæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cineam facetè lusisse in austeriorē gustum vini, meritò matrem eius pendêre in tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, & alio nomine *a* populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replēt, puroque

a opulus, Dal.

puróque a productu dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus b horrent, vineámque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pāpinorúmque superfluitate peritia domini amplo discur su atria media complentes. Tot differētias vel sola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se vitis sine vllo pedamēto, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinem pascens. Vetant hoc aliubi venti, vt in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere vltra suos pollices prohibitæ, sempérque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arua, ac succum terræ passim vuis bibunt, quæ ob magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperāt. Vua nō aliubi c gratior callo, vt inde possit inuenisse nomen duracina. Namque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illinc fulgent roseo, niténtque viridi. Candicans enim nigérque vulgares. Tument verò mammarum modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantū continētur anima ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaccis circunsudantibus. Aliis gratiam, qui & vinis, fumus affert fabrilis, iísq; gloriā præcipuā in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & vuis Veronensium agro, Quin & à patientia nomen acinis datur passis.

a perducto, Tur.

b hærent.

c crassiore. Tur.

Conduntur & musto vnæ, ipsæque vino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescūt: aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant *a* translucidæ vitro, addítque acinis eandem, quam in doliis amphorísve, duratricē illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuenta vitis per se in vino picem resipiens. Viennensem agrum nobilitās, Aruerno, Sequanóque & Heluico generibus non pridē illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiúmq; continent? Centurionum in manu vitis, & opimo prædio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon vineæ oppugnationum dedere rationē. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, vt per sese vino ipso remedia sint.

a translucido, *Dal.*

De generibus vitium. CAP. II.

GEnera vitium numero comprehendi posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atque infinita esse prodiderunt: quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitiū, aut quibus est aliqua proprietate miraculū, ostendisse satis erit. Principatus datur Ammineis propter firmitatem, senióque proficiētem vini eius vbique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino melior deflorescit, imbres tēpestatésque tolerat: non itē maior, sed in arbore, quàm in iugo minus obnoxia. Gemella. um', quibus hoc nomen vuæ sēper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vi-

res

res præcipuè. Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio mõte, Surrentinisque collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex ammineis maturescit, ocyssiméque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellauere vineas. Eę minus *a* fertiles vino, acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quã algore vexantur. Quamobrẽ in frigidis humidisque principatũ obtinent. Fertilior, quæ minor acino, & folio scissa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera, lanugine & ipsa pubescũt. Distant, quòd altera celeriùs maturescit, quanquam & altera properante. Situs frigidos non respuunt, & tamen nullæ celeriùs imbre putrescunt. Vina primò dulcia, austeritatem annis *b* accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio, Thasóve. Græcula non inferior ammineis bonitate prætenera acino: & vua tam paruą, A nisi pinguissimo solo *c* colere non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine misère Albano tantùm agro: quoniam translata statim mutatur. Nanq; est aliquib. tantus locorũ amor, vt oẽm in his gloriã suã relinquãt, nec vsquã trãs eãt totæ. Quod & in Rhætica Allobrogicáq; quã suprà picatã appellauimus, euenit, domi, nobilib. nec agnoscẽdis alibi. Fœcũdæ tamẽ, bonitatis vice copiam præstãt. Eugenia feruẽtib. locis Rhætica temperatis. Allobrogica frigidis, gelu maturescẽs, & colore nigra. Ex his, quas adhuc

a fertiles, vinaceis & fęce nimia. *M. & Ch.*

b accipiũt. Hetruria nulla, &c. *Mer.*

c coalere non possit. *M.*

diximus, sed etiam è nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut soli opera non fallunt vetustatem, sicuti fecenia, & cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquàm floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventísque & imbribus resistunt, meliores tamen algentibus locis, quàm calidis: humidis, quàm sitientibus. Vix vlla magis tam denso vuarum partu, impatiens variantis cæli, sed contra tenorem vnum algoris æstúsve constans. Quæ minor est ex eo genere, melior. In eligēdo solo morosa pingui putrescit, gracili omnino nō prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus rapiatur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrásq; medio heluolæ, sæpius varianti, & ob id varianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraque alternis annis fertilis: sed melior vino, cùm parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur: quibus materies plurima, vuáque ollis vtilissima folium apio simile. Basilicam Dyrrachyni celebrant, Hispaniæ cocolobin vocant. Rarior vua, æstus Austrósque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterū rotundo: nouissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem vetustate: & quæ dulcis fuit: in austeritatē: túncq; Albano vino æmulantur. Tradunt vesicæ vitiis vtilissimū ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Quam-

Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iustiùs sobriam dicturi, inueterato præcipuè commendabilem vino, sed viribus innoxiam. Siquidem temulentiam sola non facit. Fertilitas commendat cæteras, principémque heluenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor quam arcam appellant, non tam fœcundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinato. Verùm vtraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioquin vbertatem suam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parua, putrescens in ea, vino quoque, quod genuit, æstatem non exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioquin Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam, auidè palmites euocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli vbertas lacescentem sustineat. Carbunculari negatur, magna dote, si verum est, aliqua in vite cælo non esse ius. Æstum fert spionia, quam quidam spineam vocant, autúnísq; & imbrib. pinguescit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculã inter optimè deflorescentes, & ollis aptissimam. Campani malunt sirculã vocare, alij staculam. Tarracina numisianã, nullas vires proprias habentem, sed totã perinde ac solum valeat. Surrentinis tamen efficacissima testis Vesuuio tenus: Ibi enim murgentina è Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocãt, Latio demum veracem: sicut horconia in Cãpania, tantum vtilitatis cibariæ, sed vbertate præcipua. Tolerat & annos mœrica,

contra omne ſidus firmiſſima, nigro acino, vini vetuſtate rubeſcentibus.

Item de vitium generibus, ſecundùm locorum & regionum proprietatem.

CAP. III.

ET hactenus publica ſunt genera: cætera regionum locorúmq;', aut ex his inter ſe inſitu miſta. Siquidem Thuſcis peculiaris eſt tudernis, atque etiam eius nominis florentia. Eſt opima Aretio talpana, & eteſiaca, & conſeminia. Talpana nigra candidum facit muſtum. Eteſiaca fallax, quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit: *a* mirúmque, fœcunditate ceſſat. Conſeminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: poſt xv. dies, quàm vlla alia metitur, fertilis, ſed cibaria. Huius folia, ſicut labruſcæ, priùs quàm decidant', ſanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibuſdam aliis, peſſimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ. Meuanatíque & Piceno agro peculiaris eſt, Amiternino pumula. Iiſdem bananica fallax eſt: amant tamen eam. Municipij vuam Pompeij nomine appellant: quamuis Cluſinis copioſiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis oleaginam nuper inuenerint à ſimilitudine oliuæ. Nouiſſima hæc vuarũ ad hoc tempus reperta eſt. Vinaciolã ſoli nouere. Sabini & Laurenti.' Nam Gauranas ſcio à Falerno agro trãſlata vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui ſecere, prædulci vua Capnias & bucconiatis, & turrupia, in Turinis collibus non antè demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Piſæ, Mutina Pruſinia, nigro acino, intra quadriennium albeſcente vino. Mirum vbiq; cum Sole circumagi vuam', quæ ob id ſtrepos vocatur.

a miráque fœcunditate non ceſſat. *Dal.*

Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thasias & Mareotidas, & lageas:compluréſque externas, quæ nõ reperiuntur in Italia. Sed ſunt etiamnum inſignes vua, non vino, ambroſiaca, duracina, ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis : tanta eſt contra frigora, çſtus, tempeſtatéſque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipſa re ſuſtinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ *a* acinoſiſſimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ quando non racemos. ſed vuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à menſura eſt. Item ſcripula paſſo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, diſſimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener vino. ſed cute omnium tenuiſſima, nucleo *b* quem Chium vocant, vnò ac minimo, acinum prægrandem vnum alterúmve habens : Eſt & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hiſpana ignobilium probatiſſima. In pergulis verò ſeruntur eſcariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræque. Et brumaſti totidem coloribus. At nondum dictæ Ægia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item pucina omnium nigerrima: & coronatio naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus : & quæ forenſes vocãtur, celeres prouentu, vendibiles aſpectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam viſu cerenea, & rabuſcula, & aſiniſca: minus tamen, caudas vulpiũ imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram breui, ramis cubitalibus acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcib. folio paruo & rotũdo, ſine diuiſuris. Septẽ his annis, in Narbonẽſis puinciæ Alba eluia inuẽta

a racemoſiſſimæ, *Tur.*

b quod gygartõ, *Tur.*

est, vitis vno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ vinearum. CAP. IV.

CAtonum ille primus triumpho & Censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptísq; omnium rerũ expetẽdarum datis generi Romano, inter prima verò agrũ colẽdi, illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, vt in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcentesimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm supremum is diem obiit, & quantum posteà ccxxx. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuísque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse, & ostentus soli libus, ammineum minusculum & geminum eugenium, heluinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, ammineum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ vites miscellæ maximè in quem uis agrum conueniunt. In lora rectè conduntur. Quas suspendas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta; tam propè ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro scantianam vocat. In nostra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuare: verùm eò minùs omittenda, vt noscantur etiam præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, lx. iugerum

non

non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro atque CCCC. nūmûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiórque etiam fauori hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium. *a* Sed maxima eiusdem Stheneli opera. Rhemio Palemoni, alias Grammatica arte celebri, in hisce xx. annis mercato, rus DC. numm ûm in eodem Nomentano, decem lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris solis. Hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, pastinatis de integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC. nummûm emptori addita pendente vindemia, Cucurrítque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissimè Anneo Senecca principe tum eruditionis, ac potentia, quæ postremò nimia fuit super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tantò prædij eius amore capto, vt non puderet *b* inuiso aliàs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illas intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinísque agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire

a De loco hoc atque adeò de toto hoc capite consule Budæū l. 5. de Ass.

b *Aliàs sic* inuisuro alias regiones, & ostentaturo. *ex Bu. lib. 5. de Asse.*

ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt autor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ spontè prouenientis, Maronem vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnę regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas. L. Opimio Consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis *a* opere, natali vrbis dcxxxiiij. Durántque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: quo fit, vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen vsura multiplicata semissibus, quæ

a vapore *Dal.*

quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, *a* annis clx. singulas vncias vini constituisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cœnámque quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raró quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinũ frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

a Rectius, anno centesimo sexagesimo. adstipulante eodem Budæo loco iam citato.

De natura vini. CAP. V.

VIno natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerãdi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcides sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ, sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud neque aliud *b* voluptatibus perniciosius, si modus absit.

b M. Vocem voluptatibus *expungit.*

Vina generosa. CAP. VI.

GEnera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut nõ ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem præcedere, siue *c* testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat.

c Alij arte *Alij* astu.

Iulia Augusta lxxxij. annos vitæ pucino retulit acceptos, non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græcis celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíque angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè Faustiano. Cura culturáque id *a* collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potiùs, quàm bonitati, studentium. Falernus ager à ponte campano læua petentibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinuessa vj. millibus abest. Nec ylli in vino maior autoritas: solo Vinorũ flamma accenditur. Tria eius genera, austerũ, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venêre Albana vrbi vicina, prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat

a cõtigerat

dicebat consensisse medicos, vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem vappam. Certant Massica æquè, ex monte Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno contermina Statana ad principatus venêre non dubiè: palámque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in vineis arbustísque nascuntur, Fundana. *a* Ex alia vicina vrbis Veliternina Priuernatiáque. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, vt in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Cicilia genita. Ex iis Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipuè. Est in eadem Sicilia & Tauromi nitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma vna fortè enata palmesia appellantur. In mediterraneo verò Cesenaria ac Mecœnatiana. In Veronensi item Rhætica, Falernis tantùm posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet. Ligurię Genua. Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare nō est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fu-

a *Alij* vt alia.

mo, vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloën mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verum & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ac Bablæ. Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata Messalæ potu & salute Lagarina: non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit: nouis nominibus autoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum x. annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre, non vuam: & superuacuam generum consectationem in numerum, cùm eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur, elegantia verò Tarraconensia, atque Lauronensia, & Balearica ex insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem repetitur: Diui Augusti iudiciorū ac palati peritissimum è libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque nō ex nobilibus, Sed Cæsarem non aliud poturum. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui iudicauerint, hæc sunt.

Vina

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmque. Ex Chio quod *a* Aruisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici autoritas, circiter dc. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, vt vino: sed cuius dulcia admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio. Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennitico. In Ægypto hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile, Thasia, æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico. cantharitæ, protropo Gnidio, Catacecaumenitæ, petritæ, Myconio. Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est, nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum, vt dulcia vtique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus. in volumine, quod suasit Ptolemæi regi quæ vina biberet, Italicis etaim tum ignotis, laudauit in Ponto Naspercenitem, mox Orœticum, OEneaten, Leucadion, Ambracioten, & quod cunctis prætulit *b* Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam *c* post sex annos non placeret.

a Arusium *Tur.*

b Peparethium *Tur.*

c antè *M.* & *Ch.*

De vini salsi generibus septem.

CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt a bion, ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatæ per triduũ: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, idque translatum in album mustum leucochrum appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo in genere præcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

a abiõ. Tur. biçon. Vet.

De dulcium generibus XIIII.

CAP. IX.

VInum omne dulce mirùs odoratum: quò tenuius, eò odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythium passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: Cisibilites verò musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam sitæum, quod alij hepsema nostri sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsque ad tertiam partem men-

mensuræ decocto quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora vna terraque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum. & in Italia prouinciisque finitimis. Fieri certum est ex vua, quam Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula diutiùs in vite sole adustis, aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulò amplius dimidium pondus supersit, tusásque leniter exprimunt. Deinde quãtum expressere, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt : ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia vinúmque est, quod Græci aigleuces vocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur : sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se quod vocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant diachyton: vuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidẽ pedes à terra altè, noctib. à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporísque, Dulci è genere est &

melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho suffervefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

De deuteriis & secundariis, vini genera tria.

CAP. X.

NOn possunt iure dici vina, quę Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. a Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursúsque prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quód expressum sit addita aquæ, expressóque decocto ad tertias partes. Tertium est, fæcibus vini expressum, quod fæcatum Cato appellat. Nulli ex his, plus quàm anno, vsus.

a Decimæ parti musti quod expressum sit pari aquæ addita & ita. *Dal.*

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt.

CAP. XI.

VErùm inter hæc subit mentem, cùm sint genera nobilia, quæ propriè vini intelligi possint, lxxx. ferè in toto orbe. duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè prætereà ante cunctas terras. Et hinc deinde altiùs cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

De vini obseruatione. CAP. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, non vino libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis Posthumia lex est. Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rui nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis cõtra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij *a* Mecennij vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuisse è marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam quòd loculos, in quibus claues erant vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent, anté metum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius Imperator aduersum Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cùm in Hispaniam nauigaret, vnde cũ triumpho rediit,

a Metelli ex Val.

Non aliud, inquit, vinum bibi, quàm remiges: in tantùm dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam *a* aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius Dorsenus his versibus decernit.

a aromaticis. *Vet. vel potius aromatite.*

Mittebam vinum pulchrum murrhinam.

Et in Acharistione.

Panem & polentam, vinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quòd si opus est, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter vina modò murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano.

CAP. XIIII.

APothecas fuisse, & diffundi solita vina anno dcxxxiij. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita vnũ habent Consulis nomen. Sic quoque posteà diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu,

Quinque Thasii vini inde depromam, Falerni bina.

C. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar Censores anno vrbis conditæ dclxxv. edixerunt, ne quis

quis vinum Græcum ammin ũmque octonis æris singula quadrantalia venderet. Hæc enim verba sunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt singulæ potiones in conuictu darentur. Quibus vinis autoritas fuerit sua in *a* mensa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquàm lautum conuiuium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur. Ipse cùm rediit ex Asia, millia cadûm congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius, quem Prætorem vidimus. Chium vinum in domum suam illatum dicebat tum primùm, cùm sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

a memoria Ipsi.

De liberalitate Cæsaris in vino.

CAP. XV.

QVid non & Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triũpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbiũ, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum vrbis annum.

De vinis factitiis. CAP. XVI.

ITaque non miror innumerabilia pene genera factitij reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus omnia ad medicinæ vsum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus *b* priori libro. Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini co-

b superioribus libris Dal. c. 27. l. 12.

ria perficiunt. Ij. paulò pòst quàm defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, vt ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur. *a* priusquàm reliqui, qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunquàm maturescunt: & si priùs, quàm tota maturescat, vua incocta detur, cibo gallinaceo generi, fastidium gignit vuas appetendi. Factitiorum primùm fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarij xx. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem pluuiæ in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è milij semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantem in congios duos musti macerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est viti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, maturarum quas vocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato *b* expressóque. Sic fit & sycites è fico, quem alij palmiprimum, alij catorchiten vocent. Aut si dulce esse non libeat: pro aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & acetum fit præcellens, atque Alexandrino quoque melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocant: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur superiora per se mitia Myrtitē Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus

a perstant *Dal.*

b expressóque: aut si ita dul. es. n. lib. congiis quinq. Fit & sycites è fico in Cypro vt palmeū: alioqui Catorch. voc. sed pro aq. tant. humoris, adi. in quo recenter pressa vinacea maduerint. Fit & liquoris acetum pręc. *Dal. ex Diosc.*

bimus, Græci verò & alio modo. Ramis teneris cum ſuis foliis in albo muſto decoctis, tuſis, libram in tribus muſti congiis deferuere faciunt, donec duo ſuperſint. Quod ita ſylueſtris myrti bacchis factum eſt, myrtidanum vocant. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignũtur fit vinum è radice, aſparato, cunila, origano, apij ſemine, abrotano, mentaſtro, rute, nepeta, ſerpillo, marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum muſti & ſæpe ſextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, x j. denariorum pondere in ſextarios binos muſti addito. Item è ſcillæ radice. Inter flores ex roſæ foliis tuſit, in linteolo in muſtum collatis cum ponduſculo vt ſidat, xl. pondere denariorum in ſextarios vicenos muſti, nec ante tres menſes vaſe aperto. Item e nardo gallico, & aliud è ſylueſtri Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compoſitione, primo è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aſpalatho, offis in muſtum aut dulce vinum defectis. Aliud è calamo, iunco, coſto, nardo, Syriaco, amomo, caſia, cinnamomo, croco, palmo, aſaro, ſimiliter & offa. Apud alios nardi, & malobathri ſelibris in muſti cõgios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quàm alij helenion, alij medicam, alij ſymphyton, alij Idæam & oreſtion, alij nectaream vocant, radice ponderis xl. denariorum in ſextarios, ſex muſti addita, ſimiliter in linteo. Ex cæteris herbis fit abſinthites *a* in xl. ſexterios muſti abſinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel ſcopis abſinthij

a XLVIII. ſextariis muſti, abſynthij Põtici libra, decoctis ad tertias partes.

in vinum additis. Similiter hyssopites à Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos congios musti coniectis, aut tusis in vinum. Fiunt vtraque & alio modo, circa radices vitium sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira vitium natura, saporem alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocāt, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & Itæomelin, & lectisphagiten. quorum iam obliterata ratio est. Et fruticum verò è genere, cedri vtriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Item chamelææ, & chamæpityos & chamædryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

De hydromelite, & oxymelite.
CAP. XVII.

Fit vinū & ex aqua ac melle tantùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciūt: deinde xl. diebus Canis ortu in sole habent. Alij diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporem vini assequitur, nusquàm laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc

voca-

vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, sufferuefactis decies, mox elutriatis atque ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore damnata: & hercule coactus eorum vsus videri potest, nisi si quis naturę opus esse credit aromatiten, & exvnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ vetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatē fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partum vino, atque etiam si vuam edant grauidæ, cùm differentia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite vlla attingi, Thasiam vuam Ægyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientem. Vina in Apothecis Canis ortu mutantur quædam, postcáque restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tántum vetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

Quibus vinis ad sacra uti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur.

CAP. XIX.

ET quoniam religione vita cõstat, prolibare Diis nefastũ habetur vina, a præter imputatę vitis, fulmine tactæ, quámque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, & quod circuncisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta condiderint, artémque fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta vulgare est ei, prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisque his ferociám frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur volumine.

a Præter, non est in vet. cod. & omnino videtur redundare. Sunt enim omnia, quæ hic enumerantur polluta, & à sacris reiicienda.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fece. CAP. XX.

ARborum succo manantiũ picem resinámque aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, vtrinque quasdam habet.

habet. In Oriente optimam tenuissimámque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam & mastichen vocant: postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem verò & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua: si *a* teratur alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis virorum corpori pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cumplurimùm peragitur, aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ, excitaríque lenitatem. E diuerso crapula compesci feritatem nimiam, frangíq; virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadanísque mustis vtilitas discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parciùs. Sunt qui ex vtroque condiri velint. Necnon alia æquè multiplici natura. Vitiúmque musto quibusdam in locis iterum sponte feruere: qua calamitate deperit sapor, vappæque accipit nomẽ, probrosum etiam hominum, cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ inest virtus magnos ad vsus, & sine queis vita mitior degi non possit. Cæterò vinorum medicaminis tāta

a vratur, in *Diosc.*

cura est, vt cinere apud quosdam, ceu gypso. alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è vitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruaríque ab æqui noctio verno, aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vasa vino condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autem è pinastris, minimè laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationémque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia, præter suprà dicta, acor, aut fumidum virus, picis autem adustio: experimētum verò, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Vergilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleúmque. Nam ceram accipientibus vasis cōpertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ verò in nouissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adiici mustis tingendi gratia coloris, vt pigmētum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis

expe-

experimentum eſt, laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino, muceſcere, aut in acetum verti: extántque medicinæ volumina. Et fæx vini ſiccata recipit ignes, ac ſine alimento per ſe flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, eaſdémque vires, hoc amplius, quò pinguior ſentitur.

De cellis vinariis. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vaſis cōdūt, circulíſque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, ſed aliquando viſum, ruptis vaſis ſtetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura non gelaſcit, aliàs ad frigus ſtupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut ad portionem ſitus. Item cælum præbent: alibi verò impoſitis tectis arcēt: traduntúrque & hæc præcepta. Latus cellæ vinariæ, aut certè feneſtras obuerti in Aquilonem oportere, vel vtique in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniáque odoris euitandi, facillimo in vina tranſitu: ficos vtique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter ſeſe vitia ſerpant contagione vini ſemper ocyſſima. Quin & figuras referre. Ventroſa ac patula minùs vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, poſteà perfundi marina aqua aut ſalſa, dein cinere ſarmenti aſpergi vel argilla, abſterſa myrrha ſuffiri, ipſáſque ſæpiùs cellas. Imbecilla vina demiſſis in terram doliis ſeruanda valida expoſitis. Nunquam implenda: & quod ſuperſit, paſſo aut defruto perungendum, admiſto croco, pice veteri cum ſapa: ſic opercula doliorum medicanda, addita maſti-

che ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáve plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculáve sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odorémque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm sit cælum sine Luna, hoc est in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis, eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC si quis diligentiùs reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu nō saluberrimum ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia vtuntur. At nos vinum bibere & iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimò vt plus capiamus, sacco frangimus vires: & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationē virium, ac planè infundere, vt statim euomāt, rursúsque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tāquam effundi

effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur alius, vt quantum biberit tantum edat: & pretium vinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit, Tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, *a* graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturásque per iugulum voces non continent, quàm multi, ita interemptis. Vulgóque veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, Solem orientem non vident, ac minùs diu viuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum hulcera, tremulæ manus, effundẽtes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, præmiúmque summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postea die ex ore halitus *b* cadi, ac ferè rerum omnium obliuio, mórsque memoriæ. Rapere se ita vitam prædicant, cùm priorẽ diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos xl. institutũ, vt ieiuni biberent, potúsque vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendãtium, Gloriã hac virtute Parthi quærunt, famã apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomẽ etiam Nouellius Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque à Prætura honoribus

a grauísque se prod. *Dal.*

b *Aliàs*, Crudi.

gestis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, spectãte miraculi gratia Tib. principe in senecta iam seuero atque etiam sæuo aliàs, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eáque commendatione credidere L. Pisonem vrbis Romæ curæ ab eo delectum, quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem cõtinuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quandó & hæc ars suis legibus constat) non labasse sermone, nec leuatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse vno potu: plurimum prætereà aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neque expuisse: nihílque ad elidendum in pauimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: Marcóque Agrippæ à temulento scyphum impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum a uidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nánque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati,

quanto

quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidẽtis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis, sed ratione eadẽ. Hispaniæ jam & vetustatem ferre ea genera docuerũt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit, nulláq; in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est quẽadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centum nonagintaquinque, si species verò æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XV.

Natura frugiferarum arborum. CAP. I.

LEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo quadragesimo, negauit nisi intra xl. mil. passuum à mari

nasci: Fenestella verò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio prisco regnante, ab annis populi Romani clxxxiij. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimo quinto, Appio Claudio Cæci nepote, L.Iunio COSS. olei libræ duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo, M. Seius L. F. Ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annum. Minùs ea miretur, qui sciat post annos xxij. Cn. Pompeij iiij. Consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Tam tarda res tunc erat. At tunc etiam in plantariis serunt, translatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Consequens earum vindemia est, ársque vel maior, oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omnium è cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis: hoc sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (vt nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tantò pinguior succus, minúsque gratus.

Optima

Optima autem ætas ad decerpēdum inter copiam bonitatémque incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Græci verò drypetas. Cæterò distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantùm bacca succo, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non itē vt vino: plurimúmque ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis, vti necesse non est: quinimo inuitas ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quæ Licinianum fundit oleū: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere accommodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamē inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Cereri id totum natura concessit: oleum ac vinum non inuidit tantum: satísque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ & olea insipientis. CAP. III.

OLiuæ cōstant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatib. minima, riguis copiosa. Suus quidē oliuæ succus oleū est, ídq; præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleū ab Arcturi exortu xvj.

calendas Octobris: posteà nuclei increscunt & caro. Cùm sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitij proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignúmq; intus grandescat. Ergo tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa sine imbribus accidit, oleum absumitur nisi consecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino enim, vt Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum sequentíisque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringitò, néve verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur vt cadat. Hærēdo enim vltra suum tempus, absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentū est, quòd nisi ante Fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis, mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idque minimæ, Licinia

nia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocãt, non ante Fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad vj. Idus Febr. Tunc arbitrãtur eas maturescere, & quoniã probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati videtur. Feruntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitati: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tardè putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquàm sudet premendi, cùm omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaq; vulgò nõ amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quantò ea copiosior reperiatur in eodẽ genere diebus adiectis. Omnino in vita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinæ, ab aliis phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Ægypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ primùm condiuntur, & vt reliquæ, amurca sapáve. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commendatione puræ innatant, colymbiades: franguntur eædẽ herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ quamlibet immaturæ. Mirũq;, dulcem succũ oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem trãseuntib. pausiæ. Sunt & superbę, pręter iã dicta genera. Sũt

& prædulces, per se tantùm siccatæ, vuísque passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale vindicatur à pinguitudinis vitio. Cortice oleæ cócíso odorem accipit medicati: aliâs vt vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus vt plurimum bonitatib. distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei.

CAP. IV.

OLeo natura tepefacere corpus, & cõtra algores munire. Eidémque feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriã vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis stigmenta olei vendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnũ præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque victores olea coronant, Græci verò oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum.

CAP. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorẽ Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominiam, albiceram seri iubet. Adiicítque singulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti vitiari eius oleum, arborémque ipsa fertilitate consumi. Musco prætereà rubro infestari. Spectare oliueta in Fauonium loco exposito solibus censet.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum.
CAP. VI.

NEc alio vllo modo laudat cōdi oliuas, optimè orchites & pausias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cęterò quam primum è terra colligendam: si inquinata sit, lauandam: siccari triduo satis esse. Si gelēt frigora, quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriúsque fieri. Item & in amurca & fracibus. hæ sunt carnes, & *a* inde fæces. Quare sæpius die decapulandum: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ęre vitiari. Feruentibus omnia ea fieri clausisq́ue torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideò nec ligna ibi cædi opportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, vt fraces & amurca *b* liquentur. Ob id crebrius vasa mundanda, fiscinas spongia tergēdas, vt quàm maximè pura synceritas constet. Posteà inuentum vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prælo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm contentos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò post molam primum est, flos. Factus *c* tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

a nudę Dal.
b linquantur. Dal.
c tres gemino foro. Tur.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideóque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmq; persequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multóque amarius, quā oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Si-

millimum huic est ex chamelæa frutice saxoso, nō altiore palmo, foliis oleastri baccísque. Proximum fit & è cici, arbore in Ægypto copiosa: illi crotonem, alij trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibíque non pridem. Et in Hispania repentè prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, semine vuarum gracilium, pallidarúmque. Nostri eam ricinum vocant à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatánsque oleum tollitur. At in Ægypto, vbi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aspersis aqua iterúmque tusis, exprimitur. Fit & è lauro, admisto druparum oleo. Quidámque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, alió sque odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigra baccis. Similę est è myrto nigra, & hæc latifolia melior. Tunduntur baccę aspersę calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij deiecta ea in oleum priùs sole

a macerant Dal. a maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed pręfertur syluestris minore semine, quam quidam oxymyrsinem vocant, alij chamęmyrsinem, alij acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod cedrelęon. Ex grano quoq; Gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco: nam & cyprinum è glande Ægyptia vt fieret odorum causa dictum est. Indi ex castaneis & sesama atq; oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è pisci-

è piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnantinum fit de ipſa œnante, vt dictum eſt in vnguentis. Gleucino muſtum incoquitur vapore lento : ab aliis ſine igne circundatis vinaceis diebus xxij. bis ſingulis, permiſtum : conſumitúrque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantum admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta. Et in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed viliſſimis. Fit & de aſpalatho: calamo, balſamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, ſampſucho, helenio, cinnami radice, *a* omniũ ſuccis in oleo maceratis expreſsiſque. Sic & rhodinum è roſis: iuncinum è iunco, quod eſt roſaceo ſimillimum. Item hyoſcyamo, lupinis, & narciſſo. Plurimum autem in Ægypto è raphani ſemine, aut gramine herba, quod chortinon vocant. Item ſeſama & vrtica, quod cnecinum appellant. E lilio & alibi fit ſub dio ſole, luna, pruina maceratum, Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum vocant, neruis admodum vtile: ſicut in Italia *b* è gummi. E pice fit, quod picinum appellant, cùm coquitur velleribus ſupra halitum eius expanſis, atque ita expreſſis, probatum maxime è Brutia. Eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſſima. Color oleo fuluus. Sponte naſcitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Exiſtimatur & ebori vindicando à carie vtile eſſe, Certè ſimulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum eſt.

a omnibus ſiccis. *Dal.*

b Igniaũ *Tur.*

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, vt formicæ rimæque absint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, vestiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris, Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axésque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, colorísque gratia elegãtioris: & totam suppellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in queîs ficum aridam libeat asseruare: aut si folia baccásque in virgis myrti, aliúdve id genus simile. Postremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depauerítque primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro, Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & naturæ.
CAP. IX.

REliqui arborum fructus vix specie figuráve, non modò saporibus, succísque toties permistis atque insitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

GRandissimus pineis nucibus, altissiméque suspensus, intus exiles nucleos lucanatis includit toris vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum *a* Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque *b* furto in arbore. Tertium sapinæ è picea satiua, nucleorũ cute

a Tarẽtinũ *Tur.* Tarentinæ *Macrob.*
b expositũ furto *Tur.*

cute veriùs quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. Quartum pityida vocant è pinastris singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelas vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI.

HIs proxima amplitudine mala quæ vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aducta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere parẽtem. Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. aMinora ex eodem genere struthea, odoratiùs vibrant, serotino prouẽtu, præcoci verò mustea, Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum: quæ sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctium conscii imposita. Sunt prætereà parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouẽ generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædã è pyris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

a maiora ex *Ga. & Da.*

De Persico genera IIII. CAP. XII.

SEd Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate præcocia, intra XXX. annos reperta, & primò denariis singula venundata. Supernatia è Sabinis veniunt, popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam sin-

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ rimæque abſint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, veſtiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris, Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axéſque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, coloríſque gratia elegãtioris: & totam ſuppellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in queîs ficum aridam libeat aſſeruare: aut ſi folia baccáſque in virgis myrti, aliúdve id genus ſimile. Poſtremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere. Oleam ſi lambendo capra lingua contigerit, depauerítque primo germinatu, ſterileſcere, autor eſt M. Varro, Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & natura.
CAP. IX.

RElíqui arborum fructus vix ſpecie figuráve, non modò ſaporibus, ſuccíſque toties permiſtis atque inſitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

GRandiſſimus pineis nucibus, altiſſiméque ſuſpenſus, intus exiles nucleos lucanatis includit toris veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocandi. Harum genus alterum *a* Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque *b* furto in arbore. Tertium ſapinæ è picea ſatiua, nucleorũ cute

a Tarẽtinũ *Tur.* Tarentinæ *Macrob.*
b expoſitũ furto *Tur.*

cute veriùs quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. Quartum pityida vocant è pinastris singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelas vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI.

HIs proxima amplitudine mala quæ vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aducta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere parẽtem. Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. aMinora ex eodem genere struthea, odoratiùs vibrant, serotino prouẽtu, præcoci verò mustea, Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum: quæ sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctium conscijs imposita. Sunt prætereà parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouẽ generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædã è pyris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt. a maiora ex Ga. & Da.

De Persico genera IIII. CAP. XII.

SEd Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate præcocia, intra XXX. annos reperta, & primò denariis singula venundata. Supernatia è Sabinis veniunt, popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam sin-

gulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanque decerpto bidui mora est: cogítque se venundari.

De pruno genera XI. CAP. XIII.

INgens postea turba prunorum, versicolor, nigra, candidans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore seriora maioráque, asinina cognominata à vilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quæ faciem parentis succúmque adoptionis exhibent, appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, vt vuæ, autumno cadis condita, vsque ad alia nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquorum velocitas citò mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem Persica peregrina etiam Asiæ Græciæque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria vbique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cùm condendo demonstraret quædam

& syluestria. Nam Persicæ arbores serò, & cum difficultate transire, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Ægyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in honorem ataui sui. Semper autem folia habet & poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. CAP. XIIII.

MAlorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Æquæ peregrina sunt zizipha, & tuberes, quæ & ipsa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sextus Papinius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora, quam malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera: candidum: & à colore sericum dictum. Penè peregrina sunt in vno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, struteis quidem Persicisque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat

nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilque tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, *a* Gestióque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente. Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis & familiæ putet, sunt & Sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adiit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ Petisia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm singula in fœtu. coloris serica, cognationis melappia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primùm prouenisse, argumento sunt Græcis, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis

a *fortè, Melius* Cestio.

tis

tis & acerbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè vilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpique properantibus.

De pyris & insitorum varietate.

CAP. XV.

EAdem causa in pyris taxatur superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctas autem Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Lactea hæc vocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocant. Dolabelliana longissimi pediculi. Pompeiana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana: & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescúntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerino, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venereisque, quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, voconiis,

viridibus oblongísque. Præterea dixit volema Virgilius à Catone sumptá: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum cærasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè: quótque genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent gelu maturescentia Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque vini: similitérque in ægris medentes cauent: ac vino & aqua coquuntur, atque pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, & struthea.

De pomis seruandis.

CAP. XVI.

IN vniuersum verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septentrionalibus fenestris sereno die parêre: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturbante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante xv. lunam, neque ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleísve subterni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. a Amerina maximè durare, melimela minimè.

a Camerina vt cap. 14.

De

De coloneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergíue oportere. Punica atque marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cum libeat vti, aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet: & immatura obrui terra in ollis fundo effracto sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possunt in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, prætérquàm cadiuis, singula conuolui: cistísque vitilibus condi, vel certa figlinarum illini. Pyra in vasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serissimè legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba verò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco aprico inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputaríque statim poma ac vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna post horam diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuæ. Aliqui mala in

patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidem etiam figlina vuas illinunt, siccatásque sole suspendunt, in vsu diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala verò generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera: quæ nisi maturuerint: incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eósque in medullam sambuci abditos obruunt, vt suprà scriptum est. Alij singulis malis pyrisque singula vasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis, capsisque, quas luto paleato illinunt. Alij hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita a sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor, in puteos cisternásve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadisque conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut vitis ipsius, aut fici vno die in vmbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa vua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidam, vt has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinùs quàm detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (vt suprà dictum est) inuolutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt vuas in scobe ramentisve abietis, populi, fraxini

a sita Dal.

xini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinúsque in granariis iubeant, quoniam optimè sit operimento puluis pensilibus. Contra vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. CAP. XVIII.

E Reliquo genere pomorum ficus amplissima est: quædámque & pyris magnitudine æmula. De Ægyptiæ Cypriæque miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali ramosam, materiæ validam, lentam sine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioréśque, vt quæ modios cclxx. singulæ ferant. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent: & callistruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cùm id genus in Africam nuperrimè transierit, patriæ nomen obtinet. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorum nomina iis, Liuiæ Pompeiæ: siccandis hæc sole in annuos vsus aptissima, cum mariscis, & quas harundinum folij macula variat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba pediculo minimo, latissima. Primò autem prouenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam è minimis & vilissimis popularis dicta. Contrà

nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt prætereà eædem serotinæ & præcoces, biferæ alba ac nigra, cum messe vindemiáque maturescentes. Serotinæ *a* & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quorundam trifero prouentu. Tarenti tantùm prædulces nascuntur. quas vocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas. Tellianas, atras pediculo longo. Posteà tot subiere nomina atque genera, vt vel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis, sicuti Mœsiæ, sed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensásque in his hyeme, grossos: quæ mitiore cælo refossæ cum arbore atque in lucem remissæ, nouos soles, aliósque, quàm quibus vixere, auidè tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum venientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum vso eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque securitatis anxius, cùm clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. ostendénsque Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem esse constaret, Atqui tertium, inquit, antem diem scitote deceptum Carthagine: eam propè à muris habemus hostem: statímque sumptum

est

a & duraci

b à Dal.

eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt: quanquam Catone anno ſequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occaſionem fortuitam, celeritatémque curſus, an vehementiam viri? Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per cxx. annos *a* æmulam, vnius pomi argumento euerſam: quod non Trebia aut Traſymenus, non Cannæ buſto inſignes Romani nominis perficere potuere: non caſtra Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipſe Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata ſacra fulguribus ibi conditis: magíſque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. *b* Adacto nauigio illico areſcit: rurſúſque cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno cclx. ſublata, ſacro à Veſtalibus facto, cùm Syluani ſimulacrum ſubuerteret. Eadem fortuito ſatu viuit in medio foro, quà ſidentia imperij fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Æquè fortuita eodem loco eſt vitis atque olea, vmbræ gratia ſedulitate plebeia ſatæ. Ara inde ſublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouiſſimè pugnauit in foro. Admirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

a vrbi æmulam.

b Attio Nauio augure *Tur.*

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

CAprificus vocatur è syluestri genere ficus nunquam maturescens, sed quòd ipsa nõ habet, aliis tribuens: quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morsúque ficorum crebro, hoc est auidiore pastu aperientes *a* ora earum, atque ita penetrantes, intus solem primò secum inducunt, cerealésque auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc est, infantiam pomi, absumunt: quod fit & sponte. Ideóque ficetis caprificus permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter se colligatæ iniicerentur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur: quoniam sponte arescunt loci situ, rimisque eadem, quæ culicum opera, causa perficit: nec non vbi multus puluis: quòd euenit maximè frequenti via apposita. Nanque & pulueri vis siccandi, succúmque lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoque præstat, ne decidant, absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus: succus maturescentib. lactis, percoctis mellis. Senescunt in ardore, anúsque distillant gummi modo lacrymam, siccantúrque. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas, amplissimásque, mox in Marrucinis. At vbi copia abũdat implentur *b* orcę in Asia, cadi autẽ in Ruspina Africæ vrbe: panisque simul & obsonij vicem siccatæ implent: vtpote cùm Cato ci-

a coria Dal.

b arcæ Vet.

cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens, minui iubeat perfici maturitatem. Cum recenti fico salicis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, vt diximus, cottana & caricæ, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omē fecere M. Crasso, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cùm legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus.

CAP. XX.

MAlorum pyrorúmque generi adnumerentur iure mespila atq; sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiúsque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quatuor.

CAP. XXII.

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt: cæteris vini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore dissimili, foliis a planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere. Cato & sorba sapa condi iubet. a penè M.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine vindicauerunt, quæ cessere autoritati, nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores vniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimenta, puluinari primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium *a* sonúmve faciant. Et has è Perside à regibus translatas, iudicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ. & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragilíve & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit, Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque illis quadripartita distinctio, linea intercusante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, vt in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. His quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleísque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium

a soniuium *Tu. & Sca.*

dium summo operimento. item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adiicit prætereà auellanas & *a* galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro quæ sunt & amplissimæ, & minimè rotundę. Præterea mollusc æ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

a caluas, Præn. Tur.

De castaneis genera octo.

CAP. XXIII.

NVces vocamus & castaneas, quãquam accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, vilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex vno calyce, cortéxque lentus. Proxima verò corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primùm. Ideò apud Græcos *b* Sardianos balanos appellant. *c* Nam Diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ

b Sardinianos. Turn.

c Nam diis βάλανος postea impositum fuere. Turn.

faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior, quæ balanitis vocatur, purgabilis maximè, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana. Tarentina minùs tractabilis: laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo. Meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quæ coctiuæ vocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. CAP. XXIV.

HAud procul abesse videantur & prędulces siliquæ, nisi quòd in iis cortex ipse mãditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis: ea baccis at que carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia vnedonibus: & alia acinis inter cutem succúmque, alia myxis, alia baccis, vt oliuis. Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia & *a* Tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis, multùm differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni: quod solum pomum simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens, & prior *b* cogitur. Mas sit an

a Tusculana mora nascuntur. *Phil.*

b coquitur

an fœmina ſterilis, inter autores non conſtat. Pomum inhonorum, vt cui nomen ex argumẽto ſit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon: quo apparet totidem eſſe genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur. Iuba autor eſt, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia eſſe eas. Acinorum quoque magna eſt differentia. Primùm inter vuas ipſas callo, teneritate, craſſitudine, interiore ligno aliis paruo, & aliis etiam gemino, qui minimè feraces muſti. Plurimum verò differunt, edere ſambucique acini: & figura etiam Punici, anguloſi quippe ſoli. Nec cutis vlla ſingulis, prǽter communem, quæ eſt candida. Totí que ſuccus & caro eſt, iis præcipuè, quibus paruulum ineſt ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque ſunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentiſco. Aquifolio enim ac ſpinę ſine ſucco: medióque etiamnum genere inter baccas acinóſque ceraſis. Pomum his primò candidum, & ferè omnibus baccis. Mox aliis vireſcit, vt oliuis, lauris: rubet verò moris, ceraſis, cornis. Deinde nigreſcit moris, ceraſis, oliuis.

De ceraſis genera octo. CAP. XXV.

CEraſi ante victoriam Mithridaticã L. Luculli non fuere in Italia. Ad vrbis annum DCLXXX. is primùm vexit è Ponto: anníſque CXX. trans Oceanum in Britanniam vſque peruenere. Eadem, vt diximus, in Ægypto nulla cura potuere gigni. Ceraſorum Aproniana maximè rubent: nigerrima ſunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotunda, Iulianis gratus ſapor: ſed penè tantùm ſub arbore ſua, adeò teneris, vt geſtatũ non tolerent. Principa-

cerasis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum: vt his quæ in Ægypto diximus gigni. Quę baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Persicis & prunis, vitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis: at in mespilis mãditur. Crusta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana Punica. Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. Quædã statim à ligno recedunt, vt nuces & palmæ. Quædam adhærent, vt oliuæ laurí que. Quorundam generi vtraque est natura, vt Persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, é lignóque auelli nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Quibusdã nec intus, nec extrà lignum, vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Ægypto gigni diximus: Quorundam extra gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis nucibúsque inglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursúsque semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quædam aluo continentur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam vasculis constant, vt punica & mespila, lotósque in Ægypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & cõmendatio. Carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ:
callo

callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Ægypto cute, vt carice. Detrahitur hæc ficis viridibus, vt putamen: eadem in siccis maximè placet. In papyris & ferulis spináque alba, caulis ipse pomum est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod manditur, nisi quid lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex vna omnium olei viníque bina genera fiant. Item myrtidanum, vt diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eadémque origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore a cælo, quod à Cerauniis montibus incipit, primùm Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata

a solo. Dal.

sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longũ tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flaccescẽte plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac squalida. Quæ postea quam eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, coniugulam, fortassis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ, aut syluestris, & in vtraque latifolię. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorum versibus. Hæc non est in vsu: ramosa vtraque alia. Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Ægypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, siccata vsque in ariditatẽ in vmbra, atque ita mulso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni, Postea compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in vini tribus heminis maceratæ expressæq;. Folia & per se siccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimò oleo quoq; (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, saccis antè perfusis. Retinet, quippe fæcem, nec præter purum liquorem transire pati-

patitur, dátque se comitem pręcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius gestatæ manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumore medentur. Bellicis quoque se rebus in seruit; triumphánsque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilémque arborem etiã hostibus fecit. Hæc posteà ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius autor est, curru quoque triumphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro. genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum Pontificúmque: quæ & sola domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicã & Cypriã. Põpeius Lenæus adiecit quã mustacẽ appellauit, quoniã mustaceis subiiceretur. Hãc esse folio maximo, flaccidóque & albicãte Delphicã æquali colore, viridiorẽ maximis baccis, atq; è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triũphantes Romæ, Cypriã esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispã. Posteà accessere genera: tinus, hãc syluestrẽ laurũ aliqui intelligũt: nonnulli sui generis arborẽ. Differt colore: est n. ei cœrulea bacca. Accessit & regia quę cœ-

pit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est, baccarúmq; fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem: eáque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescēte in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaq; quantalibet sub vmbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & Alexandrina quā aliqui Idæā, alij hippoglòttion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit è radice dodrātales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi mōtosis. Id quoq;, quod Daphnoides vocatur, genus, in nominū ambitu est. Alij enim Pelasgū, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, *a* crassiore ac molliore, quā laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullū genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiā inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuæ lætitiæ victoriarúmque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties læti-

a gracilio-re, *Dal.*

tiam noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtroq; olea: sed quia spectatissima in mõte Parnasso. Ideóque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostiũ & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria areve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadã detestatione: interaneorũ etiã vitia & neruorũ ligno torquẽte. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminũ metus. Sunt & circa Diuum Augustũ euenta eius digna memoratu. Nanque Liuię Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit; cùm pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremiũ illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculũ, quoniam teneret rostro laureũ ramũ onustum suis baccis. Cõseruari alitẽ & sobolẽ iussere aruspices, ramúmq; eum seri, ac ritè custodiri. Quod factũ est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonũ lapidẽ Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréq; sylua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar, laurũ in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque

mos est, ramos, quos tenuerunt, ferendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERAE *Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem prima cibis attulerunt, & necessario alimẽto delicias immiscere docuerunt, siue illa vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq̃ munus etiam feris volucribúsque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni prauerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualísque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.*

Gentes

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septẽtrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, *a* æternam operiens rerum naturæ cõtrouersiam: dubiúmque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integant aquæ circũdatę: naufragis verò, cùm recesserint: fugiẽtésque cùm mari pisces circa tuguria venãtur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palũstri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus rętia: captúmque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccãtes terra cibos, & rigentia Septẽtrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Caucis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus maxima auiditate nascendi. suffossæq; fluctibus aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicũ insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentiũ ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut in-

a externam operiens naturæ faciem controuersam. *Dal.*

tus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridíque, similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratę amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruę arboris, raróque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidísque gaudet: siccatur etiam sole, conditúrque, vt oliua, cadis.

De corno & lentisco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lẽtisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. Miscentur sapores, & alio alius placere cogitur. Miscentur verò & terræ cælíque tractus. In alio cibi genere. India aduocatur, in alio Ægyptus, Creta, Cyrene, singulæq; terræ. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia deuoret. Planiùs hoc fiet in herbarum natura.

De generibus succorum, & de odore.
CAP. XXVII.

INterim quæ sunt communia & pomis omnibúsque succis, saporum genera xiij. reperiũtur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc tria sunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter sentiũtur sapores, vt vinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem inest ei, quod tamẽ iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ

ipſa ſuccedit, in ſaporis vicem. Nullus hic aquis, ne ſuccus quidem, vt tamen eo ipſo fiat aliquis, ac ſuum genus faciat. Sentiri quidem aquæ ſaporem vllum ſuccúmve, vitium eſt. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipſe nullus eſt aquis: aut ſi ſentitur: omnino vitium eſt. Mirum, tria naturæ præcipua elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore, ſine ſucco: aquas, aera, ignes.

De ſuccis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum.

CAP. XXVIII.

ERgo ſuccorum vinoſus pyro, moro, myrto: minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis vuis, ficis, palmis: aquoſus prunis. Magna differentia & in colore ſucci. Sanguineus moris, ceraſis, cornis, vuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non itē: ſpumeus malis: nullus perſicis: cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, Perſicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & vinum tale ſine odore, tenue odoratius. Multóq; celeriùs talia ad naſum veniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadē in guſtu tenera: quia nō ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus, quadā tenus & cotoneis: nullúſque odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorum: naturas arctiùs colligi par eſt. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſeménque complexis amarum: cùm in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, vt oliuis,

cerasis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum: vt his quæ in Ægypto diximus gigni. Quę baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Persicis & prunis, vitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis: at in mespilis mãditur. Crusta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana Punica. Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. Quædã statim à ligno recedunt, vt nuces & palmæ. Quædam adhærent, vt oliuæ laurique. Quorundam generi vtraque est natura, vt Persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, é lignóque auelli nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Quibusdã nec intus, nec extrà lignum, vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Ægypto gigni diximus: Quorundam extra gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis nucibúsque inglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursúsque semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quædam aluo continentur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam vasculis constant, vt punica & mespila, lotósque in Ægypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & cõmendatio. Carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ

callo

callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Ægypto cute, vt carice. Detrahitur hæc ficis viridibus, vt putamen: eadem in siccis maximè placet. In papyris & ferulis spináque alba, caulis ipse pomum est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod manditur, nisi quid lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex vna omnium olei viníque bina genera fiant. Item myrtidanum, vt diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eadémque origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore *a* cælo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primùm Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata

a solo. Dal.

fit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquiſſima nanque delubra habetur Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli: in eo ſacræ fuere myrti duæ ante ædem ipſam per longũ tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flacceſcẽte plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac ſqualida. Quæ poſteaquam eualuit flacceſcente patritia Marſico bello, languida autoritas patrum facta eſt, ac paulatim in ſterilitatem emarcuit maieſtas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, coniugulam, fortaſſis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia diſtinctio, ſatiuæ, aut ſylueſtris, & in vtraque latifolię. In ſylueſtri propria oxymyrſine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſſimo, ſenis foliorum verſibus. Hæc non eſt in vſu: ramoſa vtraque alia. Coniugalem exiſtimo nunc noſtratem dici. Myrtus odoratiſſima eſt in Ægypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſque in ariditatẽ in vmbra, atque ita mulſo indita. Si non ſiccentur baccæ, oleum gigni. Poſtea compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in vini tribus heminis maceratæ expreſſæq;. Folia & per ſe ſiccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis ſudoribus. Quinimò oleo quoq; (mirum dictu) ineſt quidam vini ſapor, ſimúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, ſaccis antè perfuſis. Retinet, quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire

pati-

patitur, dátque se comitem precipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius gestatæ manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumore medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphánsque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilémque arborem etiã hostibus fecit. Hæc posteà ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius autor est, curru quoque triumphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro. genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum Pontificúmque: quæ & sola domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicã & Cypriã. Põpeius Lenæus adiecit quã mustacẽ appellauit, quoniã mustaceis subiiceretur. Hãc esse folio maximo, flaccidóque & albicãte Delphicã æquali colore, viridiorẽ maximis baccis, atq; è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triũphantes Romæ, Cypriã esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispã. Posteà accessere genera: tinus, hãc syluestrẽ laurũ aliqui intelligũt: nonnulli sui generis arborẽ. Differt colore: est .n. ei cœrulea bacca. Accessit & regia quę cœ-

pit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est, baccarúmq; fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem: eáque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescēte in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaq; quantalibet sub vmbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & Alexandrina quā aliqui Idæā, alij hippoglôttion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit è radice dodrātales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi mōtosis. Id quoq;, quod Daphnoides vocatur, genus, in nominū ambitu est. Alij enim Pelasgū, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, a crassiore ac molliore, quā laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullū genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiā inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuæ lætitiæ victoriarúmque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties læti-

a gracilio-re, *Dal.*

ti-m

tiam noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtroq; olea: sed quia spectatissima in mõte Parnasso. Ideóque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostiũ & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aręve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadã detestatione: interaneorũ etiã vitia & neruorũ ligno torquẽre. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminũ metus. Sunt & circa Diuum Augustũ euenta eius digna memoratu. Nanque Liuię Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cùm pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremiũ illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculũ, quoniam teneret rostro laureũ ramũ onustum suis baccis. Cõseruari alitẽ & sobolẽ iussere aruspices, ramúmq; eum seri, ac ritè custodiri. Quod factũ est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonũ lapidẽ Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréq; sylua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar, laurũ in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque

mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XVI.

Syluestrium arborum natura.

PROOEMIVM.

POMIFERAE *Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem prima cibis attulerunt, & necessario alimẽto delicias immiscere docuerunt, siue illa vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq; munus etiam feris volucribúsque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quanam qualísque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.*

Gentes

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septẽtrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, *a* æternam operiens rerum naturæ controuersiam: dubiúmque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integant aquæ circũdatę: naufragis verò, cùm recesserint: fugiẽtésque cùm mari pisces circa tuguria venãtur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palũstri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captúmque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccãtes terra cibos, & rigentia Septẽtrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Caucis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus. maxima auiditate nascendi. suffossæq; fluctibus aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicũ insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentiũ ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut in-

a externam operiens naturæ faciem controuersam. *Dal.*

duſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopéſque remedij illæ, prælium nauale aduerſus arbores inirent?

De Hercyniæ ſyluæ magnitudine.

CAP. II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ ſyluæ roborum vaſtitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortali ſorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, cōſtat attolli colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu: aut vbi ſecuta tellus non ſit, arcus ad ramos vſque, & ipſos inter ſe rixantes, curuari portarum patentium modo vt turmas equitum tranſmittant.

De glandiferis.

CAP. III.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati.

CAP. IV.

HInc ciuicæ coronæ, militum virtutis inſigne clariſſimum: iam pridem verò & clementiæ Imperatorum, poſtquam ciuilium bellorum profano meritum cœpit videri ciuem non occidere. Cedunt his murales vallaréſq; & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & roſtratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc qui celebres. M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis: quæ & ipſa piratica fuere: Anteà roſtra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Ro. ipſi corona impoſita. Poſtquàm verò tribunitiis ſeditionibus calcari ac pollui cœpere, poſtquàm vires ex publico in priuatum agi, Tur. magis ſingulíſq; ciuiū quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere,

cere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Feruntque primum omniũ Liberum partem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà Deorũ honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris certaminibus vsurpatæ, in quibus hodiéque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronunciatur. Inde natum, vt etiam triũphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, differere quisnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quam bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cũctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrẽ, Tribunũ militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso cos. Samnitium bello. Ciuica ilignа primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatúmq; & cum quercu est, ac data vbique quæ fuerat, custodito tantum honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum summa quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudẽs rũpit. Ciuem seruare, hostem occidere: Vtq; eum locum, in quo sit actũ, hostis obtineat eo die: Vtq; seruatus fateatur: aliàs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit. Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dãt. Nec crescit honos idem Im-

peratore conseruato, quoniam conditores in quocunque ciue summum esse voluere. Accepta licet vti perpetuò. Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi patríque & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, vt retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cùm reliquas coronas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint. *a* clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

a clarè professi, ne ser. quid. ham. fas esse, *Tu. & Ch.*

De glande, genera XIII.

CAP. V.

GLandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudétium, constat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrque in panis vsum. Quin & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est prætereà lege XII. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum differentiæ. Prætereà sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Iam etiam in montosis planísque distant: sicut & sexu mares ac fœminæ: Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander, Genera distinguere nō datur nominib. quæ sunt

alia

alia alibi. Quippe cùm robur quercúmque vulgò nasci videamus, esculum non vbiq;. Quartam verò generis eiusdem, quæ cerrus vocatur, in Italiæ quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturáq;, & vbi res coget, etiam Græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum.

CAP. VI.

FAgi glans nucleis similis, triãgula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus. Glires quoque saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glandem quæ propriè intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec dum cadunt, flauescentia, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. Ilicis duó genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces à quibusdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Ilicis glans vtriusque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eóque nomine à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneæ. Sed & in querna alia dulcior molliórque fœminæ, maris spissior. Maximè autem probantur latifoliæ ex argumẽto

dictæ. Distant autem inter se magnitudine, & cutis tenuitate. Item quod aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non nisi mari. Prætereà aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiórve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritásque differentiam habet. In ipsis verò arboribus, quæ maximã fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comosa, alásque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamẽ & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minùs vtilis ædificiis: atque *a* carbone dotata, vitiis obnoxia est. Quamobrem solida vtuntur carboni, ærariorum tantùm officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus, emoriens, sæpius recoquitur: cæterò plurimis scintillis. Idem è nouellis melior. Acerui confertis taleis recentibus luto caminantur: accensáque strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungósúsque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cùm viuit. Quin & fulmine sæpissimè icitur, quamuis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidẽ raro glans, & cùm tulit, amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant.

a carboni: dolata, *Dal.*

Hoc

Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimam & *a* ipsa glandium æquè dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia *b* sordidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam alternisque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis vtilior.

a ipsarum gland. quæ est dulc. *Dal.*
b solidiorē

De galla, & quàm multa præter glandem eadem ferant arbores.

CAP. VII.

NAscitur autem galla sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die candidior. Et si æstu recepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit, hoc est, vt nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret, crescitque vt interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ translucent. Robur, præter fructum, plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ vtrunque genus, & quædam veluti mora, ni distarēt arida duritie, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus nō absimiles,

intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. *a* Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit: necnon & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quàm diu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

a Nam sanè in oleo *Dal.*

De cachrye & cocco grano, & agarico, & subere. CAP. VIII.

Ferunt robora & cachryn: ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habēs: Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, post quam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur verè pilula tota, Cadit, cùm folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suilósque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios. Robora ferunt & viscum, & mella, vt autor est Hesiodus. Constátque, rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certū est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primóque ceu *b* scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium vocant: pensionem alteram tributi pau-

b scapo *Dal.*

peribus

peribus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylii mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia, Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ vocatur ægilops, fert panos arentes, musculo villo canos, non in cortice modò, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vnguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: prætereà in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacete Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in vsu cortices.

CAP. IX.

Cortex & fagis, tiliæ abieti, piceę, in magno vsu agrestium. Vasa, corbésque, ac patentiora quædam messibus conuehendis vindemiísque faciunt, atque prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, a incidens literas à succo. Necnon in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

a incisas literas tegête succo. *Dal.*

De scandulis, & pinu pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo.

CAP. X.

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagóq; : facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsque bellum annis quadringentis lxx. Cornelius Nepos autor est. Syluarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit. porta querquetulana, colle in quem vimina petebãtur, tótque lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legem in esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc videbantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnésque quæ apicem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota condiendi vina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia, aut Oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longúmque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, vix vt ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinam, quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresque, & enodes, liburnicarum ad vsus, penè sine resina. Picea montes amat.

atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat: vnde fraus Seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráque, ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec forma alia. Materies verò præcipua trabibus, & plurimis vitæ operibus. Resina ei vitium, vnde fructus vnus piceæ: exiguúmque sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupásque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta vis, tmori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Pluscu-lum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, parcior, liquidiórque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci sycen vocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculantúrque longè: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè discernuntur in fronde, etiam à

peritis. Tanta natalium mistura est: sed picea minùs alta, quàm larix. Illa crassior, leuiórque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, mollιórque flexu. At piceæ rariora sicciorάque folia, & tenuiora, ac magis algentia: totáque horridior est, & perfusa resina. Lignum abietis similius. Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsi in sexu differentia. Mas breuior & durior, fœmina procerior, pinguioribus foliis & simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum, fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunque genere deprehendunt marem: quippe respuuntur, & fragosius sidunt, ægriùs reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa idem in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia, circáque Elin permutant nomina: nec constat autoribus: quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio: Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior vtiliórque: arbore rotundior, folio pinnato densa, vt imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum panniculatum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribúsque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis

his

his etiamnũ aſpectu eſt, ne quid prætereatur, taxus, minùs virens, gracilíſque & triſtis, ac dira, nullo ſucco, ex omnibus ſola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hiſpania præcipuè, venenum ineſt. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuiſſe cõpertum eſt. Hanc Seſtius ſmilacem à Græcis vocari dixit: & eſſe in Arcadia tam præſentis veneni, vt qui obdormiant ſub ea, cibúmve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus ſagittæ tingantur. Repertum innoxiam fieri, ſi in ipſam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de ſpiſſa pice, quomodo fiat, & quibus modis reſina coquatur.

CAP. XI.

Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multóſque alios ad vſus. Lignum eius conciſum, furnis vndique igni extrà circundato, feruet: primus ſudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſeruentur. Sequens liquor, craſſior iam, picem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur: & coagulata Brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat vaſiſque cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, & quòd pinguior eſt. E teda omnia illa fiunt. E picea reſina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut ſi aluei non ſint, ſtruis congerie, veluti in carbonis vſu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tuſa, nigrior colore. Eadem reſina ſi cum

aqua leuiùs decoquatur coletúrque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem in id fere vitia resinæ cortéxque. Alia temperies ad crapulam. Nãque flos crudus resinæ, cum multa assula tenui breuique auulsus, conciditur ad *a* cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atq; rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ: conueniens medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

a ad cribrũ in minuta *Tur.*

De zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio. CAP. XII.

NOn omittendum apud eosdem zopissam vocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorem ad omnia, quibus pices resinæque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cùm plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam *b* astula in fructu est. Verùm hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cùm resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricẽ masculam vrunt, fœminæ radices tantùm

b assula ea rũ in *Dal.*

Theo-

Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, non deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minùs copiosa, & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuiorésque esse ipsas arbores, quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere *a* sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiúsque arboris imas partes tedas vocant, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm picea feritate paulùm mitigata satu: sapinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

a sapinum *Tur.*

De fraxino genera eius quatuor.

CAP. XIII.

MAterię enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimámque fraxinum: Procera hæc ac teres, pēnata & ipsa folio: multúmque Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima vtilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, intantùm citro similis, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo Genera eius fecere: longam, eandem: alteram, breuem, duriorem fusciorémque, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimámque. Alij situ diuisere. Campestrem enim esse crispam,

montanam spissam. Folio earum iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur. Tantáque est vis, vt ne matutinas quidem, occidentésve vmbras quã sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignẽ potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, prius quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

De tilia genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, ruffiórque ac nodosa, & odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florem, vt fœmina, quæ crassior arbore, materiæ candida præcellénsque est. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticísque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vircula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum Philyræ, coronarum lemniscis celebres: antiquorúmque honore. Materies teredinem non sentit, proceritate per quàm modica, verum vtilis.

De aceris generibus X. CAP. XV.

ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate *a* cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, tránsque Alpes nascens. Alterum genus crispo

a citro *Cuj. & Tur.*

crispo macularum discursu, qui cùm excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomen accepit. in Istria Rhætiáque præcipuum. E viliori genere crassiuenium vocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum verò crispius duriúsque, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro; & buxo genera tria.

CAP. XVI.

PVlcherrimum verò est bruscum, multóque excellentius etiamnum mollusсum. Tuber vtrunque arboris eius bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubiè præferretur a citro. Nune intra pugillares lectorúmque filicios aut laminas rarò vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius, quantò ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor: simillima aceri albo materia, quæ vocatur staphylodendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, rarò cispicanti, nec nisi radice: cæterò lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinémque proceriorem. Oleastrum in omni v-

a cedro T.

su damnatum: grauem præfert odorem. Tertium genus nostrates vocant syluestre, vt credo, mitigatum satu: diffusius: & densitate parietum vires semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, flore non spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili.

De vlmo genera quatuor.

CAP. XVIII.

INter has atque frugiferas, materiæ vitiúmq; amicitia, accipitur vlmus. Græci duo eius genera nouere: montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis siccanas præfert, quæ nō sint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quarum syluestre Atiniæ non ferunt samara: ita vocatur vlmi semen: omnésque radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs.

CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis, quędam in vniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, tæda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & valles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus

bus,tilia,cerasus. Non temere in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium *a* sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nūc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum. Albina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris vtilissima. Item vaccinia. Italiæ in aucupiis sata: Galliæ verò etiam *b* purpurea, tingendi causa ad seruitiorum veste. Quæcunque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt, aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioráque in montibus, exceptis malis, pyrisque.

a costis *T.*

b purpuræ tingendæ *Tur.* purpuram *Dal.*

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRæterea arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædam omnino syluestres, quædam

vrbaniores: quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio *a* humanibus iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

a humanos *Dal.*

Quibus folia non decidant & de rhododendro.

CAP. XX.

HArum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, *b* rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina rhododendron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarũt, alij rhododaphnẽ, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumẽtis caprísque & ouibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.

b rhododẽdro, & quã uis her. dic. sabinę Rhododendrõ *Merc.*

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum.

CAP. XXI.

SYluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia, & vbique vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinans. Idque mirum est, Græcis autoribus proditum, apud nos posteà sileri. Nam locorum tanta vis est, vt circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores. CAP. XXII.

CÆteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longum est) folia deperdũt: obseruatúmque non arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò non decidant, callo crassa, & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere ? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionem transeunte, sideris vi, quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quædam tardiùs amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec interest maturiùs germinasse, vtpote cùm quædam primæ germinent, & inter nouissimas nudẽtur, vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autem nouissimè germinat, cùm primis folia dimittit. Magna & in hoc vis soli. Priùs decidunt in siccis macrísque, & vetustæ priùs arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In serotina ficu, & hyberna pyro, & malo granato est pomum tantùm aspici in matre. Neque his autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant, sed subnascentibus aliis, tum arescunt vetera, quod euenit circa solstitium. Maximè foliorum vnitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & cici diximus vocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. CAP. XXIII.

POpuli tria genera, alba, nigra, & quę Libica appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungísque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte

viridi. Huic nigræ, vt crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contratio ederæ angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) vt iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quod vlmo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & vsus, & foliorum mirabilia. CAP. XXIV.

EST & publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem læuiora, neruos callúmque & articulos in superiore habêt parte: incisuras verò subter, vt manus humanæ. Oleæ supernè candidiora, & minus læuia: idem ederæ. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcunque habet, quæ in aliis gentium lana est. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est, eósque in humore vtiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpũtur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescãt, postea in opera finduntur. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harundini, salici, palmæ etiam

etiam duplicia:circinata pyro.mucronata malo,angulosa ederæ, diuisa platano: insecta pectinum modo piceæ,abieti:sinuosa toto ambitu robori : spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam,vt vrticis. Pungentia pino, piceæ, abieti,larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici : longo vitibus.tremulo populis, & iisdem solis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere,parua mediis emicant folia interim & gemina. Præterea aliis circa ramos,aliis & in cacumine ramorum,robori & in caudice ipso. Iam densa, ac rara:sempérque lata rariora.Disposita myrto,concaua buxo,inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrísque.Ramulosa vlmo, & cytiso. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernáque , animalibus iubens dari non perarida : bubus quidem & ficulnea, ilignáque & ederacea. Dantur & ex harundine,ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa, cæteris paulatim.Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis,& de flore arborum,& conceptu,& germinatione,& partu,& quo ordine floreant.

CAP. XXV.

ORdo autē naturæ annuus ita se habet.Primus est conceptus , flare incipiente vento Fauonio circiter ferè vj. Idus Feb. hoc enim maritantur viuescentia è terra , quo etiam equę in Hispania,vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi , à fouendo dictus, vt quidam existimauere.Flat ab Occasu æquinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere,cóque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, & pro sua quæque natura. Alia pro-

tinus, vt animalia, tardiùs aliqua, & diutiùs grauida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cùm florent, flósque ille ruptis constat vtriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indicium, & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se nouas, aliásque quàm sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Nõ enim omnes florent, & sunt tristes quædã, quæque non sentiẽt gaudia annorum. Nam neq; ilex, picea, larix, pinus vllo flore exhilarantur, naталésve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunquàm maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alterã florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis subnascẽtibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum omnibúsque iis dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. Quippe cũ ex eodẽ genere quæ sunt in palustribus: priora germinent: mox campestria, nouissima in syluis. Per se autem tardiùs pyri syluestres, quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus, paulóque ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, aquifoliũ, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autẽ germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur germinatio, nimia soli vbertate, aut inuitantis cæli voluptate: quod magis in her-

herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam, prætérque vernas, quæ suis constant sideribus, quorum ratio aptiùs reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æstiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, vt primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina eduntsideo & inter squamas corticum spargunt: quod omnib. arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter xv. diebus. Iterum germinant transeunte Geminos sole. Sic fit, vt quima cacumina impelli securis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diucius septenis diebus. Claréque & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cùm primū emittit vuam iterum cum digerit. Eorum quæ nō florent, partus tantū est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florēt, properántque in eo, sed maturescūt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, matur ántque celeriter, sicuti morus, quæ nouissima vrbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborū. Sed cùm cœpit, intantùm vniuersa germinatio erūpit, vt vna nocte peragat etiā cū strepitu. Ex his, quę hyeme Aquila exoriēte (vt diximus) concipiūt, flores

Prima omniũ amygdala menſe Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illę peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, ſyluestrium primæ ſambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus maſcula, vrbanarum malus, paruóque poſt, vt ſimul videri poſſit, pyrus & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupreſſus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiũt Vergiliarum exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio vitis, & quæ paulò ſeriùs incipit, olea. Deflorescunt omnia ſeptenis diebus, non celeriùs quædam tardiùs, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra viij. Idus Iul j. Eteſiarum prȩcurſu. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices exiſtimantur, & quæ faciliimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, naſcantur.

CAP. XXVI.

Cornus enim circa ſolſtitia reddit primò candidum, poſtea ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus ligno quoque fungoſa & inutilis, cùm mas è fortiſſimis quoque ſit: tanta differentia ab eodem genere ſit. Sed & terebinthus, meſſibus reddit ſemen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ ſeriùs etiamnum, Vergiliarum occaſu: æſculus tantùm, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyríque

pyrique,&subr.Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione xv.ferè diebus.Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúsque fructus in hisicum annotino pendet.In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum,ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidiùs se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur: eodem maturescit alia: & sic dispensatur,vt nullo non mense maturescant. Quæ se in arbore ipsa diuisere, zamiæ vocantur,lædúntque cæteras,nisi detrahantur. Fructum arborum solæ nullum ferunt,hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantùm nascens, populus, alnus, vlmus Atinia, alaternus,cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur, damnatæque religione, quæ neque feruntur vnquam, neque fructum ferunt. Cremutius autor est, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quæ gummi gignunt, post germinationem aperiuntur, gummi verò non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus,pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius, ne a subiecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam si non pluat, sed fiat Austrinum cælum,aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cùm defloruere

a subrecti. M. & Ch.

tales dies fuerint. Ocyssimè autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatē sentiat, ob id dicta Homero frugiperda. secutáque ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè nascenti & depacto surculo incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruum ligneúmque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo florent tantùm. Fit hæc differentia & ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quæ ferant, tradant. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbrosissimúmque, & ideo supra id pomum, eidémque serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri. Helladis, ficos sub folio, grossos verò post folium nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant, In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum. CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequenti tertius, hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis foliis nascũtur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maximè. Vites quidem & triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro autor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Consentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs, ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanque baccæ eius colliguntur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternásque earum gerit magnitudines. Est verò & in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, inglãdes, fici, mariscæ. Omnes, quò magis senescũt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non maturescunt. Itèm quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, vt glandiferæ, & quoddam genus ficorum. Cæteræ, in iuuenta, tardiúsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanq; & minora poma proueniũt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa

arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniã maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celeriùs senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

COntrà morus tardissimè senescit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

De syluestribus.

CAP. XXIX.

SYluestria autem tardissimè. Atque in totũ omnis cura fertilitatẽ adiicit, fertilitas senectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia est. Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas suas: maximéque sterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos cõpactili callo, ad nihil vtiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto.

CAP. XXX.

PLurima verò buxus. Nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocãt, & à Septentrione viscum, à Meridie hyphear, de quibus plura mox paulò. Interdúmque pariter res quaternas habẽt. Arborũ quædã simplices, quibus à radice caudex vnus, & rami frequẽtes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Itẽ nux auellana: quinimo melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere

genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiã in quinas partes diffusæ. Quædam dimidiæ, nec ramosæ, vt sambuci. Quædã indiuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt robori, malo, pyro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis, moritur, totis verò detruncatis, durat. Et si infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tãtùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantiũ vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiés blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. cortice pelles tingunt radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant, quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quę diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In lõgitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & si qui vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & de radicibus arborum.
CAP. XXXI.

QVædã statim in ramos sparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ: aliis crassus, vt robori. Aliis læuis, vt malo, fico. Idem scaber, robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, vt vitibus, iliæ, abieti. Quibusdam simplex, vt fico, harundini Magna & radicum differentia. Copiosæ fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, malis & cupressis per summa cæspitum. Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: aliis flexuoso, vt fico. Minutis hæc capillamẽtis hirsuta, vt abies, multæque syluestrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. Quidam, non altiùs descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, ídque natura loci tenuioris crassiorísve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cum transferretur, viij. cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, vt lauri. Itaque cum trunco inaruit, recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate

radicum

radicum celeriùs ſeneſcere arbores putant: quod coarguunt fici,quarum radices longiſſimæ,& ſenectus ocyſſima. Falſum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetuſtate minui. Viſa etenim eſt annoſa quercus euerſa vi tempeſtatis,& iugerum ſoli amplexa. Proſtratas reſtitui plerunque,& quadam terræ cicatrice reuiuiſcere,vulgare eſt.Et familiariſſimum hoc platanis,quæ plurimum ventorum concipiunt propter denſitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in ſua ſcrobe reponuntur.Factúnque iam eſt hoc in iuglandibus oleíſque,ac multis aliis.

De prodigioſis arboribus, & quibus modis ſponte naſcantur,& quòd non omnia vbique naſcantur,& quæ non alibi naſcantur arbores. CAP. XXXII.

Est in exẽplis,& ſine tempeſtate,vllâve cauſa alia,quàm prodigij, cecidiſſe multas,ac ſuo ſponte reſurrexiſſe. Factum hoc *a* populo Rom. Quiritibus oſtentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo, poſtquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipſam procumbebat, reſtituta ſponte, ita vt protinus floreret : à quo deinde tẽpore majeſtas populi Rom.reſurrexit,quæ antè vaſtata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum &in Philippis,ſalice procidua atque detruncata:&Stagiris inMuſæo populo alba,omnia fauſti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circundolatis lateribus reſtibilis ſponte facta,vitæque reddita longitudine x v. cubitorum,craſſitudine quatuor vlnarum. Arbores, quas naturæ debeamus, trib.modis naſcuntur:ſponte,aut ſemine,aut ab radice.Cura

a populi. M. & Ch.

numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirísque memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. Hócq; aliâs fastidio, aliâs contumacia, sæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur, euenit: aliâs, cælo inuidente, aliâs solo repugnante. Fastidit balsama alibi nasci. Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere, vel cùm promisit etiã ostendítq;, ea educare, quę tanquàm inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque exorari vt viuent, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat: cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ verò etiam in Septentrionali plaga: vixit & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes succum omnem ex iis soles, coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iisdem locis, atque pro indiuiso valere. Cedrum æstuosis partibus dederat: at in Lyciis Phrygiísque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est, Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtúmque habere: non contigit: cùm teporis arbores abundent ibi, punicæ ficíq; iam mali & pyri laudatissimę. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta

Romam

Romam ipsam castaneæ cerasique ægrè prouenjunt, Persica in Thusculano: necnon nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt.

CAP. XXXIII.

CVpressus aduena, & difficillimè nascentiũ fuit, vt de qua verbosius sæpiúsque quàm de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa, materie rara, vt penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorum ordinibus: Nunc verò tonsilis facta in densitate parietum, coërcitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: venatus classésve, & imagines rerum tenui folio, breuíque, & virenti superuestiens. Duo genera earum. Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mars spargit extra se ramos, deputatúrque & accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas asseréisve amputatione ramorum, qui xiij. anno denariis singulis væneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua: vulgóq; dotem filiarum antiqui plãtaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primum eò venerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiã, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinúsque emicat. Illa verò etiã non appellato solo, ac sponte

maximéque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summísque iugis, vnde niues nunquam absunt, plurima: quod mirem u, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantùm natura circa has refert, aut perpetua cæli, verùm & quædam tẽporaria vis. Imbres aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primùm ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassóque, circiter vrbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera.

CAP. XXXIV.

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in Medis, frustra: Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse: exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc adornat thyrsos galeásque etiam & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica arbori satísque omnibus, sepulcráque ac muros rumpens: serpentium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, vt reliquarũ, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quod caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida & nigra edera, tertiáque quæ vocatur helix. Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantùm candida, alia & folio: fructum quoque candidũ feren-

ſtrentium aliis denſus acinus & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item ſelenitiam, cuius eſt minor acinus, ſparcior racemus. Similimodo in nigra. Alicui & ſemen nigrũ, alij crocatum: cuius coronis Poetæ vtuntur, foliis minùs nigris, quã quidam Nyſiam, alij Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum *a* erythranum & chryſocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt & anguloſa concinnioráq;, cùm reliquorum generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe, non generis exiſtimant: primóque helicem eſſe, fieri ederam vetuſtate. Horũ error manifeſtus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, ſed tria maximè inſignia: herbacea ac virens, quæ plurima eſt: altera candido folio: tertia verſicolor, quæ Thracia vocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digeſta, denſioráque. In alio genere diuerſa omnia. Et in verſicolori alia tenuioribus foliis, & ſimiliter ordinatis denſioribúſque eſt: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora ſunt folia, maculatúmque habitu diſtant: Et in candidis alia ſunt candidiora. Adoleſcit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnémque ſuccum auferendo tanta craſſitudine augetur, vt ipſa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latiſſima, mammas erigentis, quæ ſunt cæteris inflexæ racemi ſtantes, ac ſubrecti. Et quanquàm

a erythrocarpō *Dal.*

omnium ederarum generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque semper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen durátque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ vocatur smilax. CAP. XXXV.

Similis est ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruscæ modo, non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durósque: infausta omnibus sacris & coronis: quoniam sit lugubris, virgine eius nominis propter amorem iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque festa sua polluit, ederũ existimando: sicut in Poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? E smilace fiũt codicilli. Propriúmque materiæ est, vt admota auribus leuẽ sonũ reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat ex ligno eius, vina trãsfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mista.

De

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

INter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse conueniat. Principatum in his tenebant harundines, belli pacísque experimentis necessariæ, atque etiam deliciis gratæ. Tegulo earum domus suas Septentrionales populi operiunt durántque æuis tecta alta. Et in reliquo verò orbe cameras leuissimè suspendunt. Chartísque seruiũt calami, Ægyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, geniculata, Cæterò gracilitas nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore panniculæ coma, neque hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior rimísque explendis fidelior pice. Calamis Orientis populi bella conficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optant: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniáque Parthorum regna diligentiùs computet ęqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque,

vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, pondúsque volucre: contra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem *a* gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicẽ præbent additis cuspidibus. Harundini quidẽ Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorúmque etiam vicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnem maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiam recisa fœcundiùs resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque à medio internodio cum plurimùm desinunt vestire, procumbúntque. Latera harundini calamóque in rotunditatem bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterũ ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spissior dẽsiórque geniculis, breuibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiórq; & ipsa. Calamus verò alius totus concauus, quem syringiam vocant, vtilissimus fistulis, quoniã nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticon vocant. hic tibiis vtilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla.

a gratia, vt nec Creticis bello cõmendatiorib. *Dal.*

Alius

Alius breuior, alius procerior, exilior, craſſiórque. Fruticoſiſſimus, qui vocatur donax, non niſi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia eſt, multum prælata harundine, quæ in ſiccis proueniat. Suum genus ſagittario calamo, vt diximus, ſed Cretico longiſſimis internodiis, obſequentíque quo libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, verùm robore & colore. Valida Laconicis, & ab vna parte denſior: quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longíſque veſtiri tunicis, ſpatioſius à nono ſcandente complexu. Eſt & obliqua harundo, non in excelſitatem naſcens, ſed iuxta terram fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate animalibus. Vocatur à quibuſdam elegia. Eſt & in Italia naſcens, a-darca nomine paluſtris: & cortice, tantùm ſub ipſa coma, vtiliſſima dentibus: quoniam vis eadem eſt, quæ ſinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratiùs dicit cogit admiratio antiqua. Characiam vocabant craſſiorem firmiorémque, ploriam verò ſubtiliorem, hanc in inſulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami, quem auleticon dicebant. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat. prodigioſus ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatum apud Cheroniam infauſto Athenienſium prælio, & apud Lebadiam ſæpe notatus influente Cephiſſo. Cùm igitur anno permanſit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem: vocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atque

candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine *a* insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus, non silendo & reliquo curæ miraculo, vt venia sit, argento iam potius cani. Cædi solebant tempestiuè vsque ad Antigenem tibicinem, cùm adhuc simplici musica vterentur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos vtiles esse incipiebãt. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, comprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Postquam varietas accessit, & cantus quoque luxuria, cædi ante solstitia cœptæ, & fieri vtiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos: quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua quanque tãtum harundine congruere persuasum erat, & eam quæ radicem antecesserat, læuæ tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immensum, quantũ prælatis quas ipse Cephissus abluisset. Nunc sacrificæ Thuscorum è buxo, ludicræ verò loto, ossibúsque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vsus ad vineas maximè. Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, vnde asparagi fiant: concordare enim amicitiam.

a insignes Dal.

De salice, eius genera octo, & quæ præter salicem sint vtilia ligaturis, & de rubus.

CAP. XXVII.

SAlicem verò circà, quia nulla aquaticarum vtilior, licet populi viribus placeã, & Cæcuba educent: licet alni sepibus muniant, contráque erumpentium amnium impetus, riparum

riporum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæsæque densius innumero hærede prosint. Salicis statim plura genera. Nanque & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariúntque baltheo corticis vincula: & aliæ virgas sequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum suppellectili: candidiores ablato cortice, a leuíque tractatu, vilioribus vasis quàm vt è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimæ. b Cædua salici fertilitas, densior tonsura ex breui pugno verius, quàm ramo, non, vt remur, in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorísve impendij, aut tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit, priorémque quàm oliuetis, quámque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem & genistæ, & populi, & vlmi, & sanguinei frutices, & betulæ, & harundo fissa, & harundinum folia, vt in Liguria, & vitis ipsa recisisque aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirúmque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiórque Amerina, sed paulò fragilior, ideo solido legat nexu. In Asia tria genera obseruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vsibus: tertiam, quæ breuissima est, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocant, eandem purpuream. Alteram c nitelinam à colore, quæ sit tenuiór. Tertiam Gallicam quæ tenuissima. Nec in

a leues tract. *Dal.*

b cæduæ salici fert. dens. tonsura, & breui ligno verius *Dal.*

c vitellinā *Ruell.*

fruticum, nec in veprium cauliúmve, neque in herbarum, aut alio vllo, quàm suo genere, numerentur iure scirpi fragiles palustresque ad tegulum tegetésque, è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nãque iis velificant non in Pado. tantùm nautici, verùm & in mari piscator Africus, præpostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Maugi tegunt: proximéque æstimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt vsu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi. atque sambuci fungosi generis, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni vtique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubámque credit pastor ibi cæsa, vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat, Rubi mora ferunt, & alio genere similitudinem rosæ. qui vocarur cynosbatus. Tertium genus Idæum vocant Græci à loco. Tenuius est, quàm cætera, minoribúsq; spinis, & minùs aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni, sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cadendis arboribus. CAP. XXXVIII.

HVmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idẽ omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, vlmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac pyris aquosus, Viuaciora, quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium,

cu-

cutis, ſanguis, caro, nerui, venæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro medicis ſuccũ quærẽtibus, ferè hora diei ſecũda, lapide incuſſus manat: altius fractus ſiccus videtur. Proximi pleriſque adipes: ij vocantur à colore alburnum: mollis ac peſſima pars ligni, etiam in robore facilè putreſcens, teredini obnoxia: quare ſemper amputabitur. Subeſt huic caro, cui oſſa: id eſt, materiæ optimum. Alternant fructus, quibus ſiccius lignum, vt olea, magis quàm quibus carnoſum, vt ceraſus. Nec omnibus adipes carnéſve largæ, ſicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habet buxus, cornus, olea: nec medullam, minimúmque etiam ſanguinis: ſicut oſſa non habent ſorba, carnem ſambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ venæque ſunt. Diſcrimen earum facile. Venæ latiores candidioreſque pulpæ fiſſilibus inſunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij ſentiatur, penetrante rectis meatibus ſono. Vnde deprehenditur, an tortu ſit materies, nodiſque conciſa. Quibuſdam ſunt tubera, ſicut ſunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in ſe conuoluto. Hoc pretioſiſſimum in cedro & acere. Cætera menſarum genera fiſſis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis eſſet vena in orbem *a* arboris cæſa. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa. Apud antiquos inde & vaſis honos. Manius Curius iurauit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quæ pars fuit ab radice, validius ſidit.

a arbore *Dal.*

Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine & tenui constat. Hæc maxime fissilia. Alia frangi celeriora, quàm findi, quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix & iuniperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis. CAP. XXXIX.

LArix fœminam habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale nullísque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, vt in corpore ossa, deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus, Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæteráque vsus rotundi, cùm germinant, aliâs cortice inextricabili & carie subnascente ei, materiáque nigrescente. Tigna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauoniũ: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque *a* viatur, neque pandatur, aliâs obnoxium etiam vt torqueat sese findâtque: quod in subere tempestiuè quoque cæso eue-

a vitiatur *M. & Ch.*

euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò conuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa a sit æterna materies, proximè, cùm suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duelli Imperatoris ab arbore ex ifa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus lu-

a fit Dal.

na plena fuerit, optimè eximitur. Omnino cauero nigram materiam doles, néue cædas, néve tangas, nisi siccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à pleniluniis Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antēnisque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinóque, vt quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriórque fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in eorum deteriores ex humidis opacísque: spissiores ex apricis ac diuturnæ. Ideo Romæ inferna abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsyca, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica. Pessimæ Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At Cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania: maximæque baccæ eius. Medulla eius vbicunque solidior etiam, quàm cedrus. Publicum omnium vitium vo-

cant

cant spiras,vbi conuoluêre se venæ atque nodi.Inueniuntur in quibusdam,sicut in marmore,centra: id est duritia clauo similis,inimica serris. Et quædam forte accidunt,lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo.Megaris diu stetit oleaster in foro,cui vires fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat.Fuitque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo,cùm arbor arma peperisset: quod successæ accidit,ocreis galeísque intus repertis.Ferunt lapides ita inuentos,ad continendos partus esse remedio.

De materiis,de magnitudine arborum,& quæ cariem & ruinam non sentiunt,& de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie:durauítque ad Neronis principis amphitheatrum.Fuit autem trabs è larice longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M.Agrippa relicta,æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat XX. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est CXX.M.modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex

parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi namque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectísque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò conuecti quadraginta sestertiis plerásque. At in Ægypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndeciremem Demetrij succisa centum triginta pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum, Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spissiſſima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, *a* & buxus graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos: quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magísque etiam cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho, solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola vngi vult, meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non aliè penè quàm ad radios rotarum vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno

a & buxus gracilis *Dal.*

gno, clauísve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si vlla materies idonea *a* esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimítque vires. De cætero plerisque eorum, sed vtrique robori tanta duritia est, vt vterebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omne è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vsus in castris, pastorúmque reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præstantius quæ *b* teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se: protinus, cluditque suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genera fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraque. Leuissima ex his ficus & salix, ideóque vtilissimæ. Omnes autem etiam ad cistas quæq; fleuili crate constant. Habent & candorem rigorémque, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem vlmo fraxino, moro, ceraso, sed pōderosior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus assamentisque portarum vti-

a esset: sed ramis sæpe deputatis castr. illa adimit vires.

b teratur, lauro, laurúmque terat M.

lissima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmæ est mollis, & suberis: spissæ & malus, pyrúsque, necnon acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissimè larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissurámque non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupressum, cedrúmque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, vt pote cùm tota Asia extruente *a* quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo scripsere, vitigineum & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem. Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cùm antiquiorem Minerua quoque nō modò Libero patre vetustatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneátque iuncturas: quas & ipsas esse modico admodum miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoque notandum, valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè

a ducentis viginti *in*- *fr. c. 14. l. 36.*

ximè valeat æternus. Nónne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat, à cõdita Vrbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum tabes durant, ita vt positæ fuere prima vrbis eius origine, annis mille centum octoginta octo. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt author est Bocchus, infráque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem Deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata, quonam genere materiæ scientia obliterata. In plenum dici potest, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt vsibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum, & in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua, & iuglans, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris a impatiens. Contrà adacta in terram in paludibus alnus æterna, onerísque quantilibet patiens: cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ, sed facilè pandantur, flexiles tamen, stantésque à circuncisura siccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini

a impatiẽs. contra adacta in terra. In palustr. M.

tradunt: omniáque præter oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo, rodunt dentibus. Hę tantùm in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tineas vocant: culicibus verò similes, thriphas. Quarum est & è vermiculorum genere, quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie: alij pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cùm tantùm erroserit, vt circumagat se: generat alium. Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylò Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, *a* quas CC. annis durantes inuentas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantùm idoneæ crassitudinis, varium tigridu maculis, ponderosum: & cùm in spissiora deeidat, vitri modo fragilem.

a quasi. *M.*

De materijs architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum.

CAP. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ sponte. ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus sustinere *b* validè, abies, larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea, incuruantur cedúntque ponderi. Illæ, renituntur, nec temerè rumpuntur: priúsque carie, quàm viribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida: in diuersum enim curuatur.

b *Aliàs*, Validæ.

uatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem, tineásque firmissimæ. Facilè pandatur iuglans: fiunt enim & ex ea trabes: frangíque se prænuntiat strepitu: quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non integantur, citò senescunt: mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque superfit. Firmissima ad tectum abies. Eadem valuarum repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricę artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè sociabilis glutino, in tantum, vt findatur antè, quàm solida est.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus.
CAP. XLIII.

MAgna aūt & glutini ratio, propterea quę sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vsu probāt venam, & vocant fertilem, argumento similitudinis, quoniam lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent nisi similia natura, vt si quis lapidem lignúmq; coniungat. Cornum maximè odit, sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicumq; operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, præterq; morus & caprificus. a Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. Arida n. satiùs, quā viridia, ferris cedunt, pręter robur & buxū, quę pertinaciùs resistūt, ferrarūq; dentes

a *Aliàs*, Dolabilia.

replent e qualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadémque hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior, Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsísque ac scriniis sola vtilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, & *a* vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. Ideóque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas feri. Ex iisdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutiùs immoti plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorúmque operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus. aceris genera, buxũ, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, tuber sectile, sicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediáque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magísque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor sæpiùs væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis: cœpere tingi anima-

a vtraque leuior. Dal.

lium

lium cornua, dentes secari: lignúmque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nupérque portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurísque væniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter di visco & Druidis.

CAP. XLIV.

Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verùm ex his quas memoria hominum custodit, durant in Linternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco cóspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus ccclxix. vrbis æde condita, incertum ipsa quantò vetustior Esse quidem vetustiorem non est dubium cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum cccel. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas ; quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta.

Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multò ante vrbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiã Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ętate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulcro arbores, quæ omnibus ephebiis eius cùm intantùm accreuere vt Ilium aspiciant, inarescunt, rursúsque adolescunt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicũtur, cùm cœpit Ilium vocari. Argis olea nunc etiã durare di itur, ad quam Io in vaccã mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibíque quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus est. Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocãt: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus iurgia fiant, donec abüciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur, ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religio: è. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico,

fico, malis, & ex his præcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuéque fertilioribus. Græcinus autor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticæ celeriùs interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ, Firmissimæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare annis CC. inter autores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur lucus antiqua religione Dianæ sacratus à Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Cōsul, orator: Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea vinúmque illi effundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, xxxv. pedum ambitu caudicis x. arbores mittens singulas magnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddã & in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Namque & hoc præter fructus agnoscitur non nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. Nanque cũ suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur a cadytas, non tantùm arboribus, sed ipsis etiã spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quòd verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo

a cassytas.

vtilissimus habetur. Visci tria genera. Nanque in abiete ac larice stelin dicit Eubœa nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor vtriusque: & folium non iucundi odoris in vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: dein pinguefacit, quæ suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, visco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum vllo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert. Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur. visco verò marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluēte rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscū pennis auiū tactu ligādis, iuglādis oleo subactū, cùm libeat insidias moliri. Non omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iā per se

robo-

roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signúmque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorúmque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat,[a] nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulísque ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donũ Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali sterili arbitrantur, contráque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

[a] etiam si non sit dimidia. *Da.*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XVII.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

ATVRA arborum, terra maríque sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiunt veriùs quàm nascuntur. Sed priùs mirari succurrit, quæ *a* abstulimus *b* penuria pro indiuiso possessa à feris, de pugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pēdentes verò & cū alitibus in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi atque Cn. Domitij Ænobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodē palatio Q. Catuli, qui Cimbros cū C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omniū ætate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris illa etiā quā Iuris ciuilis sciētia, cùm tamē obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censurā post Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis dclxij. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimā est,

a retulimus *M. & Ch.*
b penè iniuria *vet.*

est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare. a pro domo eius sestertium millies identidē promittēs. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis b sex arboribus, ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptā volente Domitio. Crassus, Vtrûmne igitur ergo sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-s millies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorū opacitate lasciuæ, Cecina Largo è procerib. crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante: Durauerûntq;, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis c l x x x. posteà, cultu virides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiā arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihílq; in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arborib. fruticatio inutilis: vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legib. priscis: cautúmque est xij. tabulis, vt qui iniuria

a In vet. co. & Ch. numerus desideratur, restituēdus ex Val. Max. qui lib. 9. cap. 1. hāc domum sexagies H-s *æstimat. Nam* H s. *millies, vt hic habetur, sūma est fide maior. vide Bud. li. 3. de asse.*

b decem, *ex Val. Ma.*

cecidiſſet alienas,lueret i n ſigna ęris vxv. Quid exiſtimamus,futuráſne eas credidiſſe ad ſuprà dictam æſtimationem illos,qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minùs miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore ſingularum reditu,quàm erat apud antiquos prędiorum. Ob hoc inſita, & arborum quoque adulteria excogitata ſunt, vt nec poma pauperibus naſcerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem abſolutámque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ conſtare animaduertimus,ſed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in ſuperuacuis affectare,non noſtrum eſt. Ante omnia autem in vniuerſum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cælo terráque dicemus.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli ſpectare debeant.

CAP. II.

AQuilone maximè gaudent, déſiores ab afflatu eius lætioréſque, & materiæ firmioris. Qua in re plerique falluntur, cùm in vineis pedamenta non ſint à vento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione ſeruandum. Quinimo tempeſtiua frigora plurimũ arborũ firmitati conferunt, & ſic optimè germinant: alioqui ſi blandiantur Auſtri,defatiſcentes,ac magis etiam in flore. Nã ſi cùm defloruere,protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt:adeò vt amygdalæ & pyri, etiam ſi omnino nubilum fuit Auſtrinúſve flatus, amittãt fœtus. Circa Vergilias quidẽ pluere,inimiciſſimũ viti & oleæ:quoniã tunc coitus eſt earum,

hoc

hoc est illud quatriduum oleis decretorium. hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peiùs maturescunt Austrinis diebus, sed celeriùs. Illa sunt obnoxia frigora, quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniã esse, omnibus satis vtilissimum. Imbres verò tunc expetendi euidẽs causa est, quoniã arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amissione lãguidas, naturale est auidè esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus cõceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui vota arborum frugúmque communia sunt, niues diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem sensim præbent, purum præterea leuissimúmque. quando nix aquarum cælestium spuma est. Ergo humor ex his non vniuersus ingurgitans diluénsque, sed quomodo sititur distillans, velut ex vbere alit omnio quæ non indat. Tellus quoque illo modo fermentescit, & succi plena ac lactescentibus satis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumẽta pinguescunt, præterquàm vbi calidus

ſemper aër eſt, vt in Ægypto. Continuatio enim & ipſa conſuetudo, idē quòd modus alubi efficit: plurimúmque prodeſt vbicunq;, non eſſe quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgentia cæli, ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra ſua, nec adiuuante medicina: quoniam veſtire teneras intorto ſtramento in ſylueſtribus non eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt, cùm educāt poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioréſque deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iiſdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, etiam in eodem genere, ſicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia *a* deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quæ Aquilonem Auſtro vtiliorem *b* facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (ſunt enim plerunque frigidiora) & montoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis ſata, non ſtatim auferēte eas ſole. Cōnexa & ſitus vinearū, arbuſtorúmque ratio eſt, quas in oras debeāt ſpectare. Virgilius ad Occaſus ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere quā in Exortu. A pluribus meridiē probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquā in hoc præcipi poſſe. Ad ſoli naturā ad loci ingeniū, ad cæli cuiuſque mores dirigenda ſolertia

a deſiderēt hybernum tempus & ante. *Tur.*
b facit ratio. Eadem *Tur.*

tertia est. In Africa Meridiem vineas spectare, & si viti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, cùm Virgilius Occasus improbet. Nec de Septentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multū rationis obtinent venti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eundémque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque æstates ibi temperat, sed tanta plerunque violentia, vt auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores.

CAP. III.

QVidam cælum terræ parêre cogūt: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septētriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipsis vitibus causas mutuantur, in frigidis præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitésque rores oderint, contra ortus, vt statim auferat sol: quæ ament, ad Occasus, vel etiam ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationē naturæ secuti, in Aquilonem obuersas vites & arbores poni suasere. Odorationem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IV.

AQuilonis situm, ventorúmq; reliquorum, diximus in secundo volumine, dicemúsq; proximo plura cælestia. Interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè decidant folia. Similis & in maritimis causa,

Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis iidem vtiles: quibusdã satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum: inutile. Similis fluminum stagnorúmque ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. A cælo proximum est terræ dixisse rationẽ, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Campania, vbique optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multísque in locis nigrum, itémque rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? *a* aut quæ vixisse possit alio in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harenda tenuissimo cæspitũ corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, vt densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut lenior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest?

a At quæ.

poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcant ſata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu, præterquàm ſalici, vtilis ſentitur. Inter argumenta ſtipulæ craſſitudo eſt, tanta alioquin in Laborino Cãpaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem ſolum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè quàm vitiis poſſet, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam tophus ſcaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ ſilicem ferat, non improbat vitibus. Salſæque terræ multa meliùs creduntur, tutiora à vitiis innaſcentium animalium. Nec colles opere nudantur, ſi quis peritè fodiat. Nec campi omnes minùs ſoles atque perflatus, quàm opus ſit, accipiunt. Et quaſdam prunis ac nebulis paſci dicimus vites. Omnium rerum ſunt quædam in alto ſecreto, & ſuo cuique corde peruidenda. Quid, quòd mutantur ſæpe iudicata quoque, ac diu comperta? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæque deſierũt, quæ priùs fuerant. Item vites aduri, quod non anteà, Ænos ſenſit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura ſiccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracuſano agro aduena cultor elapidato ſolo perdidit fruges luto donec regeſſit lapides. In *a* Syria leuem tenui ſulco imprimũt vomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Iam in quibuſdam locis ſimiles æſtus immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia frugũ rigore, æſtibus Africa & Ægyptus. In Chalcia Rhodiorum inſula locus quidam eſt in tantum fœcundus, vt ſuo tempore

a Sicilia ex vet. cod. & Plin. ipſo in fra. ca. 6. li. 18.

ſatum demetant hordeum, ſublatúmque protinus ſerant, & cum aliis frugibus metant. Glareoſum oleis ſolum aptiſſimum in Venafrano, pinguiſſimum in Bætica. Pucina vina in ſaxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta eſt *a* argumentorum & ſoli varietas ac differentia. Cæſar Vopiſcus, cùm cauſam apud Cenſores ageret, campos Roſeæ dixit Italiæ ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non niſi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos eſſe voluit, & vitia confeſſa fecit, etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus.

a agrorum *Vet.*

Genera terrarum. CAP. V.

TErram amaram ſiue macram ſi quis probare velit, demonſtrant eam ortę degeneréſque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginoſam, triſtia: rubricam oculi argillámque operi difficillimas, quæque raſtros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui ſit aduerſum. Item è contrario cineraceam, & ſabulum album. Nam ſterilis denſa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuſpidis. Cato breuiter atque ex ſuo more vitia determinat: Terrã carioſam caue: néve plauſtro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tempore reformidari, vt penè veſtigiis quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur, vitia, aridę, fiſtuloſę, ſcabrę, caneſcẽtis, exeſæ, & pumicoſæ. Plus dixit vna ſignificatione, quàm poſſit vllá copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi poteſt) ſed

ſed natura ſua,anus terra : & ideo infœcunda
ad omnia,atque imbecilla. Idem agrum opti-
mum iudicat ad radicem montium planitie
n meridiem excurrente : qui eſt totius Italiæ
itus : terram verò teneram quæ vocetur pul-
a. Erit igitur hæc optima & operi *a* ſatior.
ntelligere modò libeat dictam mira ſignifica-
ione teneram:& quicquid optari debet,in eo
ocabulo inuenietur.Illa temperatę vbertatis,
la mollis faciliſque culturæ,nec madida, nec
tiens. Illa poſt vomerem niteſcens : qualem
ns ingeniorum Homerus in armis à Deo
elatam dixit, addiditque miraculum nigre-
entis , quamuis fieret in auro. Illa,quam re-
entem exquirunt improbæ alites vomerem
omitantes, coruique aratoris veſtigia ipſa
odentes.Reddatur hoc in loco luxuriæ quo-
ue ſententia,& aliqua in propoſitum. Certè
icero lux doctrinarum altera. Meliora, in-
uit,vnguenta ſunt, quæ terram , quàm quæ
ocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe,
uàm redolent.Ita eſt profectò: illa erit opti-
a,quæ vnguenta ſapiet. Quòd ſi admonendi
mus,qualis ſit terræ odor ille qui quæritur,
ontingit ſæpe etiam quieſcente ea ſub oc-
ſum Solis , in quo loco arcus cæleſtis deie-
rit capita ſua : & cùm è ſiccitate continua
amaduit imbre : tunc emittit illum ſuum
litum diuinum ex Sole conceptum,cui com
rari ſuauitas nulla poſſit. Is eſſe odor in
mmota debebit,repertúſque neminem fal-
t : ac de terra odor optimè iudicabit. Talis
rè eſt in nouali bus cæſa vetere ſylua , quæ
nſenſu laudatur.Et in frugibus quidē ſeren-
s eadē terra vtilior intelligitur,quoties inter
iſſa cultura quieuit: quod in vineis non fit.

a ſana *M.* ſacra.*i.dicta Tur.*

Eóque diligentius eligēda eſt, ne vera exiſtat opinio eorum, qui iam Italiæ terrā exiſtimauere laſſam. Operis quidem facultas in aliis generibus conſtat & cælo: nec poteſt arari poſt imbres aliqua, vbertatis vitio lenteſcens. Contrà in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cùm ſiccus eſt arabilem tauris, poſt imbres vili aſello, & à parte altera iugi anu vomerem trahēte vidimus ſcindi. Terram enim terra emendari (vt aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili bibuláque ſuper humidam ac præpinguem, dementia operæ eſt. Quid enim poteſt ſperare, qui talem colit?

a aſello vid. ſcindi, & à parte altera iungi anum vom. trahentem *Dal.*

De terra, quam Britannia & Gallia amat.

CAP. VI.

ALia eſt ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alēdi *b* eam ipſa: quod genus vocāt margam. Spiſſior vbertas in ea intelligitur. Eſt autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi denſante ſe pinguitudinis nucleo.

b eā Gypſi genus eſt quod vocant. *Dal.*

De Græcorum circa hac doctrina. CAP. VII.

NOn omiſere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant cādidam argillam, qua in Megarico agro vtuntur, ſed tantùm in humida frigidáque terra. Illas, Gallias Britanniáſque locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Eſt enim alba, rufa, columbina, argilacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aſpera, aut pinguis. Experimenta vtriuſque in manus, vſúſque geminus, aut vt fruges tantùm alant, aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba: quæ ſi ſit inter fontes reperta, eſt ad infinitum

finitum fertilis, verùm aspera tractatu; & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est rufa: quæ vocatur capnumargos, intermisto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis contunditur in ipso campo: primísque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris, quàm cæteræ, inuehitur. Inspergitur rara: *a* sale eam misceri putant. Vtrunque hoc genus semel iniectum in L. annos valet, & frugum & pabuli vbertate.

a sole eam dissolui & cum terra misceri. *Dal.*

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues esse sentiũtur, ex his præcipua alba. Plura eius genera, Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore angustatis, intus, vt in metallis, spatiante vena. Hæc maximè Britannia vtitur. Durat annis lxxx. Neque est exemplũ vllius, qui bis in vita hanc eidem iniecerint. Tertium genus candidæ glischromargon vocant. Est autem creta fullonia mista pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita vt messe sublata ante sementem alteram lætissimam secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat xxx. annis: densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo *b* nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia non sit: in vliginosis verò, & si alia sit. Vbinos gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea

b nomine sed & Græco Pelian ap. *Dal.*

non diutius annis x. prodest. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros: quæ sanè & oleis, & vitibus vtilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, vt medicamentum rapiatur: & fimi desiderat aliquantulũ quæ primò plus aspera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, solum lædet, ne sic quidem primò pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta vel columbina conuenit.

De cineris vsu, & de fimo, & quæ sata vberiorem terram faciant & quæ vrant. CAP. IX.

TRanspadanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quòd quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vruntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, vt diximus. Sunt qui puluere quoque vuas ali iudicẽnt, pubescentésque puluerent, & vitium arborúmque radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ, & vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol, confert. Fimi plures differentiæ: ipsa res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur: diuulgasse verò Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boũ suúmque magnificat: neque alio cibo celeriùs pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud

maio-

maiores fuere auiaria, vt ex his agri ſtercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per ſeſe, aqua iterum, largiúſque etiam, quàm cùm bibitur, admiſta. Quippe plus iam ibi malè domandum eſt, cùm ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcunque quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferunt. Proximũ deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimúlque præcepta (vt inuenio) re tali vtendi, quando & hic vetuſtas vtilior: viſúmque iam eſt apud quoſdam prouincialium in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris ſuperiniici, fœtore aſpectúque temporis viribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino, quòd ſit leuiſſimum, ſegetes alendas: prata verò grauiore, & quòd ex hordeo fiat, multáſque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò aſininum, quoniam lentiſſimè mandant. E contrario vſus aduerſus vtrunque pronuntiat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipuliſve deſectæ circa radices arborum ac vitium obrutis. E-

tiam vbi non ſit pecus, culmo ipſo, vel etiam ſilice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus vnde fiat ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernáſque. E ſegete euellito ebulum, cicubam, & circum ſalicta herbam au ctam, vluámque: ea ſubſternito ouibus, frondémque putridam. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itémque vbi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dicit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut è contrario cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio concauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcant. palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac luna ſitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario menſe tantùm, cùm id pleraque ſata aliis poſtulent menſibus. Quocúque tempore facere libeat, curandum vt ab Occaſu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decreſcente ac ſicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúſque eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, & quòd auulſione naſcuntur arbores. CAP. X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ, nũc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè ſunt genera: tam benignè naturæ gra-

gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt,aut plantis radicis,aut propagine , aut auulsione,aut surculo , aut insito & consecto arboris trunco.Nam folia palmarum apud Babylonios seri atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædam autem pluribus generibus feruntur , quædam omnibus.Ac pleraque ex his natura ipsa docuit, & in primis semen serere , cùm decidens exceptúmque terra viuisceret. Sed quædam non aliter proueniunt,vt castaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Et semine autem, quanquàm dissimili, ea quoque, quæ & aliis modis feruntur , vt vites,& mala atque pyra. Nanque iis pro semine nucleus , non vt suprà dictis fructibus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia,& insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contrà, omnino non degenerandi quoquo modo serantur,vt cupressis,palmis,lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur.Genera eius diximus.Ex his augusta,& baccalis, & tinus simili modo feruntur. Baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu siccante leguntur , expanduntúrque raræ , nec calefiant aceruo. Posteà quidam fimo ad satũ præparatas, vrina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant , donec auferatur cutis. Alioquin vligo infestat,nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine , vicenæ ferè aceruatim in mense Martio : eædem & propagine feruntur, triumphalísque talea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis feruntur , Romæ propagine Tarentina.Democritus & alio modo seri docet , grandissi-

mis baccarum tusis leuiter,ne grana frangantur,eáque intrita restem circumlini atque ita seri parietem fore densitatis, ex quo virgulæ differantur.Sic & spinas sepis causa ferunt,tomice moris spinarum circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter eà quæ semine feruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argylla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere & dura calidáque terra : in pingui aut humida mori, ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella, fimóque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm ferantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas triangula ratione palmo inter se distantes : denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis : aut vt laurus, quæ baccis seritur. Citrea grano & propagine : sorba semine, & à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis : sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre,quas enecet.Eius quippe vmbra turba indigesta premitur, vt in lauris. Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt soboli, vt vlmorum palmarúmque. Nullis verò tales pulluli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari atque in seminariis adolescere, iterúmque migrare. Qui transitus mirum

mirum in modum mitigat etiam syluestres: siue arborum, quoque vt hominum natura, nouitatis ac peregrinationis arida est: siue discedentes, virus relinquunt, mansuescúntque tractatu, ceu feræ, dũ radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit: auulsique arboribus stolones vixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur, partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur Punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisque vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis, salici, quæ vel inuerso surculo seritur. Iam eæ ibi disponuntur, vbi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam antè conuenit dici, quã transeatur ad alia genera, Namque ad id præcipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quàm matrem, sæpe conuenit. Sit ergo siccum succosúmque bipalio subactum, aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ, in quam transferendæ sint. Ante omnia elapidatum, munitúmque ad incursum etiam gallinacei generis. Quàm minimè rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum *a* seri, ne se inter se contingant. Præter alia vitia etiam verminosa fiunt: ideo sarriri conuenit sæpius, herbásque euelli. Prætereà semina ipsius fruticantia supputare, ac falcem pati consuescere. Cato & furcis crates imponi iubet ſ altitudine hominis, ad solem recipiendum, atque integi culmos ad frigora arcenda. Sic pirorum

a seri. Nã ñ inter se cõtingãt, præter *Tur.*

malorúmque ſemina nutriri: ſic pineas nuces, ſic cupreſſos, ſemine ſatas & ipſas. Minimis id granis cõſtat, vt vix perſpici quædam poſſint: non omittendo naturæ miraculo, è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile ori-ginis ſuæ habent malorum pyrorúmque ſe-mina: his principiis reſpuentem ſecures ma-teriem naſci: indomita ponderibus immenſis præla, arbores velis, turribus murı́ſque im-pellendis arietes. Hæc eſt naturæ vis: hæc po-tentia. Super omnia erit, è lacryma naſci ali-quid vt ſuo loco dicemus. Ergo è cupreſſo fœmina (mas enim, vt diximus, non gignit) pi-lulæ collectæ, quibus docui menſibus ſiccan-tur ſole: ruptæque emittunt ſemen, formi-cis mirè expetitum, ampliato etiam miracu-lo tantuli animalis cibo abſumi natalem tan-tarum arborum. Seritur menſe aprili, area æ-quata cylindris, aut volgiolis, denſum, terráq; cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. Contra immane pondus attollere ſe non va-let, retorquetúrque ſub terra. Ob hoc parci-tur veſtigiis. Leniter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec e-rumpant. Differuntur poſt annum dodranta-li filo, cuſtodita temperie, vt viridi cælo ſe-rantur, ac ſine aura. Mirúmque dictu, pericu-lum eo tantùm die eſt, ſi rotauerit quantu-luncunque imbrem, aut ſi afflauerit. De reli-quo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquáſque poſteà odere. Et zizipha grano ſeruntur men-ſe Aprili. Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea eſt ſpina ſylueſtris. Quæcunque optimè & my-xas recipit, vtiliter & ſorbos.

De

De transferendis seminariis, & vlmis serendis, & scrobibus. CAP. XI.

PLantas ex seminario transferre in aliud, priusquam suo loco ponantur, operosè præcipi arbitror, licet trãslatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorum, priùs quàm folio vestiantur, samara colligenda est circa Martias Calend. cùm flauescere incipit. Deinde biduo in vmbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, rigandum. Differendæ ex arearum venis post annum in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamque partem. Maritas vlmos autumno serere vtilius, quia carent semine. Nam ex è plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub vrbe transferunt, aut (vt quibusdam placet) quæ vicenum pedum esse cœperunt. Sulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni vndique è solido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. *a* Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius conuenit, hoc est, ab Idibus Feb. plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbustisque ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria, non perflatu modò vtilis, verũ & aspectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente versu. *b* Populis eadem ratio semine, qua vlmos, serendi: transferendi quoque è seminariis eadem & syluis. Ante omnia igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus

a Rariores *Ch.*

b Opulis *Dal.*

in frigidos aut serotinos situs, vt neque ex his in illas. Præfodere scrobes antè (si fieri possit) tantò priùs, donec pingui cæspite obducantur. Mago ante annum iubet, vt solem pluuiásque combibant: aut si id conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante mẽses duos. nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & vbique caminata fossura ore compressiore sint. Nigra verò terra duo cubita & palmum quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam verò sesquipede minùs altos, *a* quoniam in humido solo ad vicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imósque palmum & pedum, altitudine iiij. pedum, eos lapide consterni: aut si non sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint, sarmẽtis, ita vt in altitudinem semipedum trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altiùs demittantur ea quæ summa tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet dimitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. *b* Excide inquit radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorũ Prætoris. *c* Destringi securius se teste, innoxiũ abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimantes. Glarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem

a quamuis *Dal.*

b Quæ sequũtur vsq. ad vocem Destringi. *Lyps. putat esse glossema, & pertinent ad historiã, quam Liuius li. 9. retulit.*

c distringi securius: sed & innoxiũ abradi *Lyps.*

borem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Nō omisisset idem, si attineret, Meridianam cæli partem signare in cortice, vt translata in iisdem & assuetis statueretur horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppositæ solidæ finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in vite ficóque, permutantes in contrarium. Densiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum & minùs amittere: ficúmque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octauā spectare maluerim. Æquè latet non negligendum, ne radices mora inarescant, néve à Septentrionibus, aut ab ea parte cæli vsque ad Exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduersæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cæspite circunligari: cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtilissimè quidam summam terram contentus est subdi. Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexis poni meliùs. Arborem ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium:

quo vitio non carent reliqua poma, similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, vt exemptas appareat, non euulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandã, quod Cato primum in ea re esse cẽset: plagam quoque à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & vmbris & stilicidiis, & vbi plantari debeant.

CAP. XII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. quidam punicas, & myrtos, & lauras densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulò, vel magis etiam pyros, magisque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiusque arboris: quoniam has quoque obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos circinent, vt in malis, pyrisque. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúsque iuxtà satis. Necat germina & pinus, sed ventis vtraque resistit, quoniam & protecta vinearum ratione egẽt. Stillicidia pinus, quercus ilicis ponderosissima. Nullum cupressi, vmbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis, quamuis sparsa: ideóque inter vineas seri non vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens, quacunque opacat. Attico hæc quoque videtur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos: Constrictæ quidem vllius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini

cre-

credere non soli, haud alia lætiùs operiente toros. Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis aluo, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatúque crebro solem vmbra temperans: eodem graui *a* protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non fastidiēda hæc quoque scientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibusque satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem, pinorúmque & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubiè venenū est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita *b* defenduntur, vt per ipsas non defluant imbres, stilla sæua est. Ergo plurimùm intererit hac in quæstione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. Iam per se colles minora quęrunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in xxv. pedibus minimum, plurimum xxx. seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo lxxv. pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro solo ac duro, atque ventoso, cùm minimum xlv. Bætica quidem vberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conuenit, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, multò vt præstet laxitate delinquere.

a protegēs se ab imbre. *Dal.*

b *Rectius*, diffunduntur. *ex vet. Cod.*

Quæ arbores tardè crescant, & quæ celeriter: & de Sabina. CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè crescũt, & in primis semine tantùm nascentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trymatu enim ferre incipiunt, ostendentes & antè. Ex his lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, seménque profert. Omnia verò celeriùs adolescunt stolonibus ablatis, vnámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterúmque nascuntur ex sese, repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac viuiradicem. Eadẽ autem natura est ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurũ, prunos, myrtos, nuces auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò, & post biennium amputato flexu, plantáque translata pôst trimatum: quas si longiùs ferre libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitando, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci inge-

nio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo suprà, biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum serunt ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio.

CAP. XIIII.

SEmine quoque inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidóque, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, seménque includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit a sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmámque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus causam sepis munimento cingens, quò minùs putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam; apparuítque truncũ esse pro terra. Auffertur ergo serra æqualiter superficies: læuiga-

a sinũ gemmæ in nodo euulsi. *Dal.*

tur falce truncus. Ratio postea duplex. Et prima inter corticem lignúmque inserendi. Timebant prisci truncum findere: mox inforare ausi medio. Ipsique medullæ calamum imprimebant, vnum inserentes: neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio vel se nos adiicit, mortalitati eorum & numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneóque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficísque media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus: inde & surculi: cacumina sitiunt. Facillimè coalescũt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdem horę germinationem succorúmque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: vt in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne transflucens. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certúmque est, ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustæ arbori inserantur, ij enim robustiores esse debent. Prætereà vt prægnantes, hoc est, gemmatione turgentes, & qui parere illo sperauerint anno. Eimi vtrique, nec tenuiores digito medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia

gemmantes

gemmantes nitere conueniet, nihil nusquam hulcerosum esse aut retorridum. Spei fauet *a* medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticísque iungatur. Id enim satiùs, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne audet. Tenui tamen fistula detegat, vt *b* fastigiato læui descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillimè contingit, tinctum aqua radētibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne laxetur, dum deprimitur, néve cortex replicetur in rugas. Ideò lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minùs nituntur, necessàrio temperamento. Validius enim demissi tardiùs ferunt, fortiùs durant: contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos figūt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignum inseri meliùs, cuneo optimè osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefa-

a medullæ cal. cōmissura, si matrix ligni, corticéq; (*sub calami*) iungātur. *Dal.*

b fastigiatio. *Dal.*

cit. Incolumi cuneo adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimum quàm proximum terræ si patiatur nodorum truncique ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, vel cretę harenam fimúmque bubulum admisceri, atque ita vsque ad lentorem subigi iubet, ídque interponi & circumlini. Ex iis quæ commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vltra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Prætereà post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámque illigari opertam stramentis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros sarcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis præterquam in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt minimúmque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam verò & ficum, quanquàm aliàs sicca sint, recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quòd si longiùs afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: seruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terra obstructos.

De vite inserenda. CAP. XV.

VItium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, vt cacumine existant. Cato vitem tribus modis inserit. Præfectam findi iubet per medullam in eam surculos exacutos (vt dictum est) *a* addi medullas iungi: Altero, si inter sese vites contingant, vtriusque in obliquum latere contrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamósque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritáque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis, vlmeo vimine alligatus, bináque circumcideretur acie à duabus partibus, vt inde potiùs distillaret mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestriũ radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inseruntur, degenerant in feritatem. Reliqua cælo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

a indi. *Dal.*

De emplastratione.

CAP. XVI.

EMplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autẽ maximè cortici cõuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omni-

ramis, ne succum auocent, niditissima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltrà ferũt) cortici, imprimitur ex alia cortex par cũ sui germinis mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo meliùs. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apuud Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundùm reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini, eadẽ ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta a Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraque sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, vt ficus & punicæ. Vitis non recipit emplastra: nec quibus tenuis ac caducus rimosúsque cortex. Neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, posteà emplastratio. Sed vtraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur

a Tiburtes, tiliam omni. *Vet.*

tantùm, vel leui aura ocyssimè deplantantur, Inserere firmissimũ,& fœcundius, quã serere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Rom. Ateste genitus, a in seruit castaneã suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hęc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primísque ficus, omnibus aliis modis nascens: præterquam talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harena cooperto. Ramo seruntur & Punica, palis laxato priùs meatu: item mirtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minùs brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, néve scabræ, aut bifurcæ: néve tenuiores, quàm vt manum impleant: b ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atque vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

a insœuit, M. & Ch.

b néve, Da.

De cultura olearum, & quibus temporibus instio fiat. CAP. XVIII.

QVæ custodienda in olearum cultura Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè pręcipie

mus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas *a* facito. Diligentérque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: locus bipalio subactus sit, benéque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parùm descendat, malleo aut mateola adigito: cauetóque, ne librum scindas. Cùm adigis, palo priùs locum feceris, quò taleam demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi *b* trinæ sunt, tum denique curæ sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos *c* emineant, vel oculos serito. Diligenter eximere oleam oporteat, & radices quamplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleę serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver. Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus concidito, aratóque benè, enodatóque, stirpésque leues facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & stercus additò. Qui oliuetum sæpissimè & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & eò in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & seri debeant, quóq; spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnū & brumam seri iussit. In crasso

a decidito, Cato. c. 45.

b trimæ, ex Cat. ca. 45.

c emineāt, gemma vel oculo seruato, Cat.

aut

aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc verè maximè serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occasum. xiiij. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere. Quidam æternitate consenescunt proxima adoptione virga emissa, atque ita alia arbore ex eadem iuuenescente: iterúmque & quoties opus sit, vt æuis eadem olìueta constent. Inseritur autem oleaster calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui *a* raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare prius quàm serantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis, meliùs inuentum: Item muscum circundare radici. Circunfodi autẽ omnib. annis à solstitio duûm cubitorũ scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idẽ amygdalas ab occasu Arcturi ad brumã seri iubet. Pyra non eodẽ tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadẽ oblonga, aut rotunda, ab occasu Vergiliarũ ad brumã. Reliqua genera media hyeme, ab occasu Sagittæ, Subsolanũ aut Septentrionem spectantia. Laurũ ab occasu Aquilæ ad occasum sagittæ. Connexa enim de tempora serendi æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus, pauciorib. nota; quoniam non omnib. locis pariter vtilis intelligitur, sed haud omittẽda nobis, non tractus alicuius rationẽ verũ naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub Etesiarum

a erucæ. *Dal.*

flatu conferunt: necnon & in Græcia, oleam maximè in Laconia cos. iusula & vites tunc ferit. Cæteri apud Græcos inoculare & inferere non dubitant, sed arborem non ferunt. Plurimúmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Ægypto omni ferunt menfe, & vbicunque imbres æstiui non funt, vt in India & Æthiopia. Necessariò post hæc autumno feruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturíque ortus. Neq; enim animalium tantùm est ad coitus auiditas, fed multo maior est terræ ac fatorum omnium libido: qua tempestiuè vti, plurimum a interest conceptus. Peculiare vtique in insitis, cùm fit mutua cupiditas vtrinq; coëundi. Qui ver probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui præferunt autumnum ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen statutum tempus anni habent vndique, vt cerasi & amygdalæ circa brumam. ferendi vel inferendi. De pluribus locorum fitus optimè iudicabit. Frigida enim & aquofa verno conferi oportet, ficca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modũ distribuit Moro ab Idib. Februariis in æquinoctiũ, pyro: autumnũ, ita vt brumã xv. nec minùs dieb. antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item forbis. prunis, post mediam hyemẽ in Idus Februarias, Siliquæ Græcæ & Perficis ante brumã per autumnum. Nucibus, iuglandi & pineæ, & auellanæ Græcæ atq; castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus eafdem. Salici, genistæ, circa Martias Calen-

a interest ad concep. Pecul. vtique in inf. quod fit mur. cup. vtrique.

Calendas. Hanc in ficcis femine, illam in humidis virga feri diximus.

Quæ arbores focietate gaudeant, & de difciplina ablaqueandi & accumulandi.

CAP. XIX.

EST etiã noua inferendi ratio: ne quid fciens quidem præteream, quod vfquam inuenerim, Columellæ excogitata, vt affirmat ipfe, qua vel diuerfæ infociabiléfq; naturę arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc feri ficum iubet, nõ ampliore interuallo, quàm vt contingi largè poffit ramo oleæ quàm maximè fequaci atque obedituro: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Poftea fico adepta vires (quod euenire trimæ aut vtique quinquenni folet) detruncata fuperficie, ipfúmque deputatum, & vt dictum eft, adrafo cacumine, defigi in crure fici, cuftoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum infitorúmque temperamento, triennio communi inter duas matres coalefcere. Quarto anno abfciffum totum adoptantis effe, nondum vulgata ratione, mihi certè fatis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidífque, & humidis & ficcis fuprà dicta ratio, & fcrobes fodere monftraui. In aquofis enim neque altos, neque amplos facere expediet: alter in æftuofo folo & ficco, vt quã maximè accipiant aquam contineantque. Hæc & veteres arbores colendi ratio eft. Feruentibus enim locis accumulant ęftate radices operiúntque, ne folis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatúfque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque fitientibus quærunt. Vbicunque circunfodiendi arbores ratio in

circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quādo amore solis humorísque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendísque in vniuersum sint dicta.

De salicto, & harundineto, & cateris caduis ad perticas, palos.

CAP. XX.

Hinc restat earum ratio, quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè, cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes & semipedē, talea sesquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quò plenior. Interuallo esse debent pedes seni. Trinæ pedibus binis à terra putatione coercentur, vt se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est, quo terræ propior. Has quoque omnib. annis confodi iubent mense Aprili. Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea seritur fossura eadem. Perticas ex ea cædi iustum est, quarto ferè anno. Et eæ autem senescentium propagine sarciunt locū: pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt xxv. vineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alij oculū appellant, dodrantali scrobe: interuallo duûm pedum & semipedis: reficitúrque ex sese vetere harundineto extirpato: quod vtilius repertum quā castraro, sicut antea. Nāq; inter se radices serpūt, mutuóque discursu necāt. Tempus inserendi, priusquàm

priusquàm obuli harundinum intumeſcant, ante Calen. Martias. Creſcit ad brumam vſque, deſinítque cùm dureſcere incipit. Hoc ſignum, quod tempeſtiuam habet cæſuram: & hanc autem, quoties & vineam fodiendam putant. Seritur & tranſuerſa, non altè terra condita: erumpúntque ſingulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali ſulco binis obruptis gemmis, vt tertius nodus terrã attingat prono cacumine, ne rores cõcipiat. Cæditur decreſcente luna. Vineis anno ſiccato vtilior, quàm viridis. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia, regerminatione cædua vel ſalice lætior. Quærit ſolum facile, necnon hareноſum, maximéque ſabulum humidum aut carbunculum, vel tophi etiam ſarinam, quamlibet opaco Septentrionalique & præfrigido ſitu, vel etiam decliui. Recuſat eadẽ *a* Gallicam, rubricam, cretam, omnémque terræ fœcunditatem. Seri nuce dicimus, ſed niſi ex maximis non prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolũ debet ſuprà ex Nouẽbri menſe in Februariũ, quo ſolutæ ſpõte cadũt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia vndíque ſulco dodrantali. Ex hoc ſeminario transferũtur in aliud, bipedali interuallo, plus biẽnio. Sunt & propagines, nulli quidẽ faciliores. Nudata enim radice, tota in ſulco proſternitur. Tũc ex cacumine ſuper terrã relicto renaſcitur, & alia ab radice. Sed tranſlata neſcit hoſpitari pauétque nouitatẽ. Biennio ferè poſtea proſilit. Ideo nucibus potiùs quàm viuiradicibus, plantaria cædua implentur. Cultura non alia, quàm ſuprà dictis fodiendis ſuppurandíſque per biennium ſequens: de cætero

a glaream, *Dal.* calcẽ, *vet.*

ipsa se colit, vmbra stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt, duréntque vltra alteram syluæ suæ cæsuram. Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum *a* seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putrescit, læsúmque maximè fruticat. Præter hæc sunt cædua, quæ diximus fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus: sed tardiùs nascuntur, terrámque, defixa vix tolerant, non modò humorem. Sambucus contra firmissima ad palum: taleis seritur, vt populus. Nam de cupresso satis diximus.

a sarritur. *Dal.*

De culturis, & disciplina colendarum vinearum.

CAP. XXI.

ET prædictis velut armamẽtis vinearum, restat ipsarũ natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi, & quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculatis scaporum nodis intersepiunt medullam. *b* Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis vtique duobus internodia includũt. Medulla, siue illa vitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu nodis peruia patet fistula. Cùm verò concreti ademere transitum, repercussa erũpit. ab ima sui parte, iuxta priorẽ nodum, alternis laterũ semper inguinibus, vt dictum est in harundine ac ferula, quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, lævum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cùm ibi *c* cæspitem fecit.

b Fistulæ, *Dal.*

c palmitem *Dal.*

Antè

Antè verò quàm faciat, in conçauo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, vuæ, folia, pampini gignuntur. Mirúmque, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cùm feruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo solo patefacto seruntur, sic vt descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis propriè vocantur vnde germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt quos fuere laturi fructus in arbore: cùm tempestiuè sati prægnantes, inçhoatos conceptus aliubi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facilè. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, vt citissimè proueniat. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, & deputatum in sarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque è duro surculus seri: eóque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Postea auelli cum sua calce cœptus est, vt in fico: neque est aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, cum intorti panguntur: iidem cùm recisi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis sterile est; nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minùs vtiles: quoniam in transferendo facilè rumpitur,

quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breuiores, longitudine, quinque, sexve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo deputentur, vtilissimum. Si multo posteà necesse sit serere custoditos, vti præcepimus, caueri vtique, ne extra terram positi sole inarescant, ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priùs quàm serantur, in aqua pluribus diebus reuirescant. Solum apricum & quàm amplissimum in seminario, siue in vinea, bidente pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum ferramento, ita vt in pedes binos fossa procedat. Fossum purgari, & extendi, ne crudum relinquatur: verùm exigi mensura. Malè pastinatum deprehendunt scamna inæqualia. Metienda est & ea pars, quæ interiacet, puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minùs, quàm duos, integi oportet, & proximam attingi terram, & eodem paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos xxiiij. mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua xxxvj. mense viuiradix transfertur. Est & luxuriosa ratio vites serẽdi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa: atq; ita vel per ossa bubuli cruris, vel per cocta fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisiq; palmitem emittunt. Posteà fistula fracta radix liberè capit

vires

vires: vnámque fert, & omnium corporum ſuorum acinos. In alio genere inuenta nouitio finditur malleolus, medulláque eraſa, in ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimò miſta ſeritur, & cùm ſpargere cœpit caules, deciditur foditúrque ſæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere ſemina ipſa perquam mirum ſit & medulla adempta naſci. Surculis etiam quibúſnam ſit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuiſſimis quinis ſeníſve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obſeruatione erat, vt defringerẽtur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam ſequitur vinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe vite ſubrecta, vel cum adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit. Id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea vino, quando ſibi ipſa non obumbrat, aſſiduóque ſole coquitur, & afflatum magis & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi, omníſque operi facilior. Super cætera defloreſcit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hiſpania, Brunduſióque. Compluuiata copioſior vino eſt, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius ſerendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numeroſior tan-

tùm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

De sulco, & vinearũ putatione. CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram *a* minutis in scrobe ima sulcis, fimóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Esse vitis radicem in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Orientem æquinoctialem spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano xviij. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque transuersis *b* limitibus denum pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit: totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper verò quintanis seminari, hoc est, vt quinto quoque palo singulæ *c* iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viuiradicem seri, tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, meliùs quã pastinare, vt defluuia palis eorũ cõtineantur. Aquoso cælo, vel sicco solo, malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidúsque etiam veris exitu. In arido solo viuiradix quoque frustra seritur. Malè & in siccis malleolos, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondes vitis, & vs-

a minutim in sc. ima ac sulcis.

b itineribus *Dal.*

c iugi pag. discludantur. i. areæ inter duo iuga intercepta. *Dal.*

que ad solstitium rectè, vt in Hispania. Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Plerique Austros optant, Cato abdicat. interesse medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocant porculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, vt viuiradix loco suo, & malleolus qui transferatur, inter vites & ordines seratur. Quæ ratio in iugera circiter xvj. M. viuiradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum resecatur vsque ad terram, vt vnus tantùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, virésque cōcipit, & intra se pascit suffecturas oneri: aliâs festinatione pariendi gracilis ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ *a* robore, oleáque: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo connexa, fasciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmque emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugū in-

a è robore *Dal.*

ſilit. Quidam tunc excæcant eum, ſupina falce auferendo oculos, vt noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim conſuetudo pariendi, ſatiúſque pampinos adiugatæ detergere, vſquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quàm tranſlata ſit, neque ante lx. menſem falce curari : tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, ſed vt ternos quaternóſve ſingulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id vtrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodoſum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem eſſe firmam, poſteà fœtum audacem. Nec tutum eſt quod cicatricoſum, magno imperitiæ errore. Quicquid eſt tale, plagis naſcitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: & annuos accipit tota fœtus, cùm permiſſum fuerit naſci. Nil natura portionibus parit. Quæ cùm excreuerit, ſatis firma protinus in iugo collocari debebit: ſin etiamnum infirmior erit, ſub ipſo iugo hoſpitari recíſa: viribus, non ætate decernitur. Temerarium eſt, ante craſſitudinem pollicarem viri Imperare. Sequenti anno palmites *a* ſalutentur pro viribus maeris ſinguli aut gemini. Iidem & ſecuto, ſi cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec ſunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum eſt, & ſemper inhibenda fœcunditas. Ea eſt enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa ſemina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res eſt. Sic perniciosè luxuriat: nec ampliat

a ſummittâtur. *Dal.*

ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam si *a* vires habebit, recisa intra iugum moretur, vt omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, vt attingat iugum, sperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè se spargat. Ita temperetur hic modus, vt crescere etiam malit, quàm parere. Palmes duas trésve gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligaríque, vt sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertiá gemma alligari: quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioréſque citrà pampini exultant: cacumen religari vetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimúmque ipsa curuatura. Quod citrà est, materiem mittit, offensante crebro spiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum; Quod è duro exit, materiámque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at vbi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, sempérque fructuarium relinquitur sub iugo, & qui vocatur custos. Hic est nouellus palmes non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum verrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antequàm septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, & ad quartum vsque pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ ma-

a vires *Vet.*

ſculeta appellãt. Cùm induruit vitis peſſimum in vinea traducere. Quinto anno & ipſi palmites intorquentur, ſingulæque è ſingulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioréſque amputantur. Semper cuſtodem relinqui meliùs: ſed is proximus viti eſſe debet, nec longior, quàm dictum eſt: & ſi luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, ſi vniiuga erit vinea, emittat. Si per ſe vitis ordinabitur ſine pedamento, qualecunque initio adminiculum deſiderabit, dũ ſtare condiſcat, & recta ſurgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne prægrauet fructus parte *a* aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelſum emicare. Huic vineæ trium pedum altitudo excelſior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem *b* iuſtum. Iis quoque, quæ ſparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, ſcrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter ſe pugnent occurſantes: maiórque pars terrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Ægypto Syriáque, ac tota Aſia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, vt ſemper pollices tantùm relinquantur, fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis; præſtátque multos eſſe, quàm longos. Quæ de natura ſoli diximus, tanto potentiora ſentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera ſeparari, ac ſingulis conſeri tractibus, vtiliſſimum. Miſtura enim generum etiam in vino, non modò in muſto,

a altera: quos vinitor itidem *Dal.*

b iuſta eſt *Dal.*

di-

discors. Aut si misceantur, non alia, quàm pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quò lætior ager, & quo planior: item roscido, nebuloso, minúsq; ventoso cõueniũt. Contrà, humiliora gracili & arido, æstuoso, ventísque exposito. Iuga ad pedamẽtum quam arctissimo nodo vinciri oportet, vitem leui contineri. Quæ genera vitium, & in quali solo cælóque essent conferenda, cùm enumeraremus naturas earum & vinorum, notauimus: De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æstate tota post singulos rores confodi iubet vineam. Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos, *a* tractúque intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas: inimicos & pubescente vua rastros: satísque esse vineam ter anno cõfodi, ab æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum, & Canis *b* ortu: & nigrescente acino. Quidam ita determinat: Veterem semel à vindemia ante brumam: cùm alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequàm concipiat, hoc est in vj. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & variante se vua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos vt rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere: Fossione puluerem excitatum contra soles nebulásque prodesse. Pampinatio verna in confesso est, ab idus Maiis intra dies x. vtique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiæ. Cùm defloruerit, aliqui

a tactúque *Dal.*

b ortũ *Ch.*

pampinandum putant: alij sub ipsa maturitare. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum tradenda ratio est. Protinus hanc à vindemia, vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione naturæ ante Aquilæ exortum, vt in siderum caussis docebimus proximo volumine. Imò verò Fauonio, quoniam anceps culpa fit præproperæ festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædam hyemis *a* aruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagásque findi, & cæli vitio exuri oculos lachryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio in latifundiis, non legitima naturæ festinatio: quò maturiùs putâtur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò seriùs, eò fructum vberiorem. Quare macras priùs conuenit putare, validas nouissimè. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terram verti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagáque *b* conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant: & donec ad syncera veniatur, recidendam: quoniam è vitiosa materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, nouósque elici vtilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum vua sint: id etenim vuas supplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quæ nascatur è duro rigescente, vt nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas vites vtilius putant statui: & faciliùs ablaqueantur ita: meliúsque

a terminatio *Dal.*

b cõlæuata ex *Col.*

que est vniiugæ vineæ, si tamen & ipsi iugo sint vires, nec flatu infesta regio. In quadripartita quàm proximum oneri adminiculum esse debet : ne tamen impedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non ampliùs, ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubent. Cato de omni cultura vitium ita præcipit. Quàm altissimam vineã facito, alligatóque rectè, dum ne nimiùm constringas. hoc modo eam curato : Capita virium putata circunfodito, arare incipito. Vltrò citróque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimum castrato. Potius, si opus fuerit, deiicito, bienni óque pòst præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite caluata erit, sulcos interponito, ibíque viuiradicem serito. *a* Vmbram à sulcis remoueto : crebróque fodito. In vinea veteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne serito : & circum capita addito stercus, paleas, vinaceas aut aliquid horunce. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóque. Quæ vbi rectè steterint, vbi vua varia fieri cœperit : vites subligato. Vitis insitio vna est per ver, altera cum vua floret : ea optima est. Vineã veterem si in alium locum transferre voles, duntaxat brãchium crassum primum deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne saucies. Ita vti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco, operitóque, & bene occulcato. Eodémque modò vineam statuminato, alligato

a Herbam *Dal.*

onu

laxatóque vti fuerat, crebróque fodito. Ocymũ, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbustorum. CAP. XXIII.

SEquitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsennæ patri filióque, celebrata Scrofæ, vetustissimis post Catonem peritissimísque: ac ne à Scrofa quidem: nisi vni Italiæ, concessa: cùm tam longo iudicetur æuo. nobilia vina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut vberiora imis: adeò excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium vlmus excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minùs densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficúmque: etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Harum satus cultúsque abundè tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna seruantur brachia: alternis putantur annis: sexto anno maritantur. Transpadana Italia præter suprà dictas, cornu, *a* populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice, propter vliginem soli. Et vlmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla fere xx. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisque agris, à xij. in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera vicenì.

a opulo *Dal.*

ni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis *a* dena sæpe adnutriunt vites, damnato agricola minùs ternis. Maritare, nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arborémque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: vtpote cùm arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quòd in eodem solo seri fruges & vitibus prodest. Superque quod vindicans se altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarum vtique impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola viuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, vt diximus. Qualorum in ipso tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam cælibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam, extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo, constat omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscinditur, reponitúrque altiùs in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viuiradix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúsque induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis de-

a denas. M.

raſo cortice, quatenus obruatur, (vnde & raſilem vocant) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta ocyſſimum in vite ſi gracilis ſit vitis aut terra, vſitatum eſt quàm proximè ſolum decidi, donec firmetur radix: ſicut neque roſcidam ſeri, neque à Sèptẽtrionis flatu. Vites aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum Meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationẽ nouellæ, ſed primò in circulos materies colligẽda, nec niſi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbuſta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquàm arborum longitudinem æquauerit. Prima falce ſex pedes à terra recidatur, flagello infrà relicto, & naſci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non ampliùs, deputato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis inferantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario vno, qui ſubeat vſque quò placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circunciſis vndique capreolis ſpargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumueſtit arborem, crinéſque ipſos vuis: Gallica in traduces porrigitur, Æmiliæ viæ in ridicas, atinearum ambitu frondem earum fugiens. Eſt quorundam imperitia ſub ramo vinculo ſuſpendendi: ſuffocante iniuria: quando contineri debet vimine, non arctari. Quinimo etiam quibus ſalices ſuperſunt, molliore hoc vinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam vocant ampelodeſmon: Græcia verò vniuerſa iunco, cypero, vlua. Liberatam quoque

que

que vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam ſpargi atque in terra, quam per totum annum ſpectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à curſu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipſa gaudet aſſiduo leuata onere ſimilis reſpiranti. Nihílque eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiúmque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinùs à vindemia putari, & laſſas etiamnum fructu edito, improbatur, vt putatæ rurſus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi ſentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, ſi pes quadrageno diſtet ſpatio, quaterni ſi viceno, inter ſe obuij miſcentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. Traducem bimum præcidere ſolebant. Oneratis enim vetuſtate melius donare tempus, vt tranſilem faciant, ſi largiatur craſſitudo, aliâs vtile toros futuri draconis paſci. Vnum etiamnum genus eſt medium inter hoc propaginem, totas ſupplātādi in terram vites, cuneíſque findendi, & in ſulcos plures ſimul ex vna propagandi, gracilitate ſingularum firmata circūligatis haſtilibus, nec reciſis qui à laterib. excurrant pampinis. Nouarienſis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum impoſitis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter ſoli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem Varacinis, quæ alternis putantur annis, non quia id viti conducat, ſed

quia vtilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosásque tantùm vitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad vuam relictis detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, etsi tantùm frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare vetuimus. Melius, si neque in Occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficilè sanescunt, algendo nimis æstuandóve. Non eadem in vite, quæ in arbustis, libertas, quoniam certa latera est faciliùs abscondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis vuis, & morbis arborum.

CAP. XXIIII.

Vltium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare vuas libeat decrescente Luna tradunt. Quæ verò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro, atque in totum serendas plena aut crescente vtique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè satu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cyti-

ſo in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid deſit, indicanda reliqua natura ſit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infeſtantur namque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et ſylueſtrium quidem pernicioſos negant eſſe, vexatíq; tantùm grādine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpoſtero die: quoniam ſuo frigora etiam proſunt, vt diximus. Quid ergo? nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem eſt, quo deprehendatur ſoli vitium, quoniam non inuenit, niſi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non ſoli. Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur, ſed maximæ: vexatíſque ita cacumina prima inareſcunt, quoniā præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis vermiculatio eſt, ſideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinum exuſtos, ac multa ſimili ſorte. Itaque laborant & fame, & cruditate, quę fiunt humoris quantitate. Aliquę verò & obeſitate: vt omnia quæ reſinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: & cùm radices quoque pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebs vrbana vel ruſtica. Vermiculantur magis minúſve, quædam, omnes tamen ferè: ídque aues caui corticis ſono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit: prægrandéſque roborum delicatiore ſunt in cibo: coſſos vocant: atque etiā

farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, fici minùs, quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, sonúmque edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur vermiculis ruffis pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tepore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, ab ortu Canis siccitatum vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, quam æquè ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici, vel patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci solent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique. sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina

mina vtrique vitio. Vndique primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremò tabes morbúsque non intrante succo, aut non perueniente: maximéque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post Vergilias. Nam si *a* rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterùm si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris *b* articulatio, tribus de causis: vna, vi tempestatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescentib. roratio. Aut cùm *c* acini, priusquam crescunt, decoquuntur in callũ. Ægrotant & cùm alsere, læsis vredine attõsarũ oculis. Et calore hoc euenit intempestiue: quoniam omnia modo constant, certóq; temperamento fiunt. Et culpa vinitorũ colentium, cùm præstringuntur, vt dictum est. Aut circũfossor iniurioso ictu verberauit. vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsve desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficiliùs tolerant frigora aut æstus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima verò malus, maximéque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert, vt si quis pino cacũmen auferat vel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contrà abũdauere.

a largiores *Dal. ex Theop.*

b *Aliùs* hirculatio. *Græci* τὸ τραγᾶν *dicunt.*

c acini defluunt, aut cùm priusquam. *Dal. ex Theop.*

Decidunt enim aut deteriora fiunt. Pessimum est inter omnia, cùm deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideóque mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocant) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, sed & alios fructus, vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pyra, mespila, punica. In oliua ancipiti euētu, quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuerē erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt post Arcturum. Eædem si Austrinæ fuere, generāt, in drupis quoque, quæ marurescentes tunc sunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus molesta, vt glādibus, fico, qui videntur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia Attabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciēs, vt nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis, olea, ficus. Quod cùm euenerit, detegitur

statim

ſtatim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere: alioquin, quas putes præualuiſſe, emoriuntur. Nonnunquam inareſcunt folia, eadémque reuiuiſcunt. Aliæ in ſeptentrionalibus, vt Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, ſi poſt brumam continuauere xl. diebus, Et ibi autem, & in reliquis partibus, ſi protinus editis fructibus gelatio *a* magna conſecuta eſt, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum conſtant, ſecundas habent cauſas. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiam iuuatur. Craſſeſcens enim præſtringit & ſtrangulat: Nec adrachne offenditur, ſi non ſimul incidatur & corpus. Alioquin & ceraſus, & tilia, & vitis corticem mittunt, ſed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundam natura rimoſus cortex, vt platanis. Tiliæ renaſcitur paulò minùs, quàm totus. Ergo his *b* quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando proſunt, ſi non vehementior frigorum aut calorum vis ſecuta eſt. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus. Refert & tempus anni. Abieti enim & pino ſi quis detraxerit Sole Taurũ vel Geminos tranſeunte, cùm germinãt, ſtatim moriuntur. Eandem iniuriã hyeme paſſæ diutiùs tolerant. Similiter ilex, & robur, & quercus. Quòd ſi angũſta decorticatio fuit, nihil nocetur ſuprà dictis. Infirmiores quidem & in ſolo gracili, vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Simílem & decacuminatio rationem habet, cupreſſi, piceæ, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſtæ

a magna, vel abundantia magna conſ. *Man. legit. Dal.* Vel aquarũ abũdantia magna.

b quarum corpus cic. *Dal.*

intereunt. Similem & depastio animarum. Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilescere autor est Varro, vt diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus quam Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab hulcere tantùm. *a* Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleræque tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscissis, moriuntur. Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest, & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura, vt rhaphanus & laurus vitem. *b* Olfactatrix enim intelligitur, & tãgi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta sit, auerti & recedere, saporémque inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina, vel erui, vltima venena sunt.

a Pinus in tedã concisa. *Theoph.*

b Olfactrix *Dal.*

De variis prodigiis siue ostentis in arboribus: déque oliueto publicam viam olim transgresso. CAP. XXV.

INter vitia arborũ, est & prodigiis locus. Inuenimus enim sine foliis natas: vitem & malum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmite.

mite, aut ramis, vitem vuas sine foliis, oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit: & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiúntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quæ ex semine nascuntur, vt populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fict: aut contrà, graui ostento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida vua & fico in nigras: vt Laodiceæ, Xerxis aduẽtu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos verò C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Põpeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sybillinis libris internicionem hominum fore, tantóque eam maiorem, quantò propiùs ab vrbe posteà facta esset. Sunt prodigia, & cùm alienis locis enascuntur, vt in capitibus statuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, victoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia

quæ vnquàm audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso, aruisque inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remediis morborum arborum.

CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, cõsentaneum est dicere & remedia. Ex his quędã sunt communia omnium, quædam propria quorundam. Communia ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis: putatione leuatis onere. Item succo emisso quædam veluti detractio sanguinis, circunrasio corticis, vitium extenuatio, & domitura palmitũ. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum iis aliæ magis, aliæ minùs gaudent, veluti cupressus & aquam aspernatur, & fimum, & circumfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & vites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomũ verò eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet, priusquam validæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac superuacua, sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica, autumno varia & ex natura soli: quippe cùm vindemiato. Hispaniarum stagnante solo vuas demetat.

Cæteras malore in parte orbis etiam pluuias autumno aquas eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, ac ne tum quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minùs sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Contrà siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pagò Fabiano, vbi & arua rigantur: mirúmque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues jaceant gelétve, ne frigus vites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione.

CAP. XXVII.

Carbunculi ac rubiginum remedia demõstrabimus volumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis cùm macie corticis ex ægritudine astringẽte se, instóque plus vitalia arborũ comprimente, exactam falcis aciẽ vtraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris *a* deducũt, ac veluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáq; ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circunfosso stipite, & ab ima parte circunforato defluens pituita abstergeatur. Et vlmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis vsque ad medullam in senecta. aut cùm alimento nimio abundare senciuntur. Idẽ & ficorum tur-

a diducũt. *Dal.*

gido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilésque fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In pyris sorbísque è teda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest vitium luxuriantium ficorúmque, & circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cùm fabæ magnitudinem excessere, detrahantur. Subnascuntur enim, quæ serius maturescunt. Eædem cùm frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilioréśque fiunt. Nam caprificatione a maturata, in ea culices nasci è grossis manifestum est: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos versa apparet. Exeundi tanta est auiditas, vt plerique aut pede relicto aut penna pariter erumpant. Est & aliud genus culicum quos vocant centrinas, fucis apum similes ignauia malitiáque, cum pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim illos atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contrà quas remedium, in eodem scrobe defodere Italicam lenticum, inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorum laudantur maximè nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant: caprificatio ipsa post imbrē. In primis aūt cauēdū, ne ex remediis vitia fiāt: quod euenit nimia aut intēpestiua medicina. Interlucatio arborib. prodest: sed omnium annorū trucidatio inutilissima. Vitis tantū tonsurā annuā quærit, alternā verò myrtus, Punicæ, oleæ,

a maturantur. In ea *Dal.*

oleæ, quia celeriter fruticeſcunt. Cæteræ rariùs tondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, niſi *a* vere putatione. Plagæ ad vitalia ſunt omnia, quęcunque non ſuperuacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, ſed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur, ne immaturum, ne validius quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum, niſi quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur. Et è coriariorum ſordibus, niſi admiſta aqua. Item largius. Iuſtum exiſtimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem ſoli natura decernet. Columbino ac ſuillo plagis quoque arborum medentur. Si mala punica acida naſcantur, ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent: eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua miſta riganda cenſent quater anno ſingulis amphoris: a it cacu nina ſpargi vino laſere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fæcem vini: ac lupinum circa radices earum ſeri. Aqua quoque lupini decocti circunfuſa, pomis prodeſt. Fici, cùm Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium eſt, vt antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Cæraſos pręcoces facit, cogítque matureſcere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius eſt, vt quæ relicta ſunt, grandeſcant.

a vêre. Put. plag. ad vi. ſint oẽs. & quęcunque ſuperuacua enodent. Sim. *Dal.*

De diuerſis medicamentis arborum contra venenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

QVædam pœna emendãtur, aut morſu excitantur, vt palmæ & lentiſci. Salſis enim aquis aluntur. Salis vim & cinis, ſed leniorem, habet. Ideo ficis aſperguntur *b* ruta, ne fiant

e rutæque, ne, *Dal. ex Theoph.*

verminosæ, néve radicés putrescant. Quin & vitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lacrymosæ. Si verò fructus earum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsásque illini, aut sandaracha, si putrescat vua. Si verò fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quòd si fructum non maturent, priùs inarescentem præcisarum ad radices plagam, fibrásque, aceto acri & vrina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, sæpe fodere. Olearum si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponũt, eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione constant: & aliquando serius poscuntur, aliquando celeriùs. Necnon ignis aliquid prodest, vt harundini. Ambusta namq; déſior mitiórque surgit. Cato & medicamenta quædam componit, mensuræ quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ & aquæ portionem æquam, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, stramentis anteà circumpositis: item fico. Huius præcipuè veterem terram adaggerari radicibus: ita futurum, vt non decidant grossi, maiórque fœcunditas ex scabra proueniat. Simili modo nec conuoluolus fiat in vinea, amurcæ, congios duos decoctos in crassitudinem mellis, rursúsque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis vngi ita non fore conuoluolum. Quidam contenti sunt fumo huius misturæ suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxilij & alimenti arbitrantur in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ

pari

pari portione, quoniam per se noceat. Alij voluocem appellant animal prærodens pubescentes vuas: quod ne accidat, falces, cùm sint exacutæ, fibrina pelle detergent, atque ita putant. Aut sanguine vrsino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & pice suspenso iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cùm oleo radices linunt. Multi & has & talpas amurca necant: cõtráque erucas, & mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tãgi cacumina iubent. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores singulas à muliere *a* incitati mensis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frõdem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interueniat, quoniam ita abluatur virtus medicaminis, mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique: cuius verba inserere non equidem seriò ausim quanquam à Catone prodita, contra luxata membra *b* iungenda harundinum fissuræ. Idem arbores religiosas lucósque succidi permisit, sacrificio priùs facto: cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

a incitatis mensibus, *vet.*

b iungẽdo har. fissurã *Dal.*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit, & de hortorum singulari diligentia.

Cap. I.

SEQVITVR natura frugum hortorúmque ac florum quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniũt, vel per se tantũ herbarum immensa contẽplatione, si quis ęstimet varietatẽ, numerum, flores, odores, coloresq; & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominũ gratia gignit. Qua in parte primũ omniũ patrocinari terræ, & adesse cunctorum parẽti iuuat, quanquã inter initia operis defensæ. Quoniã tamen ipsa materia intus accẽdit ad reputationẽ eiusdẽ parientis & noxia, nostris eam criminib. vrgemus, culpámque nostrã illi imputamus. Genuit venena: sed quis inuẽnit illa, præter hominẽ? Cauere ac refugere alitib. ferísq; satis est. Atq; cũ arbore exacuant liméntq; cornua elephãti & saxo rhinocerotes, & vtroq; apri dentium sicas, sciántque ad nocendum se pręparare animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas vngimus, & ferro ipsi nocentius aliquid damus.

Nos

Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarêt, indicauimus. Nec ab vllo, prӕter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpā, ne iis quidem, quæ nascuntur, contenti: etenim complura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines *a* quidem vt venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, tabésque animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarū alitum modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quę sola vox eorum est) vt inauspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud abominati spiritus præmium nouere: quàm odisse omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuans alúntque, quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eóque constantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque vsus, sed quibus vita honósque apud priscos maximus fuerit.

a quidā ad venena, vet.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

ARuorū sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimū fratrem *b* appellauit inter illos, ab Acca Laurētia nutrice sua, spicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honósque

b appellauit. Inter illos Acca Larentia nutrice sua genitos. *Tur. & Cl.*

is non nisi vita finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Roma. satis erant, nullíque maiorem modum attribuit: quó seruos paulò antè principi Neronis, contemptis huius spatij viridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (vt autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id vno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Seiámque à serendo, Segestam à segetibus appellabant: quarum simulachra in Circo videmus. *a* Tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

a *Quidā legunt* Terminum ex XII. *tabulis se* nominari. *Tur. legit*, Tutilinā, *de qua Macrob. De his vide Dal.*

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa vilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

IVgerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cùm aratur, vno impetu iusto. Hic erat CXX. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis, à pisendo. Iā Fabio-

rum

rum,Lentulorum,Ciceronum, vt quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque(vt refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi xij. tabulis *a* capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio conuictum impubem Prætoris arbitratu verberari, noxámve duplionémve decerni. Iam distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, in queis habitabant. Suburrana, Pallatina, Collina, Exquilina. Nundinis vrbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in

a capitale- rat sacratúmque *Lips.*

stramentis erat. Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquàm frumenta vaginis exeant, & antequàm in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modò sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius Ædilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo stirpe collata statuta est. Trebius in Ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quàm ob causam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam est, maiorē ea a æstate, quàm antecedentibus annis x. factam esse tradunt. M. Varro autor est, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini congios, ficique siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xij. Nec è latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filij persona ampliùs possideret. Luxuriantis iam Reipublicæ fuit ista mensura. Manij quidem Curij post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio

a æstate messem quàm Tur.

concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ vbertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore; siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidam vt traditur nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non *a* tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colíque dicitur & ipsa: honore his assumpto, vt non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere. Hiero, *b* Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina

a tam. *Turn & Ch.*

b Philometor Attalus *Tur.*

censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omnis vir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non *a* ingratè nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitæ annum agens, de eâ re prodendum putauit.

a in grege Tur.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

APud Romanos multo serior vitium cultura esse cœpit. Primóq; , vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetustis & posteà inuentis omnis cura perquisitis, causáque rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusvis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio visæ genere plura certioráve sunt. Cur enim non videantur oracula, à certissimo *b* die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

b Deo Lips.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. CAP. V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emás. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minimè. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet *c* aquarum vim, & vicinum. Singula magnas

c aquam, viã & Tur.

magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pactò niteant. In bona *a* est, inquit, regione bene nitere. Attilius regulus ille Punico bello bis Consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Prætereà sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, *b* vt solum sua virtute valeat, qua dictum est positione. Vt operariorum copia prope sit, oppidúmque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino meliùs emi nec temere contemnendam alienam disciplinam: agróque, vt homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam indicat vitem, non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, si sub oppido sint. Et prata, antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit. Si bene pascas. Quis proximus: Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodémque pertinet, quòd agrico-

a enim regione bene nitent. *T.*

b num *Dal.*

lam vendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum, non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque est (vt vulgò dixere) aliena insania frui, sed ita vt villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

De villarum positione, & praecepta antiquorum de agro colendo. CAP. VI.

MOdus hic probatur, vt neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Non vt fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ *a* fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere Censoria castigatio erat, minùs arare, quàm verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit. Spectare in æstuosis locis Septentriones debet. Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus. Catonis maximè verbis. Ebulum, vel prunus syluestris, vel rubus, bulbus, minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, syluestris pyrus, malúsque, frumentarij soli notæ.

a fructus non caperet, villam Luculli ager. *Tur.*

Item

Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulum etiam nisi id pertenue est: & multo campestribus magis, quàm cliuosis, respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minùs serere, & melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam verò & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cùm interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam inclementer, atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, vt tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo. Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multáque de iis Cato præcipit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximum domino *a* cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Coli rura ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minùs expedire: quàm agrum optimè colere. L. Talius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter millies H-S liberalitate Diui Augusti cōgestum, vsque ad detractionem hæredis exhausit, agros in Piceno coëmendo, colendóque in gloriam. Internicionem ergo famémque censemus? Imò hercule indico modum rerum omnium vtilissimum. Bene colere necessa-

a corde esse debeat. *Tur.*

rium est, optimè damnosum, prætérquàm sobole sua, colonóve pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si cõputetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtilissimè colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere vitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in suppellectile crimini dabant: qui mortuo villico relinquere victorias, & reuerti in sua rura postulabant: quorum *a* prædia colenda suscipiebat respublica exercitúsque ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula, Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malûm patremfamiliâs, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Peiorem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potiùs operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minùs vnum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi *b* morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi viri. C. Furius *c* Cresinus è seruitute liberatus, cùm in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pellicere veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cùm in

a hæredia *Tur.*

b modum *Ch.*

c Cresinius *Tur.*

ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentũ ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Piſo) bene curatã ac veſtitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos. Poſteà dixit: Veneficia mea Quirites hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliáſque & ſudores. Omnium ſententiis abſolutus. Itaque eſt profectò, opera, non impenſa, cultura conſtat. Et ideo maiores fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt. Reliqua præcepta reddentur ſuis locis, quæ propria generum ſingulorum erunt. Interim communia quæ ſuccurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humaniſſimum & vtiliſſimum. Id agendum, vt diligant vicini. Cauſas reddit ille, quas exiſtimamus nulli eſſe dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ ſint. Nihil ſerio faciendum in agricultura omnes cẽſent: iterúmque ſuo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto prætermiſſa fruſtra reuocari. De terra carioſa execratio Catonis abundè indicata eſt. Quanquam prædicere non ceſſat is. Quicquid per aſellum fieri poteſt, viliſſimè conſtat. Filix biennio moritur, ſi frõdem agere non patiaris. Id efficaciſſimè contingit, germinantis ramis baculo decuſſis. Succus enim ex ipſa defluens, necat radices. Aiunt & circa ſolſtitium auulſos non renaſci, nec harundine ſectas, aut exaratas vomeri harundine impoſita. Similiter & arundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiunt. Iũcoſus ager verti pala debet, at in ſaxoſo bidẽtibus. Fruteta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum foſſis concidi atque ſiccari, vtil iſ-

simum est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere: quasdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioresque: si sit occasio, silice vel glarea sterni. Ora autem earum binis vtrinque lapidibus statuminari, alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ vno die macerato, sparsisque radicibus.

De frugum generibus, & natura.

CAP. VII.

ET quoniam præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera, Frumenta, vt triticum, hordeum: & legumina, vt faba, cicer. Differentia verò notior, quàm vt indicari deceat. Frumenti ipsius totidem genera per tempora sata diuisa. Hyberna, quæ circa Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur, vt triticum: far, hordeum. Æstiua, quæ æstate ante Vergiliarum exortum seruntur, vt miliū, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quædam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, veris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant: Sementiua autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est, quadrupedum causa sati, vt farrago: & in leguminibus, vt vicia. At commune quadrupedum hominúmque vsui, lupinum. Legumina omnia singulas habent radices, præter fabam, eásque surculosas, quia non in multa diuiduntur: altissimas autem cicer.

Fru-

Frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit à primo satu hordeum die septimo legumina quarto, vel cùm tardissimè septimo: faba à xv. ad xx. legumina in Ægypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in *a* herbam, quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumenta hyeme in herba sunt, verno tempore fastigantur in stipulam, quæ sunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauum, sesama verò in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis continetur, vt tritici, hordei, munitúrque vallo aristarum quadruplici: aut includitur siliquis, vt leguminum: aut vasculis, vt sesamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantum pro indiuiso, & paruis auibus exposita sunt. Indefensa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languidè mutante, paulatim extenuatò culmo penè in surculum, prædensis aceruatur granis, *b* cùm longissima pædali obba. Milij comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & *c* panico genera: Mammoso, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore distinguuntur, candido, nigro, ruffo, etiam purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico rarius. Sed nullum frumētum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. lx. enim pondo panis è modio reducunt, modiúmque pultis ex tribus sextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplum grano ha-

a herbam, quæ superior & tenuior grani pars fogilium: quæ crassior & inferior radicē fundit *Ex Theop.*

b cū longa pedali phoba.

c panico mãmosa genera, è pano, paruis racemata *Tur.*

rundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis: *a* lobas vocant, omnium frugum fertilissimum. Ex vno grano terni sextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo spicam incipiunt concipere, quædam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. Sed non antè suprà dictum geniculorum numerum conceptus est spicæ: qui vt spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissimè diebus florere incipiunt: totidémque aut paulo pluribus deflorescunt, hordea verò cùm tardissimè septem. Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit & mense nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, *b* nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, vt pisorum. Quod si non habuere, deteriora fiunt. Leguminum *c* vnicaulis faba sola, vnus & lupinis: cæteris ramosus prætenui surculo: omnibus verò fistulosus. Folium quædam ab radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum vtrunque, & quicquid in stipula est, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piso. Frumentis folium harundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis venosa, sesamæ irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, papaueri. Legumina diutius florent. & ex his eruum ac cicer, sed diutissimè faba xl. diebus. Non autem singuli scapi tandiu, quoniam

a phobas *Scal. ex Theoph.*

b *Alÿ legūt* multis

c rectìcaulis *Dal.*

quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuersis diebus, & ab ima primùm parte, paulatim flore subeunte. Frumenta, cùm defloruere, crassescunt, maturantúrque, cùm plurimum diebus quadraginta: item faba paucissimis cicer. Id enim à semente diebus xl. perficitur. Milium, & panicum & sesama, & omnia æstiua. xl. diebus maturantur à flore, magna terræ cælíque differentia. In Ægypto enim hordeum sexto à satu mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneso octauo, & frumenta etiamnum tardiùs. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibúsque, alternis lateribus siliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo, Tunicæ frumento plures. Hordeum maximè nudum, & arinca, sed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & siligo, & hordeum. Sic & seruntur pura, qualiter a moliuntur, quia tosta non sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque hæc cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis seruant ad satus, atque non torrent. Leuissimum ex his hordeum, rarò excedit xv. libras & faba xxij. Ponderosius far, magísque etiamnum triticum. Far in Ægypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoque suum genus farris dedere: quod illic branche vocant, apud nos b sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre

a moluntur Tur.

b scandalũ Tur. scãdulam Ch.

tantùm è frumento ccc. annis vſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque, deinde Ægyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genera grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & Seneluſium, argumento craſſiſſimi calami: itaque pingui ſolo hæc genera aſſignabat. Leuiſſimum & maximè inane, ſeu tenuiſſimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimẽto. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnãte, cum clariſſima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen, vt ante mortem eius annis ferè cxlv. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbũ tranſlata ſententia.

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodiéque Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atque è Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras far-

ris modios pendere: circa Clusium & senas. Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat, sicut optimum frumentum esse, quod in subactu congium aquæ capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico: modio tritici panis pondo xxx. reddit. Quibusdam in binis mistis, vt Cyprio & Alexandrino, xx. propè libras non excedentibus. Cypriū fuscum est, panémque nigrum facit: itaq; miscetur Alexandrinum candidum, reddúntque xxv. pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occasione lucrandi salis, inutilissimū. Non alia de causa oportuniora morbis corpora existunt. Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de causa leuior illis, quàm cæteris, panis est. Differentia, est & calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitum. Eadem causa & trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec vsquàm capax: seritúrque non nisi tenui terra. Est & bimestre circa *a*Thracium sinum, quod quadragesimo die, quàm satum est, maturescit: mirúmque, nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystum. Intantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existima-

a Thraciā Aenū *Tur.* Thracię sinē *Ch. in emendation.*

a sitanium Tur.

uerit esse, cùm sit antiquissimum Græci *a* trimenon vocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt singula spicas nostras æquent. Primùm ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus & dies serendi cuique generi, natura singulorum exposita. Hordeũ Indis satiuum & syluestre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua ptisanam conficiũt, quàm reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis hordeũ, sicut Atheniensiũ ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij vocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aqua hordeum siccant nocte vna, ac postero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant, siccéntq; priùs, quàm molant. Alij verò virentibus spicis decussum hordeum recens purgant, madidúmque in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato, vicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salísque acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mala. Qui diutius volunt seruare, cum polline ac furfuribus suis condunt nouas fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem *b* formam molit, iisdem additis, atque etiam milio: Panem ex hordeo antiquis vsitatum vita damnauit, quadrupedúmque *c* tradidit refectibus. Ptisanæ inde vsus validissimus salubèr-

b farinam Vet. & Tur

c ferè cibus est Tur.

Iuberrimúsque, tantopere probatur. Vnũ laudibus eius volumen dicauit Hippocrates è clarissimis medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticensi. In Ægypto verò ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ vulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tagum fit, in Cãpania duntaxat & Ægypto. Amylum verò ex omni tritico ac siligine, sed optimum è trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur: & hodie laudatissimum inde est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat. Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligneis vasis, ita vt integatur, quinquies in die mutata. Meliùs si & noctu, ita vt misceatur pariter emollitum, priùs quàm acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maximè laudatur Creticum, mox Ægyptium. Probatur autem leuitate ac læuore, atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque, in vsu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offisque humana manu demissis in aluum, maiores vires, torósque corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent. quædam plures vsque ad senos. Grano ipsi aliquot differentię, longius, leuiúsque, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura est. Vltimo ad polentam, contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est: seri non vult, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi lætas

Palea ex optimis: ſtramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque ſapientes agricolæ triticum cibariis tãtùm ſerunt. Hordeum ſarculo ſeri dicunt, propterà celerrimè redit, fertiliſſimúmque: quòd in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt, hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodémque anno bis naſcitur. Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantiùs, quàm cætera. Fragili enim ſtipula & tenuiſſima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, ſi non *a* excocta maturitate tolluntur.

a exacta. *Turn.*

Non omnia frumenti genera vbique naſci, & de reliquis in Oriente generibus.

CAP. VIII.

FRumenti genera non eadem vbique: neq; vbi eadem ſunt, iiſdem nominibus. Vulgatiſſima far, quod adoreum veteres appellauere, ſiligo, triticum. Hæc plurimis terris communia. Arinca Galliarum propria, copioſa & Italiæ eſt. Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Aſiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Ægyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaquam Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Eſt & hæc Italiæ in Campania maximè, ſeménque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore craſſius. Hæc ſola differentia eſt. Ex omni genere duriſſimũ far, & contra hyemes firmiſſimum. Patitur frigidiſſimos locos, & minus ſubactos, vel æſtuoſos, ſitientéſque. Primus antiquis Latio cibus,

magno-

magno argumento in adoreæ donis, ficuti diximus. Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: videtúrque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propè dixerim tritici delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum *a* Meninorúmque agro pertinax, in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

a Remorúmque. Tur. *Alij legunt*, Aruernorum.

De pistoriis & molitura, & farina.
CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarúmq; opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Ruffior illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Iustum est è grano Cãpanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque, prætereà floris semodium. Et cibarij, quod secundarium vocant sextarios quatuor: furfuris sextarios totidẽ. E Pisana autẽ siliginis sextarios quinque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Siverò pollinem facere libeat xvj. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc

conſtat. Nam quæ ſicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ ſalſa aqua ſparſa, candidiorem medullam: verùm plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipſo apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ xxij. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúſve ampliùs in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De ſimilagine ſiligine, & aliis generibus, & de piſtura. CAP. X.

SImilago ex tritico fit laudatiſſima. Ex Africo iuſtum eſt è modiis redire ſemodios, & pollinis ſextarios quinque. Ita autem appellāt in tritico, quod florem in ſiligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæque vtuntur. Prætereà ſecundarij ſextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes verò è modio ſimilaginis cxxij. è floris modio cxvij. Pretium huic annona media in modios farinæ xl. aſſes, ſimilagini caſtratæ octonis aſsibus ampliùs, ſiligini caſtratæ duplum. Eſt & alia diſtinctio. a Similago l. pollin autem xvij. pondo panis reddere viſa, tritici xxx. cum triente, & ſecūdarij panis quinas ſelibras, totidem cibarij, & furfurum ſextarios ſex. Sigilo nunquam matureſcit pariter, nec vlla ſegetum minùs dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minùs, quàm cætera frumenta, in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulciſſimus panis, ipſa ſpiſſior, quàm far, & maior ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non xvj. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim eſt, quam olyram vocat.

a ſemel tē-pore L. Pauli nata, pō-do panis reddere viſa xviii. tertia xix. cum triente. *Turn.*

Eadem

Eadem in Ægypto facilis fertilíſque. Far ſine *a* ſiligo ex-
ariſta eſt. Item *a* ſiligo, excepta quæ Laconica ceptitia,
appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, quæ &c.
ſiligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab bromos, ſi-
Oriente inuecta, oryzæ ſimilia. Tiphe & ipſa ligo, & tra-
eiuſdem generis, ex qua fit in noſtro orbe o- gos, exter-
ryza. Apud Græcos eſt zea, Tradúntque eam na. *Dal.*
ac tiphen, cùm ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi piſtæ ſerantur, nec protinus, ſed tertio anno. Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem: vtpote cùm è medio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Miſit ex eo loco Diuo Auguſto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minùs germina, extántque de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter cccxl. ſtipulas ex vno grano. Cum centeſimo quidem & Leõtini Siciliæ campi fundunt, aliíque & tota *b* Bętica, *b* Bœotia.
& in primis Ægyptus. Fertiliſſima tritici ge- *Tur.*
nera, ramoſum, aut quod centigranũ vocant. Inuentus eſt iam & ſcapus vnus centum fabis onuſtus. Æſtiua frumenta diximus, ſeſamam, milium, panicum. Seſama ab Indis venit: ex ea *c* hac. *ſub*
& oleum faciunt. Color eius candidus. Huic *ſeſama.*
ſimile eſt in Aſia Græciáque eryſimum: idém- *Dal.*
que erat niſi pinguius eſſet, quod apud nos vo- *d* pinſ. & *i-*
cant irionem, medicaminibus annumerandum *ta deinceps.*
potiùs quàm frugibus. Eiuſdem naturæ & hor- *Dal.*
minum à Græcis dictum, ſed cyminio ſimile, *e* vt ſi in-
ſeritur cum ſeſama: *e* hoc & irione nullum a- territi pin-
nimal veſcitur virentibus. Piſtura non omniũ ſant, conc.
facilis: quippe & Hetruria ſpicam farris toſti gr. ferrúm-
d piſente pilo præferrato, fiſtula ſerrata, & que franga
ſtella intus denticulata, *e* vt niſi intẽti piſant, tur.

concidãtur grana,ferróque frangantur. Maior pars Italiæ ruido vtitur pilo, rotis etiam quas aqua verſet obiter, & molat. De ipſa ratione piſendi Magonis proponetur ſententia. Triticum antè perfundi aqua multa iubet, poſtea euelli, deinde ſole ſiccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius ſextarios xx. ſpargi duobus ſextariis aquæ. Lentem torrere priùs, deinde cum furfuribus leuiter piſi. Aut addito in ſextarios xx. lateris crudi fruſto, & harenæ ſemodio. Eruiliam iiſdem modis, quibus lentem. Seſamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, frigidæ immergi. vt paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in ſole ſuper lintea. Quod niſi feſtinatò peragatur, lurido colore muceſcere. Et ipſa autem, quæ euelluntur, variam piſturarum rationem habent. Acus vocatur, cùm per ſe piſitur ſpica tantùm aurificum ad vſus. Si verò in area teritur cum ſtipula, palea, vt *a* maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milij & panici, & ſeſamæ purgamenta, appludam vocant, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel ſanguine è cruris venis admiſto. Æthiopes non aliam frugem quàm milij hordeíque, nouere. Panico Galliç quædam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & circumpadana Italia addita fabà, ſine qua nihil conficiunt. Ponticæ genteș nullum Panico præferunt cibum. Cæterò æſtiua frumenta riguis magis etiam, quàm imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minimè, cùm in folia exeũt. Vetant ea inter vites arboréſve frugiferas ſeri.

a in maiore terrarũ. *Turn.*

terram

terram *a* emacrari hoc ſatu exiſtimantes.

a emactari. *Turn.* emaciari. *vet.*

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm piſtores Romæ, & de cribris, & alica. CAP. XI.

MIlij præcipuus ad fermenta vſus, è muſto ſubacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipſius furfuribus minutis & optimis, è muſto albo triduo *b* maturato ſubactis, ac ſole ſiccatis. Inde paſtillos in pane faciendo dilutos, cum *c* ſimilagine ſeminis feruefaciunt, atque ita farinæ miſcent, ſic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos ſemodios farinæ ſatis eſſe beſſes fermenti conſtituere. Et hæc quidem genera vindemiis tantùm fiunt. Quò libeat verò tempore, ex aqua hordeóque bilibres offæ feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, vſque dum rubeant. Poſteà operiuntur in vaſis, donec aceſcant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculę farina ei præfermentabatur: iuſtúmque erat, duæ libræ in quinque ſemodios. Nūc fermentum fit ex ipſa farina quæ ſubigitur, priùs quàm addatur ſal, ad pultis modum decocta, & relicta, donec aceſcat. Vulgò verò nec ſufferuefaciunt, ſed tantùm pridie aſſeruata materia vtuntur. *d* Palámque natura eſt acore fermentari: ſicut *e* & validiora eſſe corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cùm apud veteres ponderoſiſſimo cuique tritico, præcipua ſalubritas perhibita ſit. Panis ipſius varia genera perſequi ſuperuacuum videtur, aliàs ab obſoniis appellati, vt oſtrearij: aliàs à deliciis, vt artolagani: aliàs à feſtinatione, vt ſpeuſtici: necnon à coquendi ratione, vt furnacei, vel artopticij, aut in clibanis

b macerato *Tur.* & *Ch.*

c ſimilaginis heminis. *Turn.*

d palámq; eſt naturā. *Ch.*

e eualidiora. *Turn.*

coċti : non pridem etiam à Parthis inuectò, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, *a* tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate, & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia : Eum nouem diebus macerant : decimo ad speciem tactæ subigunt vuæ passæ succo : posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur, ibi torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto : quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super dlxxx. Ipsi panem faciebant Quirites : mulierúmque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aulolariam scripsit : magna ob id concertatione eruditiorum, an is versus Poetæ sit illius : certúmque sit, Atteij Capitonis sententia, *b* tostum panem lautioribus coquere solitos : pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Ægyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæque: quæ palma frugum indubitanter *c* Italiam contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronēsi, Pisanóq; agro. in Cāpania tamē laudatissima. Campus est subiacēs mōtib. nimbosis totis quidē xl. M. pas. planitię. Terra eius (vt protinus soli naturę dico-

a tenui. *Tarn.*

b totos tū *Tarn.*

c Italię cō- signt. *vet.*

dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatē culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed tēperat, & concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quæ interquieuere, fundunt rosam odoratiorem satiua: adeò terra nō cessat parere. Vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem vniuersas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius, quæ Laboriæ vocantur, quē Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur gramen eius in pila lignea: nam lapidis duritia cōteritur. Nobilius, vt notum est, pilo vnctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamētis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum ac secundarium: grandissimum verò aphæresma appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Augusti decretum quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecítque causam afferendi, quoniā negassent Campani alicam confici sine ea

metalla posse. In eodem reperitur & sulphur: emicántque fontes *a* Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioréſq;, & breui stipula. Pisunt cũ harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteáque gypsi pars quarta inspargitur atque vt cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quę in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittente. Alia ratio vbique adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole *b* ad initium, rursúsque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, fit granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

a Araxi Tu. & Ch.

b adinitum Ch.

De leguminibus.

CAP. XXII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sic etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauatúrque pondus illa *c* ex omni legumine. Iam verò & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu *d* fabacia suæ religionis Diis in sacro est, præualens pulmentari cibo. & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagoricæ sententia

c & Tur.

d fabata Tur. & Ch.

ſententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa parentando vtique aſſumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non veſci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique è frugibus referre mos eſt auſpicij cauſa, quæ ideo *a* refrina appellatur. Et auctionib. eã adhiberi lucroſum putant. Sola certè frugũ etiam exeſa repletur creſcẽte Luna. Aqua marina, aliáſve ſalſa nõ percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occaſum leguminum prima, vt antecedat hyemẽ. Virgilius eã per ver ſeri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ ſationis, quam trimeſtrem fructum eius. Nanque ſiliquæ cauléſque gratiſſimo ſunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè cõcupiſcit: cùm verò defloruit, exiguas deſiderat. Solum, in quo ſata eſt, lætificat ſtercoris vice. Ideò circa Macedoniam Theſſaliámque, cùm florere incepit, vertunt arua. Naſcitur & ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut Septentrionalis Oceani inſulis, quas ob id noſtri Fabarias appellant. Itẽ in Mauritania ſylueſtris paſſim, ſed prædura, & quæ percoqui non poſſit. Naſcitur & in Ægypto ſpinoſo caule: qua de cauſa crocodili oculis timẽtes refugiunt. Longitudo ſcapo quatuor cubitorũ eſt, ampliſſima *b* craſſitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roſeo. In eo fabæ non ſupra tricenas: folia ampla: fructus ipſe amarus & *c* odore: ſed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus ſimilis. Naſcitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri ſeruntur

a refriua *Scal.*

b craſſitudo digiti, ni geniculа abeſſent. molli calamo ſimilis. Caput papaueris *Tur.*

c inodorus, *Dal.*

lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique siccũ. Duo genera eius in Ægypto, alterum rotundius nigriúsque, alterum sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud autores, ęquanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facils ac soluta. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum vrit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur album nigrúmque. Est & columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, veluti ipsum. Dulcissimum autem id, quod eruo simillimum: firmiúsque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ: piso cylindraceę. Faseolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calend. Nouemb. Legumina, cùm maturescere cæperint, rapienda sunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, sicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis.

CAP. XIII.

QVanquàm priùs de rapis dixisse coueniat, in transcursu ea attigere nostri, paulò diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba *a* dicendis, quando alij vsus præstãtior ab his non est. Ante omnia nanque cun-

a dicenda, quando aliis vs. pr. quàm his *Dal.*

ctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magísque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, famémq; sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi xl. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: durántque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiã coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininúmque, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani similitudine, & folio angulosò scabróque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos purget, medeatúrque caligini admisto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudẽt çquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugere

sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco, napum seri iubent, rapa quarto, vtrunque stercorato. Rapa lætiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Ferúntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

De lupino. CAP. XIV.

LVpino est vsus proximus, cùm sit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliẽdo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horásque agricolis etiam nubilo demõstrat. Ter præterea floret. Terram amat, terráque operiri non vult. Et vnum hoc seritur non arato. Quærit maximè sabulosa, & sicca, atque etiam harenosa. Coli vtique nõ vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis fructetoso solo coniectum inter folia vepré sque, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua vineásque diximus. Itaque adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræsentet. Nihilque aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: nec spargi quidem postulat decidens sponte. Primúmque omnium seritur, nouissimum tollitur: vtrunque Septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiã, si non protinus sec[illegible] obruatur.

obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantùm limosáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli satiant, validúmque præstant: *a* quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

a quinetiā, *Dal.*

De vicia, & eruo.

CAP. XV.

ET vitia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Æquè nanque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiam vmbrosa. Ex semine eius, si lecta natura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum: languescúntque, si in arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius, quam vicia, runcatur & ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatū, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singuli boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt, item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo vere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. CAP. XVI.

ET silicia, hoc est fœnum Græcum, sacrificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantóque peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia: Id autem quod secale atque farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus Asiam vocant deterrimum, & tantùm ad arcendam famem vtile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, seu pondere præcipuum. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen sic quoque ingratissimũ ventri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsúmque pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degenerántque ex legumini-

a arachos bus quæ vocatur *a* cracca: in tantum colum-
Theop. & bis grata, vt pastas ea, negent fugitiuas illius
Diosc. loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus
b ocynum quod Cato *b* ocynum vocat, quo sistebant al-
Tur. et Var. uum bubus. Id erat è pabulis, segete viridi dese-
li. 1. c. 31. cta, antequam gelaret. Sura *c* Manlius id aliter
c Mamilius interpretatur, & tradit fabæ modios decem, vi-
Tur. ciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & auena Græca, cui non cadit semen, admista. Hoc voci tant ocymum, boúmque causa seri solitum, Varro appellatum à celeritate proueniendi, è
d ὠκέως T. Græco quod *d* ὠκὺς dicunt Medica externa etiã
Ch. & Var. Græciæ, vt à Medis aducta per bella Persarũ, quæ Darius intulit: sed vel in primis dicenda. Tanta dos eius est, cùm vno satu amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio,

caule

caule foliísque geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilocus fecit a confusum. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmque subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque, vel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentésque herbas excludi. Id præstant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terráque protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosúmve, vincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est manu potiùs, quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cùm minimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum vtilius est vsque ad trimatum. Verno seri debet, liberaríque cæteris herbis: ad trimatum marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ remedium vnicum est aratio, sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinē necesse sit. Et viridis vtilior est. Arescit surculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de vitiis quoque dicatur.

a confusum M. & Ch.

De vitiis frugum, & remediis, quid in quoque terra genere debeat seri. CAP. XVII.

PRimum omnium frumenti vitium auena est: & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi serant eam, neque alia pulte viuant. Soli maximè cælíque humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis cùm diutius retentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine inchoata granum, sed nondum, matura, prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica euanesuit quodam *a* abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm dè floruere, vel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohib. nt. Nocet & Sol creber è nube. Nascuntur & vermiculi in radice, cùm sementem imbribus secutis, incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm spicæ *b* pluuiis color inferuescit. Est & cantharis dictus scarabæus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo d. ficiunt. Oleum pix, adeps, contraria seminibus, cauendúmque ne contacta eis serantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præter quàm ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera

a ab ortu *Vet. & Ch.*

b pluuiis *Tur.*

tifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappásque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cæleste frugum vinearúmque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibúsque, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea ventosa & excelsa. Inter vitia segetum & luxuria est, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum vitium *a* vrica. etiam ciceris, cùm salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando se: vocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeum festuca, quæ vocatur ægilops: Lentem herba securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa philippos ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnon. qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit. Æræ granum minimum est in cortice aculeato. Cùm est in pane, celerrimè vertigines facit: aiúntque in Asia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id semen iniicere. Nascitur & phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicina: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum, quæcunque pertinēt ad herbas in sarculo: & cùm semen iactatur, cinere. Quæ verò in semine & circa radicem consistunt, præcedente cura cauentur. Vina antè semine perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amur-

a eruca *Tur.*

ta perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem a sarritam medium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circunferri iubent, prius quàm sarriatur, defodíque in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec vermem nocere: sed eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis nascens tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca, pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto & semine sparso, vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel sæpius, nullâ in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel, omnino certum est, granum longiùs fieri,

a sintam Tur.

fieri, sed inane cassúmque, ac satum non nasci, Babylone tamen bis secant, tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fœnore messes reddit *a*exilitas soli. verùm diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diutissimè aqua rigandi, vt præpinguis & densa vbertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigrísque, sicut in Ægypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est: In agro crasso & læto frumentum seri. *b* Si verò nebulosus sit idem, raphanum: milium, panicum in frigido & aquoso priùs serendum, posteà in calido. In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si nón sit aquosum lupinum. In creta & rubrica, & aquosiore agro adoreum. In sicco & non herboso, nec vmbroso, triticum. In solo valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidóque. Siliginem & triticum in loco aperto editóque, qui solê quàm diutissimè torreatur. Lentem in fructetoso & rubricoso, qui nón sit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo, quod restibile possit fieri: trimestre, vbi sementem maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia. Serenda ea in tenuiore terra, quæ nón multo indigent succo, vt Cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ velluntur è terra, nón subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi sunt maioris, vt olus, triticum,

a felicitas *Bud. ex Th.*

b Vitiosa est interpũctio sic restituẽda ex Cat. ca. 6. & 34. Si verò ne sit. idem raph. mil. panicũ. In frigido

siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit: leuior terra densiórque tritico. In loco humili far adoreum, potiùs quàm triticum, feretur temperato & triticum & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum & vliginosum solum sortiuntur.

De prodigiis frugum, & arandi disciplina, & vomerum generibus. CAP. XVIII.

ET frugibus ostentum semel (quod equidẽ inuenerim) accidit, P. Ælio, Cn. Cornelio coss. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Ægypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit, vt diximus, à solstitio aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementiùs, quàm diu in Leone sol est. Mox pigrescit in Virginem trãsgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si xvj. exuperauit. Tanto enim tardiùs decedit, quanto abundantiùs creuit, & sementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: & credo antiquitus factitatum. Nũc quoque non multo grauiore opera sed tamen inarari certum est abiecta priùs semina in limo digressi amnis. hoc est, Nouembri mense incipiente: posteà pauci runcant, quod botanismõ vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali

Quippe.

Quippe sabulum subest, granúmque limo tātùm continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Ægyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat cùm multifariā in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maximè valet oraculum illud. Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, prædensam, priùs quàm proscindatur, terram secans, futurísque sulcis vestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi: sed exacutior in mucronem fastigiata, eodémque gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans: id non pridem inuentum in Rhætia. Galliæ duas addiderunt tali rotulas quod genus vocant *a* planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris cæspites versat. Semen protinus iniiciunt, cratésque dentatas supertrahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata: sed *b* porcellis binis ternísque sic arant. Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena iustum est.

a plaumorati *Tur. vide Dal.*

b protelis *Tur. & c. b.*

De temporibus arandi, & iunctione boum.

CAP. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum be-

ne colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta. pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, vtilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequētes imbres, pingue herbosúmque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: priùs quàm ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitésque aretur fiscellis, capistrati, ne germinum tenera præcerpant. Securiculam insitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc meliùs, quàm conuelli aratro, bouésque luctari. In arando versum peragi, nec *a* striare in actu sæpius, Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum vno die iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum recte sulcis, mox & obliquis subigi

a strigare in actu spiritus *Tur.*

subigi debet. In collibus transuerso tantùm monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora rostrante vomere. Tantúmque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator nisi incuruus, prænaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus *a* rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum rectè subactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ità locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

a rallo *Tur.* & *Ch.* ralla *Dal.*

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & refectione.

CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, vbi res poscit, crate vel rastro; & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabulà aratro adnexa, quod vocant lirare, operientes semina: vnde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse; cùm dixit optimam esse segetem quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est: in Thuscis verò nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cùm subiectos Alpibus depopularen-

tur agros, panicum miliúmque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere. quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hac fit vel incipiente culmo, cùm iam is bina ternáve emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, resseuerunt, resarrientes campos mense Martio, vberrimásque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ.

CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis nouósque soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetémque discernit à cæspite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faceoli occantur tãtum. Sunt genera terræ, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli, &

li, & à femente non nifi nonis menfibus in aream redeunt: quia ficcitas coërcet herbas: fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis ceffare arua fuadet, & hoc fi patiantur ruris fpatia, vtiliffimum procul dubio eft. Quod fi neget conditio, far ferendum, vnde lupinum, aut vicia, aut faba fublata fint, & quæ terram faciant lentiorem. In primífque & hoc notandum, quædam propter alia feri obiter: fed parum prouenire priori diximus volumine, ne eadem fæpius dicantur. Plurimum enim refert foli cuiufque ratio.

De fumma fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia.

CAP. XXII.

Ciuitas Africæ in mediis harenis, potentibus Syrteis Leptínque magnam, vocatur Tacape, felici fuper omne miraculum riguo folo: ternis ferè mill. paff. in omnem partem fons abũdat, largus quidem, fed certis horarũ fpatiis difpenfatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi fubditur olea huic ficus, fico Punica, illi vitis: fub vite feritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniáque aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius foli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, fed in pugnum cõtractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia eft bif. ram vitem bis anno vindemiare. Et nifi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuria finguli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Conftátque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis eft. In Narbonenfi prouincia nobilis fons Orge nomine eft: in eo herbæ nafcuntur in tantum

expetitæ bubus, vt mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certū est non nisi imbribus ali. Ergo suam quisque terram aquámque nouerit.

De qualitate terræ & stercoratione.

CAP. XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit sublato hordeo milium seri eo condito raphanus: his sublatis hordeum vel triticum, sicut in Campania: satísque talis terra aratur, cùm seritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, cesset iiij. mensibus hybernis, & vernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertiò seratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumento quidam seri vetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm vnum in confesso est, nisi stercorato seri non oportere: quanquàm & hic leges sunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumentum potiùs quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem vbicunque quàm recentissimè stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes xviij. iugero tribui: dispergere autem priùs quàm a arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est, priùs quàm serat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum

a serat. Si hæc &c. priusquam sarriat, puluere stercoris ex auiariis vel caprino stercore vt semine iactato, sarculis terram permisce Dal. ex Col.

est singulas vehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat, hoc malè substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optimè stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiúsque est id sæpe, quàm suprà modum facere. Quò calidius solum est, eò minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, disciplina seminandi & quantum ex quoquò genere frumenti, in iugero serendum, & temporibus serendi.

CAP. XXIIII.

SEmen optimum anniculum, bimum deterius trimum pessimum, vltrà sterile: & in vno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo vtilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere. alias minus. Religiosúmque inde primum colonis augurium, cùm auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, vt pluuiæ sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euanescat. Itémque festinata satione densum spargi semen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, sempérque cum dextro

pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd sors genialis atque fœcunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semẽ in calida neque ex præcocibus in serotina: idque in contrarium præcepere quidem falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut silignis modos v. farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) x. hordei vj. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, viciæ xij. ciceris & cicerculæ & pisi iij. lupini x. lentis iij. sed hanc cum fimo arido seri volunt, erui vj. siliciæ vj. faseolorum iiij. pabuli xx. milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso: aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex in soluto terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit & inanem. Pinguia arua ex vna seminis radice fruticem numerosam fundunt, densámque segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinque non minus seri, pluresve præcipiunt: item in consito, aut cliuoso, *a* vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in praxidico, vt sereretur, cùm Luna esset in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres Sole xij. partes Scorpionis transgresso, cùm Luna esset in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnáque ex parte ratione siderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus qui prin-

a aut *Dal.*

princeps omnium de agricultura præcepit, vnum tempus serendi tradidit, à Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, vt in alitum quadrupedúmque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus & terræ. Hoc Græci ita definiunt, cùm sit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctiùm autumni & brumam: viciam verò faseolos & lëtem, Boote occidente: Quo fit, vt horum siderum aliorúmque exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidísque prouinciis. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre vno die erumpere. Alij statim ab occasu Vergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni: in calidis serius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autem conuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cùm ante brumam nata sint, septimo die erumpant: si post brumam, vix xl. Sunt qui properent atque ita pronuntient festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alij, vel vere potiùs serendum, quàm malè in autumno. Atque vbi fuerit necesse, inter Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omissa cœlesti cura, vt inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque vti nunc etiam transpadani seruant, vsque in Quinquatrus: fabam, siliginem Nouembri mense: far Septembri extremo vsque in Idus Octobris. Alij

post hunc diem in Calendas Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est: illis nimia & ideo cæca subtilitas: cum res inter rusticos geratur, literarúmque expertes, non modò siderum. Et confitendum est, cælo maximè constare ea: quippe Virgilio iubente prædisci ventos ante omnia, ac siderum mores neque aliter, quàm nauigantibus seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ: sed tentanda tam grandi vitæ emolumento. Priùs tamen sideralis difficultas, quàm sensere etiam periti, subiicienda contemplationi est: quod deinde lætior mens discedat à cælo, & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderum in noctes & dies.

CAP. XXV.

PRimum omnium dierum ipsorum anni, Solísque motus propè inexplicabilis ratio est. Ad ccclxv. adiiciunt etiamnum intercalarios diei noctísque quadrantes. Ita fit, vt tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliàs citiùs, aliâs tardiùs cæli effectu ad terram decidue: vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc statis sideribus cælóque affixis constent, interueniunt motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, vt docuimus, turbántque conceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vi-ta eorum constet: æstiuásque alites præposterâ

aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonẽs obseruandum frigidę Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno, cùm commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenásque volucres ad vj. Calendas Februarij spem veris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperire se gentibus, quo fit vt causa eius non iisdem diebus vbique valeat. Addidere difficultatem & autores diuersis in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Ægyptia, Græca. His addidit apud nos quartã Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio posteà comperto errore correcta est: ita vt xij. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus volumini huic, raró vllius sententia cum alio congruente. Minùs hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissedere, vnam discordiam ponemus exẽpli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum

Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales xxv. die ab æquinoctio: Anaximander xxix. Euctemon xlviij. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio: Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terræ, sed totius naturę interpretes sumus, non autoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legentes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas, cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cùm Ægyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, Cherronesum, & continentia vsque Atho montem, cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad Hesperum iacentes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modò, verùm vrbium quoque singularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, sumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obser-

obſeruata eſt tribus modis, exortu ſiderum, occaſúque, & ipſorum temporum cardinibus. Exortus occaſúſque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur ſtellæ & conſpici deſinunt, aut eiuſdem abſceſſu proferunt ſe. Emerſum hoc melius, quàm exortum conſuetudo dixiſſet: & illud occultationem potiùs, quàm occaſum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel deſinunt, oriente Sole, aut occidente matutini veſpertinive cognominati, prout alterutris eorũ mane vel crepuſculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimum, interualla ea deſiderant ante Solis ortum, vel poſt occaſum, vt aſpici poſſint. Præterea bis quædam exoriuntur & occidunt. Omníſque ſermo de his eſt ſtellis, quas adhęrere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus xc. horis tribus. Deinde ſuperat noctes ad ſolſtitium diebus xciij. horis xij. vſque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus lxxxix. horis tribus. Horæ nunc in omni acceſſione æquinoctiales, non cuiuſcunque diei ſignificantur: omnéſque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus ſignorum. Bruma Capricorni, ad a VIII. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernum, Arietis: ſolſtitium, Cancri: alterúmque æquinoctium, Libræ: qui & ipſi dies raro non aliquos tempeſtatum ſignificatus habent. Rurſus hi cardines ſingulis etiamnum articulis temporum diuiduntur per media omnes dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium & æquinoctium autumni Fidiculæ

a XVIII. *Dal.*

occasus autumnum inchoat die xlv. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hyemem die xliij. Inter brumam & æquinoctium die xlv. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æstatis die xlviij. Vergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, Vergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cùm sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora plerique præsumunt, & ab xj. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon non antequam Deus signum dederit. Hoc *a* Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cùm sit vera ratio non priùs serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad iij. Idus Nouembris, vt diximus, seruāt: quoniam id sidus etiam vestis institoris est, & est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyème augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denuntiat: statímque augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humúmque suam aspiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies alibi tardiùs, alibi maturiùs. Ita enim sentitur, vt cæli locíque afficit natura: ídque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica est, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit, ipso brumali die pulegium

a Cicero NR. *i. noster Sic.* Varro noster. *cap. 6. li. 29. Ch.*

legium in carnariis florere: adeò nihil occultum esse natura voluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est vera interpretatio, argumentum naturæ secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittítque quandam stercoris vicem, & contra rigores terram flatúsque operiri à se nuntiat, & monet festinare. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit. Alij plena Luna serendam. Lentem verò à xxv. ad xxx. Viciam quoque iisdem Lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus.

Iam verò semper viridis, semperq́ue granata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tēpora mōstrat arandi.

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi *a* in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro vsu est melle decoctum ad faucium remedia. Vísque somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

a incisioni supererūt. *M.*

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. CAP. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, eodē tempore conuenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum opera: & vbi patietur loci ratio: arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular *b* leuare & *b* lauare. *M.*

recondere. A Calend. Nouembr. gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena subiicito æstate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisque bis septem halcyonum fœtura ventorum quiete mollius cælum: sed & in his & in aliis omnibus ex euentu significationum intelligi sidera debebunt, non ad dies vtique præfinitos expectari tempestatum vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, à confecta ea septimo die, vtique si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tunc aspergi conuenit in iuga singula modios. Largior valetudinem infestat, & quocunque tempore detur, si minùs xxx. diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia constant, cùm sint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu xxx. palos lx. in lucubratione vespertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in Fauonium Cæsari nobilia sidera significant, iii. Calend. Ianuarij matutino Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cæsari Delphinus matutinò exoritur, & postero die Fidicula, quo Ægypto Sagitta vesperi occidit. Item ad vi. Idus Ianuarij eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hyemant Italiæ, & cùm Sol in Aquarium sentiatur

tur transire, quod ferè xvj. Calend. Feb. euenit: viij. Calend. stella regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula vesperi. Huius temporis nouissimis diebus, vbicunque patietur cæli ratio, terram ad rosarum & vineæ satum vertere bipalio oportet. Iugero operæ lx. sufficiunt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorúmque laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctium vernum Cæsari significat xvij. Cal. Martij triduum variè. Et viij. Calend. hirundinis visu, & postero die Arcturi exortu vespertino. Item iij. Nonas Martij Cæsar Cancri exortu id fieri obseruauit. Maior pars autorum Vindemiatoris emersu viij. Idus aquilonij piscis exortu & postero die Orionis. In Attica Miluum apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit Scorpionis occasu. xv. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum ostendi, xij. Cal. Equum occidere matutinò. Hoc interuallum temporis vegetissimum agricolis, maximéq; operosum est, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandum est. Hoc illo mense signum Deus habet, obseruatione minimè fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde autem spiret a iis ventus, quáque parte veniat, diximus secundo volumine, & dicemus mox paulò operosiùs. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non vtique vj. Idus Feb. sed siue antè, quãdo prçuernat, siue pòst, quando hyemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & primo

a *Aliq.* is ventus.

quæque peragantur, quæ differri nequeunt. Trimestria serantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serantur, inserantúrque. Vineæ pastinentur. Semina digerantur instaurentur alia. Harundines, salices, genistæ serantur cædantúrque. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictum est. Tum & segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, cùm quatuor fibrarum esse cœperit. Faba verò non antequam trium foliorum. Tunc quoque leui sarculo purgare veriùs, quàm fodere. Florentem vtiq; xv. primis diebus non attingere. Hordeũ nisi *a* sicco, ne serito. Putationem æquinoctio peractam habeto: Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligántque: in arbusto singulæ operæ arbores xv. Eodem hoc tempore hortorum rosariorúmque cura est, quæ separatim proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vtilior sententia, quæ nonnisi temperatum solum in medio vere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus exiccant: tum namque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum est. Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: vlmos, ficos, poma, *b* oleas, prata stercorari Luna sitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu Flauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri & vetera sarciri. Hæc, antequam vinea florere incipiat. Itémque pyro florente arare incipiet macra harenosáque. Posteà vtique graui-

a siccũ ne sarrito, *M.*

b oleas seri. *Cato.*

grauissima & aquosissima. Ita postremò arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcisci, nanque & hæc ter florent: primóque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quādo inter sese alia aliis notas præbent: Ac nō in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædā verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè serendas ficus. Æquinoctium vernum ad viij. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum. Cæsari significant Calend. Aprilis iij. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldæis Nonis, Ægypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Ægypto Suculæ occidunt vesperi, sidus vehemens, & terra maríque turbidum, decimo sexto Atticæ. xv. Cæsari, continuóque triduo significat. Assyriæ autem xij. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus Palilicium, quoniam xj. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatem obseruationi dedit, nymborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæsari ad viij. Calend. notatur dies vij. Calend. Ægypto Hædi exoriuntur: vj. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occulta-

tur, Fidicula manè oritur: v. Calendas, Assyriæ Orion totus abſconditur, tertio autem Canis, vj. Nonas Maij Cæſari Suculæ matutinò exoriuntur, & viij. Idus Capella pluuialis, Ægypto autem eodem die Canis veſperi occultatur. Sic ferè in vj. Idus Maij, qui eſt Vergiliarum exortus, decurrunt ſidera. In hoc temporis interuallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit, dum ſciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriúmque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiæ ſales etiam cum primo vere ludantur. Auſpicio tamen deteſtabiles videntur. Adeò minima quæque in àgro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliíque ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Eſtque ſignum illius maturitatis, & horum ſationis commune, lucentes veſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aſpiciant ſtellas, ſed magis tempora ſerendæ frugis, & ortus occaſúſq. ſideris, in quibuſdam herbis, & de ſtellarum ortu & occaſu. CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his contenta, terreſtres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? Cur ſidera quæras ruſtice? iã te breuiore ſomno feſſum premũt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo *a* peculiares ſtellas, eáſq; veſpe-

a ſpeculares. *M*.

vespere & ab opere disiungenti ostendo:ac ne possis præterire miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secúmque lucem habeat & nocte ? Dedi tibi herbas horarum indices, vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropiũ ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsúmque cælum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durántq; fœdere sideris huiusce: partúmque eas illius esse certũ est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris morum, iniuriam posteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuatũ ponere, ipsásque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in festucã, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes *a* iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio sartura nocere & vineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A Vergiliarum exortu significant Cæsari postridie, Arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. xij Calend. Iunij Capella vesperi occidens & in Attica Canis, xj. Calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ Aquila vesperi oritur : octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus vesperi exoritur: decimoseptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Ægy-

a runcare. Sarriuntur vet.

pto post quatriduum. xj. Calend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. viij. Calen. Iulij verò longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitium conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curatúrque vt vinea vetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur. lupinum stercorandi caussa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secatur: faba metitur, deinde concutitur.

De pratis, & reparatione prati, & cetibus & falcibus, & descriptio frugum & siderum.

CAP. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunij cęduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij. hæc de se postulat dici. Relinqui debét in læto solo, vel humido, vel riguo, eáque aqua pluuia rigari a via publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atque ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ vellantur, obtritúque hebetentur. Senescunt prata, restituíque debent faba in his sata, vel rapis, vel milio, Mox insequente anno frumento, rursúsque in prata tertio relinqui. Prætereà quoties secta sint, siciliri, hoc est quæ fœnisęces prætericrunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima mimmuli: siliqua etiam dira fœnisecis: inuisa & b equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus, cùm spica deflorescere cœpit, atque roborari: secundum, antequàm inarescat. Cato, fœnum, inquit, ne serò seces, priùs quàm semen maturum sit, secato

a vel publica.

b equisetis, *vet.*

cato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes Italiæ post messem secant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantùm transmarinísque cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnifex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipsarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioréſque prætereunt. Italus fœnifex dextera vna manu secat. Iustum est vna opera iugerum in die desecari, alligaríque manipulos mille ducentos *a* quaterna pondo. Sectum verti ad Solem, nec nisi siccum construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligẽter, exhalare matutinò nebulam quandam, metásque mox sole accendi: & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, vt secetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter verò plerisque in locis, & posteà in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sed ipse ad Aquilonem scandẽs, ac perardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturúsque diei mensuram. Ex

a quaternũ pondo.

hoc deinde rapiendi conuehendíque fructus alios atque alios tempus, & præparandi se cõtra sæuam ferámque hyemem: decebátque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quamobrem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertíque iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum: nec syluestrium arborum remotarúmque, ne in saltus deuios montésque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur: Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cælestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm vtique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum vj. Calendas a Iunij Cæsari Orion exoritur, Zona autem eius iiij. Nonas Assyriæ, Ægypto verò Procyon matutino æstuosus, quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pungitur. Est autem magnopere pernitens, sicut paulo mox docebimus, iij. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinò. Atticæ Orion totus eo die oritur. Pridie Idus Iulij & Ægyptiis Orion desinit exoriri. xvj. Calend. Augusti Assyriæ

a Iulij, Ha. Iun.

Assyriæ a Procyon exoritur. Dein postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiij. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magnam æstus obtinet causam. xviij. Calend. Augusti Ægypto Aquila occidit matutinò, Etesiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar x. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. iij. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. vij. Idus August. Arcturus medius occidit. iij. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vti is adnotat: sed vt vera ratio id fieri inuenit, vj. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquam annonæ intulere charitatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostendítque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemúsque iam plenius, magna tum vtilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in pri-

a Cheiron *Hadr. Iun.*

mis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitētiæ, contētum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidem mi scebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perspicuè. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque vredinem frigore tantùm constare, Sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorē deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est præualente: vtroque enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcísque autoribus. Æstate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio absit hyeme, quādo abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quātum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autē duo genera esse cælestis iniurię meminisse debemus. Vnum quod tempestates

ſtates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque ſimilia intelliguntur: quæ *a* cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt, vt ſæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia ſunt illa, quæ ſilẽt cælo ſereníſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cùm facta ſunt. Publica hæc & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis *b* carbunculum appellantibus, omnibus verò ſterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúſque cauſas reddemus.

a cùm plenilunio acciderint, vi maiore impelluntur *Had. Iun.*

b Caniculã *Tur.*

De tempeſtatibus vtriuſque temporis, & remediis ſterilitatum.

CAP. XXIX.

DVæ ſunt præter lunarem, paucíſque cæli locis conſtant. Nanque Vergiliæ *c* priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æſtas incipiat, occaſu hyems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes vindemiáſque & omnium maturitatem complexæ. Eſt præterea in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam viſu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, ſata cuncta lacteſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Auſtrina Caniculæ, cuius mentionem ſuo loco fecimus. Ipſe circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulum ſecans, commiſſuras eorum obtinẽte hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriuſque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum ſiderum diebus, ſi purus atque mitis aer genitalem illum lacteúmque ſuccum tranſmiſerit in terras, lęta adoleſcunt ſatá. Si Luna,

c primatũ tenẽt. *Had. Iun.*

qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad XIII. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita: atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diésque festos. Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui xj. quæ nunc aguntur ad vij. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in iiij. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem Floralia iiij. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi necesse erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt IX. Calend.

Maij deguſtandis vinis inſtituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleáſque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad vj. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velint: exhorrent enim frigidum ſidus Arcturi poſtridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiij. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur veſperi decretorio die florentibus oleis vitibúſque ſi plenilunium in eum incidat. Equidem & ſolſtitium viij. Calendas Iulij in ſimili cauſa duxerim, & Canis ortum poſt dies à ſolſtitio xxiij. ſed interlunio accidente, quoniam vapore conſtat culpa, aciníque præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet ad iiij. Nonas Iulij, cùm Ægypto Canicula exoritur: vel certè xvj. Calendas Auguſti cùm Italiæ. Item xiij. Calendas Auguſti cùm Aquila occidit, vſque in x. Calendas eiuſdem. Extra has cauſas ſunt Vinalia altera, quæ aguntur ad xiij. Calendas Septembris. Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium autumni eſſe, & hunc diem feſtum tempeſtatibus leniendis inſtitutum. Nunc Fidiculam occidere ad ſextum Idus Auguſtas ſeruatur. Intra hæc conſtat cæleſtis ſterilitas. Neque negauerim poſſe eam permutari arbitrio legentium, locorum æſtimantium naturas. Sed à nobis rationem demonſtratam eſſe ſatis eſt: reliqua obſeruatione cuiuſque conſtabunt. Alterutrum quidem fore in cauſa, hoc eſt plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ ſuccurrit: iam primùm hanc iniuriam

omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus, nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimísque noctibus metui, diebus non idem valere. Prætereà tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso vireonem prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio, Sarmenta, aut palearum aceruus, & euulsas herbas fruticésque, per vineas campósque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineam fumus dispergatur. Varro autem est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non

sunt,

ſunt. Seminaria purgari ſarculo. Meſſem hordeaceam facere. Aream ad meſſem creta præparare, Catonis ſententia amurca temperata. Virgilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur.

De meſſe, & tritico, & palea, & frumento ſeruando. CAP. XXX.

MEſſis ipſius ratio varia. Galliarum latifundiis *a* valli prægrandes dẽtibus in margine infeſtis, duabus rotis per ſegetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in vallum cadunt ſpicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice vellunt: quique id faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, cùm extrahant ſuccum. Differentia hæc, Vbi ſtipula domos contegunt: quàm longiſſimam ſeruant. Vbi fœni inopia eſt, ſtramento paleam quærunt Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei ſtipulam bubus gratiſſimam ſeruant. Panicum & milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliæ. Meſſis ipſa alibi tribulis in area, alibi equarum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò ſeriùs metitur, copioſius inuenitur: quo celerius verò, hoc ſpecioſius ac robuſtius. Lex aptiſſima, antequàm granũ indureſcat. & cùm iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celerius meſſem facere potius, quàm biduo ſerius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreóque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea ſua condi: & ſtipula tantum, & ariſtis liberatur. Palea

a *Lege ex Pallad.* vehiculũ prægrãde &c. impellitur, ium. in cõtr. iũcto: ita dir. in vehiculum cad. ſpicæ.

plures gentium pro fœno vtuntur. Melior ea, quæ tenuior, minutiórque, & pulueri propior, ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquam iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc maturius desectus muria diu *a* respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea *b* operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubet aliqui. Præterea supernè impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut Septentrione, eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contrà suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi ventilari quoque vetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, *c* siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condend. videbitur. Nam si parum tostum atque robustum

a respergitur.

b operosa, & tripedalis crassitudinis pariete *Dal.*

c sicciss. locum quærenti. *Dal.*

bustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius: aut milio, aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantùm, vt sesamæ: aut amaritudine, vt lupino & cicerculæ. In tritico maximè crescunt animalia: quoniam spissitate sua concalescit & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non finit. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos siros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia vt sicco solo fiant curant: mox vt palea substernatur. Præterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse, annis circiter cxx. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui vrceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant. ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamétariis cadis gypso il-

linant. Alij, qui lentem acetō laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungāt. Sed breuissima obseruatio, quod vitis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit an vendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De vindemia, & autumni temporibus.

CAP. XXXI.

SEquitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculę occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriens, vesperi Ægypto & Cæsari Delphinus occidens. xj. Calend. Septembr. Cæsari & Assyria stella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati Assyriæ v. Calend. & Sagitta occidit, & Etesiæ desinunt. Vindemiator Ægypto nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septemb. Cæsari Capella oritur vesperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementissimo significatu terra maríque per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus: nanque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octob. Ægypto Spica quam tenet Virgo, exoritur matutino, Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari xiiij. Calend. xiij. Assyria significant: & xj. Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsúmque æquinoctij sidus viij. Calend. Octobr. Deinde consentiunt (quod est rarum) Philippus, Callip-

lippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, iiij. Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & iij. Calend. Hædos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè Asiæ & Cæsari. v. *a* Calend. Heniochus occidit matutinò. Tertiò *b* Calendas & Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie *c* occidunt Hædi vesperi, viij. Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et iij. Idus Vergiliæ vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ vesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi. Quinto idus Nouembris Gladius Orionis incidere incipit. Deinde iij. Idus Vergiliæ occidunt: In his temporum interuallis opera rustica, napos, rhaphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occasu viciam, faseolos, pabulum hoc silente Luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentisque signentur. Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate. ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec priùs, quàm sole dis-

a Nonas *Vet.*
b Nonas *Vet.*
c oriuntur: *Col. li. 11.*

cutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescente Luna vindemiare. Pressura vna culeos xx. implere debet, Hic est pes iustus. Ad totidem *a* culeos & lacus x x. iugeribus vnum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis. vtilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra c. annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secum arbore: quòd maximè probatur. Intra x x i j. hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita vinaceis, supernè toto pondere vrgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obseruatio, cùm aliquod maturitate, non tempestate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente Luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Nec de nouella vite aut palustri, nec nisi è matura vua, nec nisi foliis despumandum, quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies x l i i i j. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. *b* Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vidi,

a culeos & xx.iug.vnũ suf.torc. & lacus (sub. vnus) *Dal.*

b Sed tamẽ & Cal.Nouemb. *Dal.*

vidi,piſcinîſque muſta condi, aut vina effundi priora,vt dubia reciperentur.Hoc non ta ſæpe prouentu nimio euenit,quàm ſæuîtia inſidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamiliâs modus eſt,annona cuiuſque anni vti. Id peræque etiam lucroſiſſimum. Reliqua de vinis affatim dicta ſunt. Item vindemia facta oliuam eſſe rapiendam,& quæ ad oleum pertinent,quæque ad Vergiliarum occaſum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

HIs,quæ ſunt neceſſaria,adiicientur de Luna,ventiſque & præſagiis,vt ſit tota ſideralis ratio perfecta.Nanque Virgilius etiam in numeros Lunæ digerenda quædam putauit. Democriti ſecutus oſtentationem.Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in hac quoque mouet parte.Omnia quæ ceduntur, carpuntur,conduntur, innocentius decreſcente Luna,quàm creſcente fiunt. Stercus, niſi decreſcente Luna, ne tangito. Maximè intermenſtrua dimidiáque ſtercorato. Verres, iuuencos,arietes, hœdos decreſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio ſerito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna ſupra terram ſit, fieri: Calcari muſta, cùm Luna ſub terra. Item materies cædi, quæque alia ſuis locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio, ac iam dicta à nobis ſecundo volumine : ſed quod intelligere vel ruſtici poſſint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribúſque

noctis horis lucebit, crescens erit & oculis dimidiata iudicabitur. cùm verò occidente Sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribúsque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterúmque dimidia. In coitu verò (quod interlunium vocant) cùm apparere desierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol, interlunio, & prima tota die secunda, horæ noctis vnius *a* dextante sicilico: ac deinde tertia vsque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eadémque sub terris tota die Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdémque portiones horarum per singulos dies adiiciet vsque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

a Dextante sicilico vnius horæ, *id est*, decē vnciis, cum quarta vnciæ parte, *interp. Bud. l.1. de Asse.*

De ventorum ratione.

CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à Vertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus, à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima

vmbra

vmbra contra medium fiet hominem. Per huius medium longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum xx. conueniet: mediámque mensuram, hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus septentrionalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne spectent, néve arbusta vineǽve, nisi in Africa. Cyrenis, Ægypto. Illinc flante ne arato, quæque alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem spectans, hæc ventum Austrum dabit, quem à Græcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineámque agricola ne tractes. Humidus *a* aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum vitiúmve. Hunc oliueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmisque inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adesse senties pastor æstate contrahente se vmbra, pecudem à sole in opaca cogito. Cùm æstate pasces, in Occidentem specta ante meridiem, post meridiem in Orientem. Aliter noxium, sicut hyeme & vere, si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris suprà dictum. Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

a & æst. Dal.

De limitatione agrorum.

CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur vmbilicus. Per hunc medium transuersa cur-

rat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem : limes qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decusseis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra læuáque ad Austri dextram læuámque descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si sæpius libeat vti & ligno facienda regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum ad actis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet quoniam semper est idem ; Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendum putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, ventúmque Aquilonum, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésque. Sed hoc flante ne arato : frugem ne serito: semen ne iacito. Præstringit enim atque percellit hic radices arborũ, quas positurus afferes. Prædoctus esto : alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Aristoteles vir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutátque nomen, & Etesias vocatur. Ergo cùm frigidum senties, caueto, ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto perniciosior Septentrio est,

est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritima Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta vineæque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, vt sic *a* ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. In hunc à coitu cùm se pecus circumegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem vmbræ duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventúmque Subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villæ vineæque spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior *b* Fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare oliueta Cato iussit. Hic ver inchoat aperitque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugésque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima brumalem habebit exortum, ventúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidiorémque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmque spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui à Septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipse non secus ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur,

a in eundē

b Fauonio *M.*

pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens repentè. Austrum humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum. CAP. XXXV.

ETenim prædicta ventorum ratione: ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere video. Si quidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, vt reliquæ segeti parceret, raperétque desecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuia seri iubent. & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, scrutari maximè pertinentia, primúmque à Sole capiemus præsagia. Purus oriens atque non feruens serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubescunt. quòd si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radii rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen ventósque significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem signifi-

gnificabunt. Cùm oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube nõ sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minùs luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tẽpestas. Si non ambibunt, sed incũbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum. Inferiùs Austrum: vtraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatẽ in mari præsagiet, nisi si coronam circa se ha-

bebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. a Si caligo orbis nubem incluserit, ventos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventum ostẽdet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si xvj. vehementiùs flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli quoties in angulo Solis incidit, plerisque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decima quinta, decimanona, vigesima tertia, vigesima septima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ videntur interdum: ventíque protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere. Cælum cùm æqualiter totum erit splendidum, b articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine rigúo aliquo transierint autumnum serenum & densum minúsque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia

a *Alij*, Si orbem caligo nubis.

b articulo temporis, quem. *nẽpe à fidicula oc casu ad æquinoctium, de quo initio cap. 31. actũ est. Dal.*

nia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ. Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Præsepia appellant. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit. Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sunt duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiam. Cùm æstate vehementiùs tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà si minus tonuit, imbrem. Cùm sereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit. Cùm à Septentrione, ventum eum. Cùm ab Austro vel Coro, aut Fauonio nocte serena fulgurauerit, ventum & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana. Nubes cùm sereno cælo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur venti: si eodem loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælũ petent, tempestatem significabunt. Vehementiùs atræ ab oriente in noctem

aquam minantur: ab occidente, in posterum diem, Si nubes, vt vellera lanæ, spargētur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montium nubes concident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando imminebit. Cælo quanuis sereno, nubecula quamuis parua, ventum procellosum dabit. Nebulę è montibus descendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè significant: pallidi nunquam murmurantésque tempestatum nuntij sentiuntur: pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma, ventum. Et lumina cùm ex sese flammas elidunt, aut vix accendūtur. Item cùm in eo pendentes coaceruantur scintillæ: vel cùm tollentibus ollas carbo adhærescit: aut cùm conte&tus ignis è se fauillam discutit, scintillamve emittit: vel cùm cinis in foco concrescit, & cùm carbo vehemēter perlucet. Est & aquarum significatio. Mare si trāquillum in portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, ventum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litora ripæque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus, spumæve dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatúque altiùs solito iam intra se esse ventos fatetur. Equidem & montium sonitus, nemorúmque mugitus prædicūt: & sine aura, quæ sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ volitans, aquísque pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam præcedens

suus

ſuus fragor: cæli quidem murmur, non dubiam habet ſignificationem. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuientes flatum, ex qua veniunt parte: item ſpargẽtes aquam turbato, tranquillitatẽ. Loligo volitans, conchæ adhæreſcentes, echini affigientes ſeſe, aut harena ſaburrãtes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranæ quoque vltra ſolitum vocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatéſque, pennas roſtro purgantes, ventum. Cæteręque aquaticæ aues concurſantes. Grues in mediterraneã feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes, grues ſilẽtio per ſublime volantes, ſerenitatem: ſic noctua in imbre garrula: at ſereno, tempeſtatem. Coruíque ſingultu quodam latrantes, ſéque concutientes, ſi continuabunt, ventos: ſi verò carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem. Gracculi ſerò à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues, cùm congregabuntur. Et cùm terreſtres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes ſeſe: ſed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna ſæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres continuo clangore intempeſtiui. Ardea in mediis harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præſagia æris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludentia, eandem ſignificationem habent. Et boues cælum olfactantes, ſéque lambentes contra pylum. Turpéſque porci *a* alienos ſibi manipulos fœni lacerantes ſegnitérque & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ, vel concurſantes, aut oua progerentes. Item vermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorreſcere, & folia con-

a alieno ſibilo man. Vet.

tra tempestatem subrigere certum est. Necnó & in conuiuiis mensisque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem reposi oriis linquentia, diras tempestates prænuntiant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM *quoque tempestatúmque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: verè quæ intelligentibus non minùs conferunt rura deprehendendo cælo, quàm sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestiuum videtur. Miramurque quosdã a scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáve prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio vsúque vitæ maior etiam quàm frugibus, perhibeatur autoritas. Atque vt à confessu ordiamur vtilitatibus, quæque non solùm terras omnes, verùm etiam maria repleuere, seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vita parte, quódve miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Ægyptum Italiæ: in tãtum, vt Galerius à freto*

a scientia graues. *Vet.*

à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruene-rit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam esse, quæ Gadeis ab Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibij Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena, aliquid seri, vt ventos procellásque recipiat, & parum esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antemnarum singula arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela: præterque alia in proris & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltrò citróque portet, tam gracili auena, tam nō altè à terra tolli: neque id viribus suis necti, sed passum tusúmque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos frugum causa victúsque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Præterea vt sciamus fauisse pœnas nihil gignitur facilius, vt sentiamus nolente id fieri natura: vrit agrum, deterioréмque etiam terram facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primùm in theatris vela.

CAP. I.

SEritur fabulosis maximè, vnóque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur: hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti, vt Arabiæ Indiæque merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu? montésque mari oppositos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimíque hominum existimati Morini, imò verò Galliæ vniuersæ vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitium esse, fœminas linea veste non vti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter & in Italia *a* ratione alia inter Padum Ticinúmque amnes, vbi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper crudis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitásque, candor æquè vt Fauentinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offensionẽ habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúsque, cùm dẽte libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi

a regione Alliana. *Turn.*

primùm

primùm carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zœlicum venit in Italiam, plagis vtilissimum. Ciuitas ea Gallæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quàm nobismet ipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ cassésve ferri aciem vincunt. Vidimúsque iam tantæ tenuitatis, vt anulum hominis cum epidromis transirent, vno portãte multitudinem qua saltus cingerentur. Nec id maximè mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Miretur hoc, ignorãtes in Ægyptij quondam regis, quem Amasim vocant, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ ccclxv. filis singula fila constare. Quod se expertũ nuper Romæ prodidit Mutianus ter Consul, paruásque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia & Peliginis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantùm in vsu. Nullum est candidius, lanæve similius: sicut in culcitris pręcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramẽti. Ægyptio lino minimũ firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiã vergens, gignit fruticem, quẽ aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similéq; barbaræ nucis defert fructũ, cuius ex interiore bom-

byce lanugo netur. Nec vlla sunt eis candore mollitiáve præferenda. Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium appellant. *a* Fit è palustri velut harundine duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x. diebus. Æthiopes Indíque è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tũ euulsum, & in fasciculos manuales colligatũ, siccatur in sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iã pridem sacrorum tãtùm gratia. Deinde post messem triticeã virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas, indicio est membrana *b* laxatior. Iterúmq; inuersæ, vt priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tundũtur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamẽ pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio. candore, mollitia. Linũq; nere & viris decorũ est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbẽt vsum. Ars depectendi digerendíq;: Iustũ è quinquagenis fasciũ libris quinas denas carminari. Iterũ deinde in filo ponitur, illisum crebrò in silice ex aqua: textũq; rursus tũditur clauis, semper iniuria melius. Inuentũ iã est etiã, quod ignibus nõ

absum-

a Fit è palustris foliis arundinis, vel dunç. *Dal.*

b laxior.

absumeretur. Viuum id vocant, ardētésque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustísque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes, assuescítque viuere ardendo, rarū inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos splendescit igni. Cùm inuentū est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ, Anaxilaus autor est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondā, vt auri reperio. Linteorū lanugo, è velis nauiū maritimarū maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primùm classibus. Indo amne nauigantis, cū duces eius ac præfecti in certamine quodā variassent insignia nauium: stupuerúntque littora flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actiū cū M. Antonio Cleopatra venit, eodémque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Postea in theatris tantū vmbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur. Lētulus Spinter Apollinarib. ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanū intexit.

viámque ſacram ab domo ſua ad cliuũ vſque Capitolinum: quod munere ipſo gladiatorio mirabilius viſum tradunt. Deinde & ſine ludis Marcellus Octauia ſorore Auguſti genitus, in Ædilitate ſua auunculo xj. Cõſule Calend. Auguſti, velis forum inumbrauit vt ſalubrius litigantes conſiſterent: quantum mutatis morib. Catonis Cenſorij, qui ſternendum quoque forum muricibus cenſuerat. Vela nuper colore cæli ſtellata per rudentes, terra etiam in amphiteatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muſcum à ſole defendunt. Cæterò manſit candori pertinax gratia. Honor etiã & Troiano bello. Cur enim non & prœliis interſit, vt naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamẽ pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Hinc fuiſſe & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum ſparta dixit, ſignificauerat ſata.

De sparti natura, & quando primùm vſus eius, & quomodo perficiatur, & quæ ſine radice naſcantur & viuant. CAP. II.

SParti quidẽ vſus multa poſt ſecula cœptus eſt. nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hiſpaniæ intulerunt. Herba & hæc ſponte naſcens, & quæ nõ queat ſeri, iuncúſque propriè aridi ſoli, vni terræ dato vitio. Nanque id malum telluris eſt: nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginẽſis Hiſpaniæ citerioris portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, mõtes quoque ſparto operit. Hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes facéſque, hinc calceamina, & paſtorum veſtis, animalib. noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vſus laborioſè euellitur, ocreatis cruribus, manibúſque tectis manicis,

conuo-

conuolutum osseis ligneísve conamentis. Nūc iam in hyemem vix. Facillimè tamen ab Idib. Maiis in Iunias:hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo *a* animatum biduo,tertio resolutum, spargitur in sole siccatúrque, & rursus in fascibus redit sub tecta.Posteà maceratur aqua,marina optimè, sed & dulci,si marina desit. Siccatúmque Sole iterum rigatur,si repentè vrgeat desiderium, perfusum calida in folio,ac siccatum stans compendium operę fatetur.Hoc autem tunditur,vt fiat vtile,præcipuè in aquis maríque inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiā demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis: rursúsque quā libeat vetustum nouo miscetur. Veruntamen complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum,aliísque desideriis vitæ.Ad hos omnes vsus quę sufficiant, minus xxx. M.pass.in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minúsque in longitudinem esse reperientur. Longius vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vsos nomini credamus, quo herbam eam appellāt: posteà palmarum foliis philuráque, manifestū est: & inde translatum à Pœnis sparti vsum, per quàm simile veri est. Theophrastus autor est,esse bulbi genus,circa ripas amniū nascens, cuius inter summum corticem eámq; partem qua vescuntur, esse laneam naturam ex qua *b* mapalia vestésque quædam conficiantur.Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllam

a adunatū, *vet.*

b impilia, *Tur.*

mentionem habet ſparti, cunĉta cura magnæ perſecutus c c c c x c. annis ante nos, vt iam & alio loco diximus, quo apparet: poſt id temporis ſpatium in vſum veniſſe ſpatium. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, ſequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum eſt, aliquid naſci aut viuere ſine vlla radice. Tubera hæc vocantur, vndique terra circundata, nullíſque fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipſa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & ſabuloſis locis fructuoſiſque naſcuntur. Excedunt ſæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenoſa dentibus inimica, & altera ſyncera. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatiſſima Africæ. Creſcant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum eſt: & viuántne, an non haud facilè arbitror intelligi poſſe. Putreſcendi enim ratio communis eſt iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hiſpania Carthagine: paucis his annis ſcimus accidiſſe, mordenti tuber, vt deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifeſtum erit, terræ naturam in ſe globari: quod certum eſt ex iis quæ naſcantur, & ſeri non poſſint.

De miſy, & tuberibus: de fungis pezicu, laſerpitio & magydari, & rubia, & radicula.

CAP. XII.

a miſon, Tur. Simile eſt & quod in Cyrenaica prouincia vocant a miſy, præcipuum ſuauitate odoris ac

ac saporis sed carnosius, & quod in Thracia *a* ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè è tonitribus: nec vltra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta tignis feruntur: sicut Mitylenis negant nasci, nisi exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Aliæ nobilissima circa Lampsacum & Alopeconnesum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti *b* pezicę, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamentisque, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria. Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra *c* sternuente. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multò infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagapeno aut faba fracta, quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio coss. Cyrenis aduecta Romam publicè *d* laserpitij pondo xxx. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurũ argentúmq; protulisse ex ærario laserpitij põdo cxj. Id apud autores Grecię euidẽtissi-

a iston. *Tu.* *De his cõsule Athenæũ.*

b pesitæ, *Tur.*

c sternutante, *M.*

d laseris, xx *& paulo post. Dal.*

mos inuenimus natum imbre piceo repentè madefacta tellure, circa Hesperidū hortos Syrtínque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno cxliij. Vim autem illam per quatuor millia stadiûm Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem: ac si coleretur in deserta fugientem: radice multa crassáque, caule ferulaceo, haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabāt, apio maximè similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesci pecora solita, primóque purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, asso, elixóque: eorum quoque corpora xl. primis diebus purgante à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, vilior ille ac putrescens. Radici cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, admisto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitásq; sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tubérque in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia à Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circunfodi solitum, prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere Persico silphio prior opinio congruit. Alterū genus

genus est quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimæque autoritas. Probatio synceri prima, in colore modicè ruffo, & cùm frangitur, candido intus, mox translucente: gutta aqua saliuáque liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cum quæstu multum polleant. In primis rubia, tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maximè suburbana: & omnes penè prouinciæ scatent ea. Sponte prouenit, seritúrque similitudine eruilix. Verùm spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina vsus habeat, suo dicemus loco. At quæ vocatur radicula, lauandis demum lanis succum habet: mirum, quantum conferens candori mollitiæque. Nascitur satiua vbique, sed sponte præcipua in Asia Syriáque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ, Struthion Græci vocant, floret æstate, grata aspectu: verùm sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quę conciditur ad quem dictum est vsum.

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium, præter fruges & frutices. CAP. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandum, &

Quoniam antiquitas nihil priùs mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itémque pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyrię rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XIJ. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò *a* hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortósque & fores tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In remedio satyrica signa, quanquàm hoortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias agros, villásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandíque capientem quod mandat alius. At hercule quàm vilia hæc, quàm parata voluptati satietatíque, nisi eadem quæ vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina, saccísque castrari: nec cuiquam adeò longam esse vitam, vt non ante se genita potet: è frugibus quoque

a prædium Vet.

que quoddam alimentum ſibi excogitaſſe luxuriam,ac medullam tantum earum, ſupérque piſtrinarum operibus & cælaturis viuere, alio pane procerum,alio vulgi, tot generibus vſque ad infimam plebem deſcendente annona. Etiámne in herbis diſcrimen inuentum eſt opéſque differentiam fecere in cibo, etiam vno aſſe vænali? In his quoque aliqua ſibi naſci *a* tribus negant,caule in tantum ſaginato,vt pauperis menſa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quiſque demeteret paſſim. Ecce altiles ſpectantur aſparagi.Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prod gia ventris. Mirum eſſet non licere pecori carduis veſci:non licet plebei. Aquæ quo que ſeparantur : & ipſa naturæ elementa vi pecuniæ diſcreta ſunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnáſque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æſtibus excogitatúrque vt alienis menſibus nix algeat.Aeco quunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil itaque homini ſic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitiis tãtum naſcitur? Nemo ſacros Auentinóſque montes , & iratæ plebis ſeceſſus circunſpexerit.Mors enim certè æquabit, quos pecunia ſeparauerit.Itaque herculè nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incuſantis apud omnes principes , donec remiſſum eſt portorium mercis huius: compertúmque non aliter quæſtuoſius cenſum haberi aut tutius,ac minore fortunæ iure,cũ credatur penſio ea pauperum. Is in ſolo ſponſor eſt, & ſub dio reditus, ſuperficieſque cælo quocunque gaudens.Hortorum Cato prædicat caules.Hinc primùm agricolæ æſtimabantur prie

a pauperioribus *Tur.*

sci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliâs (etenim hæc cura fœminæ *a* dicebatur) vbi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendum esse. Nec caules, vt nunc, maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parceréntque ligno, expedita res & parata semper: vnde & *b* acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi versuram fieri solitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi prospectus omnis coëgit multitudinis innumerata sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néve autoritatem rebus vtilitas adimat, cùm præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinósque in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non est dubium, rigósque maximè habendos, si contingat *c* profluo amne: *d* si minus, è puteo pertica, organísve neumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum à Fauonio: in autumnum præparandum est post xiiij. dies, iterandúmque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes

a Aliàs dicabatur

b acedaria eadem ratione, qua mel, quod spöte fluxit, acedon dicitur cap. 15. lib. 11.

c præfluo

d si minus è puteo rota org. pneumaticis Tur.

Tur.

pedes altè cum terra misceri, areis distingui, cásque resupinis puluinorum toris ambiri singulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrísque decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia semine, alia cortice, alia cute aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorũ fructus in terra est, *a* aliorũ & extra, aliorum nõ nisi extra. Quædam iacent crescúntque, vt cucurbitæ è cucumis. Eadem pendent, quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napique, & rapa, atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia maluas septimo mẽse arborescere, baculorũ vsum præbere extẽplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidum horti fuisse produntur cc. pass. ob Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano vt ferunt. Ipsa altitudinis pedum xx. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnosa aliqua appellabimus, vt spongias in humore pratorũ enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborúmque natura diximus, & alio genere tuberum paulò antè.

a *Hæc verba* (aliorũ & extra) *in M. desunt.*

Natura & genera, & historia nascentium in hortu rerum. CAP. V.

CArtilaginei generis extráque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei: pensiles eorum hortos promouentibus

in Solem rotis olitoribus: rursúsque hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, vt dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quàm minimi: in prouinciis quàm maximi, & citrini, aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ cùm magnitudine excessere, pepones vocantur. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimùm. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. a Desecti quoque, ad eas modice distantes adrepunt: contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, vel si pendeant, curuantur: ídque vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio vnum: mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant. Non pendent hi, sub humi rotundantur. Mirum in his præter figurã colorémque, & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duum digitorum relicta stirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medull rubi semine cucumeris insito, terrá minut simóque

a *Alias* Deiecti.

fimóque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantùm Laconicum aqua gaudere. Suntqui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant vt sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Æquè hyemen odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum & solstitium: Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix leui vmbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquàm defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò pensili, concessa, iam visa est *a* no iem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magísque, cùm crescit. Cucurbitarum numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura diuersa. Nuper in balinearum vsum venere vrceorum vice, iam pridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibus sa-

a Aliàs ter norum
b *Vet. cod. paulò aliter eadem tamē seruato sensu.* Cibo salubres ac lenes pluribus modis existimantur.

luber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano ventre non queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas suprà dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuioresque. Siccantur in vmbra, & cùm libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuiorésque, eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimúmque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, antè hyemem præcidi non est mos. Posteà fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus a rusticæ suppellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur: eodémque modo b cucuminis, vsque ad alios penè prouentus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. Sunt & syluestres in vtroque genere, & omnibus ferè hortensiis. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò concaua & fœminini, præstantiora suauitate & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non, vt cætera, in terram. Liothasium qui-

a rustica suppellectili *Dal.*
b Cucumis *Ch.*

quidam Thracium appellant,frigorum patientissimum.Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile,neque vt Cleonęũ prælongum.In totum quidem, quorum tenuiora folia, ipsi quoque dulciores : quorum scabra & angulosa & horrida & amariores.Est prætereà genus syluestre cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt.Cortice & cartilagine constant raphani : multísque eorum cortex crassior etiam,quàm quibusdam arborum.Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis.Cætera quoque aliquando lignosa.Et vis mira colligendi spiritum, lax ndíque ructum. Ob id cibus illiberalis, vtique si proximè olus mandatur: si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minúsque fœtidus: Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt serere, si liceat : quoniam & quæstus plus quàm à frumento, & minus tributi est,nullúmque copiosius oleum. Genera raphani Græci fecere tria foliorum differentia,crispi, atque læuis, & tertium syluestre. Atque huic læuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosáque atque fruticosa : sapor autem asper,&medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est,quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadant, nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera: Algidense à loco, longum atque transflucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemísque patiens. Præcipuum ta-

men eſt, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur: id autem tota hyeme durat. Etiamnum vnum ſylueſtre Græci agrion vocant, Pontici armon, alij leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè ſpectantur caules. Immitium enim rotundiores craſſioréſque, ac longis canalibus. Folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Seri vult rhaphanus terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur poſt Idus Febr. vt vernus ſit: iterúmque circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio & Aprili ſerunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipſos verò accumulare. Nam qui extra terram emerſit, durus fit atque fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ ſtagnent accumulare: ita in æſtatem grandeſcere. Quidam prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, *a* deinde in ſemen fimúmque & terra congeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Præcipuè tamen ſalſis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro ſparguntur, vbi ſunt ſuauitate præcipui. In totum quoque ſalſugine amaritudo eorum eximitur, fiúntque coctis ſimiles. Nanque & cocti dulceſcunt, & in naporum vicem tranſeunt. Crudos medici ſuadent ad colligenda acria viſcerum dandos cum ſale ieiunis eſſe, atque ita vomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis neceſſarium hunc ſuccum: quando phthiſin cordi

a deinde ſemen fimóque & terra congatur.

cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum sit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque vt est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur: iidémque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. Odium cum his vite maximum refugítque iuxtà satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere à nobis posita. Mirúmque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacæ vnum genus agreste sponte prouenit: staphylinos Græcè dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vere. vel autumno, vt Hygino placet Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quàm altissimè refosso. Annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinísque maximè, & sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò daucon, cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum siser: & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum

Rheno impoſitum, vbi generoſitas præcipua. Ex qua apparet frigi lis locis conuenire. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulſo in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & paſtinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri. Breuior his, ſed toroſior, amariórque, inula per ſe ſtomacho inimiciſſima: eadem dulcibus miſtis ſaluberrima. Pluribus modis auſteritate victa gratiam inuenit, Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidóque dulci temperatur: & decocta poſca, aut aſſeruata, vel macerata pluribus modis & tunc miſta defruto, aut ſubacta melle, vuiſve paſſis, aut pinguibus cariotis. Alio rurſus modo cotoneis malis, vel ſorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè ſtomachi excitat illuſtrata maximè Iuliæ Auguſtæ quotidiano cibo. Superuacuum eius ſemen, quoniam oculis ex radice exciſis, vt harundo ſeritur. Et hæc autem ſeritur, & ſiſer, & paſtinaca vtroque tempore, vere & autumno magnis ſeminum interuallis, nulláve minùs quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. Siſer autem transferre melius. Proxima his eſt bulborum natura, quos Cato in primis ſerendos præcepit: celebrant Megaricos. Verum nobiliſſima eſt ſcilla, quanquàm medicamini nata, acetóque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior ſicut nec vis aſperior. Duo genera medica: maſculus albis foliis, fœmina nigris. Et tertium genus eſt cibis gratum: Epimenidium vocatur, anguſtius folio, ac minus aſpero. Seminis plurimum

mum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant, folia quæ sunt his ampla deflexa circa obruun tur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusóque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherrhoneso Taurica. Post hos in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli, Genera Græci hęc fecere. Bulbinem, seramiō, pythiō, acrocorion, ægylopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: verno autem, cùm apparuerit viola minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximū amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribúsque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus foliis floribus, coloribus.

CAP. VI.

HOrtensiis omnibus ferè singulæ radices, vt rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima

autem lapatho, vt quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ vt apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, vt ocimo. Aliis carnosæ, vt betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt raphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt vt graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, *a* & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice. quàm folio, vt aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpillum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, deflorescut. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidùs, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maxime concaua sunt cæpe, gethio. Allium cæpásque inter Deos in iureiurando habet Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lachrymosus, & præcipuè Cypriis, minimè Gnidiis. Omnibus corpus *b* totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquuntur, verè folia detrahant, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in

a & atū in acutū non radicantur Dal. ex Theoph.

b tutum

ca-

capita crescant potiùs, quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, iussere Græci. Prætereà serius circa ver, cùm geminant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæque euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Luna in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantùm dulci apud nos duo prima genera: Vnum condimentariæ, quàm illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensibus Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, vel à Fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicer, quàm viridis: & cruda, quàm cocta, sicca, quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & solo alij modo capite, reliquæ semine. Proximáque æstate nullum semen emittunt, sed caput tantùm, quòd inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cæpe causa seritur, separatim cæpe seminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè sine capite est, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde: sæpiúsque resecatur, vt porrum. Ideo & il-

lud ferunt non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri saturciam, quoniam meliùs proueniat. Runcari prætereà & sarriri si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, ante quam marcescat, metunt. Et de porro in hac cognatione dici conueniat, præsertim cùm sectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihílque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoratúrque semper: nutritur in capita, antequàm secetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, summis foliis leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicísve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuellunrur radices, vt delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne, quòd cum fimo lætóque solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Ægypto, mox Orthiæ atque Ariciæ. Sectiui duo genera: Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus suauioris folij rotundiorísque, incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse,

esse. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur, in vniuersum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis,& his separatim vestitis. Asperi saporis ; quo plures nuclei fuere,hoc est asperius. Tædium huic quoque halitu , vt cæpis,nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cypriũ , alij *a* antiscorodon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris,grandius allio. Tritum in oleo & aceto,mirum quantum increscat spuma. Quidã vlpicum & allium in plano seri vetant,castellatímque grumulis imponi , distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse debent , simulatq; tria folia eruperint, sarriri. Grandescunt,quò sæpiùs sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vere seri,quàm autumno. Cæterùm vt odore careant , omnia hæc lubentur seri cùm luna sub terra sit,colligi , cùm in coitu.Sine his Menander è Græcis autor est, alliũ edentibus , si radicem betæ in pruna tostam superederint,odorem extingui.Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissimè putẽt. Allium & semine prouenit, sed tardè. Primo enim anno porri crassitudine caput efficitur , sequenti diuiditur, tertio consummatur, pulchriúsque tale existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis sationis gratia,vti caput validius fiat. Quod si diutius allium cæpámque inueterari libeat , aqua salsa tepida capita in-

a aphroscorodon. *Dal.ex Col.*

tingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioráque vsui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt primò super prunas suspendisse, abundéque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cæpámque extra terram quoque certum est: & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optimè seruari putant. Allium est & in aruis sponte nascens, *a* alum hoc vocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statímque quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulùm commorauere, sopitæ. Est & syluestre, quod vrsinum vocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

a anguinũ hoc. *vel*, syluestre hoc alliũ voc. *Dal.*

Quoto die quæque herbæ nascuntur, seminum natura: quomodo quæque serantur, & quorum singula genera sint, & quorum plura. CAP. VII.

IN horto satorum celerrimè nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe x i x. aut xx. gethyum x. aut xij. Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum post xxx. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadragesimo enim die cùm celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminum ætas cõfert, quoniam recentiora maturiùs gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita: ex vetere autem celeriùs proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum

in betæ semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequēte, aliquid tertio. Itaque ex cōpia seminis, modicè nascitur. Quædam anno tantùm suo pariunt, quædam sæpiùs, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga: paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, vt cumino. Differunt & colore, nigro candidóque: item duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano sinapi, rapo. Nudum semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius: cū maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætiùs proueniat: sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillimè inarescunt, maximéque ocimum & gith. siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certè porrum & allium serunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc cùm peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, vt cæpa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, vt bulbi, gethyj, scillæ. Fruticant *a* alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ nō scabrum caulem habent: & in vsum verò ocymum, rhaphanus

a &alia nō capit *Dal.*

lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à repullulatione germinatione. Rhaphanus vtique iucundior detractis foliis antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra crescunt, duràntque in æstate. Singula genera sunt ocymo, lapatho, blitho, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbique eadem sunt, neque aliud alio melius vsquam. Rutam furtiuam tantùm prouenire fertiliùs putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus, dicemúsque, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI.

CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur heleoselinum vocatur, vno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut crassiore & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulò maius herbáceo, & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum

plantas

plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciũt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas, *a*Longioris has folij, caulísque lati, prætereà longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiamnum alia distinctio atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis foliis, astilida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca cõseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos mẽses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ vocatur *b* caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Ecce cùm maximè cœpit irrepere latiuis admodũ probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, nisi crispũ latiú sque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neque ex alio intubi, hyemi impatientiores, virúsque præferentes, sed caule non minùs grati. Seruntur verno plantæ eorum: vltimo vere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichoriũ vocant, de quo plura aliàs. Inuentũ omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Se-

a Lõgioris has latíque caulis, præt. folij longi. *vet.*

b marina. *Cels. ca.* 12. *lib.* 2.

runtur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratísque binis mensibus inter semen plantámque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illicitas firmo interest, & a repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent. recisis cùm ad semipedē excreuerint, fimóque suillo recenti illitis. Candorem verò putant contingere iis duntaxat quæ sint seminis albi, si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increscētia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod prę-ferunt, parcissimi seminis: appellántque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, à temporibus satiuis, quanquam & Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locúmque similiter madidum amant. Vsus iis & cum lente ac faba, idémque qui oleris: & præcipuus, vt lenitas exciteтur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem quàm olus, esse iudicauere. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, vt validis potiùs in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum &

a regeri ab laqueatis humum. Dal.

& soli natura conferente. Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè seri existiment, trāsferri autem, cùm quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cùm brassica corrumpatur in dolio vini sapor odore betæ foliis demersis restitui. Olus cauléſque, quibus nūc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medēdi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimè probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissi nè tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur, cùm quinque foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriórque cauliculus, Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadē brassica contingunt æstiui autumnaléſque cauliculi, mox hyberni, iterúmque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec sua fertilitate cōsumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate; si siccior, autumno plantatur. Humor fimúſque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosiùs persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, á

terráque proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis cōmputabili impendio tædióque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine nō excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia sub omnibus pene foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hęc angustioráque, sed teneritas in dote, *a* si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico vsque in admiratiōnem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat, sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrísque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunque autem generi pruinæ plurimum suauitatis conferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellētibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatósque conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantā in transferendo alga subdita pediculo, nitróve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad-

a sed *Dal.*

ma-

maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolij nitrúmque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: *a* aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priùs quã coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est *b* triumfoliorum. Diui Iulij carminibus pręcipuè iocísque militaribus celebratum. Alternis quippe versibus exprobrauere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris: Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis abundè dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, nõ infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. *c* Hortensium seritur spongiis. Est enim plurimæ radicis, altissiméque germinat. Viret thyrso primùm emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimúmque libri est, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali vndique interuallo seri, ne calcetur. Prætereà ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti: videlicet semine tũ tantùm serebantur. Id fieri secundum æquinoctium vernũ. Stercore satiari, crebrò purgari,

a vt in Api. *Dal.*

b triumphalibus. *Dal.*

c Hortense *Dal.*

çaueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incendi verno. Quò maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm asparagus natus fuerit, ne in sarriédo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autẽ maturescere ad ver, incendíque: ac rursus, cùm apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos nouem, cùm iam vetus sit: digeri subacto solo stercoratóque. Tum spõgiis seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti, quoniam aliud herbasceret. Nec quicquam posteà tentatum vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Feb. *a* defosso semine aceruatis paruulis scrobibus serũt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctium autumni disponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum, quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem Græci orminum ac myacanthon vocãt, aliísve nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atque defossis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginẽ magnã, Cordubámque præcipuè, sestertia sena millia, vt paruis, reddere: quoniã portenta quoq; terrarũ in ganeã vertimus, etiã ea quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno

a defossum semen aceruatim parsr. serunt plurimo.

autumno plãta, & semine ante Nonas Martias: plantæq; ex eo disponuntur ante Idus Nouẽbris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur, etiam, si diis placet, lætiúsque proueniunt: condiuntúrque aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt. Ocimum Parilibus optimè seri ferunt. Quidam & autumno: iubéntque, cùm hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque & nasturtium, vel æstate vel hyeme facillimè nascuntur. Eruca præcipuè frigorum contemptrix, diuersæ est, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Nasturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris significatio prouerbio id vocabulum vsurpauit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoque seritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra quàm maximè laceraria. Cinere vult nutriri, hîc & semine miscetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Consulatu collegę Quintij Flaminini, comitiis peractis. Amicitia est ei & cum fico in tantum, vt nusquam lætior proueniat, quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, statim radicatur. Eadem & ocimo natura, nisi quod difficilius crescit.

Sed durata runcatur non sine difficultate, prouenientibus hulceribus, ne munitis manibus id fiat, oleóve defensis. Conduntur autem & eius folia, seruantúrque fasciculis. Ab æquinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibúsve. Proprium ei quòd colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta vel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humida gaudet. Æstate viret, hyeme flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur vt vitis, vel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mentha vocaretur: vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Grato mensa mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis refloréscens sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiúmque & *a* nepitam. Condimentorum tamen omniũ fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio serendum vere. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum, si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Æthiopico Africóque palma est. Quidam huic Ægyptium præferunt. Sed præcipuè olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligũt, myrrhæ saporem habere dicunt.

a nepitam in condimẽto sumpta. In omnia (*Leg.* ad omnia) quæ fastidio sunt cum, &c. *Man.*

cunt. Autórque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres præceperãt in locis incultis, lapidosis iuxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cum capparis quoque seratur siccis maximè, area in de fossu cauata, ripísque vndique circunstructis lapide: aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, fabulosis *a* familiarissimum. Vitia eius, *b* quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careum, genti *c* sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamẽ in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique suauius satiuum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conyzoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum, & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptio origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidiũ. Seritur à Fauonio: dein cùm fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoratúrque per biennium hoc. Posteà iisdem fruticibus vruntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: vsusque eius non sine lacte: Gith pristinis, anisum & anethũ culinis & medicinis nascuntur. Sacopenium & ipsum in

a familiarissima, *Dal.*
b quæ, *Dal.*
c suæ, *vet.*

calaminthaм. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab *a* imo dorso, nisi repurgetur. Est autem vnicaule, radice bullo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliàs priuatim cumini morsus scabies. Et ocymum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, raphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtrisque hoc amplius limaces & cocleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocymum, autor est Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas vnà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est absinthij vsus decocti inspersus, & sedi quàm aizoū vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum verò *b* ne erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangunt ea, quę nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguas præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ.

a hæmodero, *Theop.*

b necari, *Vet.* nec erucis. *Dal.*

Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia vel minus, & quibus salsæ aquæ prosint. CAP. XI.

NAm quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum vltra quadrimatum vtile est, duntaxat serendo. Cunilis & vltrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutæ, cuniculæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehent. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensium & de saporibus. CAP. XII.

HIs horæ rigandi matutina atque vespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana: etiam satum celérrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioráque fiunt, maximè porri napíque. In translatione & medicina est, desinúntque sentire iniurias, vt gethyum, porrum, raphani, *a* rapa *Ch.* apium, lactucæ, *a* rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & caulibus, succo acriora, sunt cunila, origanum, ruta. Solum verò ex omnibus lapathum syluestre

melius: hoc in ſatiuis rumex vocatur, naſcitúrque fortiſſimum: traditur certè ſemel ſatum durare, nec vinci vnquam à terra, maximè iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantùm in cibis leuiorem grauiorémque saporem præſtat. Syluestre ad multa medicamina vtile eſt. Adeóque nihil omiſit cura, vt carmine quoq; comprehenſum reperiam, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, incubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mirè prouenire. Quæ ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur & acriora. Nanque & ſuccorum ſaporúmque dicenda differentia eſt, vel maior in his, quàm pomis. Sunt autē acres cunilæ, origani, naſturcij, ſinapis. Amari, abſinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ, Acuti *a* tantùm cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salſus tantùm è ſaporibus non naſcitur: aliquando extrà inſidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ: vt intelligatur vana, ceu plerunque, vitæ perſuaſio. Panax piperis ſaporem reddit, & magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abundè dictum eſt. Libanotis locis putribus & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thore differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant: Et ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhámq; radice reſipit. Eadem & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua à cæteris & odore & ſapore differunt, vt anethum. Tantáque eſt diuerſitas atque vis, vt non ſolum *b* aliud alio mutetur, ſed etiam in totū auferatur. Apio eximunt coqui obſoniis acetum

a Tur. tami *de quo ca.15.li.21.*

b alius *ſub.* *ſapor Dal.*

acetum eodem cellarij in faccis odorem vino grauem. Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iiſdem naturæ reſtat, quoniam prouentus tantum adhuc, ſummáſque quaſdam tractauimus. Vera autem cuiuſque natura non niſi medico effectu pernoſci poteſt, opus ingens occultúmque diuinitatis, & quo nullum reperiri poſſit maius. Ne ſingulis id rebus contexeremus iuſta fecit ratio, cùm ad alios medendi deſideria pertinerent, longis vtriuſque dilationibus futuris, ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quæque partibus conſtabunt, poterúntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM *hinc opus naturæ ordiemur, & cibos ſuos homini narrabimus, faterique cogemus ignota eſſe, per quæ viuat. Nemo id paruum ac modicum exiſtimauerit, nominũ vilitate deceptus. Pax ſimul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiaque rerum ſurdarum ac ſenſu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum cauſa (quod Græci ſympathiam appellauere) quibus cuncta conſtat, ignes aquis reſtringentibus, aquam Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente ſidere. Atque vt à ſub-*

limioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpente, quaque alia in suis dicemus locis, paria vel maiora mira. Tantùm venia sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti primùmque ab hortensibus.

De cucumere syluestri. & elaterio. CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso è *a* semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus vna nocte: postero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, aque subsidit, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem *b* quæ psoram & lichenas vocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec vllum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si qui recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò vetustius: fuítque iam ducentis annis seruatum, vt autor est Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum lucernarum lumina

a fructu ex *Diosc.*

b queq; *Ch.*

lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit: partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elatorio, & ad purgandum vterum, aluósque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solitum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasim bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures *a* de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine solo siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat oas elaterium. Sed grauidis abortum facit, Suspiriosis prodest. Morbo verò regio in nares coniectum. Lentigines ac ma-

a Hac (de eius med.) videntur sa peruacua.

culas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potúmque in vino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus cum omnino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in mosum faui, quæ ceria vocant. Eadem contra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata apiicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedæ, *a* spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè nociuã. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certum est.

a sepa Lucano, tabificus seps.

De cucurbita syluestri, & rapo.

CAP. III.

CVcurbita quoq; syluestris inuenitur, somphos à Græcis appellata, inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxo sis nascens. Huius commanducatæ succus stomacho admodũ prodest. Colocynthis vocatu

alia

alia, ipsa plena, sed minor quàm satiua. Vtilior pallida, quando eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnium vitiis medetur & renum, & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti *a* infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ *b* pilulis cum decocto melle sumptis in morbo regio vtiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Prætereà mirum dictu: semina eius, si fuerint pari numero adalligata *c* febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus quæ Græci vocant apostemata. Decoctæ autem vniuersæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris vulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis infantium maximè. Et ignes sacros de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mirè combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho vtilissimæ iudicantur, & in-

a bibitur *Dal.*
b puluis cū dec. mel. sumptus *Vet.*
c febres *Vet.*

hortis quidem, sed medicinæ tantùm. Sunt quædam comitantia aliorum satus, vt papauer. Nãque cùm brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, vbi inferiorem crustam *a* apium gíthque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrũ, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: vnde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, circa intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptiũ. Athenienses napy appellauerunt, alij tha

a ammi *vel* anisum gíthque *Dal.*

psi,

psi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thracia, vbi aquæ deferunt ex iis auulsos ramos serúntque. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

De fœniculo & cannabe.

CAP. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (vt diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cùm inaruit. Eíq; perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtilissima funibus cannabis seritur à Fauonio. Quò densior est, eò tenerior. Semen eius cum est maturum, ab æquinoctio autumni distringuitur, & Sole aut vento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè vsibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ, laudatissimum est è medio, quæ mesa vocatur. Secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. a Semen eius in Italia cibus est. a Germen.
Conditur quippe durátque in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera, caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant, corymbósque quos condiunt.

De morbis hortorum & remedia circa formicas, erucas, & culices. CAP. X.

Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocymum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbriũ in

calamintham. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab *a* imo dorso, nisi repurgetur. Est autem vnicaule, radice bullo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliàs priuatim cumini morsus scabies. Et ocymum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, raphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtrisque hoc amplius limaces & cocleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocymum, autor est Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas vnà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est absinthij vsus decocti inspersus, & sedi quàm aizoū vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum verò *b* ne erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangunt ea, quę nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguas præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi

a hæmodero, *Theop.*

b necari, *Vet.* nec erucis. *Dal.*

Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia vel minus, & quibus salsæ aquæ prosint. CAP. XI.

NAm quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum vltra quadrimatum vtile est, duntaxat serendo. Cunilis & vltrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutæ, cuniculæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum, suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehent. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensium & de saporibus. CAP. XII.

HIs horæ rigandi matutina atque vespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana: etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioráque fiunt, maximè porri napíque. In translatione & medicina est, desinúntque sentire iniurias, vt gethyum, porrum, raphani, *a* rapa *Ch.* apium, lactucæ, *a* rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & caulibus, succo acriora, sunt cunila, origanum, ruta. Solum verò ex omnibus lapathum sylueſtre

melius: hoc in ſatiuis rumex vocatur, naſcitúrque fortiſſimum: traditur certè ſemel ſatum durare, nec vinci vnquam à terra, maximè iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantùm in cibis leuiorem grauiorémque ſaporem præſtat. Syluestre ad multa medicamina vtile eſt. Adeóque nihil omiſit cura, vt carmine quoq; comprehenſum reperiam, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, incubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mirè prouenire. Quæ ſunt & ſyluestria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur & acriora. Nanque & ſuccorum ſaporúmque dicenda differentia eſt, vel maior in his, quàm pomis. Sunt autē acres cunilæ, origani, naſturcij, ſinapis. Amari, abſinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ, Acuti *a* tantùm cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salſus tantùm è ſaporibus non naſcitur: aliquando extrà inſidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ: vt intelligatur vana, ceu plerunque, vitæ perſuaſio. Panax piperis ſaporem reddit, & magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abundè dictum eſt. Libanotis locis putribus & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thore differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant: Et ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhámq; radice reſipit. Eadem & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua à cæteris & odore & ſapore differunt, vt anethum. Tantáque eſt diuerſitas atque vis, vt non ſolum *b* aliud alio mutetur, ſed etiam in totū auferatur. Apio eximunt coqui obſoniis

a *Tur.* tami *de quo ca.*15.*li.*21.

b alius *ſub. ſapor Dal.*

acetum

acetum eodem cellarij in faecis odorem vino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturae restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summásque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultúmque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cùm ad alios medendi desideria pertinerent, longis vtriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quaeque partibus constabunt, poterúntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM *hinc opus naturae ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quae viuat. Nemo id paruum ac modicum existimauerit, nominũ vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturae dicetur, odia amicitiaque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Graeci sympathiam appellauere) quibus cuncta constat, ignes aquis restringentibus, aquam Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atque vt à sub-*

limioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis. paria vel maiora mira. Tantùm venia sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti primùmque ab hortensibus.

De cucumere syluestri & elaterio. CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo a fructu ex Diosc. expresso è a semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus vna nocte: postero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, aque subsidit, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem b quæ psoram & b quæq; Ch. lichenas vocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec vllum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si qui recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò vetustius: fuítque iam ducentis annis seruatum, vt autor est Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum lucernarum

lumina

lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit: partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elatorio, & ad purgandum vterum, aluósque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solitum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasim bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

De anguino cucumere siue erratico, & de satiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures *a* de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine solo siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo verò regio in nares coniectum. Lentigines ac ma-

a Hæc (de eius med.) videntur su peruacua.

culas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potúmque in vino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus cum omnino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in mosum faui, quæ ceria vocant. Eadem contra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata apiicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedæ, *a* spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè nociuã. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certum est.

a sepa Lucano, tabificus seps.

De cucurbita syluestri, & rapo.

CAP. III.

CVcurbita quoq; syluestris inuenitur, somphos à Græcis appellata, inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatæ succus stomacho admodũ prodest. Colocynthis vocatu

alia

alia,ipsa plena, sed minor quàm satiua. Vtilior pallida, quando eius sunt medicinæ. Herbacea arefactà per se inanit aluum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnium vitiis medetur & renum, & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti *a* infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ *b* pilulis cum decocto melle sumptis in morbo regio vtiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Prætereà mirum dictu: semina eius, si fuerint pari numero adalligata *c* febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus quæ Græci vocant apostemata. Decoctæ autem vniuersæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris vulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis infantium maximè. Et ignes sacros de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mirè combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho vtilissimæ iudicantur, & in-

a bibitur *Dal.*
b puluis cũ dec. mel. sumptus *Vet.*
c febres *Vet.*

terancorum vesicarúmque exhulcerationibus. Est & rapo vis medica. Perniones feruens impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur, & crudum tusum cum sale, cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius: magisque, si eruca condirentur. Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse. Syluestre rapum in aruis maximè nascitur: fruticosum, semine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Hoc ad leuigandam cutem in facie, totóque corpore, vtuntur, mista vrina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentiis, & rhaphano syluestri, & de rhaphano satiuo, & pastinaca.

CAP. IIII.

NAporum duas differentias & in medicina Græci seruant. *a* Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus fœminarum, & vesicæ & vrinæ vtile decoctum: potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritúmque in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed vrinam inhibet, si non lini semen vnà bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis præclari contra venena: ob id & in antidotis vtuntur illo. Rhaphanum & syluestrem esse diximus.

a Ang. caulib. folio apij, flore anethi quod ex *Diosc.*

Lau-

Laudatiſſimum in Arcadia, quanquam & alibi naſcitur, vtilior vrinæ duntaxat ciendæ. Cæterò bilem detrahunt. Præterea cortices in vino. Præter ea, quæ circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Eſt & *a* ſatiui vſus in Italia, & armoraciam vocant. Et ſatiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos, comminuunt & eiiciunt calculos. Iidem in poſca decocti contra ſerpentium morſus illinuntur. Ad tuſſim etiam manè ieiunis rhaphanus prodeſt cum melle: Semen eorum toſtum ipſúmque commanducatum, ad lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, vel ſuccum ipſius cyathis binis contra phthiriaſes: phlegmoni ipſos illinire tuſos, liuori verò recenti corticem cum melle: veternoſis autem quàm acerrimos mandere, ſeménque toſtum, dein contritum cum melle, ſuſpirioſis. Iidem & contra venena proſunt. Cæterò & ſcorpionibus aduerſatur: vel ipſo vel ſemine infectis manibus impunè tractabis: impoſitóque rhaphano ſcorpiones moriuntur. Salutares & còntra fungorum aut hyoſcyami venena æquè, vt Nicander tradit. Et contra viſcum quoque dari Apollodori duo iubent, ſed Citieus ſemen ex aqua tritum, Tarentinus ſuccum. Lienem item extenuant: iocinori proſunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut ſinapi ſumpti, & lethargicis. Praxagoras & ilioſis dandos cenſet, Pliſtonicus & cœliacis. Inteſtinorum hulcera ſanant at purulenta præcordiorum, ſi cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere *b* eos in luto illitos malunt: ſic & fœminas purgari. Ex aceto & melle ſumpti, inteſtinorum a-

a ſylueſtris vſus. In Italia.

b eos luto oblitos *Dal.*

nimalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino, enterocelis prosunt, sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinem excreantibus cocos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis: & super vmbilicum imponi, contra tormenta vuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulcera quæ phagedenas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi verò acrior rhaphani medicina admota sit hyssopum dari protinus imperant. Hæc antipathia est. At aurium grauitati succum rhaphani instillant. Nam vomituris a summo cibo esse eos, vtilissimum est. Pastinacæ simile hibiscum quod molochen agrian vocant & aliqui plistolochian, hulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigũt. Apum, vesparum, crabronum ictib. illita medẽtur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem natiuum vocãt, prætereà ouis quæ fœminam peperit, strumísque vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc vsum auro effodiendum censent, cauendúmq; ne terram attingat. Celsus & podagris quæ sine tumore sint, radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

a primo ex Diosc. & Pl. ipso supra c. 5. li. 19.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisaro, & seseli, & inula, & de cape. CAP. V.

ALterum genus est staphylinos, quos pastinacam erraticam vocant. Eius semen contritum

tritum & in vino potum, tumentem aluum, & ſuffocationes mulierum doloréſque lenit, in tantum vt vuluas corrigat, illitum quoque è paſſo ventri earum proſit: viris verò prodeſt, cum panis portione æqua tritum, ex vino potum contra vetris dolores. Pellit & vrinam & phagedænas hulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum, vel aridum farina inſperſum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex aqua mulſa dari iubet. Cleophantus & dyſentericis veteribus. Philiſtio in lacte coquit, & ad ſtranguriam dat radicis vncias quatuor: Ex aqua hydropicis, ſimiliter & opiſthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à ſerpentibus negantur: aut qui antè guſtauerint, non lædi. Percuſſis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit, fortaſſis quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt: ideo conceptus adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & ſatiua pollet. Efficacior tamen ſylueſtris, magíſque in petroſis nata. Semen ſatiuæ quoque contra ſcorpionum ictus, ex vino aut poſca, ſalutare eſt. Radice eius circunſcalpti dentes dolore liberantur. Syria in hortis operoſiſſima eſt. Indéque prouerbium Græcis Multa Syrorum olera. Simillimam ſtaphilino herbam ſerit, quam alij gingidion vocant, tenuius tantum & amarius, eiuſdémque effectus. Eſtur coctum crudúmque ſtomachi magna vtilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Sicer erraticum ſatiuo ſimile eſt & effectu: ſtomachum excitat, faſtidium abſtergit. Ex aceto laſerpitiato ſumptum, aut ex pi-

a aut ex Dal.

pere & mulſo, vel ex garo, vrinam ciet, vt Opion credit, & venerem. In eadem ſententia eſt & Diocles. Præterea cordi conuenire conualeſcentium, aut poſt multas vomitiones perquàm vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri ſubinde offenſanti, ægríſque ſe recolligentibus. Hiceſius ideo ſtomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres ſiſeres edendo continuaret: eſſe tamen vtile conualeſcentibus ad vinum tranſeuntibus. Satiui priuatim ſuccus cum lacte caprino potus ſiſtit aluum. Et quoniam pleróſque ſimilitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de *a* ſili: ſed hoc eſt vulgaris notitiæ. Optimum Maſſilienſe: lato enim grano & fuluo eſt. Secundum Æthiopicum, nigrius, Creticum odoratiſſimum omnium. Radix iucundi odoris eſt. Semen eius eſſe & vultures dicuntur. Prodeſt homini ad tuſſim veterem, rupta, conuulſo, in vino albo potum. Item opiſthotonicis, & iocinerum vitiis, & torminibus, & ſtranguriæ, duarum aut trium ligularum menſura. Sunt & folia vtilia, vt quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè paſci dicuntur ceruæ pariture, illinitur & igni ſacro. Multúmque in ſummo cibo concoctionibus confert, vel folio vel ſemine. Quadrupedum quoque aluum ſiſtit, ſiue tritum potuit infuſum, ſiue mandendo commanducatum è ſale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, ſi vt eruta eſt, terram non attingat: condita tuſſim emendat. Radicis verò decoctæ ſuccus tineas pellit, ſiccatæ autem in vmbra farina tuſſi, & conuulſis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venena-

a ſeſeli Dioſcor.

nenatorum morſus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur. Cæpæ ſyluestres non ſunt.Satiuæ olfactu ipſo & delacrymatione caligini medentur,magis verò ſucci inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris ſanare, commanducatæ cum pane.Et canis morſus,virides ex aceto illitæ, aut ſiccæ cum melle & vino,ita vt poſt diem tertium ſoluantur.Sic & tritæ ſanant. Coctam in cinere & epiphoris multi impoſuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & ſerpentium morſus, & omnia hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iiſdem ſonitum ac grauitatem emendantes, cum adipe anſerino aut cum melle ſtillauere. Et ex aqua bibendum dedere repente obmuteſcentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos inſtillauere, & plagis beſtiarum omnium, priuatim ſcorpionum.Alopecias fricuere & pſoras tuſis cæpis. Coctas dyſentericis veſcendas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus ipſaſque multipede ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuerſitas.Proximi inutilia eſſe præcordiis & concoctioni, inflationémque & ſitim facere dixerunt. Aſclepiadis ſchola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et ſi ieiuni quotidie edant,firmitatem valetudinis cuſtodiri:ſtomacho vtilia eſſe, ſpiritus agitatione: ventrem mollire, hæmorrhoidas pellere ſubditas pro balanis,ſuccum cum ſucco fœniculi contra incipientes hydropiſes mirè proficere.Item cōtra anginas,cum ruta & melle. Ex-

Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addatúrque ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit: distillationes cum lacte coctum, vel tritum permistúmve caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum vtilius est crudo, elixúmque tosto: sic & voci confert. a Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi cum adipe vetusto decoctũ, vel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, saná que cum origano, vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanare, si quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum lacerpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppu-

a Tænias.

pu:

purationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potúmque è mero. Vitia eius sunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosiùs sumptum, sitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodest mistum farre in cibo. Iumēta vrinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua. CAP. VII.

LActucæ sponte nascentis primum est genus eius, quam *a* caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ vno cyato, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, asperso sale nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibet. Alterum est genus, quod Græci esopon vocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertium genus est in syluis nascens, isatin vocant. Huius folia trita cum polenta, vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum vtuntur, quod glastum vocant: simile erat lapatho sylvestri foliis, nisi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera, quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest, vel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autem sponte nascentibus

a marinam *Celsus.*

candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & foliis scabritia. Ex his rotunda folia & breuia habentem sunt qui hieraciã vocent: quoniam accipitres scalpendo eam, succóque oculos tingendo, obscuritatem, cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoque papauere similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices adustionésque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia tosta thyrsíque triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia, commisto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duos in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt succum minùs efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Venerémque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructúsque lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ dige-

digerunt, atque vt aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti vtilissimè adiuuantur: in eo vsu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes, si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite, si & tussis sentiatur, hyssopite admisto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pustulæ fiant, cum sale illitæ. Hulcera etiam, quæ serpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in vino: Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex vino & polenta. In cholera quoque coctas patinis dederũt: ad quod vtilissimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi traduntur, sicut somno satiua maximè lactuca, & amara lacténsque, quam meconidẽ vocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte vtilissimũ esse præcipitur, dum tempestiuè capiti iniunguntur. Oculorũ quoque vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodesse, non secùs quàm arbrotonum, cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semen satiuarum contra scorpiones dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo. CAP. VIIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue cãdidæ, siue nigræ, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta, contra *a* tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & *b* vertigines item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, *c* sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admisto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et cõtra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ serpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, vt ventrem molliat. Validius *d* cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris, quam limonion vocant, alij neuroides, multum minoribus tenuioribúsque ac densioribus foliis, vndecim sæpe caulium. Huius folia ambustis vtilia, *e* guttantiã astringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & è radice coctæ maculas vestium elui dicunt, item membranarum. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idem cum vino potus, iocineribus & vesicæ, & epiphoris imponitur.

a tænias. *Dal.*

b vertig. infusus naribus, item son. aur. sedat: ciet, *Vet.*

c Sed is radice. *Vet.*

d cocta. *Vet. & Ch.*

e gustatu. *Vet.*

ponitur. Erraticum apud nos quidam a ambubegiam appellauere. In Ægypto cichorium vocant, quod syluestre sit. Satiuum autem serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succúsque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctũ in aqua adeò prodest, vt emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ velint, faciliùs impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alij pancration. Et syluestre genus, alij hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutum astringit cocta: crudáque sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: syluestris melior. Nigra ista, & æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque tamen stomacho vtilissima, præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ: discutiúntque & alios, quàm stomachi. Cum polenta syluestriũ radices stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis vtiles; & sanguinem reiicientibus. Item quibus genitura fluit, alterno dierum potu Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totum damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

a ambubeiam. Ex Colu.

De braßica, & lapsana, & ac braßica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine.

CAP. IX.

BRassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parciùs celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentiùs persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis dc. Ro. populus. In tres species diuisere eã Græci antiquissimi. Crispam, *a* quam selinada vocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho vtilem aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis foliis è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus densissimísque, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maximè probat, dein *b* leuem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibúsque, *c* vel stomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantámque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbísque articulariis illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulósque mirè iuuari. Si foueantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis sanari possint. Foueri priùs aqua calida iubet, ac bis die tritã imponi,

a selinoides. *vel* selinoidê, *ex* Cat. ca 157. de re rust.

b leuẽ. Dal.

c lieni, stomacho, præcordiis.

imponi. Sic etiam *a* fiſtulas eluxatas,& tumores euocari,quæque diſcuti opus ſit, inſomnia etiam , vigiliáſque tollere decoctam , ſi ieiuni edant quamplurimam ex oleo & ſale. Tormina ſi decocta iterum decoquatur addito oleo, ſale,cumino , polenta. Si ita ſumatur ſine pane magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui braſſicam eſitauerit, aſſeruari , calefactámque neruis remedio eſſe. Verba ipſius ſubiiciam ad exprimēdam ſententiam : Pueros puſillos ſi laues ea vrina , nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino ſuccum braſſicæ tepidum inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium prodeſſe aſſeuerat. Et impetigines eadem ſanari ſine hulcere. Græcorū quoque opiniones iam & Catonis cauſa poni conuenit, in iis duntaxat , quæ ille prætermiſerit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum ſoluere , eadémque bis coctam ſiſtere. Vino aduerſari,vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem : poſteà ſumpta crapulam diſcuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum : ſuccum verò *b* crudæ vel angulis tantùm tactis cū Attico melle,plurimùm. Facillimè cōcoqui, cibóq; eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat,nihil eſſe vtilius ſtomacho neruíſque, ideò & paralyticis & tremulis dari iubet , & ſanguinē excreantib. Hippocrates cœliacis & dyſentericis bis coctā cū ſale. Itē ad teneſmon & renū cauſas, lactis quoque vbertatē puerperis hoc cibo fieri iudicans,& purgationē fœminis. Crudus quidem caulis ſi mandatur , partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduerſus fungorum venena ſemen aut ſuccum bibendum

a fiſtulas ſanare,& luxata. *Ex Catone.*

b crudę vngulis vel tā tum. *M.*

cẽset. Philiſtion opiſthotonicis ſuccum ex la-ƈte caprino cum ſale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoƈtǽque ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito ſale. Item ſpleneticis in vino albo per dies xl. Iƈteris, necnon & phreneticis radicis crudæ ſuccum gargarizandum bibendúmque demonſtrat. Contrà verò ſingultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodeſſe inflationibus ſtomachi. Item ſerpentium iƈtibus, & ſordidis hulceribus, ac vetuſtis, vel ipſam aquam cum hordeacea farina: ſuccum ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagríſque imponunt. Epinyƈtidas ac quicquid aliud ſerpit in corpore, impoſita leuat. Item repentinas caligines: has etſi manditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores pura illita. Lepras, & pſoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus teſtium & genitalium malis hanc vtiliſſimè imponi aſſerit. Efficaciùs eandem cum faba trita. Item conuulſis cum ruta. Contra ardorem febrium & ſtomachi vitia cum rutæ ſemine: & ad ſecundas. Et muris aranei morſus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnib. braſſicæ generibus ſuauiſſima eſt cyma, etſi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non eſt omittendum, aquam decoƈtæ ad tot vſus laudatam fœtere humi effuſam. Stirpium braſſicæ aridorum cinis, inter cauſtica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe peruetuſto. At cum lacere & aceto. in vicem pſilothri euulſis illitus pilis: naſci alios prohibet. Bibitur & cum oleo ſubferuefaƈtus.

factus, vel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsúmque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imò verò apud eosdem animæ grauitatem facere, dẽtibus & gingiuis nocere: & in Ægypto propter amaritudinem non esitur. Syluestris, siue erraticæ immenso plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactario collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graueolentiámque sanare affirmet. Hanc alij petræam vocant, inimicissimam vino, quam præcipuè vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris, similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melãcholicis quoque ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus autor est. Et alij verò compescere mala corporis quæ serpant: nomas vocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonsillas manducatam & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cum lasere & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque venena, tauri sanguinem. Folia cocta splenecticis in cibo data & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritię. Radicum cinis vuæ in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: serpentium morsus sanat. Viriũ vrassicæ vnum & magnum argumentum addemus

& mirabile. Crustæ si occupent intus vasa omnia in quibus aquæ feruent in tantum, vt non sit eas auellere, si brassica in iis decoquatur abscedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum leniter emollit. Marina brassica vehementissimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Quæ candidissima fuerit, vtilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è viuo est, consectum suspenditur lino modicis interuallis. Posteà arida frusta in cadum aceti quàm asperrimi pendentia immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus xlviij. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterúmq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta vis est, vt auidius haustum, extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, vel per se commanducata. a Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis: in olla, quæ coniiciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquitúrq; in aceto, tum serpentium ictib. imponitur. Tosta quoq; purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur.

a Tænias.

Vsus

Vsus ſic coctæ ad hydropicos. Ad vrinã ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad ſpleneticos & ſtomachicos, ſi non ſentiãt hulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tuſſim veterem cum ſuſpirio. Diſcutit & foliis ſtrumas, quadrinis diebus ſoluta. Furfures capitis, & hulcera manantia. illita *a* ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maximè vti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum ſanat in oleo cocta, & miſta reſinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras ſcillam in limine quoque ianuæ ſuſpenſam malorum medicamentorum introitum pellere tradit. Cæterum bulbi ex aceto & ſulphure vulneribus in facie medentur. Per ſe verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle canum morſibus. Eraſiſtrato placet cum pice. Sanguinem idem eos ſiſtere tradit illitos cum melle. Alij ſi è naribus fluat, coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino auſtero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & ſic lippitudini medetur. Æquè vitia quæ ſunt in facie, eorum rubentes maximè, in Sole illiti, cum melle & nitro emẽdant: lentiginem cum vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè proſunt per ſe, aut (vt Damion) ex mulſo, ſi quinto die ſoluantur. Iiſdem & auriculas fractas curat, & teſtium pituitas. In articulorum doloribus miſcent farinam. In vino cocti illiti vẽtri, duritiem præcordiorum emolliunt. Dyſentericis in vino ex aqua cæleſti temperato dantur. Ad cõuulſa intus, cum ſilphio pilulis fabæ magnitudine. Ad ſudorem tuſi illinũtur. Neruis vtiles: Ideo

a ex oleo cocta.

& paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his citissimè sanant cum melle & sale. Venerē maximè Megarici stimulant. Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & vitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatésque igne factas emēdat, Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus vtiles esse adiicit, & difficile concoqui ex vi vniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci vocant herbā porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneribus mirè vtilis, duntaxat recentib. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

De asparagis & corruda, & Libyco, & orminio.

CAP. X.

VTilissimus stomacho cibus asparagi, vt traditur. Cumino quidem addito, inflationes stomachi colíque discutiunt, iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorúmque vitiis prosunt, vino cùm coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumine bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient vtilissimè, præterquàm quod vesicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad vuluæ dolorem radicem cū vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra

centra elephantiasin proficit. Asparago trito cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Syluestrem asparagum aliqui corrudã, aliqui Lybicum vocant. Attici orminium. Huius ad suprà dicta omnia efficaciòr vis, & candiori maior. Regium morbũ extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & semen valet cum anetho: ternis vtrunq; obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per vrinam reddatur, semẽ asparagi, & apij,& cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis vrinam moueat, docet: Item Veneri: Vesicæ quoque, nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. In vino decoctæ radicis succum, si ore cõtineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & heleoselino, & oreoselino.
CAP. XI.

APio gratia vulgò est. Nanque rami largis portionibus per iura innatãt, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Præterea oculis illitum cum melle, ita vt subinde foueãtur feruenti succo decocti, alijsque membrorũ epiphoris per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mirè auxiliatur. Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi recreãtur. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo

neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralib. dicatum esse, visus quoq; claritati inimicum. Caule fœmine vermiculos gigni. Ideóq; eos qui ederint sterilescere, mares fœmináſq;. In puerperiis verò ab eo cibo comitiales fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marē. Eáque causa est, ne inter infaustos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine vrinam ciet, menstrua ac secundos partus. Et si foueantur semine decocto, suggillata reddit colori. Cum oui albo illitum aut ex aqua coctum potúmq; renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino vesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo. Apiastrum Hyginus qui dem melissophyllon appellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod Hipposelinum vocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itemque difficultatibus vrinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui Oreoselinon palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, vrinæ & menstruis efficax. Heleoselino vis priuata cōtra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è vino.

De

De petroselino & ocymo.

CAP. XII.

ALio genere petroselinon quidam appellāt in saxis natū, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in Cyathū marrubij succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. Præualere contra serpentes potu & linitu. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati. Prætereà insaniam facere & lethargos & iocinoris vitia: ideóque capras id aspernari. Hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, vermes afferre. Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocymum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodorus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: nam id esse *a* capras. Nec cuiquam mentem motam: & scorpionum terrestrium ictibus, marinorúmque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Vsu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto. Item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque vtile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositū vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse.

a capras, nec minus quàm mēntham, aut rutā. Scorpionum. *Vet.*

Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cæliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinem excreantibus in vino, duritia quoque præcordiorum. Illinitur mammis, extinguítque lactis prouentum. Auribus vtilissimum infantium præcipuè cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas misto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinísque admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocymo, & eruca, & nasturtio, & ruta.

CAP. XIII.

SYluestri ocymo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. Vomicísque vuluæ, contráque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cũ melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorẽ cum felle bubulo. Aiunt verbera subituris potum ex vino, duritiam quandam contra sensum inducere. In cõdiendis obsoniis tanta est suauitas, vt Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi, claritatem restitui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animũ exacuit. Vt diximus, duo eius genera

nera. Aluum purgat, detrahit bilem potum in aqua x. ponde r. Cum lomento strumis illitum opertúmque brassica præclarè medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahítque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtilissimè. Sextius adiicit, vstum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem & hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modicè aqua; & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet,

in Macedonia maximè iuxta flumen Aliacmonem. Mirúmque, cicutæ succo extinguitur: adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis, præcipuéque Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoto valet, foliis tritis & ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, vt pote cùm mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisve rabiosi morsum, acetabuli mensura succus è vino bibitur, & folia trita vel commanducata inponúntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis. Serpentésque, si vratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta. Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris foliis à fœmina discreuit, eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque syluestris propter visum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro succo angulis oculorum tactis, Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum

aceto & rosaceo illita. Si verò sit cephalea, cum farina hordeacea, & aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi veteres. Vuluas aperit, corrigitque conuersas illita in melle toto ventre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes, potáque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúmque & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia, horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditáve prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino. Sic & sanguinem sistit *a* interiorem, & narium indita, sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, vt diximus, modo. E syluestri verò contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum & laurum illinentes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quorum frigus intolerabile est: alsiosísque crudam in cibo. Vrinam quoque vel cruentam pellit. Fœminarum etiam purgationes, secundásque, etiam emortuos partus, vt Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & velleribus collecta. Multi verò & contra purulentas excreationes siccæ

a trita & naribus indita. ex Diosc.

drachmas duas, sulphuris vnam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis seminis tres *a* vncias. Olei libra, viníque sextaria illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit. Si vrinam mouet (vt Hippocrati videtur) mirum est quosdam dare velut inhibentem potui contra incontinentiam vrinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, vel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium verò epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeò peculiari in visceribus his effectu, vt syluestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cùm feruentem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itémque generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & Venerem crebrò per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis

a drachmas vn.

 in

in maximo vsu est, siue difficilè spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus infusa per nares ex vino: aut si sanguisuga exhauserit ex aceto: & quocunque in simili morborum genere, vt in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. CAP. XIV.

MEntastrum syluestris menta est, differens specie foliorum quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidam syuestre pulegium vocant. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento propter *a* pudorem facie illita compertum est. Eadem illinuntur bibuntúrque aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyatis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopendras ius decocti. Aduersúsque omnia venena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum vel accensum fugat scorpiones. Potum fœminas purgat à partu: sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnio Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, idem embammatum misturæ familiaris. Ipsa acessere aut coire *b* densaréque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso: eadem vi

a putorem *M.*

b densaríq; *Dal.*

a prohibẽdo genitu-rã densari æque maribus ac fœminis. Si-ſli: ſang. Vet.

resistere & generationi creditur, a cohibendo genitalia densari. Æquè maribus ac fœminis sistit sanguinem: & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine vtilis duntaxat, qui & gargarizatur vua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per se vitiisque pulmonis. Singultus & vomitiones sistit cum succo granati, vt Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: & si mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitiis. Intertrigines quoque vel si teneatur tantùm, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies IX. Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua: & similiter aspersam in potionem, ventris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti

triusque deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona vertigini, quàm è rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstúsque iniuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem, Stomachi autem ex aqua rosiones sistit, & vomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum vitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex vino: & si ammineum sit, & calculos: & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen obmutescentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum in vino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subiici, & ita collocari ægrum inter remedia tradit. Syluestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis

quàm satiuum: & à quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum à pecore caprisque balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon vocauerunt. Natura tam feruens est, vt illitas partes exhulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale vtile est, & vesicæ, & suspiriis, & inflationibus, decoctum succo æqualiter: & vuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones: priuatimque valet contra hominis morsum. Radix contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida verò cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierúmque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidorémque fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris vtile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis, veluti serratis. Sed & satiuo magnus vsus, in stomachi præcipuè remediis. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, vel potum ex aqua vinóque: torminis quoque & intestino

norum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcij Latronis clari inter magiſtros dicendi adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos:& paulò antè Iulium. Vindicem adſertorum illum à Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatum. Narium ſanguinem paſtillis inditum, vel ex aceto recens ſiſtit. Et oculorum epiphoris per ſe impoſitum, tumentibus cum melle prodeſt. Infantibus imponi in ventre ſatis eſt. Morbo regio in vino albo à balineis datur.

De cumino Æthiopico, quod vrinam ſtringit, & de cappari, & de liguſtico ſiue panace, & cunila bubula.

CAP. XV.

Æthiopicum maximè in poſca, & in ligmate cum melle. Africano priuatim vrinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia toſtum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis verò, quos acriore vi vrina mordeat in dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia in vino: prætérque impoſitis vellere foliis: teſtium tumoribus, toſtum, tritúmque cum melle, aut cum roſaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Siſtit & vomitionem nauſeáſque ex vino quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens adprimitur faſciis. Strangulationes vuluæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus inſtillatur ad ſonitus atque tinnitus cum ſeuo vitulino, vel melle. Suggil-

latis illinitur cum melle, & vua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simil limum, quod Græci vocant ammi. Quidam verò Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regiũ appellat, videlicet, quia efficacius in Ægypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similius autem & huic vsus, Nanque & panibus Alexandrinis subditur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinam & menstrua ciet. Suggillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatímque cerastarum, cũ pari portione myrrhæ. Colorem quoqué bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum vua passa aut resina, vuluas purgat. Tradũt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si trita in Sole fricentur. Spleneticis prodest in vino poto radicis cortex duabus drachmis. dempto balinearum vsu. Ferúntque xxxv. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloríb. ac paralysi. Dentiũ dolores sedat tritũ ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic & strumas discutit radix parotidas vermiculósque cocta in aqua. Iocinoris quoque malis medetur. Dant & ad *a* tineas in aceto & melle. Oris exhalcerationes in aceto

a tęnias *Ch.*

ceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho inutile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt qui & cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana.

CAP. XVI.

CVnilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semẽ pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositúmque, vt quinto post die soluatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cum serpentibus pugnaturæ hac se muniunt, quidámque in hunc vsum panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala sicca, vel foliis tritis, in omni vsu mirè congruens ex vino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipuè verò serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoq; eius abiecto, oẽs è tota domo blattas cõuenire ad eã. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Trib. foliis ex oleo perũcto homine, fugari serpẽtes. Ecõtrario quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis, & aculeatis

trita mellis odorẽ habet, digitis tractu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidam appellamus. Medetur vtraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos vsus habet. Succus eius cum rosaceo, auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea mõtana, serpillo similis, efficax contra serpentes, Vrinam mouet : purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos *a* auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque vtilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, vtilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

a auiditatẽ vtraq; *Dal.*

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepide, & de gith, siue melanthio, & aniso.

CAP. XVI.

PIperitis, quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum *b* quod in sapore cunilæ æmulatur, vt diximus plura genera in medicina habet : onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius vsus contra rosiones stomachi in tepida aqua, & cruditates : contra araneas scorpionésque in vino albo : luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, stomachóque acida ructanti & præcordiis. Tussientibus quoque cum

b quod sapore cunilam. *Vet.*

eum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. *a* Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui *b* prasion vocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quam cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum ad potum vtilius, quod onitin vocant. Communis autem vsus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis hulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina, ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attringatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus sufum, ex aceto illi-

a Origanū quoq; tria gen. habet. Heracleoticum nigr. Dal. ex Diosc.
b onitem ex Diosc.

tum. Reliquias purgationum à partu Lepidium inter vrenria intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè & *a* cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon vocant. Optimum, quam excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensóque serpentes fugari. Bibitur drachma vna contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias tumoréſque veteres & suppurationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, vt hyoscyami. Similitérque largior venenum est, quod miremur: cùm semen gratissimè panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: vrinam & menses ciet. Quinimo linteolo alligatis tantum granis xxx. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur. Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item viride aridúmve, omnibus quæ condiuntur, quæque intin-

a hulcerũ cicatrices al'ct.

tinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtorémque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutum. Vultum iuniorem præstat, Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ facere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è vino r..icem eius tusam imponit Iollas: Ipsum cum crocco pari modo & vino. & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendísque si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodos consumit illitum ex àqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum : cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillimè verò anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem èst ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potū somnum concitat : calcu-

los pellit: vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, neruis quoque, quibus succinctum est corpus, vtilissimũ. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & intestinis putant, ideo dysentericis, & in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Diuches & ad lumborum dolores succo vsus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta, è vino, radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cũ apio: item vuluarum dolori: dedítque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes, idcóque quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes cõtra omnes duritias, ex aceto vsus est eo: & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad ventris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quòd ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi vomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam suadent. Strangulationes vuluæ, si trahducetur & linatur calidum, vel si bibatur cum castoreo in aceto & melle,

le, ſedat. Vertigines à partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi vſus eſt, in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aſpidum venenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficaciùs ſemper recens, & quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, præterquàm inflato.

De anetho, ſacopenio, & ſagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt, & de opio. CAP. XVIII.

ANethum quoq; ructus mouet, & tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris radices, illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius vuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum tranſmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon vocatur. Prodeſt laterum & pectoris doloribus, conuulſis, tuſſibus vetuſtis excreationibúſque, prçcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in ſtrangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur, & è vino bibitur ſomni cauſa. Semē elephantiaſi medetur. E nigro papauere

a opiũ. Vet. a sapor gignitur scapo inciso, vt Diagoras suadet, cùm turgescit: vt Iollas, cũ deflorescit hora diei sereni, hoc est, cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, vngue pollicis, *b* vt lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaueris verò largus densatur, & in pastillos tritus in vmbra siccatur, non vi soporifera modò, verùm si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnum opion vocant. Sic scimus interemptum Licinij Cecinnæ Prætorij viri patrem in Hispania Bauili, cùm valetudo impatibilis odium vitæ fecisset: item plerosque alios. Qua de causa magna concertatio extitit. Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, vt mortiferum, infundi vetantes. Prætereà quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. Sed postea vsus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque eius trito in pastillos, è lacte vtuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo. Cùm hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi: multóque magis quas vocant lexipyretas, quásque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis rotundat capita. At syluestri longum ac pusillum, & ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur contra vigilias, eadémque aqua fouent ora. Optimum in siccis, & vbi rarò pluit. Cùm capita ipsa & folia

b aut conchulis. Ex Diosc.

lia decoquuntur, succus meconium vocatur. multum opio ignauior. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti nō est, mox in lucernis, vt pura luceat flamma, aut extinctum demam oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs, & crebrò extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maximè mirum, æstiuo Sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesicles optimè seruari putat hyoscyami semine adiecto: alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio, siue aphro, & de diacodio, & tithymalo.

CAP. XIX.

INter satiua & syluestria medium genus quoniam in aruis, sed sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticum. Quidam id decerptū protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota & somnum faciunt. Syluestriū vnum genus ceratitin vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cæteris syluestribus. Semen exile, tempestiuum est messibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, dátur ad lumborum vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion vocant, alij paralion. Nascitur enim in afflàtu maris,

aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis, (si procul intuearis) speciem passerum præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo. vomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, vtilissimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuscunque syluestris capitibus cxx. in aquę cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eadémque *a* discoctis: deinde saccatis, iterúmque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas papauere & melle constat. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alij paralion folio læui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florente. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunque autem papaueris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

a decoctis, deinde sic coatis. *Vet.*

De portulaca. siue peplio, coriandro, & atriplici.

CAP. XX.

EST & portulaca quam peplion vocāt, non multùm satiua efficacior. Cuius memorabiles vsus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoidum & presterum restingui, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso suc-

co.

co. Cùm ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribúsque in vino tusa & imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, vmbilicóque prociduo. In epiphoris verò omnium, fronte temporibúsque cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, si procident, prodest, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polenta & sale, & aceto. Hulcera oris, tumorémque gingiuarum commanducata cruda sedat: item dentium dolores. Tonsillarum hulcera, succus decoctæ. Quidam adiecere paulùm murræ. Nam & mobiles dentes stabilire commanducata. Cruditates sedat, vocémque firmat, & sitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini semine pari mensura sedat. Mammarum vitia, cum melle & Cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetariis sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Tenesmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit, Venerem inhibet, Venerísque somnia, Prætorij viri pater est, Hispaniæ princeps, quē scio propter impatibiles vuæ morbos, radicem

eius filo suspensam è collo gerere, præterquam in balineis, & ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter syluestria non inuenitur. Præcipuum tamen esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus vnum, quod amphisbænas vocant, potum, impositúmque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionésque, cum melle aut vua passa. Panos verò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. Sunt & qui ante Solis ortum ceruicalibus subiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque, quæ serpunt, sanat cum melle, vel vua passa. item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in cholericis cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit rem, si vera est: menstrua contineri vno die, si vnum granum biberint fœminæ: biduo, si duo, & totidē diebus quot grana sumpserint. M. Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnē incorruptā æstate seruari putat. Atriplex & syluestre est, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbósque regios & pallorem, coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam, nisi languidum, culpauit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium

esse,

esse, lentigines & pabulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit, Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto, vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem sacrum, cum melle, aceto, nitróque: similiter podagras. Vngues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto vel per se, vel cum malua aut lenticula, concitantes vomitiones. Syluestri capillos tingunt, & ad suprà dicta vtuntur.

De malua, malope, & althæa, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho. & hippolapatho, & bulapatho.

CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua est vtraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci malopen vocant in satiuis: Alteram ab emolliendo ventre, dictam putant malachen. E syluestribus, cui grande folium & radices albæ, althæa vocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthæa. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior vis, præcipuè scorpionum, vesparum, similiúmque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent & contra venena.

Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ verò decoctæ cum radice sua, leporis marini venena restringunt: & vt quidã dicunt, si vomatur. De iisdem mira & alia traduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ vnum caulem habet, radice circa dentem qui doleat *a* punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panósque. addita hominis saliua, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris, aliqui purgari fœminas, foliis earum manus plenæ mensura, in oleo & vino sumptis. Vtique constat parturientes foliis substratis celeriùs solui, protinus à partu reuocandum, ne vulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis vtilissimè infundi. Item sedis vitiis, vel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus

a perunge. *Vet.*

heminæ

heminæ ſucci. His & calculoſis, & inflatione & torminibus, aut opiſthonico laborantibus, tepidis illinitur. Et ſacris ignibus, & ambuſtis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodeſt, & veſicæ, & inteſtinorum roſionibus. Vuluas & cibo & infuſione emollit in oleo: ſuccus decoctæ pori meatus ſuaues facit. Althææ in omnibus ſuprà dictis efficacior radix: præcipuè conuulſis ruptiſque. Cocta in aqua aluum ſiſtit. Ex vino albo ſtrumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tuſſi citiſſimè medentur. Hippocrates vulneratis, ſitientibúſque defectu ſanguinis, radicis decoctę ſuccum bibendum dedit: & ipſam vulneribus cum melle & reſina, item contuſis, luxatis, tumentibus, & muſculis, neruis, articulis impoſuit: & aſthmaticis ac dyſentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addenſari ſub dio, atque laceſcere. Efficacior autem, quo recentior. Nec lapathum diſſimiles effectus habet. Eſt autem & ſylueſtre, quod alij oxalidem appellant, ſatiuo proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: noſtri verò rumicem, alij lapathum cantherinum, ad ſtrumas cum axungia efficaciſſimum. Eſt & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, ſatiuo item ſimilius, & acutiora habet folia ac rubriora, non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Eſt & aliud hippolapathon, maius ſatiuo, candidiúſque ac ſpiſſius. Sylueſtria ſcorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto deco-

cta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si verò bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices priuatim vngues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & iure exiguo, in vsu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frõtibus. Radice meliceridas & lepras curant. In vino verò decocta, strumas & parotidas & calculos: poto vino & lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eadémque omnia efficacius ius lapathi, & ructus facit, & vrinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Itẽ pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & cõmanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantùm altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potum ex vino.

De sinapi tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio siue thymbræo, & de lini semine, & blito.

CAP. XXII.

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatũ habere ex his, quorum sublimè vis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrũ penetret. Ad serpentium ictus & scorpionũ tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Cõtra pituitã tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolo-

dolorem manditur. Ad vuam gargarizatur cũ aceto & melle. Stomacho vtilissimum contra omnia vitia, pulmonibúsque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, mẽstrua & vrinam ciet. Hydropicis imponitur: cũ fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehemẽtior somnus lethargicos premat: cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunque *a* corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior vrigo timeatur, per duplices pannos. Vtũtur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, *b* lithanicos, opisthotonicos. Inungũt quoque scabras genas, aut caligantes *c* oculos cum melle. Succúsque tribus modis exprimitur in fictili, calescítque in eo in Sole modicè. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cũ induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix cùm jmmaduere musto, conterũtur, manúsque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos. caput, sensúsque omnes: mulierũ etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discurit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatíisque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressóque, quo vtuntur ad neruorum rigores,

a parte corporis *Ch.*

b tetanicos

c oculos succo cum melle, qui tribus modiis (*sub. seminis*) exprimitur & in fictili, de inde Sole modicè crascescit. Exit, *&c.* *Dal.*

lumbo, úmque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectúsque eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta in cortice calamorum sub ipsa coma nascens. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant, alij linostrophon, nonnulli philopæda, aut philocares, notius quàm vt indicandum sit. Huius folia seménq; cõtrita prosunt cõtra serpentes, pectorũ & late ris dolores, tussim veterem. Et iis qui sanguinẽ reiecerint, eximiè vtile, scopis eius cum panica aqua decoctis, vt asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui viridis semen quantum duobus digiris capiãt, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctísq; ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus deçocto ad sextarios duos, si cochlearij mẽsura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et virilium vitiis tussim cum melle mirè prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis & naribus, & morbo regio, minuendæque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinã ciet. Cauenda tamen exhulceratæ vesicæ, & renum vitiis. Dicitur succus claritatẽ oculorũ adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, cãdidum.

didum. In ouum inane ſuccum additis, ipſúmque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, vomicas rumpere, purgare, perſanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis tuſo cum axungia veteri. Serpyllum à ſerpendo putant *a* dictum. Quod in ſylueſtri euenit, in petris maximè. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Pinguius voluntarium, & candidioribus foliis ramíſque aduerſus ſerpentes efficax, maximè cenchrin & ſcolopendras terreſtres ac marinas & ſcorpiones, decoctis in vino ramis foliíſque. Fugat & odore omnes, ſi vratur, & contra marinorum venena præcipuè valet. Capitis dolorib. decoctum in aceto illinitur temporibus ac frōti cum roſaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & vrinæ difficultatem, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur, & ad iocinerum deſideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Siſymbrium ſylueſtre à quibuſdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis naſcitur, ſimile naſturtio eſt. Vtrunq; efficax aduerſus aculeata animalia, vt crabrones & ſimilia. Quod in ſicco ortum odoratum eſt, & inſeritur coronis anguſtiore folio. Sedant vtraque capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: alij per ſe decoquunt in vino. Sanat & epinyctida, cutíſque vitia in facie mulierum intra quartum diē noctibus impoſitum, diebúſq; detractū. Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptū, ſiue ſucco potū. Nō edēdum grauidis, niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitum eiicit.

a dictum, quod in ſatiuo eu. in pet. maximè. Sylueſtre ac voluntarium non ſerpit, ſed ad pal. alt. incr. Satiuū origano ſimile foliis ramíſque ſed candidiorib. aduerſus *&c.* *Dal. ex Dioſc.*

Mouet vrinam cum vino potum, syluestre & calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum aliis quidem in vsu est: & per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera: stomachi solutiones inspersum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniso illitum. Torretur, vt aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisin vtilissimè è semine fiunt ecligmata. Musculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emēdat vngues scabros cum pari modo nasturtii: & testium vitia & ramices cum resina & murrha, & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextariis vtriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners videtur ac sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeò turbat, vt choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse: & clauis pedum illini, item lienibus temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu, & fœniculo, & hippomarathro vel a myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. a myr. hino. Dal.

CAP. XXI.

MEum in Italia nō nisi à medicis seritur, & iis admodū paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis c aniso simile, & caule aliquando b cubitali, radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum, quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua potum, radice detrita vel decocta. Inflationes stomachi mirè discutit. Item tormina & vesicæ vitia: vuluarúmq; d articulis cum melle infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, vt diximus, senectam exuēdo, oculorúmque aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipuè eo leuari. Colligitur hic caule turgescente. In Sole siccatur, iungitúrque ex melle. Vbiq; hoc est. Lauditissimus in Iberia è lacrymis fit, & ex semine recenti. Fit etiam è radicibus, prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod alij hippomarathron, alij e myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore procerius, brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxósis Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, & longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentium, semine in vino poto. Succus & aurib. instillatur, vermiculósque in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur. oxyporis etiā aptissimè. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum astringit.

b Meum, Ch.

c anetho. Ex Diosc. & vet. cod.

d articulis cum melle prodest. In fantib. ve.

e murrhineum, quod murrham oleat radix. Dal.

vel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Vētrem sistit, cùm modicè sumitur, vrinam exciet, & termina mitigat decoctum, lactísque defectu potum mãmas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex vino cocta: item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos vesicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoque modo haustum facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum vino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & suggillatis cum cera illinunt. Et *a* radice in succo vel cum melle contra canis morsum vtuntur, & contra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis hærentibus, Efficacius in eo semen quâm radix. Modus in vtroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petridius qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander nõ in nouissimis posuit. Cãnabis in syluis primum nata est, nigriore folio & asperiore. Semẽ eius extinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eiicit, sed cum dolore capitis. Tantáque vis ei est, vt aquæ infusa, coagulare eam dicatur, Et ideo iumentorum aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: itẽ podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sępius mutãtur priuſ quam arescat. Ferula semẽ anetho simile habet.

a radicis. succo. *Vet.*

Quæ

Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules educuntur decocti, commendantúrque musto ac melle, stomacho vtiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciunt. Radix denarij pondere in vini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum soluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi ferula ramusculus, vtilis est ad omnia ea vitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, ligulæ mensura. Natura ferularum murænis infestissima est; tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multùm putauit. Et de carduorum satu inter hortensia diximus, quapropter & medicinam ex iis non differamus. Syluestrium genera sunt duo: vnum fruticosius à terra statim: alterum vnicaule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & vuluis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, vt mares gignantur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligentissimus videtur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Theriacæ compositio, medicaminis Antiochi.

CAP. XXIIII.

SEd discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimã subtexemus, aduersus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine ædis Æsculapij. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis & *a* milij tantundem singulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammij, & appij, denariorũ senûm singulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribratáque vino quàm possit excellenti, digeruntur in pastillos victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini misti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia venena vsus traditur.

a mei. *Dal. ex Gal.*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XX.

PROOEMIVM.

De natura florum & coronamentorum. De mira florum varietate.

CAP. I.

IN hortis seri & coronamentà iussit Cato, inenarrabili florum maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentíque

que gratia genuit: ideóque secula annósque tribuit iis. Flores verò odore que in diem gignit: magna (vt palam est) admonitione hominũ quę spectatissimè floreãt, celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ, misturarum varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare.

CAP. II.

Tenuioribus vtebantur antiqui *a* strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum tardè communicatum est, inter sacra tantùm & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cùm verò è floribus *b* fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos *c* erat primùm. Postea variari cœptum mistura versicolori. Florúmque inuicem odores coloréſque accendêre Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, esétque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores ne-

a stropos *Tur. cap. 1. lib. 29.*

b fierent, serta à serẽdo app. *T.*

c erat. Primùm var. cœp. mist. versicolore florum, quæ inu. odor. col. accẽderet, Sicyone. *T.*

gat, ramento è cornibus tincto. Paulatímque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, postquam è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Qui primùm coronam foliis aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatra regina facto.

CAP. III.

CRassus diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserúntque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit. P. Claudius Pulcher, *a* bracteásque etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisque mittebant. Inde illa xij. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáve eius, *b* virtutis ergò arguitur. Quam serui equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibúsque eius dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Aliàs in vsu promiscuo nec ludicræ quidem erant. Ingéníque & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate Senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo impo-

a bractearúmq. etiã philyras *Dal.*

b virtutísve ergô di uiditor ei *Tur.*

c ludiçræ *Tur.* ex vet. cod.

impoſuiſſet, atque ob id duci eum in vincula Triumuiri iuſſiſſet. appellauit Trib. Pleb. Nec interceſſere illi, aliter quàm Athenis, vbi comeſſabundi iuuenes ante meridiem *a* conuentus ſapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia Diui Auguſti, cuius luxuria noctibus coronarum Marſyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Populus Romanus honorem Scipioni tantùm habuit. Serapio cognominabatur, propter ſimilitudinem ſuarij cuiuſdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu, plebei admodum gratus, dignúſque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit. Et iam tunc coronæ Deorum honos erant, & larium publicorum priuatorúmque, ac ſepulchrorum & Manium, Summáque autoritas pactili *b* coronæ. Sutiles aliorum ſacris inuenimus, & ſolennes cœnis. Tranſiere deinde ad roſaria: eóque luxuria proceſſit, vt non eſſet gratia niſi mero folio, ſutilibus mox petitis ab India, aut vltra Indos. Lautiſſimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veſte ſerica verſicolores vnguentis madidas. Hunc habet nouiſſimè exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim ſcripſere *c* Mneſteus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc eſt aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorem vi repente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertia. Namque apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos

a conuẽtus quoq. ſap. doctr. cauſa freq. *Da.*

b coronæ, vt in Saliorum ſacris inue. ſol. & cœnis *Tur.*

c Mneſitheus *Tur.*

205

cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsáque capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues: adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio aut ratio *a* deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico expirante. De floribus extra suprà dictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicôn: flores verò persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè violas rosásque tantùm.

a deest Inde eductã custodiam *Tur. cap.* 1. *li.* 29. adest. Inde ductum in custodiã bib. iussit il. expirantem *M.*

De rosa, coronis, & de generibus eius, & vbi seratur. CAP. IV.

ROsa nascitur spina verius, quàm frutice, in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris quamuis angusti. Germinat omnis primò inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigiato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè *b* minimus est. Oleo maceratur, ídque iam à Troianis temporibus, Homero teste. Præterea in vnguenta transit, vt diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mõsarum etiã deliciis

b nimius *Vet.*

mu n-

inungendis minimè noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinam & Campanã. Addidere alij Milesiam, cuius sit ardentissimus colos non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, viliorem albicantibus foliis, vtilissimam verò plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, læuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cùm sit genus eius, quàm centifoliam vocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ verò circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangæus mons in vicino fert, numerosis foliis ac paruis: vnde accolæ transferentes conferunt, ipsáque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est. nec cui latissimum maximúmque folium. Breuitérque indicium est odoris, scabritia corticis. Cepio Tiberij Cæsaris principatu negauit centifoliam in coronas addi præterquàm extremos velut ad *a* cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec vnquam excedens quinque folia, violæ magnitudine, odore nullo. Est & alia Græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, sempérque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo foliæ oleo habente, *b* mosceuton vocant. Atque inter has media magnitudine, autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliàs vera quoque plurimum solo præualet. Cyrenis o-

a margines *Vet.*

b moscheuton *Dal.*

doratiſſima eſt, ideóque vbi vnguentum pulcherrimum. Carthagine Hiſpaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibuſdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis ſiccis quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris: propriéque ruderatum agrum amat. Præcox Campana, ſera Mileſia. Nouiſſimè tamen deſinit Præneſtina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm vites. Tardiſſimè proueniunt ſemine, quod in ipſo cortice eſt ſub ipſo a flore opertum lanugine: ob id potius caule conciſo inſeruntur. Et ocellis radicis, vt harundo, vnum genus inſeritur pallidæ ſpinoſæ, longiſſimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera eſt. Omnis autem reciſione atque vſtione proficit: tranſlatione quoque, vt vitis optimè ocyſſiméque prouenit, ſurculis quaternûm digitorum longitudine aut ampliore, poſt Vergiliarum occaſum ſata: dein per Fauonium tranſlata, pedalibus interuallis, crebróque circunfoſſa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

a ferè *Man.*

De lilio tria genera, & ratione ea inſerendi.

CAP. V.

Lilium roſæ nobilitate proximum eſt, & quadã cognatione vnguenti oleíque, quod lirinon appellatur. Et impoſitum etiam maximè roſas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelſitas maior interdiu cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie

gie calathi, resupinis per ambitum labris tenuíque filo & semine stantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleíque vsu, & folia non spernuntur. Et flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum vocant nascens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, vt hipposelinum: nihílque est fœcundius, vna radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Alij florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maiorísque bulbi, sed vnius: Narcissum vocant. Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis est & hæc, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lycia montibus. *a* Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta est & in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur nanque mense Iulio scapi arescentes, liliáque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fæce nigri vini vel Græci mense Martio macerantur, vt colorem percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirúmque, ita tingi aliquid, vt nascatur infectum.

a Alteri g. c.e.cal. croceus. *Dal. ex Dios.*

De violis & de caltha, & de bacchare, combreto, asaro & croco. CAP. VI.

VIolis honos proximus. Earum plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes: vt olus, satæ. Ex iis verò, quæ sponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæque Græco nomine à cæteris discernuntur, appellata Ia, vt ab his Ianthina vestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera iis Tusculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum verò sine odore, minutóque folio calathiana, munus autumni, cætere veris. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superatur. Est enim grauis *a* caltha. Non leuior ei, quam scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. Bacchar quoque radicis tantum odoratæ est, à quibusdam nardum rusticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ Comœdiæ Poeta testis est. Vnde quidam errore falsò barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimum ei combretum appellatur, foliorum exilitate vsque in fila attenuata, & procerius, quàm bacchar. Nec hæc sunt tantùm, sed eorum quoque error corrigendus est, qui bacchar, rusticum nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron vocant, cuius speciem figurámque diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio vocitari: quoniam in coronis non ad-

a calthæ *Man.*

addatur. *a* Crocum syluestre optimum: serere in Italia minimè expedit, ad scrupula vsque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiúsque & nitidius, sed multò leuius degenerans. Sed nec vbique fœcundum, etiam Cyrenis, vbi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte, dein Lycio monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ. Aliqui *b* Phlegræo secundum locum dedere. Adulteratur nihil æquè probatio synceri, si imposita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod euenit adulteratione: *c* cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculósque mordeat. Est per se genus satiui blandissimum vulgò, cùm sit medio candidum, dialeucon vocant. Contrà Cyrenaico vitium quòd omni croco nigrius est, & celerrimè marcessit. Optimum vbicunque quod pinguissimum, & breuibus capillis, pessimum verò quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo transferri in locum subactum, atque ita degenerans renouari. Vsus eius in coronis nusquam: Herba enim est folio angusto penè in capellamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci, tritum ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folióque florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur vmbra, melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix, viuaciórque quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri, pereundóq; melius prouenit. Ideo iuxta semitas ac fontes lætissimum.

a Crocū & syluestre est. Serere &c. Satiuū latius optimū maiúsque *Vet.*

b Ægeo *T.*

c silet. *Tur.*

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuersitate, saliunca, & polio. CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeò herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor rarò vlli non amarus: è contrario dulcia rarò odorata. Itaque & vina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo propius admotus hebetatur, vt violæ. Rosa recens à longinquo olet sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: quicquid ad meridianas horas diei vergit hebetatur. Nouella quoque vetustis minùs odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cùm serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Ægypto tamen minimè odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est à Nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam, cùm virent, non olent. propter humorem nimium vt buceros quod est fœnum Græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, vt violæ, rosæ, croco. Quæ verò ex acutis succo carent, eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriusque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca, vt ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascantur. Quædam vetustate odoratiora, vt cotonea: eadémque decerpta, quàm in suis radicibus. Quædam non nisi detracta aut ex attritu olent: alia non

nisi

nisi detracto cortice: quædam verò non nisi vsta: sicut thura myrrhæque. Flores triti omnes amariores, quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, vt melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, vt iris: quin & arborem totam cuiuscunque radices attingit. Hesperis noctu magis olet inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris quod dictum est credimus. Illa quoque non omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque saliuncam, quanquam, nobilissimi odoris vtranque. Sed iris radice tantum commendatur, vt vnguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana amplissima inter omnes: gustúque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est, Rhaphanitis à similitudine, quæ & melior: Rhizotomos subrufa. Optima, quæ sternutamenta tactu mouet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cælestis, vnde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circunfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circunscripta mucrone gladij orbe triplici: & cum legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura est feruens, tractatáque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt casti legant. Teredines non sicca modò, verum & in terra celerrimè sentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: iampridem enim

& fcritur: nunc è Pamphylia: ſed Cilicium maximè laudatur atque Septentrionale. Saliunca folioſa quidem eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſſit. Radici numeroſæ cohæret, herba verius quàm flos denſa veluti manu preſſa, breuitérque cæſpes ſui generis. Pannonia hanc gignit & Norici. Alpiúmque aprica: vrbium Eporrhedia, tantæ ſuauitatis, vt metallum eſſe cœperit. Veſtibus interponi eam gratiſſimum. Sic & apud Græcos polion herbam inclytam Muſæi & Heſiodi laudibus, ad omnia vtilem prædicantium ſupérque cætera ad famam etiam ac dignitates, prorſúſque miram, ſi modò (vt tradunt) folia eius manè candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpiciuntur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt. Quidam theuthrion vocant. Folia canis hominis ſimilia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus ſatis dictum.

De veſtium æmulatione cum floribus, & amarãto, & chryſocome ſiue chryſiti. CAP. VIII.

IN quib. vnguento viciſſe naturã gaudens luxurias veſtib. quoq; prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales: vnũ in cocco, qui in roſis micat. Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias, dibapháſque ac Laconicas. Aliũ in amethyſto, *a* qui in viola: & ipſe in purpureũ, quémq; iãthinũ appellauimus. Genera. n. tractamus, in ſpecies multas ſeſe ſpargẽtia. Terti⁹ eſt, qui propriè cõchyli intelligitur multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerũq; ſaturatior: alius in malua, ad purpurã inclinãs alius in viola ſerotina, cõchiliorũ vegetiſſima. Paria nũc componuntur & natura atq; luxuria depugnãt. Luteũ video honorẽ antiquiſſimũ, in

a qui ipſe & in viola purpurea Dal.

nuptialib.flãmeis totũ fœminis cõcessũ:& fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, cõmunes maribus ac fœminis, quoniã socie tas principatũ dedit. Amarãto nõ dubiè vincimur. Est aũt spica purpurea verius, quã flos aliquis, & ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mẽse: durat in autũnũ. Alexãdrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirũq; postquã defecere cũcti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Sũma eius natura in nomine est, appellato, quoniã nõ marcescat. In nomine & cyani colos: itẽ *a* holochrysi. Oẽs aũt hi flores nõ fuere in vsu Alexãdri Magni ætate, quo niã proximi à morte eius autores siluere de illis: quó manifestũ est posteà placuisse. A Græcis tamẽ repertos quis dubitet, nõ aliter Italia vsurpãte nomina illorũ? At Hercules petilio ipsa nomẽ imposuit autũnali, circáq; vepres nascẽti, & tãtũ colore cõmẽdato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirúmq; in eo flore, inflecti cacumẽ, & non nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac versicolori, luteũ semẽ includẽte. Luteus & bellio pastillicãtib. quinquage nisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine vsu pleriq;, & ideo sine nominibus, Quin & his ipsis alia alij vocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, nõ habet Latinã ap pellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacísque nascens.

a elichrysũ *Diosc.*

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto: & trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

ET ferè peractis colorũ quoq; celeberrimis, trãseat *b* ratio ad eas coronas, quę varietate sola placẽt. Duo earũ genera, quãdo aliæ flore cõstãt, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas,

b oratio

(nãque & iis decerpitur luteus) item rhododẽdrõ: item zizipha, quæ & Cappadocia vocantur: his odoratus similis olearũ floribus. In vepribus nascitur cyclaminũ, de quo plura aliàs. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamenta folio venere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiam Hyginus vocat: & quod cunilaginem, quæ conyza, melissophyllon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica & Cretica, vbicunque verò asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatis, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco vicinus est, & flos ipsa cana. Placet maximè foliis breuissimis atque pinguissimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, *a* quo vtuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, vt marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis. Et in iis quoque color tantùm delectat, odor autem abest,

a quo non vt. *Dal.*

abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum : ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumnum.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est. Creticum vocatur. Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouẽtum enim sperant apiarij largè florescente eo. Læditur imbribus amittitq; florem. Semen thymi non potest deprehendi, cùm origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso ᵃintelligitur, satóque eo nascitur. ᵃ integitur Vet.
Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo trãslatum est ex Attica thymum, & vix flore (vti docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra CCC. stadia à mari. Thimis quidem nunc etiã lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus : hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conueniẽtibus, vt thymo vescantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiúsque, imbricatum maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus vtrique post Arcturũ. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo contra bestiarum

morsus aptior. Folia fœminæ *a* mellis odorem habent. Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantum folio coronant Iouis flos; amaracus; hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa rosæ modo. Colore tantùm placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, excepto serpyllo. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum; & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens, dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æstate. Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem *b* semine melius, quàm radice aut surculo, semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrũque æstate. Alsiosa enim admodum sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, ritu vitis fruticãt. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo *c* foliosum.

a Alij leg. meliorem.

b viuiradice, ac surculo meliùs quã semine, & semine quoque Dal. ex Theoph.

c folioso Dal. ex vet. Cod.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Ægyptius & Syria sampsuchum. Seritur vtroque genere, & semine & ramo, viuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix vna & altè descendens: cæteris in summò terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè inci-

piente,

piente, necnon & vere quibusdam locis quæ vmbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccarique ad Lunam xxx. diebus ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique nascitur: laudatissima tamen in Attica: vbicunque verò recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima ver nunciantium, viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & phlox vocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, vere & autumno: æstates hyeméſque fugit. Seriores suprà dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus helyocrisos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idẽ ei.

qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex: luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus venis, vt Grecarũ literarũ figura A I legatur inscripta. Heliochrysos florẽ habet auro similem, folium tenue cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortiùs durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genevnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore vtuntur: quippe cùm spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque cõdiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nã vincaperuinca semper viret, in modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violæ albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iunenescit. Diximus & terram referre plurimùm Nam & in Ægypto sine odore hæc omnia

mnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs.

CAP. XII.

VErùm hortis coronamẽtísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, a eruilam, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideóq; hanc arborem procul esse meliùs fit: cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longiùs abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circunseri aluearíis gratissimum. Mirum est, dignúmque memoratu de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus alueos, noctibúsque quina millia passuum contrario amne naues subuehuntur. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie

a Alij legũt eruiliam.

remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectísque eximantur mella.

De venenato melle, & de remediis mellis venenati, & mellis insani.

CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ cõperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & rutâ: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebrò. Certúmque est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat, & fœminarum cutem nullo meliùs emendari cum costo, suggillata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gẽte Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri,

que

quo scatent syluæ. Génsque ea, cum ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidámque à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minúsq; auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearíis, & cura eorum si famen sentiunt apes, & quomodo cera fiat.

CAP. XIIII.

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauonium minus.

Aluearia optima è cortice, secunda ferula, tertia vimine. Multi ea & speculati lapide fecere, vt operantes intus spectarent. Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum, operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebrò suffiri, maximè fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apésque ipsas excitat. Et araneorum exitium facilius est: papilionum maior pestis. Tollitur verò, cùm maturescit malua noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, vuas passas siccásve, ficósque tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam *a* crudas carnes. Quibusdam
a nudas, *Ch.*
etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cùm siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cùm mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hęc decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadē olla coquitur cera cum eadem aqua, excipitúrque alia frigida, vasis melle circunlitis. Optima, quæ Punica vocatur. Proxima, quā maximè fulua, odorísque mellei, pura, natione autē Pontica,
quam,

quam constare equidem miror intra venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo. Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florem, id est candidissima quæque, transfundántque in vas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole: Lunáque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit, post insolationem etiamnũ recocta. Punica medicis vtilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admista rubet. Variósque in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, & innumeros mortalium vsus, parietúmque etiam armorum tutelam. Cætera de melle apibúsque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis.

CAP. XV.

SEquuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræq; gentium vtuntur in cibis, maximéque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed vt propè solariis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundãtia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, a tanum, ruscum, batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagũm Gallicũ vocant. Præter has pastinacã pratẽsem, lupum, salictarium, eáq; verius oblecta- a tamum. Tur.

menta, quàm cibos. In Ægypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc è Nilo metunt, caule, cùm coctus est, araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinē eorum quæ personata in nostris amnibus vocamus. Adeóque Nili sui dotibus gaudent, vt implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Ægypto proxima autoritas cichorio est, quā diximus intubum erraticum. Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lēta, quare etiā ad vincula vtūtur illa. *a* Anthaliū longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mādunt igni paratū. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimáq;, verùm radix magna. Aracidna quidē & aracos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec foliū, nec herbam vllam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, condrylla, hypochœris, & caucalis, anthriscū, scandyx, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: parthenium, strychnum, corchorus, & æquinoctio nascens aphace, *b* acinos, quam epipetron vocāt, quæ nunquàm floret. At è contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hyeme totóque vere vsque in æstatem. Multas prætereà ignobiles habent: sed maximè celebrāt *c* cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima syluestris & satiuæ. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen rigido: itaque & colu

a Malinathalle, *Ex Theoph.*

b cynops: epipetron. *Tur.* acinos & quam. *Dal.*

c cici, *Tur.*

colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis:quare quidam atractylida vocant. Semē eius candidum,& grande,amarum. Altera hirsutior, torosiore caule, & qui penè humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est: quoniam distinguenda sunt & genera. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio: nullū enim folium habet. Quædam spinosa foliata sunt, vt carduus, eryngion, glycyrrhizon, vrtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinam habent folium, vt tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, vt phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hippophaës spinis geniculatum : tributa proprietas, quod & fructum spinosum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noscitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Syluestris, quam fœminam vocant, mitior. Et in syluestri quæ dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ verò etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine vllis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiā: & tactu tantùm leni pruritum, pustulásque cō festim adusto similes existere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vere, non ingrato, multis etiā religioso in cibo est ad pellēdos totius anni morbos. Syluestrium quoque radix, omnem carnem teneriorē facit simul cocta. Quæ innoxia, morsu carens, lamiū vocatur.

De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, & tribulo, & anchusa.

CAP. XVI.

CArduus & folio & caule spinosas lanugines habet. Itē acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, a helxine, scolymos. Chamelæon, in foliis non habet aculeos. Est & illa differentia, quòd quædam in iis multicaulia ramosáque sunt, vt carduus. Vno autem caule, nec ramosum, cnicos, Quędam cacumine tantùm spinosa sunt, vt eryngium. Quædam æstate florent, vt tetralix, & helxine. Scolymus quoq; floret serò & diu. Acorna colore tantùm rufo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos vocatur à quibusdam, odore etiam grauis, serò maturescente semine, nec ante autumnum: qu anquam id de omnibus spinosis dici potest. Verùm omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quòd radix eius vescendo est decocta. Mirum, quod sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescēte folio desinunt pungere. Helxine rara visu est, neque in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius vertex summus lacrymam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoq; in Sicilia tantùm nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, à radice emissi lato folio & spinoso. Caules vocant cactos: nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque

a Ixine, Ex Theoph.

que. Vnum caulem rectum habent, quem vocant pternica, eiusdem suauitatis, sed vetustatis impatientem. Semē ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: vocant ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res alibi iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus invadum, folio ad effigiem vlmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: vni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magísque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliarū in modū coronæ: *a* sequitur à frugibus, aratro inimica, viuáxq; præcipuè. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpūt, vt eius quam coronopum vocant. E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno ceríſque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hîc quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine angustis ipsius folij, amplitudine, angulis incisuris, odore flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, vt ocimo, heliotropio, aphacæ, onecichlæ.

a secatur aratro, frug. inimica. M. sequitur arata frug. inimica. Tur.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, gladiolo. CAP. XVII.

MVltis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum: in primísque heliotropio, adiāto. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros (quam qui

dam ortyga vocant, alij plantaginem, (de qua plura dicemus inter medicas) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem & lanuginẽ densam, non dissimilem vulpium caudis, vnde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terram folia habent, germinãtib. ab radice post Vergilias, Perdicium & aliæ gẽtes, quàm Ægyptij, edunt: nomen dedit auis, id maximè eruens. Crassas, plurimásq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido. a semipedali, radice bulbosa, molli tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa, non nisi post annum è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quòd à summo florere incipit, cum cæteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa, quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat, velut animalia quæ in se pariunt. Item circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirúmq;, è folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci. Iasione vnum folium habet, sed ita implicatum, vt plura videantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crocíque natura, quòd cùm omnes herbæ folium primùm emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla verò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadémque ter floret (vt diximus) tria tempora sationum ostendẽs. Bulborum generi quidam adnumerant & cy-

a sesquipedali, *Diosc.*

piri,

piri,hoc est gladioli,radicem. Dulcis ea est,& quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosioremque simul subacta. Non dissimilis est & quæ thesion vocatur,gustu aspera. Cæteræ eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustum habet, scilla latum & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, & semine toto, & bulbo:sed hoc in cinere tosto,dein sale & oleo addito: prætereà tuso cum ficis, præcipua voluptate,vt videturHesiodo.Traditur & ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum noxiam. Asphodeli mentionem & Homerus fecit.Radix eius napis modicis similis est: neque alia numerosior, lxxx. simul aceruatis sæpè bulbis.Theophrastus &ferè Græci,principésque Pythagoras,caulem eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, foliis porri syluestris,anthericon vocauere:radicem verò, id est bulbos,asphodelon. Nostri illud albucũ vocãt,& asphodelum hastulam regiam. Ea est & caulis acinosi.Eius duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis,amplus, purus,læuis. De quo Mago præcipit,exitu mensis Martij,& initio Aprilis, cùm floruerit, nondum semine eius intumescente,demetendum:findendósque scapos,& quarto die in Solem proferendos,Itẽ siccatis manipulos faciẽdos. Item pistanam dicit à Græcis vocari, quã inter vluas sagittã appellamus.Hanc ab Idib. Maij vsq; ad finẽ Octobris mensis decorticari, atque leni Sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum quẽ cypirõ vocant,& ipsum palustrẽ,Iulio mense toto secari iubet ad radicẽ,tertióq;die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniã palustrib.desectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco.

CAP. XVIII.

SImilia præcipit & de iunco, quem mariſcon appellant, ad texendas tegetes, & ipſum Iunio menſe eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de ſiccando, eadem quæ de vlua ſuo loco dicimus. Alteram genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyſchœnon vocari inuenio. Tria genera eius: acuti, ſterilis, quem marem, & oxyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis ſemen nigrum, quem melãcranin vocant. Craſſior hic & fruticoſior Magíſque etiãnum tertius, qui vocatur holoſchœnos. Ex his melancranis ſine aliis generib. naſcitur. Oxys autem & holoſchenos eodem cæſpite. Vtiliſſimus ad vtilia holoſchœnos, quia mollis & carnoſus eſt. Fert fructum a ouorum cohærentium modo. Naſcitur autem is, quem marem appellamus ex ſemetipſo, cacumine in terram defixo: melancranis autem ſuo ſemine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vſus ad naſſas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tãta vt inciſo ventre impleant pene vnciarũ latitudinem, in Ægypto verò cribrorum longitudinem, non aliâs vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon vocãt. Multi verò non diſcernunt à cypito vicinitate nominis. Nos diſtinguemus vtrunq;. Cypirus eſt gladiolus, vt diximus radice bulboſa, laudatiſſimus in inſulis Creta, dein Naxo, & poſteà in Phœnice. Cretico cãdor odórq; vicinus nardo. Naxio acrior, Phœnicio exiguũ ſpirãs, null' Ægyptio. Nã & ibi naſcitur. Diſcu-

a Alij leg. ſorborum ſuo.

b Color, Rondel.

Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorúmque generis est magnus vsus in medicina. Quod ad cypirum attinet, Appollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirúmque tradit: barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioréśque sic etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibúsque cum oleo illitum, non dubiè mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguísque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis, quam, cùm oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina vsus. Laus cypero prima *a* Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Ægyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima, víxque spiras. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quæ cyperis vocatur, zingiberis effigie: commãducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, hulceribúsque genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris hulceribus. Radix aduersus serpentium ictus, scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis, vt expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id vtilissima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ serpunt, sed his præcipuè quæ in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita.

a Armenio *Vet.*

Iunci radix in tribus heminis, aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum, & in aqua potum sistit aluum & fœminarum menses, capitisque dolores facit. *a* At qui vocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius semine somnum allici, sed modum seruandum, ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syria cœle (vt suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa: cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, *b* vinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho vtilis, bilémque & sanguinem reiicientibus. Singultus sedat, ructus mouet, vrinam ciet, vesicæ medetur. Ad muliebres vsus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, *c* refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partésque candidæ, vngues vocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Foliū siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cùm vngues non detrahuntur, ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis vnguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maximè prodest vuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus, trita per linteum spissum in æreum vas,

a At eius qui voc. hol. quæ *Dal.*

b igneæ. *Rom. ex Di.*

c *Alij legūt* refrigeratos, vt aiūt. Diuiditur in folia, flores & capita. In flore partes candidæ vngues vocātur. Aliud est &c.

vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex viola, & de bacchare, & combreto, & asaro. CAP. XIX.

VInum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera vini. Vsus succi ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia vtuntur in calliblepharum. Et siccis fœmina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maximè albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoque dolores, *a* quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: & in vmbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem & sanguinem sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Hulcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquam initiis epiphoræ, ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi rosionibus & vitiis ventris, & intestinorum, & præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter *b* insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita vt à balineis inarescant corpori, dein frigida abluatur. Syluestris cum adipe vrsino alopecias mirificè emendat.

a potus *Vet.*

b insidés & ariditas. At expressis *M.*

Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedum in vino decoquuntur, triduóque non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lienísque & ruptis vulsis prosunt, & mensibus fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emēdant. Erugant corpora. Folia in aceto cocto, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia hulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis *a* syrium, ad emolliendas vuluas sudorésque faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in vsu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluósque soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleóque, contusis medetur & lapide percussis. Purgat vulnera permistus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calefacienda quæ alserint, Auribus est vtilissimus. sed capitis dolores facit. Violæ syluestrea sunt, & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti

a seirium *quasi dicas sapam.*

ardenti.Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente vuluáve & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúsve discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Semen violæ scorpionibus aduersatur. Contra flos albæ suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuant menstrua, vrinam cient.Minor vis est recentibus, ideóque aridis post annum vtendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus,menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis hulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto verò collectiones sanant. a Bacchar in medicinæ vsu aliqui ex nostris perpensam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruorésque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris.Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis,euersis,conuulsis,suspiriosis,salutare est.In tussi vetere radices eius tres quatuórve decoquuntur ad tertias partes.Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & vesicæ calculos.Conditur cum diapasmate.Vastinus odoris gratia inseritur.Combretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mirè sanat. Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur,vncia sumptum in hemina multã misti.Aluum purgat ellebori modo.Hydropicis prodest & præcordiis vuluísque ac morbo

a Bacchar & in medicinæ vsu est. Aliqui ex nostris. &c. Vet.co.

regio. In mustum si addatur, facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in vmbra. Situm celerrimè sentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iri, & holochryso, & chrysocome, & melsloto.

CAP. XX.

ET quoniam quidam, vt diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. *a* Inflãmationibus colli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris & renum, suffusisque *b* felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulationes, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino. Crocum melle non soluitur, nullóque dulci, facillimè autem vino, aut aqua vtilissimum in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maximè ex ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, vesicarúmque, peculiariter in flammationi earum vehementer vtile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiunt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. os eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum

a Inflationibus *Ch.*
b felle & hydropicis. Per se vel cum absinthio sistit. *Man.*

ipſum plurimis medicaminibus miſcetur. Collyrio vni etiam nomen *a* dedit, ex eo quoque expreſſo vnguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet ſuas vtilitates contra ſuffuſiones oculorum. Vrinas magis excalfacit, quàm crocum ipſum. Optimum, quod guſtatum *b* ſaliuam dentéſque inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari ſalutare eſt, dentientib. præcipuè & tuſſientibus, tinearúmve vitio laborantibus inſtillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differunt. Hulcera purgat capitis præcipuè, ſuppurationes veteres. Aluum ſoluit duabus drachmis cum melle. Tuſſim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra ſerpentium & araneorum morſus, ex poſca valet. Contra ſcorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua ſumitur. Contra canum morſus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus. Lumbis verò & coxendicibus: cum reſina illinitur. Vis ei concalefactoria. Naribus ſubducta, ſternutamenta mouet, capútque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut ſtrutheis illinitur. Crapulas quoq; & orthopnœas diſcutit. Vomitiones ciet duobus obolis ſumpta. Oſſa fracta extrahit, impoſita cum melle. Ad paronychias farina eius vtuntur: cum vino, ad clauos vel verrucas: triduóque non ſoluitur. Halitus oris commanducata aboulet, alarúmque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, ſed genituram conſumit. Sepis rimas & condylomata, omniáque in corpore excreſcentia ſanat. Sunt qui ſyluestrem xyrin vocent. Strumas hæc vel panos vel inguina diſcutit. Præcipitur, vt ſini-

a dedit. Eſt quoque vis expreſſi vnguēti crocini, quod *Man.*
b linguam *Dioſc.*

ſtra manu lecta ad hos vſu eruatur, colligen-téq́ue dicant cuius hominis vtique cauſa eximant. Scelus herbariorum aperitur in hac mẽtione. Partem eius ſeruant, & quarundam aliarum herbarum: ſicut plantaginis: & ſi parũ mercedis tuliſſe ſe arbitrantur, rurſúſque opus quærunt partem eam quam ſeruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ ſanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in vino decocta, ſiſtit vomitiones, corroborat ſtomachum. Polio Muſæus & Heſiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæque auidos polium tractare, colere. Polium contra ſerpentes ſubſternitur vel portatur. Medici in vino decoquunt recens, vel aridum illinúntque, vel ſplenetici, propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque ſic illinunt. Secundas mulierum, partúſque emortuos repellit: Item dolores corporis, Veſicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen inutile eſſe, capútque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, vbi inuentum ſit, protinus ad alligandum contra oculorum ſuffuſiones, cauendúmque ne terram attingat. Hi & folia eius thymo ſimilia tradunt, niſi quòd molliora ſunt, & lanatiore canitie. Cum ruta ſylueſtri, & ſi teratur, ex aqua cæleſti, aſpidas mitigare dicitur: & non ſecus atque cytiſus aſtringit & cohibet vulnera, prohibétque ſerpere. Holochryſos medetur ſtrãguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce verò vini cremata & polenta lichenas emendat. Chryſocomes radix calfacit,

cit, & ſtringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vuluæ dolores in aqua mulſa decocta. Ciet menſtrua: & ſi cruda detur, hydropicorum aquam. Meliſſophyllo ſiue melittide ſi perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore, Copia iſtius examina facillimè continentur. Idem præſentiſſimum eſt contra ictus earum, veſparúmque, & araneorum, item ſcorpionum. Item contra *a* vuluarum ſtrangulationes, addito nitro. Contra tormina, è vino. Folia eius ſtrumis illinuntur, & ſedis vitiis, cum ſale decocta. Succus fœminas purgat, & inflationes diſcutit, & hulcera ſanat. Articularios morbos ſedat, caníſque morſus. Prodeſt dyſentericis veteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum ſucco cum melle inungi eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini ſemine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum roſaceo: item aurium è paſſo, quæque in manibus intumeſcunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritáque. Idem effectus & ad vuluas. Teſtes verò & ſedem prociduam, quæque ibi ſint vitia recens ex aqua decocta, vel ex paſſo. Adiecto roſaceo illinitur ad carcinomata. Deferueſcit in vino dulci. Peculiariter & contra meliicerïdas efficax.

a fungorũ μυκήτων ex Dioſc. apud quẽ Plin legiſſe videtur μητρῶν.

De trifolio & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono.

CAP. XXI.

TRifolium ſcio credi præualere contra ſerpentium ictus & ſcorpionum, ex vino aut poſca, ſeminis granis viginti potis, vel foliis, & tota herba decocta: ſerpentéſque nun-

quam in trifolio aspici. Præterea celebratis autoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere *a* xxv. grana eius, *b* quod minyanthes ex eo appellauimus tradi. Multa alia præterea in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi viri autoritas mouet. Sophocles enim Poëta venenatam id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori easdem vredines facere, quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo, quàm contra venena, censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animaduerto, semen eius, cuius minima sint folia, vtile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra siccari. Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa: in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, floríque nigri. Vtraque oculorum claritati multum conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes *c* facere cum aceto & sale. Sanguinem concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extrà illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendum est, quoniam excalfaciunt, quamuis [illegible] aluum, quæ si exhulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item si lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle, quæ potio datur & in alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt &

a xxxv. *Ch.*
b quod meniathes appell. *Vet.*

c facere. Cū aceto & sale sang. cōcr. nō patitur. Et melle longas &c. extenuat. *Vet.*

& dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque mensibus retardatis. Vel si emortui sint in vtero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris verò contra inflationes cum melle & aceto. Et si venter turgeat, testésve aut vesicæ dolor exigat. Et vino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è viridi. & molle folium habet, radice odorata atq; bulbosa, quæ cum melle imposita ventri aquam pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. a Helenium ab Helena, vt diximus: natũ, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquóque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant vsu eius quandam gratiam iis venerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, cúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthij in vtroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed

a *Rectiùs vetust. cod.* Heleniũ ab Helenæ, vt diximus, lachrymis natũ, *Quæ lectio etiã alio Plinij loco fulcitur ex libri huius cap.* 10.

maior ſemini ad excalfaciendum : ideo neruis vtile, tuſſi, orthopnoicis, conuulſis, ruptis lumbis, vrinæ anguſtiis. Datur bibendum manualibus faſciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & ſemen tuſum in aqua drachmę pondere. Prodeſt & vuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illinitúrque. Efficaciſſimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt ſcorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodeſt, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneórum mala. Ramo eius, ſi ſubiiciatur puluino, Venerem ſtimulari aiunt, efficaciſſimámque eſſe herbam, contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucanthemo & ſampſucho medicinæ.
.CAP. XXII.

LEucanthemum ſuſpirioſis medetur, duabus partibus aceti permiſtum. Sampſuchum ſiue amaracum, in Cypro laudatiſſimum & odoratiſſimum ſcorpionibus aduerſatur, ex aceto ac ſale ilitum. Menſtruis quoque multum confert impoſitum. Minor eſt eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras ſuia polenta. Succus decocti tormina diſcutit. Et vrinis & hydropicis vtile. Mouet & aridum ſternutamenta. Fit ex eo oleum, quod ſampſuchinum vocant aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliendóſque neruos: & vuluas calfacit. Et folia ſugillatis cum melle, & luxatis cum cera proſunt.

De anemona medicina. CAP. XXIII.

ANemonas coronarias tantùm diximus: nũc reddemus & medicas. Sũt qui phenion vocent. Duo eius genera, Syluestris, prima, altera in cultis nascens, vtraque sabulosis. Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna quòd vtraque hæc posteà floret. Nec aut succum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumẽ. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimùm aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicíque, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno roseo, & in vmbra asseruari, ita cùm opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet radice contrita, cuicunque animalium imposita, hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

De œnanthe medicina. CAP. XXIV.

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac vino nigro pota,

facilitatem pariendi præstant, secundásque purgant. Tussim è melle tollunt: vrinam cient. Radix & vesicæ vitiis medetur.

De heliochryso medicina.

CAP. XXV.

HEliochrysum, quod alij chrysanthemon vocant, ramulos habet cādidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcéscunt, qua de causa Deos coronant illo, quod diligentissimè seruauit Ptolomæus rex Ægypti. Nascitur in frutectis. Ciet vrinas è vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut vesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicina, & lychnide.

CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximiè prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis venalitiis pulchrè nota: quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbúmque regium, semen eius cum *a* abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiáque bibitur è vino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis.

a vino *Dio.*

Scor-

Scorpionibus adeò contraria, vt omnino visa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten vocant:qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex vincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino.

CAP. XXVII.

ET vincaperuinca, siue *a* chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aquá, *b* cochleari mensura. celerriméque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multum prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & tortuosiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui:ex ea sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad virilia, cauliculis eius in vino & aceto tritis, nihil vtilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagris tosta & contusa. Acinō & coronarū causa & ciborum Ægyptij serunt. Eadémque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. Ciet menses & vrinas.

a Daphnoides ex *Dios.*
b cochlearis *Ch.*

Ex colocasia medicina. CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicina. CAP. XXIX.

c ANthalij, quod Ægyptij edunt nullū aliū reperiri vsum. Est & herba anthyllion, quam alij anticellion vocant, duorum generum, *d* foliis & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæ pityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis,

c Malinathalle, quā Ex *Theoph.*
d Altera foliis *Dal.*

in saxosis nascens. Prior vuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & vulneribus. Bibitur in st. anguria renúmque doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicina.

CAP. XXX.

a leucāthe mō, alij amaracum *Diosc.* *b* malo. *Vet.* ὀσμῆ ὑπομβρώμον *Diosc.*

PArthenium, alij *a* leucanthen, alij tamnacum vocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorum sepibus flore albo, odore *b* mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia vuluarum, & inflammationibus. Sicca cum melle, & aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines vtilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, dicíque cuius causa vellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri linguæ subiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

De strychno medicina.

CAP. XXXI.

STrychno, quam quidam trychnon scripsere, vtinam nec coronarij in Ægypto vterentur, quos inuitat ederæ florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Nostri autem vesicariam, quoniam vesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus veriùs, quàm herba folliculis magnis latísque, & turbinatis, grādi intus acino, qui maturescit Nouembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minimè diligēter demonstranda, remedia non venena tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque succo.

Quan-

Quanquam & Græci autores in iocum vertêre. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginésque conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quicquid verò adiiciatur ponderi, repræsentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quòd cuspides in præliis tingerentur illo passim nascēte. Qui parciùs spectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: vt nonnulli, perisson: ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus. quod halicacabon vocāt, soporiferum est, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum verò à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiam carmine, mira *a* obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo vni exceptionem addidere, ne diutiùs id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendátur & in cibis tertium genus, licet præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, vt vel profutura de iis commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentiùs retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud

a *Aliàs* obliuionis innocentia.

præteribo, aspidum naturæ halicacabum. in tantum aduersam, vt radice eius propiùs admota soporetur illa sopore enecās vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

De corchoro & cnico. Cap. XXXII.

CORchorum Alexandrini cibi herba est, cōuolutis foliis ad similitudinem mori, præcordiis (vt ferunt) vtilis, alopeciisque & lentigini. Boum quoque scabiem celerrimè sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus, antequam floreat. Nec de cnico siue attractylide verbosiùs dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium: item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

De persoluta. CAP. XXXIII.

apersolatā. Vet. De hac consule cap. 9. lib. 25.

ET a persolutam Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque subdita Venerem inhiberi, viroꝝ maximè, tradunt.

De mensuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

ET quoniam in mensuris quoque ac ponderibus, crebrò Græcis nominibus vtendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Eadem sex obolos pondere efficit. Obolus. x. Chalcos. Cyathus pendet per se drachmas. x. Cùm acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartā partem, id est, drachmas xv. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXII.

PROOEMIVM.

COMPLESSE *poterant miraculum sui natura atque tellus, reputantium vel priori stantùm voluminis dotes. tótque genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quantò plura restant? quantóque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.*

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus.

CAPVT I.

EQuidem & formæ gratia ritúsq; perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium vti herbis quibusdam, aduerto animum. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maréſque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

Quòd herbis vestes inficiantur.

CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco. Atque vt sileamus Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seséque obiiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, vt inueniat per quod faciliùs matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, *a* quod frugi mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propositum ista consectari non est: nec committemus, vt subiiciendo vtiliora, luxuriam vtilitate circunscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietésque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si vnquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortiùs augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Romani conditorésque immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est, gramen *b* arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cùm ad hostes clarigatúmque mitterentur, id est, res raptas clarè repetitum, vnus vtique Verbenarius vocabatur.

a Alij legũt, quod frugi ac mundus nõ culpet: & his alioqui instrui luxuria potérat, si non fulgentiùs, certè innocentiùs.

b arca Vet.

De

De corona graminea. CAP. III.

CORONA quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, præmiisque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatorésque militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. CAP. IIII.

a DEcreuit in triumphis Senatus, cura belli a solutus, & populus otiosus: graminea nũquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras Imperatores dedere, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, libertatis obsidione abominãdóque exitio totis castris. Quòd si ciuicè honos vno aliquo ac vel humillimo ciue seruato, præclarus sacérque habetur, quid tandem existimari debet, vnius virtute seruatus vniuersus exercitus. Dabatur hæc viridi è gramine, decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum victoriæ erat herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Caput hoc Ch. à superiore non distinguit, & rectè.

Qui soli corona ea donati.

CAP. V.

DOnatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnassétque cxx. præliis semper victor. Tanto rarius est seruatorem vnum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpiùs donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus militum

ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris autoritas, confessus religione: si quidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul b obsessis. Hîc Decius posteà se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit nõ pugnando. Nec data, cùm Magistrũ equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat, sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus.

CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab a hoc legionem suam hortatus. Tribunũ suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatũ apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoqui-

a hoste Ch.

doquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa. Manlio COSS. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio Consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit. Adeò ciuica non satis videbatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæque honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iustè castiget? Addidere viuendi pretio deliciæ, luxúsque. Nunquam fuit cupido vitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem nostro alios id agere, medicísque prouisum esse, a Proh, bonis ipsi fruimur voluptatis, & (quod nihil equidem probrosius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò plerisque vltrò etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quam certè non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam

a Pro bonis ipsi fruimur voluptatibus, & quo nihil. Ch.

aculeatis. Hæc enim proximè restant ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsius prouidentiam naturæ satis admirari ampleċtíque non est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visúque ipso animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, vt tantùm non vocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire videamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta, vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telísque armando, remediis vt tuta ac salua sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

Medicina ex reliquis coronamentis, & eryngе.
CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum eryngе est, siue eryngion, contra serpentes & venenata omnia nascens. Aduersus ictus morsúsque, radix eius bibitur drachmæ pondere in vino: aut si plerunque tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem. Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigrióque folio apij.

De

De herba quam centum capita vocant.

CAP. VIII.

EX his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdē effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis vtroque modo, siue coquere libeat, siue cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inuentu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non Magorum solùm vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vsu præter suprà dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ: opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mēsibus, siue subsidant, siue abundent, vuluarúmque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cū melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eā iussere. Ex aqua cœlesti imponi omnibus ceruicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza.

CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam breuémque, ac latam herbā, spinísque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mirè sistere. Alij eryngen falsò eandem putauerúnt esse & glycyrrhizam, quare subiūgi eā protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguib. ta ctúq; gū-

mosis, fruticosa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, & hac tantùm in vsu. Capitur ea Vergiliarum occasu lõga ceu viti, coloris buxei. Meliórque nigra, quæque lenta, quàm quæ fragilis. Vsus *a* in subditis d. cocta ad tertias, cæterò ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ: quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. Item voci vtilissimo succo, sic vt spissatus est, linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famémque sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedere, ne sitirẽt. Ideo & commanducata stomatice est, & hulceribus oris inspersa sæpe & pterygiis. Sanat & vesicæ scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

a in linguæ subditis decoctæ. *vet. & Dal.*

De tribulo & generibus eius & medicinis.

CAP. X.

TRibuli vnum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantùm. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo vtilis cõtra inflãmationes collectionésque. Hulcera per se erũpentia, & præcipuè in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo viuunt, panem faciũtes prædulcem, & qui contrahat ventrem. Radix castè puréque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicũ dolores sedat; tritum verò

& in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius.

CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum.

CAP. XII.

H[a] Ippophyes in sabulosis maritimísque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilē detrahit obolo ponderis, saluberrimè cum mulso. Est altera [b] hippope, sine caule, sine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoq; succus hydropicis mirè prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neq; ex alia causa nomē accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad [c] gerenda præsidia: vt non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, vt aliis prosit atque aliis horis, diésque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

[a] Hippophaes, *Dio.*

[b] Hippophæston, *Diosc.*

[c] generāda *Ch.*

De vrtica, & medicinis eius.

CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa prēter oleum quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat: item fungis & argento viuo. Apollodorus & salamādris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionib. Quin illa ipsa amaritudo mordax, vuas in

ore, procidentésque vuluas, & infántium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos expergisci tactu cruribus, magísque fronte. Eadem canis morsib. addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida hulcera, sale admisto: item luxata sanat, & panos, parotidas, carnésque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: vno autem in vino poto lassitudines recreat. Vuluæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari tosto acetabuli mensura dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum vrsino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto non minus vtilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, vtilissimã cibis coctã conditámve professus arteriæ, tussi, ventris distillationi, stomacho, panis, parotidib. pernionibus: cum oleo sudoré, coctã cum conchyliis ciere aluũ, cum ptisana pectus purgare, mulierúmq; mẽses; cũ sale hulcera quæ serpant cohibere. Suc-

cus quoque in vsu est. Expressus illitúsq; fronti sanguinem narium sistit: potus vrinam ciet. calculos rumpit: vuam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces. sed præcipuè syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, vrticas naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius.

CAP. XIIII.

EA *a* quoque num, quam laminum inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incusśísque, inustis & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis vrtica radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem contra quartanas pollere. Iidem vrticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppurauerint, erodi complerique.

a Ea quoq; quam nos Lamium, *vet.*

De scorpione, generibúsque, ac medicinis eius.

CAP. XV.

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinē caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdem nominis effectúsque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius.

CAP. XVI.

LEucacantham alij phyllon, alij ischiada, alij polygonatō appellāt, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborum vt Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadémque ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, sideriti, & medicinis eius. CAP. XVII.

HElxinen aliqui perdicium vocant, quoniā perdices ea præcipuè vescantur. Alij siderītin, nonnulli partenium. Folia habet mistæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhęrentia vestibus: vnde & helxinem dictam volunt. Sed nos qualis vera esset a helxine, diximus priori libro. Hęc autē inficit lanas: sanat ignes sacros & tumores, collectionésque omnes, & adusta. Panos succus eius cum psimmythio, ignes sacros: tumores, collectionésque, & guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, & omnia in humido: sicut tōsillas & varices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceráque Cypria. Perdicium sine Parthenium (nā sideritis alia est) à nostris herba vrceolaris vocatur, ab aliis astericum folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisq. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus quib. lamium, & eodem modo, item vomicæ calfacto succo pota. Et contra hulcera, rupta, lapsúsq; & præcipitia, aut vehiculorū euersiones singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cùm is in arce templum

a Ixine. Legendum ex Theop. vt & cap. 16. lib. 21.

templum ædificaret, repsissétque super altitudinem fastigij & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare Parthenium vocari cœpta est, assignatúrque ei Deæ. Hic est vernula, cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

De chamæleone, generibúsque, & medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas eriges, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maximè circa Canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur: vnde & ixia appellatur. Hoc, vt mastiche, vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur, varietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hîc niger, illic viridis, aliubi cyaneus, alibi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem vrinæ. Hic succus occidit canes suésque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicē eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquúntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos vocāt. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui violaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earū lichenes curātur, cum sulphure & bitumine vnà coctis: commanducatis verò dentes

a Chamæleonis duo genera. Cādidior, quem ixiā vocant asperiora &c. Ex Diosc.

mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum *a* sanant. Et ricinos canũ necant: iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam vlophonon vocatur, & *b* cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc viscum hulceribus vtilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus aduersantur.

a sanãt, in iuuencísq; anginæ morbum: & ricinos canum necãt. Quare, *Vet.*

b *Quidam leg.* cynosozon.

De coronopo, & medicinis eius.

CAP. XIX.

Coronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim; quoniam radix cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum.

CAP. XX.

Et anchusæ radix in vsu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manúsq; inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè senum, item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissoluitur: ídque syncerae experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item iocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis, pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam verò *c* enchusa, aut *d* doris, & multis aliis nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix oleum non fundit, sed rubentẽ succũ: & hoc ab anchusa discernitur. Cõtra serpẽtes efficacissima potu foliorũ, vel seminis. Folia ictib. imponũtur. Virus serpen-

c echis, *Ch.*
d aris, *Dios.*

ſerpentium fugat. Bibitur & propter ſpinam. Folium eius ſiniſtra decerpi iubent Magi, & cuius cauſa ſumatur dici, tertianíſque febribus alligari.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotrepio, tricocco. & adianto ſiue callitricho.

CAP. XXI.

Est & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchuſam vocant, alij a ar cebion, alij b onochelim, aliqui thexiam, multi enchuſam, paruo frutice, flore purpureo, aſperis foliis & ramis, radice meſſibus ſanguinea, cæterò nigra, in ſabuloſis naſcens, efficax contra ſerpentes, maximéque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet meſſibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente. Pellit & c tineas cum hyſoppo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin aliter ex vino bibitur. d Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à ſerpentibus feriri negantur. Eſt & alia huic ſimilis flore rubro, minor, & ipſa ad eoſdem vſus. Tradúntque commanducata ea, ſi inſpuatur, mori ſerpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Aſclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemum, alij eranthemon, quoniam vere floreat: alij chamæmelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera eius tria flore tantùm diſtant, palmum non excedentia, paruíſque floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro ſolo aut iuxta ſemitas colligitur vere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tuſa in paſtillos digerunt: item florem & ra-

a alcibiadion *Dioſ.*
b onocleiã
c tænias *vt & infra Ch.*
d Vitiligini *Dioſ.*

dicem. Dantur omnia miſta drachmæ vnius pondere, contra ſerpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menſtrua in potu, & vrinam, calculóſque. Inflationes, iocinerum vitia, bilem ſuffuſam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes ſanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficaciſſima eſt, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuſcula eſt. Hanc propriè quidam eranthemon vocant. Loton qui arborem putant tantùm eſſe, vel Homero autore coargui poſſunt. Is enim inter herbas ſubnaſcentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema nubeculas diſcutiunt. Eſt & lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex cuius ſemine ſimili milio, fiunt panes in Ægypto à paſtoribus, maximè aqua vel lacte ſubacto. Negatur quicquam illo pane ſalubrius eſſe aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderoſus. Conſtat, eos qui illo viuant, nec dyſenteria, nec teneſmo, neque aliis morbis ventris infeſtari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum ſæpius diximus, cum Sole ſe circumagentis, etiam nubilo die: tantus ſideris amor eſt. Noctu velut deſiderio contrahi cæruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, & helioſcopium. Hoc altius (quanquam vtrunque ſemipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramoſum. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non niſi in pingui ſolo, cultóque maximè: tricoccum vbique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluum molliri: & ſi decocti ſuccus

bibatur, efficacissimè exinaniri. Maioris succus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: vnde nostri verrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Namque & serpentibus & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folio infantium distillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiamsi id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri *a* eos, saluberrimum est. Potum id pellit *b* tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur: calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia, & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circunscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita verò herba, aut vda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur: tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circũlata subiiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique helintropion radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta aut lente. Cortex verò

a Os *Dal.*
b tænias.

liuentibus colorem reddit. Magis heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precaríque eum soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum æstate viret, brumà non marcescit: aquas respuit, perfusum mersúmve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidam callitricon vocant, alij polythrichon, vtrunque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij, adiecto oleo copiosè, vt crispum densúmque faciat, defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiúsque. Id quod maius est, polytrichon: aliud trichomanes vocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla. Vmbrosas petras, parietúmque aspergines, ac fontium maximè specus sequitur: & saxa manantia, quod miremur, cùm aquas non sentiat. Calculos è corpore mirè pellit, frangítque, vtiq; nigrum. Qua de causa potius, quàm quòd in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò auferendi ne pereant: hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur:

nuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in vrina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse vtilissimos.

De picride, thesio, asphodelo, alimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillibo, scolymo siue limonia, soncho, chondrillo siue chondrille, & boletis.

CAP. XXII.

PIcris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus: rotundo folio. Tollit eximiè verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat aluum, in quem vsum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari: panémque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substrauitque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articulisque cum polenta

tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare: item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium inflammationibus. Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimásque corporum quacunque in parte farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimùm valent. Succus quoque ex a tusis expressus aut decoctis, vtilis fit corporis dolori, cum melle: idem odorem corporis iucundum affectantibus, cum iri arida & salis exiguo. Folia etiam suprà dictis medentur, & strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. Cinis è radice alopecias emendat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad grauitatem aurium infunditur: à contraria aure in dolore dentium. Prodest & vrinæ pota modicè radix, & menstruis & lateris doloribus: item ruptis conuulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine sumpto turbatur venter. Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curauit: item strumas, admista cachry ex vino. Quidã aiũt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, & quarta die soluatur, vnà cum radice arescere strumam. b Sophocles ad podagras vtroque modo, cocta crudáque vsus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & suffusis felle in vino, & hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle perunctis, aut bibentibus, tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decoctas, olli

a thyrsis M.

b Socles Ch.

dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida alarum quoque & feminum vitia, & capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoque hulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidam alimon appellari existimauere quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, non parui & ipsum erroris inter autores. Alij enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina foliis oleæ, sed mollioribus. Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: item conuulsa & rupta. Alij olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis. Duorum prætereà generum, syluestre, & mitius: vtrunque prodesse dysentericis etiam exhulceratis cum pane, stomacho verò ex aceto. Hulceribus vetustis illini crudum, & vulnerum recentium impetus lenire, & luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri dentibúsque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, & vtraq; etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis & hirsutioribus. odore cupressi nasci sub edera maximè. prodesse opisthotonicis, contractionibus ner-

uorum, tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quo breuius: alterum læue, quod aliqui pæderota vocant, alij melamphyllum. Huius radices vstis luxatísque mirè prosunt: item ruptis conuulsis & phthisin metuentibus incoctæ cibo, maximè ptisana. Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Græci habent, caule cubitali: foliis multis longísque, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas fœminarum vel succum ex vino illinunt: & strumis folia cum sale & vino. Radix contra serpentes datur in vino, & vrinæ ciendæ. Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere: iidémque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum, certè venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. a Est verò causa, quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum, digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad vrinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta conuulsa sananda, inflationes discutiendas, coli quoque tormenta.

a Nec verò causa est *Vet.*

Con-

Contra ſerpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama eſt, hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus. Fiſtulas quoque radix nitro addito illita ſanat. Siccanda autem in eos vſus prius eſt, ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentium ictus non facit eã deteriorẽ. Scandix quoq; in olere ſylueſtri à Græcis ponitur.
VI Opion & Eraſiſtratus tradunt. Item decocta aluum ſiſtit. Semine ſingultus confeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, vrinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho, iocineris, renibus, veſicæ. Hæc eſt, quam Ariſtophanes Euripidi poëtæ obiicit iculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum venditaſſe, ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quod fatigato Venere corpori ſuccurrit. marceſcentéſque ſenio iam coitus excitat. Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis vbertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſin ſentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum, tenacioremque eius cutem efficit. Eſtur & caucalis, fœniculo ſimilis, breui, caule, flore candido, cordi vtilis. Succus quoque eius bibitur, ſtomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculiſque & harenis pellendis, & veſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renúmque pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat bilémque à partu ſiccat. Datur & contra profluuia genituræ viris. Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino ieiu-

nis. Illinitur & contra venena marinorum ſicut aPetricus in carmine ſuo ſignificauit. His adnumerant ſion, latius apio, in qua naſcens, pinguis, nigriúſque, copioſum ſemine, ſapore naſturtij. Prodeſt vrinis, rénibus, lienibus, mulierúmque menſibus, ſiue ipſum in cibo ſumptum, ſiue ius decoƈti, ſiue ſemen è vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquíſque quæ gignunt eos, reſiſtit. Dyſentericis prodeſt infuſum. Item lentigini illitum, & mulierum vitiis in facie noƈtu illitum, momentóque cutem emendat, & ramices lenit, & ſcabiem equorum. Sylibum, chamæleonti albo ſimilem, æquè, ſpinoſam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, vbi náſcitur, coquere tanti eſt operoſa eius culina traditur. In medicina nullum vſum habet. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtiſque foliorum ac radice nigra, ſed dulci. Eratoſtheni quoque laudata in pauperis cœnam. Vrinam ciere præcipuè traditur: ſanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem ſtimulare in vino, Heſiodo & Alcæo teſtibus, qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſſimas, viróſque in coitum pigerrimos ſcripſere, velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc valentiſſimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia, in vini Falerni heminis tribus decoƈta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque poſt cibum ciathis ſingulis pota. Mirum eſt, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per vrinam effluere. Eſtur & ſonchos, vt quem Theſeo apud Callimachum apponat Heccale, vterque albus

a *Alij* Petreius.

albus & niger: lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, *a* qui è lacte nitor vtilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat, & oris grauolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura in vino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita vt à *b* partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colorémque meliorem infantium: vtilissimis his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidúsque in strangu ria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionésque, radix verò illinitur. Eadem *c* decocto in oleo Punici mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci vt morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamē vim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Chondrillon siue chondrille, folia habet intubi circunrosis similia, caulem minus pedalem, succo madentem amaro, *d* radice fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contrà serpentes argumento probabili. Si quidem mures agrestes læsi

a cui est lactis nitor Dal.

b potu Dal.

c decocta (sic & Ch. cū oleo in Punici Da.

d Dios. condrillæ secundum da tribuit radicē ἐπιτέχμιον hoc est vegetā. Pl. legisse videtur κυάμου.

ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissimè regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus vtilem carminibus suis pronuntiauit. Aliqui a fœminis & oculis, generationíque virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos meritò posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen aductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facilè noscuntur venena, diluto robore, rancido aspectu liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam: siccique & nitri similes veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit ipsum postea in volua, ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò nascente: mox in pediculo corpus absumitur, raróque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima causáque è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ, initióque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus, Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clauus ferríve aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti omnem illico succum alienum saporémque in venenum concoquit: deprehendisséque nisi agrestes possunt, atque qui colligunt. Ducunt ipsa alia vitia nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit, si patescentes primò ad-

a Alÿ fœminarũ osculis.

adhalauerit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caueri conueniet, priùs quàm se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticésque, ab emersu earum ad latebram vsque vernantes: & vel fraxini tantùm folia, nec postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasúsque omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. CAP. XXIII.

FVngorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tantas ancipitis cibi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, *a* ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, vt diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos liuidus. His aberit veneni argumentum, quò similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemúsque, interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho vtiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibúsque in sede carnibus: minuunt enim eas & tempore absumunt. Item lentigines & mulierum vitia in facie. *b* lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamen-

a betulæ. *Dal. leg ferula enim arbor nõ est.*

b *Alij* Linũtur etiã ad plumbũ & ocul. *Plumbum est oculorũ vitium de quo c. 13. l. 25.*

ta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solùm & cogitatione ante pascuntur, succineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient innocentiores qui nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & silphion, Venit primò è Cyrenis, vt dictum est. Ex Syria nunc maximè importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, vt diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgandas vuluas pellendósque emortuos partus decoquuntur in vino albo odorato, vt bibatur mensura acetabuli à balineis. Radix prodest arteriis exasperatis, & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo amicissima & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona, numeratũ plurib. cõpositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admouetur vuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mistum ceræ extrahit. Vrinamq; ciet ciceris magnitudine dilutũ. An-

dreas

dreas spondet, copiosius sumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre senib. & fœminis: item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus: cauendúmque ne qua intus sit exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiuè enim datum, cauterij vim obtinet: assuetis etiam vtilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circunlinitur: scorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò non maturescentibus cum farina hordeacea vel fico sicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum vt hæreat: sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cũ *a* tegmine. Punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui vulgò morticini appellantur, nitro misto, antè subactum. Carnes replet cum vino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex vino fouet: & ex oleo coctum imponitur: sic & callo. Clauis pedum superrasis præcipuè vtilitatis. Contra aquas malas, pestilẽtes tractus vel dies. In tussi, vua, fellis veteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, vocémque reddit. Podagras in spongia dilutũ posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his, qui *b* coagulũ lactis sorbuerint. Præcordiorũ vitiis, syntecticis, comitialib. in vino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto

a germine *M.*

b coagulatũ lac. *V.*

melle illinitur. Non censuerim, quod autores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis, qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis serpentes auidissimas vini admistum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat vtilitates admistum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in misturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

De natura mellis, & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra compositiones medicorum.

CAP. XXIIII.

NOn esset mellis autoritas in pretio minor, quàm laseris, ni vbiq; nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal vt diximus, innumeros ad vsus, si quoties misceatur, æstimemus. Prima propolis aluearum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, hulceráque iam a desperantia cicatrice includit. Mellis quidé ipsius natura talis est, vt putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibúsque oris desideriis vtilissimum, arescentísque in febribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, pleuriticis decoctum item vulneribus à serpente percussis. Et contra venena fungorum, Paralyticis in mulso

a disparétia Ch.

mulſo: quanquam ſuæ mulſo dotes conſtant. Mel auribus inſtillatur cum roſaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vſus deſpumati ſemper aptior, ſtomachum tamen inflat, bilem auget: faſtidium creat, & oculis per ſe inutile aliqui arbitrantur. Rurſus quidam angulos exhulceratos melle tangi ſuadent. Mellis cauſas atque differentias nationéſque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miſcenda rurſus naturam rerum pernoſcere volentibus. In mellis operibus & aqua mulſa tractari debet. Duo genera eius: ſubitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina deſpumato melle præclaram vtilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc eſt alicæ elutæ, viribus recreandis, ore ſtomachóque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim vtiliùs dari ventri molliendo, inuenio apud autores. Hunc potum bibendum alſioſis: item animi humilis: & præparci, quos illi dixere mycropſycos. Eſt & ratio ſubtilitatis immenſæ à Platone deſcendens: corpuſcûlis rerum læuibus ſcabris, ângulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideò non eadem omnibus amara aut dulcia eſſe. Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam, & inſiti. Ergo & hæc animi aſperitas, ſeu potiùs animæ, dulciore ſucco mitigatur. Lenit tranſitum ſpiritus, & molliores facit meatus, ne ſcindant euntem redeuntémque. Experimenta in ſe cuique: nullius non ira luctúſque, triſtitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóque obſeruanda ſunt, quæ non ſolùm corporum medicinam, ſed & morum habent. Aqua mulſa & tuſſientibus vtilis traditur, calefacta inuitat

vomitiones. Contra venenum psimmithij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamũ, cum lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus, & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis leniendísque omnibus. Inueteratæ vsum damnauere posteri, minùs innocentem aqua, minúsque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, vt constat inter omnes stomacho inutilissimum, neruísque contrarium. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimum, facilliméque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero facto non implet stomachum, neque ex decocto melle, minúsque inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantùm nutritu tolerauere, neque aliò vllo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Diuus Augustus hospes interrogauit, quánam maximè ratione vigorem illum animi corporísque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: item articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit,

explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauíque ipsi, in pulte alicæ priùs tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos mista aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingeniis cõstant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò veriùs auaritiæ commentata sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignũtur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis. vt sicco aliquo sicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque merciũ aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè nascentia: non nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioqui non venderent. Odorum causa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiã superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine his posse constare, vel ob id probabimus, vt tantò magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentísque & hortensiis, quæque mãduntur herbis prosecuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conuenit.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constat, quæ fruge vescantur. Siliginis grana

combusta & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò ferro combusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta neruorum contractionibus, cum rosaceo verò & fico sicca myxísque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius Prætorij viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatúsque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti jubent, quáque decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiamsi fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptij atharam vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos illinũnt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetúsq; discutit, lenit, & concoquit. Decoquitur aliàs in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pyrísve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahẽdas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarũ, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum vel late-

laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab oſſibus caro recedit. Ad ſtrumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo & fœno græco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetuſto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoſcyami ſucco illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur, trimeſtris mollior. Ex vino rubro ad ſcorpionum ictus tepida, & ſanguinem excreantibus: item arteriæ. Tuſſi cum caprino ſeuo, aut butyro. Ex fœno græco molliſſima omnium, Hulcera manantia ſanat, & furfures corporis, ſtomachi dolores, pedes & mammas, cum vino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat hulcera vetera & gangrænas: cum rhaphano & ſale & aceto lichenas: lepras cum ſulphure viuo & capitis dolores cum adipe anſerino impoſita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini ſemine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco ſatis diximus, locorum ratione. A farina hordei diſtat eo quòd torretur, ob id ſtomacho vtilis. Aluum ſiſtit, impetúſque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum *a* menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & ſerpentium plagis: item ambuſtis ex vino. Inhibet quoque puſtulas. Farina in pollinem ſubacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & cruore ſuffuſis in faſcias vſque ſanguinem perducit: efficatius in ſapa. Imponitur & pedum callo clauíſque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto *b* polline, condylomata, & alia omnia ſedis vitia quàm maximè calido mirabilem in mo-

a melle, aut aliqua. *Ex Columel.* b *Rectius ſic*, polline quàm max. calido, cõdyl. & alia omnia ſedis vitia mirab.

dum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, ſanguinem excreantibus datur tepida ſorbenda efficaciter. Alica res Romana eſt, & non pridem excogitata: alioquin non ptiſanæ potiùs laudes ſcripſiſſent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vſu fuiſſe, & ideo vix quicquam de ea ſcriptum ab Aſclepiadis ſchola. Eſſe quidem eximiè vtilem nemo dubitat, ſiue eluta detur ex aqua mulſa, ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pultem. Eadem in aluo ſiſtenda torretur: dein fauorum cera coquitur, vt ſuprà diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis ſubuenit, ternis eius cyathis in ſextarium aquæ ſenſim decoctis, donec omnis aqua conſumatur. Poſteà ſextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali ſorbitionis genere emendantur ſyntexes. Milio ſiſtitur aluus, diſcutiuntur tormina, in quem vſum torretur antè. Neruorum doloribus & aliis feruens in ſacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam leuiſſimum molliſſimúmque eſt, & caloris capaciſſimum. Itaque talis vſus eius eſt ad omnia, quibus calor profuturus eſt. Farina eius cum pice liquida, ſerpêtium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet, quos miliū. In vino potum prodeſt dyſentericis. Similiter his, quæ vaporanda ſunt, excalfactum imponit. Siſtit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die hauſtum: ſic prodeſt & ad tormina, Seſama trita in *a* vino ſumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambuſtis. Eadem efficit & dum in herba eſt.

a ouo. *Cb.*

Hoc

Hoc amplius oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit: stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quæ cacoëthe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscéntque ellebori albi vnum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. Nouémque granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est & herba Phœnicea appellata Græcis, nostris verò hordeum murinum. Hæc trita è vino pota præclarè *a* ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes vno volumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contrà quanto innocentior est

a cohibe *ex Diosc.*

alica. Hippocrates tantùm sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in aluo nō intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari : tantùm remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit, aliúdve quàm succum ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior, arteriæque exhulceratæ vtilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat : item pustulas & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum *a* ouo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ verò dolore, semuncia amyli cum ouo & passi tribus *b* ouis sufferuefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. Panis hic ipse quo viuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosacco mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valdè mitigat. Datur & ex vino ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum ex aceto: aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant : item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui vocatur autopyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atque iterū coctus, sistit aluū. Vocis studiosos, & contra distillationes, siccū esse primo cibo, vtilissimum est. Sitanius (hoc est è trimestri) incussa in facie, aut desquamata cum melle aptissimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáve madefactus, leuissimum cibum

a opio. *Vet.*
b vnciis. *Vet.*

cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pustulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vstus emendat, & vini, in saccos additus. Auxiliatur & faba. Nanque solida fricta, feruénsque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationésque pectorum, quotidiano cibo sumitur, & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiẽdósve imponitur: & in vino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomẽto quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque expetit. Item liuoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, autor est M. Varro. Fabaliũ etiam siliquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum veteres dolores, cũ adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, eáque quæ maximè aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat: sed aluum sistit in cibo, magísque discocta cælesti aqua: eadẽ soluit, minus percocta. Crustulas vlcerum rũpit, eáque quæ intra os sunt, purgat & adstringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximéque exulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cũ meliloto aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exhulcerationes & genitaliũ adhibetur: ad sedẽ, cum rosaceo aut cotoneo. In iis, quæ acrius remedium exigunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demũ ne celeriter inarescat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur &

strumis panisque.vel maturis vel marurescentibus,ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum punici tegmine: item podagris cum polenta, & vuluis & renibus,pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo vsu melius semper eam torrere aut tundere, vt quàm tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo,aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico aut beta nigra,aut plantagine.Pulmoni est inutilis,&capitis dolori,neruosisque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pustulas vtilis,igníque sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit.Stomachi quidē causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, posteà trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maximè podagris,& per se & cum polenta: glutinat & interanea procidentia.a Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Est ea satiua lente leuior,& folio minore, atque sicciore & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & vrinas, & pastinacæ marinæ ictus sanat.Torporē autē obducit percusso loco. Bibitur cū absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes

a *Corruptissimus hic locus ita restituitur à Dal. ex Diosc.* Est & syl. phacos Gr. dictus, ab aliis aphace. Ea est sat.l.altior. folio tenui. Elelisp. folia habet cot. mali effi. sed min. cand. longiora, asperiora, odorata. Est & alt. ge.e. syluestre, od.gr. Folia cum ramis, *&c.*

dantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, vulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & syluestre est, foliis satiuo simile, odore graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostũ salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina vtriusque hulcera manantia capitis sanat efficaciùs syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & vrinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & testium inflãmationes, regiũ morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam & renes. Gangrænis vtiliora cum melle, & his quæ cacoëthe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abiiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiusdẽ foliis sarmentísque decoctis aqua quàm maximè calida, morbos pedum mollit & ipsum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autẽ cum gallæ dimidio tritum, oculorũ hulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres quàm brassicę, tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad

crocodilorum hominúmque morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina *a* eius (vt ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere & vlcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, & quæ cibum non sentiunt, atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoràtúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoq; degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit, bubus iumentísque vtilissimum. Siliquæ eius virides, priùs quàm indurescant, cum suo caule foliísque contritæ capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoq; syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ edũtur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescũt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequẽtiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticatíque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex

a eius varos & maculas cutis in toto, *Vet. & Ch.*

melle

melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritúque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt: si verò ad mellis crassitudinem decoquantur vel satiui, vitiligines nigras & lepras emendat. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua dis coquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manãtia, vtilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi *a* cum fico sicca triti ex aceto imponũtur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon vocari: Galli velarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cũ melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinítur verò parotidum & carcinomatũ malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cũ melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra

a cum fico cicatrici ex Ch.

venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminium semine (vt diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt, item furunculos, priusquàm capita faciant, omnésque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen mollitum, ex aceto coctum, impositúmque sanat impetigines, celeriùs, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliísque doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cęteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus, vsúque ad crassitudinem, calidúmque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: *a* nascitur inter vitia segetis auenæ genere: folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, atquę hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina: alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: Cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & per

a censetur inter vitia segetis, auenæ genus, *Dal.*

per ſe,in patinis cùm tenera eſt decoƈta. Et leguminibus innaſcũtur beſtiolæ venenatæ, quæ manus pungunt , & periculum vitæ afferunt, ſolifugarum generis. Aduerſus has omnia eadem medentur quæ contra araneos & phalangia demonſtrantur. Et frugum quidẽ hæc ſunt in vſu medico.Ex iiſdem fiunt & potus,zythũ in Ægypto,cælia & ceria in Hiſpania,ceruiſia & plura genera in Gallia , aliíſque prouinciis: quorum omnium ſpuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nã quod ad potum ipſum attinet, præſtat ad vini tranſire mẽtionem, atque à vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXIII.

PROOEMIVM.

PERACTA *cerealium in medendo quoque natura eſt , omniúmque quæ ciborum aut florum odorúmque gratia proueniunt ſupina tellure. Non ceſſit his Pomona, partéſque medicas pendentibus quoque dedit , non contenta protegere, arborúmque alere vmbra quæ diximus imò velut indignata plus auxi. ÿ ineſſe his quæ longius à cælo abeſſent,quæque poſteà cœpiſſent Primum enim homini cibum fuiſſẽ inde, & ſic inductos cælũ ſpectare,paſcique & nunc ex ſe poſſe ſine frugibus. Ergo hercule has in primis dedit vitibus,nõ contenta de-*

licias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) mobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo a *adoranda aratro,* b *nec cura laboranda, sed sese porrigentia vltro: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plúsque vtilitatis causa genuit etiam, quàm voluptatis. Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationésque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma vitium, quæ veluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro antè præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximéque aqua, quam virides accensæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsúmque vulnus cõglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiúmque & vinaceorum condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur: & intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtq; qui biberit in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ, quibus repunt vites, tri-*

a adarãda, *Vet.* exorãda, i. *impetranda. Dal.*

b *Hæ tres voces)* nec cu. lab.) *desunt in M.*

ta. & ex aqua pota sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit. fistulas purgat, mox & persanat itẽ neruorum dolores frigore ortos, contractionésque: contusas verò partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustu pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido sunt, hulcera, vt oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribúsque angulorum, nubeculis, hulceribus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulentè limosis. Frangitur vehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe quam vites syluestres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatissima in Syria, maximè circa Antiochiã & Laodicea a montes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, vtilis vrina iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis, cholericis. Contra b fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: ideóque & oris hulceribus, & verendis, ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorúmque lachrimationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantùm gignitur, omniáque ea auiditas humani ingenij nobilitauit rapere festinando.

a montes, & ex alba vite. Refrigerat Vet.

b fastidia & acorẽ stomachi obolo pota. *Ex Diosc. apud quem vox* ὀξύνοντα *Plinium decepisse videtur.*

De medicinis vuarum recentium, & sarmētis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua passa, & astaphide, & astaphide agria, pituitaria, & labrusca, & de vite alba & nigra, & de mustis, & vini generibus, & aceto.

CAP. I.

MAturescentium autem vuæ vehementiores nigræ, ideóque vinum ex his minùs iucundum: suauiores albæ, quoniam è translucido faciliùs accipitur aër. Recentes stomachum & a spiritum inflant, aluúmque turbant: itaque in febri damnantur vtique largiores. Grauedinem enim capiti, morbúmque lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt stomacho, ægrísque. Nam & refrigerant leuiter & fastidium auferunt. Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam in vinaceis seruatæ, & caput & vesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus vtilissimæ. Quæ verò in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quàm quæ in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: saluberrimas putant medici in cælesti aqua seruatas, etiamsi minimè iucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine b iecoris fellísque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores existimantur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere

a *Al.* spiritu.

b oris *Vet.*

fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritíque stomacho vtiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo *a* potionis dysentericis, & cœliacis, & dissolutis stomacho. Decocta etiam eorum fouere psoras & pruritum, vtile est. Vinacei per se, minus capiti aut vesicæ nocent, quàm nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale vtiles. Decoctum eorum veteres dysentericos & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendósque, vinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habent. Vua passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem, interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: iis exemptis, vesicæ vtilis habetur, & tussi alba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus cõtra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut *b* coriandri imponuntur: item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capútque, cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falsò, (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ) fert folliculos veriùs, quàm acinas, virides,

a potioni in dys.

b fabarum *Diosc.*

similes ciceri: in his nucleum triangulum. Marurescit cum vindemia nigrescítque, cùm taminiæ rubentes norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem vt non censuerim propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam: fauces enim lædunt, phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, faciliùs admista sandaracha: item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, rheumatismum *a* cicatricum, hulcerum manātiā. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen enim abdicauerim, propter nimiā vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, & plagis serpentium vtique illinunt. Labrusca quoque œnathen fert, satis dictam, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & variis coxendicum & lumborum vitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potiùs crediderim esse, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad expuitionem sanguinis quoque adhibent, non vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cùm eosdem vsus habeat, & salicastrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vi-

a gingiuarũ & vlcera oris man. *ex Diosc. apud quem Plin. fortè deceptus est in vocibus* ἑλῶν *&* οὖλων.

tis alba est, quam Græci ampelolucen, alij opiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ diuiduntur vt vitium. Radix alba, grandix rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & vrinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque tædio cum sale illinuntur. Semen in vua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis vtilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varióśque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eandémque præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto, sensus purgat. Illa vis præclara, quod ossa infracta extrahit in aqua imposita, vt bryonia: quare quidam hanc albam bryoniã vocant. Alia verò nigra efficacior in eodem vsu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & vrinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas fœmi-

narum apposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitur per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: a serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliâs vrit, nisi frigida abluatur. Iucundiùs hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra, quam propriè bryoniam vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, similem priori, præterquàm colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit veris asparagis in cibo vrinæ ciendæ, lienique minuendo. In frutectis & harundinetis maximè nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel b efficacius extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quod iumentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt si quis c villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma, aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat. Et hactenus de vitium generibus. Musta differentias habent naturales has, quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque: aliáque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus, maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi

a *Hedua voces superuacua videtur & desunt in manusc.*

b inefficacius *Dios.*

c *Alij* villã ea cinxerit

gutturi inutile. Prodeſt renibus, iocineri,& interaneis ve ſicæ,colleuat enim ea. Priuatim contra bupreſtin valet. Contra meconium, lactis coagulationem,cicutam,toxica, dorycnium ex oleo potum, redditúmque vomitionibus. Ad omnia infirmius album iucundius paſſi muſtum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiáſque perquàm multas expoſuimus, & ferè cuiuſque proprietates. Neque eſt vlla pars difficilior tractatu aut numeroſior: quippe cùm ſit tardum dictu, pluribus proſit an noceat: præterea quàm ancipiti euentu potu ſtatim auxilium fit, aut venenum. Etenim de natura ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo volumen Aſclepiades condidit,ab eo cognominatum: qui verò poſtea de volumine illo diſſeruere,*a* innumera. Non iſta Romana grauitate, artiúmque liberalium appetentia,non vt medici, ſed vt *b* iudices ſalutis humanæ,diligenter diſtinguemus. De generibus ſingulis diſſerere immenſum & inexplicabile eſt, diſcordibus medicorum ſententiis. Surrentinum veteres maximè probauere, ſequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alij,iniquiſſimo genere decreti, quod cuique gratiſſimum cæteris omnibus pronuntiando. Quin vt conſtarent ſententiæ, quota portio tamen mortalium iis generibus poſſet vti? Iam verò nec proceres vſquam ſynceris. Eò venere mores, vt nomina modò cellarum væneant, ſtatimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam eſt quodcunque ignobilius. Hæc tamen facere conſtantiſſimè videntur ſententiæ victoriam,

a innumeri *Vet.*

b indices *Ch.*

quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoque discrimen exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. *a* Hoc non rigido potu stomacho vtile non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum vtiliter à ieiunis: itẽ in quartanis. Nullo æquè venæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: nec prodesse neruis, aut vesicæ. Albana neruis vtiliora. Stomacho minùs, quæ sunt dulcia: austera vel Falerno vtiliora. Concoctionem minùs adiuuant: stomachum modicè implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino, austeritatis Albano vehementiæ minus Falerno. Ab his Satana non longo interuallo abfuerint. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis calósque hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitio: plaga à circumiectis: quantum illis feritatis facit roboris, tantum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum neruos, aquæ, carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contráque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur: sic & oculis. Sromachus recreatur: appetentia ciborum inuitatur tristitia & cura hebetatur: vrina & algor expellitur: somnus conciliatur. Prætereà vomitiones sistit: collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades vtilitatem

a Hoc non frigido stomacho potu inutile: non idem.

vini

vini æquari vix Deorum potentia posse pronuntiauit. Vetus copiosiore aqua miscetur magísque vrinam expellit: minùs siti resistit. Dulce minùs inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Leuissimum est, quod celerrimè inueteratur. Minùs infestat neruos quod vetustate dulcescit. Stomacho minùs vtile est pingue, nigrum sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celeriùs per vrinam transit, tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitare. Iam & patresfamiliàs ætatem adem re his, quæ per se cariem traxere. Quo certe vocabulo satis consilij dedere prisci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit. at nos è diuerso fumi amaritudine, vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & amaritudinem corpori minimè vtilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contrà minuentibus aluúmque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas vigorémque animi impedit, ad procinctum tendentibus: somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoque in

prouerbium cessit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum: Itémque iugi superbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus exemplo discutit. Meracis potionibus per viginti dies ante canis ortum, totidémque posteà, suadet Hesiodus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum viuum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, præsteras, fungos. Item contra inflationes rosionésque præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: vulgò verò, quod quenque maximè iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis, pix af-

fuis

fuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua factum inutile est stomacho, neruis, Vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia existimantur. Non expedire vomitoribus, sicut neque mustum neque sapa neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cæliacis & dysentericis: mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrúmve magis constringit, magísque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit: concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vuluarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatúmque appellatur. Heluenanco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febre, nisi veteribus ægris, vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis nullis nisi qui manifestas remissiones habeant & has noctu potiùs. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni bibentibus: nec à partu abortúve: nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore ner-

uorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, *a* venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa sit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsque: nec quorum conniuentium perlucebunt oculi, nec palpebris non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffundatur oculi, vel si lenæ in oculis erunt. Minimæ linguæ fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus, nec si vrina difficile reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorum morbo vnicam spem in vino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quã plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet, nec à somno: nec præcedente alio potu: hoc est: *b* vtique sitienti, nec nisi in desperatione suprema: & viro facilius quàm fœminæ: seni quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potiùs, quàm expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item *c* mistura. Atque vulgò satis putant vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum vsum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliàs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab ar-

a vrinarum *Vet.*

b vtique nisi sitienti *Dal.*

c misturæ aquæ. Vulgò *Vet.*

armorum equitandíve lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potiùs, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem a excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit vt infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur, cum eadem conualescentium & à Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei, contráque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur, sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnia alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimũ. Cõglobatũ vtique sanguinẽ discutit.

a excreãtib. Nõ inutile fictitiũ potest vid. Vet.

Contra lichenas & bibitur,& imponitur.Sistit aluos & rheumatismos interaneorũ,infusũ itẽ, ꝓcidẽtię sedis vulueq;. Tussim veterẽ inhibet. & gutturis rheumatismos,orthopnœã,dẽtiũla befactionẽ.Vesicæ nocet,neruorũq; infirmitatibus nesciere medici,quãtũ cõtra aspidas polleret.Nuper ab aspide calcata percussus vtrẽ aceti ferẽs,quoties deposuisset,sẽtiebat ictũ,aliâs illęso similis.Intellectũ ibi remediũ est,potúq; succursũ.Neq; altero os coluũt venena exugẽtes.In totũ domitrix vis hæc non ciborũ modo est,verũ & rerũ plurimarũ.Saxa rũpit infusum quæ nõ ruperit ignis antecedẽs.Cibos quidẽ & sapores,nõ alius magis succus cõmẽdat aut excitat in quo vsu mitigatur tosto pane aut vino: vel accẽditur pipere ac lasere:vtiq; sale cõpescitur.Nõ est prętereũdũ in eo exẽplũ ingẽs.Siquidẽ M. Agrippa supremis suis annis cõflictatus graui morbo pedũ, cũ dolorem eũ perpeti nequiret,vnius medicorũ portẽtosa scientia,ignorante Diuo Augusto,tanti putauit vsu pedum sensúque omni carere, dummodo & dolore illo careret,demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto scillino: & oxymelite, & sapa, & face vini, aceti, & sapa. CAP. II.

ACetũ scillinũ inueteratũ magis ꝓbatur:prodest,super ea quæ diximus,acescẽtib.cibis gustatũ.n.discutit pænã eã.Et his qui ieiuni vomũt:callũ.n.fauciũ facit,ac stomachi:odorẽ oris tollit,gingiuas astringit,dẽtes firmat,colorẽ meliorẽ præstat.Tarditatẽ quoq; auriũ gargarizatione purgat,&trãsitũ audit⁹ aperit.Oculorũ aciẽ obiter exacuit.Comitialibus,melãcholicis,vertiginosis,vuluarũ strangulationib. percussis aut præcipitatis & ob id sanguine cõ

globato,neruis infirmis,renũ vitiis perquã vtile.Cauẽdum exhulceratis.Oxymeli antiqui(vt Diuches tradit)hoc modo temperabãt:mellis minas decẽ aceti veteris hemiras quinq;,salis marini põdo,thymbræ quadrãtẽ,aquę marinæ sextarios quiq; pariter coquebãt,decies deferuescẽte cortina atq; ita deffundebãt inueterabãtq;.Sustulit totũ id Asclepiades,coarguítq;, Nã etiã in febrib.dabãt.Profuisse tamẽ fatẽtur cõtra serpẽtes,quas sepas vocat,& cõtra meconiũ,ac viscũ,& anginas,calidũ gargarizatũ, & aurib9,& oris gutturisq; desideriis,quæ nũc omnia oxalme cõtingũt:id sale & aceto recente efficacius est.Vino cognata res sapa est,musto decocto,donec tertia pars supersit.Ex albo hoc melius.Vsus cõtra cãtharidas,buprestin,pinorũ erucas,quas pityocãpas vocãt,salamãdras, & cõtra mordẽtia venenata. Secũdas partúsq; emortuos trahit cũ bulbis potũ. Fabian9 autor est,venenũ esse,si quis ieiunus à balineis id bibat.Cõsequẽs horũ est vini fæx,sui cuiusq; generis.Ergo vini fęci tãta vis est,vt descẽdẽtes in cupas enecet.Experimẽtũ demissa præbet lucerna,quãdiu extinguatur.periculũ denũtiãs. Illota miscetur medicamẽtis.Cũ iridis verò pari põdere,eruptionib.pituitęillinitur.Et sicca vel madida cõtra phalãgia,&testiũ mãmarũq; inflãmationes,vel in quacũq; parte corporis. Itẽ cũ hordeacea farina, & thuris polline in vino decocta crematur & siccatur. Experimentũ est legitimè coctę,vt refrigerata linguã tactu videatur vrere.Celerrimè exanimatur loco non incluso condita.Crematio ei multũ viriũ adiicit.Vtilissima est ad cõpescẽdas lichenas furfurésq; cũ fico decocta.Sic & lepris & hulcerib. manãtib. imponitur.Fungorũ naturæ cõtraria

est pota,sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus,& genitalibus. In vino autem aduersus strangurias bibitur. Cum expirauerit quoque, lauandis corporibus & vestibus vtilis:túncque vsum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est,multóque magis exhulceret.Resistit suppurationum incrementis:stomachum,interanea, ventrem illita adiuuat.Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum menses.Panos discutit nondum exhulceratos,& anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit.Vngues scabros aufert.E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta.Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis.Et hæc cremata ampliat vires.Tunc addito lentiscino oleo , illita vna nocte rufat capillum.Eadem ex aqua in linteolo apposita, vuluas purgat.a Sæpe fæce ambusta sanantur,meliùs addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

a *Al.leg.* Sapæ fæce

De oleis,& foliis olea,& flore,& cinere,& de oliua alba & nigra,& de amurca.

CAP. III.

OLearum proxima autoritas intelligitur. Folio earum vehementissimè adstringunt, purgant,sistunt.Itaque commanducata imposita hulceribus medentur & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici vsserint, gingiuarum inflammationibus, paronychiis, sordidísque hulceribus excrescentibus. Cum melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus

co-

eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus, & pustulis, procidentíque pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso vino & aqua cælesti, siccatúsque in pastillos digeritur, sistit menses in lana admotus vuluę. Vtilis & saniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæque serpunt hulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi florescentes, vt spodij vicem cinis præstet: vinóque infuso iterum vritur. Suppurationes & panos illinunt, cinere eo, vel folijs tusis cum melle, oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans, sanat lichenas, furfures, manãtia hulcera. Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat. Æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro quærendam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho vtiliores, ventri minùs. Præclarum habent, antequàm condiantur, vsum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ vrinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus vri-

a Sed reddẽda medicinæ quoq; ratio est.
b Al. insta bilitati.

næ. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: *a* sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus, dentium *b* stabilitati efficacissimè subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior: item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur. Multò autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cũ aceto, aut vino vetere, aut mulso, vt quæque causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic vsus, vtique inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vuluæ exhulcerationi. Illinitur verò podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si verò cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorũ scabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè sanat. Cruda amurca podagris foueri vtilissimum.

De foliis oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupressino, & cytreo, & caryino. CA. IV.

OLeastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementiùs inhibet rheuma thisinos. Sedat & inflammationes oculorũ, purgat hulcera, alienata explet, excrescẽtia leniter erodit, siccat, & ad cicatricẽ perducit: cætera, vt in oleis. Peculiare autem, quòd folia decoquuntur ex melle, dantúrq; cochlearibus cõtra sanguinis excreationes. Oleũ tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo

ad

a dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronichiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vinosiis verò quę purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctu foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri cōdylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordacea venter: in rheumatismo cū oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentē cauliculi decocti, & cum melle imposi.o comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt al uum. Tosti autē & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causásque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacinum, proximè viride. Prætereà quàm maximè recens, nisi cum vetustissimum quæritur, tenue, odoratū, quódque non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinū prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorē dentiū custodit magis, quàm aliud: sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autē oleo mollitur corpus vigorē & robur accipit. Stomacho cōtrarium. Auget hulcerū *a* incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat, præcipuè psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorū siccarū decocto potū: contra meconium ex aqua: cōtra cantharidas, buprestin, salamādras, pityocampas per se potum, redditúmque vomitionibus, cōtra omnia suprà dicta laudatissimū. Et lassitudinū perfrictionúmque refectio est. Tormina calidū potum cyathis sex, magísque ruta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum

a purgamēta. *Vet.*

vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris vtile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magísque *a* discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si vetusti non sit occasio, decoquitur, vt vetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambustis. Cum cinere verò muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex vua fiunt, claritatis præcipuę. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora. Cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici germine decoctum, vermiculósque in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole vstis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se verò capiti illitum,

a discutit. Sudores & duritias. Vet.

litum, somnum allicit. Oleum laurinum vtilius quo recentius, quóq; viridius colore. Vis eius excalfactoria,& ideò paralyticis,spasticis, ischidiacis,suggillatis, capitis doloribus,inueteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calefactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio,astringit, indurat,medetur gingiuis,détium dolori, dysenteriæ, vuluæ exhulceratæ, vesicis, hulceribus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas,cōdylomata,articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, bupresti,aliísque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet,quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod carynum appellauimus, alopeciis vtile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitū. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuerò si quid in nucleo putridi fuerit, totus *a* modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quàm cicinum. E lentisco factum, vtilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè vt rosaceum, ni duriùs paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores,papulásque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat, varos,furunculos,lentigines,gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum,docuimus. Natura eius excalfacit,mollit neruos. Folia stomacho illinuntur, & vuluæ concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus,item oris medentur,& col-

a modius. M.

lectionibus condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit *a* gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balsaminum longè pretiosissimum omnium, vt in vnguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones omnes duritiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis spasticis, ruptis per quàm vtile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore venientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item frondibus dormire volentibus: efficaciùs, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitem commendat linguæ subditum folium, sicut & vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine & contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant, Lirino, *b* quod & phaselinum & Syrium vocaui-

a melinū, *Vet.*

b quod & melinū & Siræū voc. *Dal. ex ca.* 9. *lib.* 21.

cauimus, renibus vtilissimum est, sudoribúsque euocandis, vuluæ molliendæ, concoquendóque intus. Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod a Iguini circa Flaminiam viam vendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibère torpescunt, excitantúrque crebrò. b Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum vnum. Pissino oleo vsus & passim ad quadrupedum scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minùs siccæ: nec quantum videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis. Cum cotoneis & cera & croco sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto spodij vicem efficiunt, miscentúrque collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

a *Al.* Eguini. *Ms. habet.* Egubini.

b *Al.* Pugnatores.

De myrobalano palma, & de palma elate.

CAP. V.

PAlma quæ fert myrobalanum, probatissima in Ægypto, ossa non habet reliquarũ modo in balanis. Aluum & menses sistit in vino austero, & vulnera conglutinat. Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt

cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tenet cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vuluarum vitiis efficacissimus.

Medicinæ ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice ligno, succo, radice, cinere.

CAP. VI.

PRoximæ varietates generũ medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: aluum, vesicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadem quæ suprà scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multum adiiciunt, stomachóque vtilius id faciunt. Quæ verò in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia trita cum rosæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & siccus inflammationibus oculorum, excrea-

excreationibus ſanguinis, menſibus mulierum. Fit & ſuccus ex his mitis, cum vino dulci tuſis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum foueantur, ſi procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo vtiliſſima, quæ ex Sicilia veniunt. Minus vtilia ſtruthia, quamuis cognata. Radix eorum circunſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita vt qui facit, dicat quæ capiat, & cuius cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur. M. limela & reliqua dulcia, ſtomachum & ventrem ſoluunt, ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & vomitiones, vrinas cient. Sylueſtria mala ſimilia ſunt vernis acerbis, aluúmque ſiſtunt. Sanè in hunc vſum immatura opus ſunt. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipſa vel ſemen. Faciunt oris ſuauitatem, decocto eorum colluto aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in macia prægnantibus. Ipſa verò contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facilè manduntur. Punici mali *a* nouem genera nunc iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, ſtomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuáſque lædunt. Quę verò ab his ſapore proxima vinoſa diximus, paruum nucleũ habentia, vtiliora paulò intelliguntur. Aluum ſiſtunt, & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca citráq; ſatietatẽ. *b* Sed hæc minimè dãda quanquã omnino nulla in febri, nec carne acinorũ vtili nec ſucco. Cauentur æquè vomitionib. ac bilẽ reiicientibus. Vuã in his, ac ne muſtũ quidẽ, ſed protinus vinũ aperuit natura. Vtrunq; aſperiore cortice. Hic ex acerbis in ma-

a quinque *ca.19.li.13.*

b Sed alimẽti dulcia minimum dãt, atque omnino nulla & c. vtilia nec ſucco. Medentur aeli ni vomit. *Ex Dioſ.*

V.

gno vsu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit: ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monstrant: mistáque galla in aceto decocto, mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat *a* infantem. Diuiditur malum, cælestíque aqua madescit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamẽtum, quod stomatice vocatur, vtilissimũ oris vitiis, nariũ, auriũ, oculorum caligini: pterygiis, genitalib. & his quas nomas vocant, & quæ in hulcerib. excrescunt. Contra leporẽ marinũ hoc modo: Acinis detracto cortice tusis, succóq; decocto ad tertias, cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alij & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo nouo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis & sedis vitia, & omnia quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipiẽtes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti & impositi, perniones sanantur. Contusum malũ ex tribus heminis vini, decoctũ ad heminam, tormina & *b* tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno tostũ & cõtritum, potũque in vino, sistit aluũ, discutit tormina. Primi pomi huius partus florere *c* incipientis, cytinus vocatur Græcis, miræ obseruationis multorũ experimento. Si quis vnum ex his, solutus vinculo omni cinctus & calceatus, atque etiã annuli, decerpserit duob. digitis, pollice & quarto sinistræ manus, atque ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additũ deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullã oculorũ imbecillitatem passurum eo anno. Iidem cytini

siccati

a famem. *Vet.*

b tenias, *& ita deinceps Ch.*

c *fortè rectius*, desinentis, *Ex Gal. 6. κατὰ τόπους.*

ſiccati tritíque, carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: vel ſi mobiles ſint, decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita, hulceribus quæ ſerpunt putreſcúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorúmque: & ferè ad omnia, quæ cortices malorum. Aduerſantur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiámque priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequàm ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos balauſtium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari. Siſtunt potu menſes fœminarum: ſanant oris hulcera, tonſillas, vuam, ſanguinis excreationes, ventris & ſtomachi ſolutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, vt ſic quoque experirentur, inuenerúntque tuſorum farina, dyſentericos à morte reuocari, aluum ſiſti. Quin & nucleos ipſos acinorum experiri non piguit. Torti tuſique ſtomachum iuuant, cibo aut potioni inſperſi. Bibentur ex aqua cæleſti, ad ſiſtendum aluum. Radix decocta ſuccum remittit, qui tineas necat, Victoriati pondere. Eadem diſcocta in aqua, quas Lycium, præſtat vtilitates. *a* Eſt & ſylueſtre Punicum, à ſimilitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ ſomnos faciunt. Semine poto, aqua quæ ſubierit cutem, ſiccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

a Plin. deceptus vocum affinitate tribuit malo punico τῇ ῥοιᾷ, quæ περὶ μήκωνος ῥοιάδος scripta sunt.

De pyris & eorum obſeruationibus, & de ficorum obſeruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicina. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus oneroſus, ægris quoq; vini modo negatur.

Decocta eadem mirè salubria & grata, præcipuè Crustumina. Quæcunque verò cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è pyris, ad discutienda corporum vitia, & decoto eorum ad duritias vtuntur: ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellúntque pōdere & pugnante succo. Pyrum syluestre tardissimè maturescit. Conciditur, suspensúmque siccatur ad sistendam aluum: quod & decoctum eius potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem vsus. Pyrorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficaciùs proficit. Mala pyráque portatu iumentis mirè grauia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si priùs edenda dentur aliqua, aut vtiq; ostendantur. Fici succus lacteus aceti naturam habet. Itaq; coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in vmbra siccatur ad aperienda hulcera: cienda menstrua, *a* apposito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarúmque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum vesparúmque & similium venenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, omnibúsq; quæ emollieda sunt discutiendáve. Præstant hæc & per se folia. Et alij vsus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunq; exhulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorū teneri cauliculi cuti imponūtur. Iidem cū melle hulceribus, quæ ceria vocātur, illinūtur. Extrahūt infracta ossa cū papaueris syluestris foliis. Canū rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt.

a appositus cum luteo oui, aut potus cum *Vet.*

E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis consumendísque quæ excrescunt. Fici maturæ vrinam cient: aluum *a* soluunt: sudorem mouent, papulásque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. *b* Nec stomacho vtiles: sed ad breue tempus, & voci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores: quàm primæ: medicatæ verò nunquàm. Iuuenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minúsque rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus cõstrictis, quas stegnas vocãt. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificè vtiles. Natura his excalfaciendi. Sitim afferunt. Aluum molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper vtiles & anhelatorib. ac suspiriosis. Item iocinerũ, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se à lõga valetudine vtilissimæ. Item comitialibus, & hydropicis, omnibúsque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponũtur: efficaciùs calce aut nitro admisto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, pituitã, tussim veterẽ. Cum vino autẽ ad sedẽ & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco vtiles sunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum hulcerib. cum æris flore. Pterygiis cum punico malo. Ambustis pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in vino,

a soluunt: sed ad breue tempus: sudorẽ. &c *Ex Diosc.*

b Nec stomacho cõtrariæ intellig. *Ex Diosc.*

& cum absinthio & farina hordeacea nitro, adiciunt. Ex dito. Aluum a sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctæ, & impositæ. Carcinomati, si sine hulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: itē phagedænæ. Cinis non ex alio arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis: Item potus vel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus: ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emēdat, dentiúmque vitia crebro fricatu. Prodūt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farináq; additis, tollunt. Spodij vicē exhibet fruticū à radice exeūtium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiā. Caprificus etiānum multò efficacior fico. Lactis minus habet, surculo quoq; eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactúmq; in duritiā, suauitatē carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamētis. Aluum soluit: vuluā cum amylo aperit. Pota mentes ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: itē venenatorū ictus, & canis morsus. Dentiū quoq; dolori hic suc-

Diosc. & Plin. hoc ipso ca.

cus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admisto eruo, contra marinorum venena prosunt. Adiiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno igni compendio percoquunt. Grossi illitę strumas, & omnium collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his; cum aceto hulc rama manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & foliis ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu, Resistũt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanãt. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionum ictus è vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item aduersus murem araneũ. Cauliculorum cinis vuam saucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in vino, dẽtiũ dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoq; medicinæ vnius miraculum additur. Corticẽ eius impubescẽtẽ puer impubis si defracto ramo detrahat dẽtib. medullã ipsã adalligata ante Solis ortũm prohibere strumas. Caprificus tauros quãlibet feroces, collo eorũ circundata; in tãtũ mirabili natura cõpescit, vt immobiles prę- stet. Herba quoq;, quam Græci erineon vocãt, reddenda in hoc loco propter gẽtilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruũ: tritum cum melle Attico, oculorum epipheris

medetur: vtcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquàm vtilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistũt venenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, vuæ prosunt in vino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho verò vtilissima, sed breui momento. Vtiliora Persica, succúsque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulat. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei Persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorũ baccæ, vel è radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita vt triẽs ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in iis, & satiuis prunis est limus arborum, quẽ *a* Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis. Mora in Ægypto & Cypro sui generis, vt diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos, omnésque collectiones: vulnera cõglutinat, capitis dolores sedat, itẽ aurium splenericis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrimè teredinem sentit. Nec apud nos succo vsus minor. Aduersatur acconito & araneis, in vino potus. Aluũ soluit, pituitásq; ac *b* tineas & similia vẽtris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillũ cum fici nigræ & vitis corticib. simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluũ soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho *c* vtilia, refrigerant, sitim faciũt.

a Græci gũmi app. lichenibus rhagad. &c. Ex Diosc.

b tænias.

c inutilia, Diosc.

Si non superueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: veluti animalis alicuius, in hac arbore obseruãdis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarij tres succi è pomo, leui vapore ad crassitudinē mellis redigũtur. a Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorũ, aut myrrhæ x. vnius croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, vuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo: Succi sextarij duo mellis Attici sextarius, decoquuntur, vt suprà diximus. Mira sunt prætereà quæ produntur. Mori germinatione, prius quàm in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma b ricinos Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, siue ex vulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis: ad hoc seruantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur Luna plena defractus, incipiens fructum habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunque tempore ab ipsis decerptum ita vt terram non attingat, ad alligatúmque existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocto serpentium ictibus imponuntur. Ad idémque potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex vino aut posca potu. Reddenda est & antiquorum compositio: Succum expressum pomi maturi immaturíque mistum, coquebatur in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta c & cupressa præduratum vas Sole torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice, qua & vulnera ad cica-

a Pòst omphacij aridi pondus x. duorum myrrhæ x. vnius, croci vnius simul trita, *Cornar. ex vet. cod.*

b cytinos. *Hermol.*

c *Al. leg.* & passo.

tricem perducebant. Alia ratio: ſuccum ſiccato exprimebant pomo, multum ſapori obſoniorum conferente. In medicina verò contra nomas & pectoris pituita, & vbicunque opus eſſet adſtringi viſcera. Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus ſucci foliis & radice decoctis ad ambuſta ex oleo illinenda. Imponuntur & per ſe folia. Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibúſque & ſuppurationibus. Aluum purgat. Folia mori in vrina madefacta, pilum coriis detrahunt. Ceraſa aluum molliunt, ſtomacho inutilia. Eadem ſiccata aluum ſiſtunt, vrinam cient. Inuenio apud autores, ſi quis matutinò roſcida cum ſuis nucleis deuoret, intantum leuari aluum, vt pedes morbo liberētur. Meſpila, exceptis ſetaniis, quæ malo pro piorem vim habent reliqua aſtringunt ſtomachum, ſiſtúntque aluum. Item ſorba ſicca: nam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de piſtaceis & caſtaneis, ſiliquis, cornu, & vnedone, & lauro.

CAP. VIII.

NVces pineæ quæ reſinam habent, contuſæ leuiter, additis *a* in ſingulis ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ, ſanguinis excreationi medentur: ita vt cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant, & acrimoniam ſtomachi roſionéſque & contrarios humores conſiſtentes ibi, & infirmitatem virium roborant, renibus & veſicæ vtiles. Fauces videntur *b* exaſperare, & tuſſim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut

a in ſingulas ſingulis *Vet.*

b exaſperatas lenire *Vet.*

aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen, & succus portulacæ. Item ad vesicæ hulcera & renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, colorémque hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximéque in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibúsque prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: è vino veteri hulcera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et surfures ex facie, antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex ecligmate cum resina terebinthina. Calculosis & difficili vrinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ, sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo, *a* cum elelisphaco modicè addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt, quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire potores: vulpésque, si ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori. Minùs valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & vrinam cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, & priuatim condylomata. Idem tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorúmque vires, in cerebrum penetrant: hócque minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt

a cum melle aut passo modicè additur. Sumitur &c. *M.* & *Vet.*

autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles coctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & vomituris ieiunis: aptæ in tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant: item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cæpis, leniúntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum melle exiguo. Item cum ruta mammis, & luxatis. Cum cæpa autem & sale & melle, canis hominísque morsu. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. putamen combustum tritúmque in oleo aut vino, infantium capite perunctо, nutrit capillum: & ad alopecias eo sic vtuntur. Quò plures nuces qui ederit, hoc faciliùs tineas pellit. Quæ peruetereres sunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur: item suggillatis. Cortex iuglandium lichenum vitio, & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto: aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti. Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsus, nuclei à ieiuno homine cõmanducati illitíque præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit verisimile. Tostæ & distillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdem vsus & effectus habent.

bent, quos pinei nuclei, prætérque ad serpentium ictus siue edantur, siue bibátur. Castaneę vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones a aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ sistunt, stomachóque vtiliores fiunt. Vrinam cient, Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidiũ, eúmque succum bibunt. Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitáque inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbustus siue vnedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis. Itaque decoctum ex his, maximè è foliis, prodesse vuluis & vesicis conuenit. Illita verò vesparũ crabronúmque & apium, item serpentium venenis resistunt maximè sepis, dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolores, aut cum irino. Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit. iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones mouent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterẽ & orthopnœã sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aquamulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thora-

a aluo cit. & sang.

cis rheumatiſmis. Nam & concoquunt pituitam, extrahunt Aduerſus ſcorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & hulcera manantia, & hulcera oris, & furfures. Cutis pruriginem ſuccus baccharum emendat, & phthiriaſin. Aurium dolori & grauitati inſtillatur, cum vino vetere & roſaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodeſt contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino ſerpentibus, & ſcorpionibus, & araneis reſiſtunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri: gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione ſucco eo perungi, nitro adiecto, prodeſt. Sunt qui celeritati partus, multum conferre putent radicem, acetabuli menſura in aqua potam, efficaciùs recentem, quam aridam. Quidam aduerſus ſcorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio vuæ iacentis quadrantem pondo baccarum foliorúmque decoqui in aqua ſextariis tribus ad tertias, eámque calidam gargarizare: & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus Delphicæ folia trita ol factáq; ſubinde, peſtilentiæ contagia prohibent, tãto magis ſi & vrãtur. Oleum ex Delphica ad cerata acopúmque, ad perfrictiones diſcutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, febréſque frigidas vtile eſt. Item ad aurium dolorem in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, vuam cohibent gargarizatione potu alui dolores, inteſtinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino, pabulas pruritúſque, illita noctibus. Proximè valent cætera

lauri

lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensésque eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit foliũ & vomitus stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæve, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano & de myrto syluestri. CAP. IX.

MYrtus satiua candida, minus vtilis est medicinæ, quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra, & contra scorpionis ictus in mero, & ad vesicæ vitia, capitis dolores, & ægylopas antequàm suppurent, item tumoribus, exemptísque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis aluum sistit, vrinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo nunquàm a inebriatur. Inueteratum sistit aluum & stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arescentium farina sudores cohibet inspersa, vel

a inebriantur Vet. & Ch.

in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ vuluarum, ſedis vitiis, hulceribus manantibus, igni ſacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambuſtis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de cauſa qua oleum ex his efficaciſſimum ad ea quæ in humore ſunt tanquam in ore & vulua. Folia ipſa fungis aduerſantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta, dyſentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inſpergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, teſtes, tetra hulcera item ambuſta cum cerato. Ad aures purulenta & foliis crematis vtuntur & ſucco & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi *a* flore decerpti, in noxo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambuſtis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumeſcat ex hulcere, ſatis eſt ſurculum tantùm myrti habere ſecum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodeſt appoſitum fotu, & illitu. Multo efficaciùs & cortice, & folio, & ſemine. Exprimitur & foliis ſuccus molliſſimis in pila tuſis, affuſo paulatim vino auſtero, aliàs aqua cæleſti: atque ita expreſſo vtuntur ad oris ſedíſque hulcera, vuluæ & ventris capillorum nigritiam, *b* malarum perfuſiones, purgationes lentiginum & vbi conſtringendum aliquid eſt. Myrtus ſylueſtris, ſiue oxymyrſine, ſiue chamæmyrſine, baccis rubentibus & breuitate à ſatiua diſtat. Radix eius in honore eſt, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili

a florentes *Vet.*

b alarum *ex Dioſc.*

difficili vrinæ, præcipuéque crassæ, & graue olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: semen cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex aqua fiunt ruri scopæ, ruscum vocauit, ad eosdem vsus. Et hactenus habent se medicinæ vrbanarum arborum. Transeamus ad syuestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXIIII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus.

CAPVT I.

NE syluæ quidem, horridiórque naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omniũ, nusquam non remedia disponente homini, vt medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio

dissident, vt altera in alterius scrobe depaæ moriantur: quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Perniciali & brassicæ cum vite odio: ipsúmque olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas iam, & quæ sternuntur arbores, difficilius cædi, ac celerius inarescere tradunt, si priùs manu, quàm ferro, attingantur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri ac nisi priùs ostendantur his, quamuis pauca portent sudare illico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris verò iumentis præsentaneo veneno: qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. Philyra coci & polline nimium salem cibis eximunt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur, quando vtrunque aquas odit. Gummi aceto faciliùs eluitur, atramentum aqua. Innumera prætereà alia, quæ suis locis dicentur assiduè. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo inuentu facilia ac sine impendio, ex quibus viuimus. Posteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas in quibus sua cuique homine vænalis promittitur vita. Statim compositiones & misturæ inexplicabiles decantantur, Arabia atque India in *a* medio æstimantur. Hul-

a medendo *Vet.*

hulceríque paruo medicina à Rubro mari imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quæratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendo victi sumus. Paremus externis, & vna artium Imperatoribus quoque imperat. Verùm de his aliâs plura.

Lotos. CAP. II.

LOton herbam, itémque Ægyptiam eodem nomine, aliâs & Syrticam arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructúque dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis vtilissimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. CAP. III.

GLans intrita duritias, quas cacoëthe vocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticísque tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eadémque resistit serpentium ictibus, Rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, vel cortex, vel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagæ. Datur & ex vino dysentericis. Eadem & ilici vis.

De cocco ilicis, & galla, & visco, piluli, glande, & de cerri radice, & subere.

CAP. IIII.

COccum illicis, vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrimè in vermiculum se mutans, quod ideo scolecion vocant: improbántque. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatam, item albam, nigram, maiorem, minorem. Vis omnium similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt gingiuis, vuæ, oris exhulcerationi. Crematæ & in vino extinctæ, cæliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, & vnguibus scabris, ptærygiis: hulceribus manantibus, condylomatis vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur: aduersus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, & ambusta. Immatura ex his aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, & aceto salso extinctæ menses sistunt, vuluásque procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quódque *a* leuissimum, extrà fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam &

a læuissimū *Dal.*

& galbanum adiiciunt, pari pondere singulorum: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium scabritias expolit, si septenis diebus soluantur, nitróque colluantur. Quidam id religione efficaciùs fieri putant, prima Luna collectum è robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato impositóque efficacissimè sanari. Roboris pilulæ ex adipe vrsino alopecias capillo replēt. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationésque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringendisve partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex vtralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex vino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride galbano. CAP. V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis. *a* Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupressi folia trita, serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à Sole doleat: item ramici: qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è vino ammineo subacta, pedum ac neruorum dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoque te-

a Oculis. *Mer.* Callis. *Guil.*

neræ tunsæ cum axungia & lomenta, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine: qui mistus oleo caliginem oculorum aufert. Item victoriati pondere in vino potus illitúsque, cum fico sicca pinguis, exemptis granis, vitia testium sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potáque, vesicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria vocatur, dentium doloribus vtilissimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina vsus ne capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. Vestes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt, abortiuum fieri in Venere, antè perfusa virilitate. Phthiriases perungere eò non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra venenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi illinatur. Et hulcera sordida & excrescentia in iis autores quidam, & oculorum albugines caliginésque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius sorbere iusserunt: item aduersus tineas. Fit ex eo & oleum,

quod

quod pissclæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vsus. Cedri scobe serpentes fugari certum est: item baccis tritis cum oleo, si qui perunguntur. Cedrides, hoc est, fructus cedri tussim sanant, vrinam cient, aluum sistunt, vtiles ruptis conuulsis, spasticis, stranguriæ, vuluis, admori. Contra lepores marinos, eadémque quæ supra collectionibus, inflammationibúsque. De galbano diximus. Neque hamidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subuenit, & vulua strangulante, & in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit apposit vel suffitu: item ramis ellebori circunlitum atque subiectum. Serpentes nidore vrentium fugari diximus Fugiunt & perúctos galbano. Medetur & à scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluásque conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduersatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha & in vino. Serpentes oleo & spondylio mistu tactu necat. *a* Nocere vrinæ existimatur. *a prodesse Diosc.*

De Hammoniaco, & styrace, & spondilio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea & lentisco.

CAP. VI.

Similis Hammoniaci naturæ atque lacrymæ probandæ, vt diximus, mollit, calefacit

difcutit, diff luit. Claritati vifus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores fedat, efficaciùs accenfum. Prodeft dyfpnoicis, pleuriticis pulmonibus, veficis, vrinæ cruentæ, lieni, ifchiadicis potum. Sic & aluum foluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ aut rofaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel rofaceo efficaciffimè imponitur. Laffitudines perungi cum aceto & oleo exiguóque nitro vtile eft. Et ftyracis naturam in peregrinis arboribus expofuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis. Medetur tuffi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præclufæ duritiéve laboranti. Ciet menfes potu, appofitúve, aluum mollit. Inuenio potu modico triftitiam animi refolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infufum: ftrumas illitum, neruorúmque nodos. Aduerfatur venenis, quæ frigore nocent, ideo & cicutæ. Spondilion vna demonftratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus orthopnoicis, vuluarum ftrangulatione: quibus & fuffitu prodeft. Aluum mollit. Illinitur hulceribus ferpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed fuccus, cùm exprimitur, integendus eft, quoniam mirè appetitur à mufcis & fimilibus. Radix derafa & in fiftulas coniecta, callum earum erodit: Auribus quoque inftillatur cum fucco. Da-

tur

tur & ipſa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarum. Capillos criſpos facit peruncto capite. Sphagnos, ſiue ſphacos, ſiue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, naſcitur, vuluis decocto inſidentium vtilis: item genibus & feminum tumoribus, miſtus naſturtio & aqua ſalſa tritus. Cum vino ac reſina ſicca potus, vrinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit, cum vino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum ſtomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decocta, dentium dolori proſunt. Cinis corticum intertrigini & ambuſtis potus aluum ſiſtit, vrinam mouet. Suffitus vuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri vtilia ſunt, drachmæ pondere in aqua mulſa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis reſinæque gratia radantur, vtiliſſimas eſſe phthiſicis, aut qui longa ægritudine non recolligant vires, ſatis conſtat: & illum cæli aëra plus ita, quàm nauigationem Ægyptiam, proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æſtiua potus Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis flore pinus & odore. Altera breuior, & incuruæ ſimilis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, craſſitudine digitali, foliis ſcabris, exilibus, albis, in petris naſcẽs, omnes herbæ, ſed propter cognationem nominis non differendæ. Proſunt aduerſus ſcorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & veſicæ, decoctum earum cum farina hor-

deacea. Morbo quoque regio, & vrinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes valet cum melle. Sic & apposita vuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus vtilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum fico aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem Victoriati pondere in vino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potáque, eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ, flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula *a* in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mammas quoque misto rutæ decocto & tormina, & serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è supra dictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione vini, ac postea in arboribus. Summæ species duæ, sicca & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, *b* larice, lentisco, cupresso. Nam eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur, qui eandem putãt esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, virus redolentem. Medici liquida raro vtuntur, & in ouo ferè: è larice propter tussim hulceráque viscerum. Nec pinea magnopere in vsu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis *c* demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, vtraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciórque. In

a Al'ij, Cũ phænicobalanis.

b larice. Nã lentiscus & cupressus in Asia ferunt, ac Syria.

c demõstrauimus in arb. differẽtia. Placet.

Ex Diosc.

ſicco genere quęrunt,vt ſit candida,pura,perlucida. In omni autem, vt montana potiùs, quàm campeſtris: itē Aquilonia potiùs, quàm ab alio vento. Reſoluitur reſina ad vulnerum vſus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, diſcutere collectiones: *a* item pectoris vitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus ſpaſticíſque illinitur in Sole, totíſque corporibus, mangonū maximè cura, ad gracilitatem emendandam, ſpatiis ita laxantium cutem per ſingula membra, capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentiſco. Ineſt ei vis aſtringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquę ventrem molliunt, cruda concoquunt, tuſſim veterem ſedant, vuluæ onera extrahunt etiam ſuffitæ. Priuatim aduerſantur viſco. Panos & ſimilia, cum ſeuo taurino & melle ſanant. Palpebras lentiſcina commodiſſimè replicat. Fractis quoque vtiliſſima, & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

a contra Pec. vitia tereb. illin. *Vet.*

De pice ſpiſſa, & liquida: & palimpiſſa, & piſſaſpalto, & zopiſſa. & teda, & lentiſco.

CAP. VII.

PIx quoque vnde & quibus conficeretur modis, indicauimus: & eius duo genera, ſpiſſum, liquidúmque. Spiſſarum vtiliſſima medicinæ eſt Brutia, quoniam pinguiſſima & reſinoſiſſima vtraſq; præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt, è maſcula arbore meliorē eſſe, nō arbitror poſſe intelligi. Picis natura excalfacit,

explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera purgat: explet cum vua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia hulcera, quæ verò serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra veterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque vngues scabros emendat: vuluæ duritias & conuersiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice vtuntur. Ad mulierum mammas Brutia ex vino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleúmque quod pisselæon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus, & vua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones, suspiriosos, vuluas, tussim veterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiem. Est & pissasphaltos, mista bitumini pice, naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Maturum optimum ex eo, quod cùm feruet, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale maceratā. Optima hæc à tyrocinio nauium

nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex & lacryma vrinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluntur. Capillum tingunt. Lacryma sedis vitiis prodest, cùm quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho vtile, ructum & vrinam mouens: quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reiicientibus, tussi veteri: & ad omnia quæ Hammoniaci vis. Medetur & attritis partibus, siue oleo è semine eius facto ceræque misto, siue foliis ex oleo decoctis, siue cum aqua virilia foueantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considiæ M. Seruilij Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & vlmo, & tilia, & sambuco, & iunipero.

CAP. VIII.

PLatani aduersātur vespertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x. quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum venenis medentur: item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magisque scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque veteres, addito melle emen-

dant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est: folia eorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex è vino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quã vim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen a foliis eius inest quo medentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem, ita vt puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissimè imponitur. Populi albæ vuarum in vnguentis vsum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto vtile. Fundit illa & resinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, verrucas, papulásque, & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ pro polis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent spissandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita.

a *Semẽ eius non inest foliis: sed λόβοις. i. siliquis. ex Theop. Propterea quidam hic legunt* folliculis.

Corticis

Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitásque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma, & vulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi vino decocti tumores sanant, extrahúntque per fistulas Idem præstant & tiliæ a cortices. Multi corticem commanducatum vulneribus vtilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque è medulla, vti diximus, castratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentésque continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè vtilis est, atque oleaster. Folia autem tantùm in vsu, & ad infantium hulcera in ore commanducata. decocta vrinam cient: menses sistunt illita : sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion vocant, multo breuius. Vtriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maximè recentis ambusti: & canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrum est., lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, vrinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo y athi poti, hydropicos exinaniunt : vuluas

a *Vet. codices*, corticis *habēt, vt & Plinius paulò antè sic habet*, Corticis interior tilia lepras sedat.

a emolliũt, has & foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum seuo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Iidémque in aqua macerantur, vt ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum, cùm rubent corpora, sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, aluum soluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus vtile. Inflationes algorésque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item alnum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur & antydotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis ruptis, torminibus vuluis, ischidiacis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

a emollit, & folis insidentium decocta.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice.

CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneã abit: sed si priùs colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga, cùm floret exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda

quæ obſtent oculis : itẽ ad ſpiſſanda quæ opus ſunt, ciendámque vrinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius ſuccus eſt detruncatione ramorum à a falce diſtillãs. Ex his ergo aliquis cum roſaceo in calyce Punici calfactus, auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur : item podagricis: Cortice & foliis in viro decoctis foueri neruos vtiliſſimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intẽperantiam libidinis coërcent , atque in totũ auferunt vſum ſæpius ſumpta. Amerinę nigrę ſemen cum ſpuma argenti pari pondere, à balneo illitum, pſilothrum eſt. Non multum à ſalice vtilium vſu diſtat vitex, foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Græci lygon vocant, alij agnon: quoniam matronæ theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. Duo genera eius. Maior in arborem ſalicis modo aſſurgit, minor ramoſa , foliis candidioribus lanuginoſis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & candida vocatur: nigra, quæ tantùm purpureum. Naſcuntur in paluſtrib. campis. Semen potum vini quendã ſaporem habet, & dicitur febres ſoluere : & cùm vngãtur, oleo admiſtum ſudorem facere : ſic & laſſitudines diſſoluere. Vrinam cient & menſes. Caput tentant vini modo: nam & odor ſimilis eſt. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum ſiſtunt, hydropicis & lienib. perquàm vtiles. Lactis vbertatem faciunt. Aduerſantur venenis ſerpentiũ maximè quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad ſerpentes: bibitur ſeminis drachma in vino vel poſca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraq; aduerſus araneorũ morſus:

a ſalice, Da.

vel perunctis tantùm suffitu quoque aut substratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhibent: eóque maximè phalangiis aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerísque cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissoluit fotu, & vuluā etiā suffitu vel appositu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panósque difficile concoquētes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto semen sanat, & oris hulcera & eruptiones cum melle: testium cum butyro & foliis vitium: rhagadas sedis cum aqua illitum: luxata cum sale & nitro, & cera. Et semē & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phrenesi. Virgā qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci vocant fruticem non multum à myrice differentem, colori rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpentibus tradunt. Genita quoque vinculi vsum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit, quam Græci autores sparton appellauere, cùm ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cùm dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum in vsu, certum est: & cùm sutiles fierent naues, lino tamen, non sparto, vnquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter cum fronde in

aceto macerati pluribus diebus,& tusi,succum dant ischidiacis vtilem, cyathi vnius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischidiaci addito oleo. Quidam ad stranguriam vtuntur semine. Genista tusa cum axungia,genua dolentia sanat. Myricen,quam & tamaricen vocat Lenæus, similem scopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritáque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc esse tamaricem : sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeóque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, vt affirment, si ex ea alueis factis bibant sues,sine liene inueniri. Et ideo homini quoq; splenetico cibum potúmq; dant in vasis ex ea factis. Grauis autor in medicina,virgam ex ea defractam, vt neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseuerarit impositam, ita vt tunica cinctúque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat,vt diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur vnquam. Corinthus,& quæ circà est regio,bryoniam vocat, eiúsque duo genera facit. Syluestrem planè sterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriáque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla,asperum gustu,quo medici vtuntur vice gallæ,& in compositionibus,quas antheras vocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eosdem vsus adhibentur,quanquam remissoria. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque. Idem tusus impositúsque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc

eadem. Et in vino decoquuntur: ipſa verò adiecto melle gangrænis illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel impoſita cum roſaceo & cera ſedant. Sic & epinyctidas ſanant. Ad dentium dolorem auriúmque decoctum eorum ſalutare eſt: radix ad eadem: ſimiliter & folia. Hæc amplius ad ea quæ ſerpunt, imponuntur cum polenta. Semen drachmæ pondere aduerſus phalãgia & araneos bibitur. Cũ altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & contra ſerpentium ictus, præterquã aſpidum. Necnon morbo regio, phthiriaſi, lendibuſque decoctum infuſum prodeſt, abundantiámque mulierum ſiſtit. Cinis arboris ad omnia eadem prodeſt. Aiunt, ſi bouis caſtrati vrinæ immiſceatur, vel in potu vel in cibo, Venerem finiri. Carbóque ex eo genere vrina ea reſtinctus in vmbra conditur: idem cùm libeat accendere, reſoluitur. Magi & id ex ſpadonis vrina fieri tradiderunt.

De virga ſanguinea, & ſilere, & liguſtro, & alno, & edera, & ciſtho, & ciſſo, & erythrano, & chamaciſſo, & ſmilace, & de clematide.

CAP. X.

NEc virga ſanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præſanauere, aperit. Sileris folia illita frõti, capitis dolores ſedant. Eiuſdem ſemen tritum, in oleo phthiriaſes coërcet. Serpentes & hunc fruticē refugiunt: baculũq; ruſtici ob id ex eo gerunt. Liguſtrum eadem arbor eſt, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vſus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia vbique veteri hulceri cum ſalis mica, & oris exhulcerationibus proſunt. Acini cõtra phthiriaſin, itẽ contra

intertri-

intertrigines, foliáve. Sanãt & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu, capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentíque cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis foliis, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, capútque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionésque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti lienem sanant; iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolētiámque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficaciùs addito nitro. Infunditur etiã purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satísque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadē alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellũt, in qua curatione vētri quoque imposuisse eos vtile est. Ederæ, quã chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potētur, aquã quę cutē subierit, per vrinã educit Erasistratus. Eiusdē acinos quinq; tritos in rosaceo oleo, calefactósq; in cortice Punici, instillauit dentiũ dolori à contraria aure. Acini, qui croci succũ habent, præsumpti potu, à crapula

rutos præstant :. item sanguinem excreantes aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoëthe sint. Lacryma ederæ psilothrum est , phthiriasinque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalãgia prodest. Huius quoq; ligni vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terũt, móxque comburunt, & ita illinunt ambusta, priùs perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratiã, eóque vtantur ad dentes erosos, frangíque tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris , in vino austero ternis digitis flore capto, & similiter bis die poto : hulceribus veteribus & ambustis cum cera, & per se oris hulceribus. Sub his maximè nascitur hypocisthis, quam inter ederas diximus. *a* Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederę, coxendicibus vtilis è vino potus : item lumbis. Tantámque vim accipiunt, vt sanguinem vrina detrahant. Item chamæcisson appellant ederam, non attollentem se à terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mensura, lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui & nicephoros cognominatur, similitudinem

a Cistos erythrodanon, *Dal. ex Theop.*

nem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis: scandentem arbores, comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficacissimis, in tantum, vt acinorum succo infantibus sæpe instillato, nulla posteà venena nocitura sint. Alterum genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam esse smilacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipsam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum soluit acetabuli mensura, in aquæ hemina, aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alysso & radicula, & apocyno & rore marino, & cachry & sabina, & selagine, & samole, & gummi medicinis. CAP. XI.

HArundinis genera XXIX. demonstrauimus, non aliter euidentiore illa natura, quam continuis his voluminibus tractamus. Siquidē harundinis radix contrita & imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus. illa quæ in *a* India Syriáque nascitur odorum vnguentorúmque causa, vrinam mouet cum gramine aut apij semine decocta. Ciet mēstrua admota. Medetur conuulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magísque cum resina. Furfuribus, hulcerúmque manantibus cū myrrha decocta. Excipitur

a Iudæa Syr. nasc. odore vnguētorum vrinā, &c. M.

& ſuccus eius, fitque elaterio ſimilis. Efficaciſſima autem in omni harundinē, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax vocatur corticis cinere alopecias emendat: item putreſcentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur. Efficacius & contra ignes ſacros collectionéſq; omnes. Vulgaris harundo extractoriā vim habet, & recens tuſa, non in radice tantùm. Multum enim & ipſam harundinem valere tradunt. Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illa. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. Harundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum. Cognata in Ægyptores eſt harundini papyrus, præcipuæ vtilitatis, cùm inaruit, ad laxādas ſiccādáſque fiſtulas, & intumeſcendo ad introitum medicamētorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex vino potus ſomnū facit: ipſa ex aqua impoſita callū ſanat. Ne in Ægypto quidē naſcitur ebenus vt docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: nō omittetur tamen propter miraculum. Scobē eius oculis vnicè mederi dicunt, lignóq; ad cotē trito cum paſſo, caliginem diſcutit. Ex aqua verò radice, albugines oculorum. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Rhododendros ne nomē quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum eſſe, homini verò contra ſerpentes præſidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & capræ, ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vſum plurib. modis veniat.

veniat. Nam & herba est syluestris, foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, subrutilus cubitalis, crassitudine digitali, cuius aridis foliis, vt malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis vtuntur ad contusa: item cœliacos & sedis hulcera, aut quæ phagedænas vocant, trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris, sed efficacior admisto alumine. Illinitúrque eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est: & huius fruticis semen vim habet astringendi refrigerandíque. Aspergitur pro sale obsoniis. Aluos soluit, omnésque carnes cum silphio suauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & fœminarum abundantiam sistit cibo. Alia est erythrodanus, quam aliqui ereuthrodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellésque perficiuntur: in medicina vrinam ciet: morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas, ex aceto illita: & ischiadicos & paraliticos, ita vt bibentes lauētur quotidie. Radix seménque trahunt menses, aluum sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes, rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiam si adalligatus spectetur tantùm. Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantùm & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane commorsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalliga-

a insaniam tusque. Mirum est quod additur, a saniem conspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum soluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocãt. Ea & ex melle prodest magnificè ad tussim, orthopnϾ cochlearis mensura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellítque: Panos discutit, cum farina hordeacea & vino decocta. Miscetur & malagmatis & collyriis, claritatis causa. Ad sternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarij vnius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris b dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederæ, molliore tamen, & minus longis viticulis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius, Alterum sterile, & alterum cui & caulis, & semen resinaceum, quod cachrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera sanat viridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium: & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum c ærina farina. Purgat & lentigines & quæ excalfacienda sunt aut cùm sudor quærendus, illitum: item conuulsis. Auget & lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum melle

a insaniam tusque. Mirum est quod additur, a saniem consp. omnino frut. eo sanari Vet.

b doloresse men ex aqua. Apocynon frutex est Vet.

c eruina M

melle prodeſt. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex rore ſuprà dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Aduerſatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis verò duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compeſcit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut à furante, candida veſte veſtito, *a* puréque lotis nudis pedibus, ſacro facto priùs quàm legatur, pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boúmque, nec reſpicere legentem nec alibi, quàm in canali, deponere, ibique conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo reiicientibus ſanguinem proſunt: item ambuſtis, arteriæ

a puráque ſub. aqua Dal.

vitiis. Inutilem vrinam cient, amaritudine hebetant astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandique viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur aut prunorum & cerasorum, ac vitium. Siccant illitæ & astringunt: ex aceto verò infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi veteri, quatuor obolis in misto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborúmque appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt è spina Ægyptia.

De spina Arabica. & spina alba, & acanthio, & acacia. CAP. XII.

a Ægyptiæ laudes in odo. loco (vide cap. 9. & 11. lib. 13.) è Arabica (de qua nomen egit) spissat Dal.

SPinæ a Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringítque distillationes omnes & sanguinis excreationes, mensesque abundantium, etiamnum radice valentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quædam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibentur. b Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigráque arbore: item viri, sed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile: minore est tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum nimio validius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortariis

b Est & acaciæ Spinæ succus. Fit in Ægypto ex alba. Vet.

riis in pastillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla vtuntur. Foliorum succus & Galatiace acaciæ nigerrimus improbatur: itam qui valdè rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandúmque est, oculorum medicamentis ante alias vtiles. Lauantur in eos vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterigya. Abundantiam mensium fœminis sistunt, vuluámque & sedem procidentes. Item oculos, oris vitia & genitalium.

De vulgari spina & syluestri & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho & paliuro, aquifolio, & taxo, & rubis medicina. CAP. XIII.

VVlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implētur radicis vsus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in Oriente (vt diximus) candida magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æquè spinosus in Nisyro, & Rhodiorum insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsathcon, siue dipsacon, siue diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non vbique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, i-

tẽ rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem quoque putant. Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se & aridæ in vino decoctæ, aluum citant, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folio contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiamsi citrà ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex is mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendíq; gingiuis, tonsillis, genitalibus accõmodatissimi. Aduersãtur serpẽtiũ sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inungunt: vrinam cient.

Caules

Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus mox Sole cogitur in crassitudine mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque & capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur à mamma sinistra: item stomachi doloribus, eculísque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Caulicorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Idem per se in cibo sumpti cymæ modo aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cum efficaciorem stomaticem præbuerint, quàm satiua morus. Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantùm & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes vt colluantur eo horis hulcera, & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo rosa a nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem. præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

a *Quæ sequuntur sic restituit Dal.* nascitur. Cynosbaton vocãt, alij cynospastõ Fol. hab. vest. hom. simile. Gignit pil. cast. sim. pr. rem. calculosis. Alia est Cynor. quàm prox. dic. volumine. Fert & chamæbatos vuã nigram

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de oporice medicina.

CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynopaston, alij neurospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile: Fert & vuam nigram, in cuius acino neruum habet: vnde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit vuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ supra dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteris aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior, astringit magis, refrigerat, collectionibus

nibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantiùs è spina fieri tradunt, quàm & pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per *a* triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritur, hulcera recentia, & serpentia, ac *b* putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cū quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior, Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminis

a triduū macerati *Vet. & Dios.*

b putrescentia in naribus.

bus. Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod rhus Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur vsque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne arborum essent.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprasio, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Ægyptia medicinæ. CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere, Folia habet magnitudine mentæ colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersùs serpentium venena potu illitúque efficacissima: item stomacho, tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis conuulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias. Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas, & vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione, Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè, folio tenui, lauri similitudine. Semé rubens a admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, & vrinã ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus,

a adnexum *Dios. & Ch.*

tus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amaræ, odoratæ in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat, detrahit pituitam bilémque, foliis in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascens. Claritati oculorum, & contra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo ramulis quinis ferè, foliosa: cùm floret, existimari potest alba viola, radice tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus vij. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum siue farfugium vocant. Nascitur secundùm fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi. Chamæpeuce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæciparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmque pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositúmq;. Datur & à partu mulieribus, & cō-

a insaniam consp. omnino frut. eo sanari Vet.

b dolores semen ex aqua. Apocynon frutex est Vet.

c eruina M

túsque. Mirum est quod additur, *a* saniem conspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum soluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocāt. Ea & ex melle prodest magnificè ad tussim, orthopnœæ cochlearis mensura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellítque. Panos discutit, cum farina hordeacea & vino decocta. Miscetur & malagmatis & collyriis, claritatis causa. Ad sternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarij vnius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris *b* dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederæ, molliore tamen, & minus longis viticulis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius, Alterum sterile, & alterum cui & caulis, & semen resinaceum, quod cachrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera sanat viridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium: & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum *c* ærina farina. Purgat & lentigines & quæ excalfacienda sunt aut cùm sudor quærendus, illitum: item conuulsis. Auget & lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum

melle

melle prodeſt. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex rore ſuprà dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Aduerſatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis verò duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compeſcit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut à furante, candida veſte veſtito, *a* puréque lotis nudis pedibus, ſacro facto priùs quàm legatur, pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boúmque, nec reſpicere legentem nec alibi, quàm in canali, deponere, ibique conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo reiicientibus ſanguinem proſunt: item ambuſtis, arteriæ

a puráque ſub. aqua Dal.

vitiis. Inutilem vrinam cient, amaritudine hebetant astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandíque viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur aut prunorum & cerasorum, ac vitium. Siccant illitæ & astringunt: ex aceto verò infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi veteri, quatuor obolis in misto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborúmque appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt è spina Ægyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia. CAP. XII.

a Ægyptiæ laudes in od. loco (*nempe cap 9. & 11. lib. 13.*) diximus. Arabica (*de qua nondum egit*) spissat *Dal.*

b Est & acacia Spinæ succus. Fit in Ægypto ex alba. *Vet.*

SPinæ *a* Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringítque distillationes omnes & sanguinis excreationes, mensiúmque abundantiam, etiamnum radice valentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quædam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. *b* Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigráque arbore: item viri, sed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile: minore est tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum nimio validius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortarii-

rii-

riis in pastillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla vtuntur. Foliorum succus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: itam qui valdè rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandúmque est, oculorum medicamentis ante alias vtiles. Lauantur in eos vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterigya. Abundantiam mensium fœminis sistunt, vuluámque & sedem procidentes. Item oculos, oris vitia & genitalium.

De vulgari spina & syluestri & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho & paliuro, aquifolio. & taxo, & rubis medicina. CAP. XIII.

VVlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implētur radicis vsus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in Oriente (vt diximus) candida magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æquè spinosus in Nisyro, & Rhodiorum insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsathcon, siue dipsacon, siue diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non vbique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, i-

tē rhagadia, inflationes potu. Discutit & stranguarias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem quoque putant. Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se & aridæ in vino decoctæ, aluum citant, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folio contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiamsi citrà ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex is mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendíq; gingiuis, tonsillis, genitalibus accōmodatissimi. Aduersātur serpētiū sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inungunt: vrinam cient.

Caules

Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus mox Sole cogitur in crassitudine mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque & capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur à mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculísque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Caulicorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Idem per se in cibo sumpti cymæ modo aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cum efficaciorem stomaticem præbuerint, quàm satiua morus. Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantùm & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes vt colluantur eo horis hulcera, & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo rosa *a* nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem. præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

a Quæ sequũtur sic restituit Dal. nascitur. Cynosbaton vocãt, alij cynospastõ Fol. hab. vest. hom. simile. Gignit pil. cast. sim. pr. rem. calculosis. Alia est Cynor. quàm prox. dic. volumine. Fert & chamæbatos vuã nigram

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de cporice medicina.

CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynopaston, alij neurospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile: Fert & vuam nigram, in cuius acino neruum habet: vnde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thrysus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit vuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ supra dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteris aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior, astringit magis, refrigerat, collectionibus

nibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantiùs è spina fieri tradunt, quàm & pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per *a* triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritur, hulcera recentia, & serpentia, ac *b* putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, cito nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cũ quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior. Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminis

a triduũ macerati *Vet.* & *Diosc.*

b putrescentia in naribus.

bus.Punicis totidem,sorborum sextario,& pari mensura eius, quod rhus Syriacon vocant, croci semuncia.Coquitur vsque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere,ánne arborum essent.

De chamædrye,& chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce & chamæcisso,& chamæleuca,& chamæcyparisso,& ampeloprafo,& stachye, & clinopodio,& centunculo, & clematide Ægyptia medicina. CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere, Folia habet magnitudine mentæ colore & diuisura quercus. Alij serratam,& ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentium venena potu illitúque efficacissima : item stomacho,tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti,ruptis conuulsis,lateris doloribus. Lienem consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias.Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas,& vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione,Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè,folio tenui,lauri similitudine. Semẽ rubens a admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat : ad tormina cum vino bibitur.Menses succus eius, & vrinã ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus,

a adnexum Dios.& Ch.

tus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amaræ, odorata in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat, detrahit pituitam bilémque, foliis in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascens. Claritati oculorum, & contra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo ramulis quinis ferè, foliosa: cùm floret, existimari potest alba viola, radice tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus vij. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum siue farfugium vocant. Nascitur secundúm fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi. Chamæpeuce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmque pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositúmq;. Datur & à partu mulieribus, & cā-

tra canis morsum. Ea quoque quæ stachis *a* marrubij vocatur, *a* porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque, & odoris iucundi, colorísque in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonocion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpillo similem, surculosam, palmi altitudine, nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa rupta, stranguriass, serpentium ictus. Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Italia centunculum vocant rostratis foliis, ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis: Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, vnam quam aliqui echiten vocant, alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam: & pedales foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quod nigriora minoráque sunt folia. Inuenitur in vineis aruisque. Estur, vt olus, cum oleo ac sale aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito vdo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant, Venerem stimulant.

a πρασίου *Ex Diosc. apud quē Plin. legisse videtur* πρασίου.

Est

Eſt & alia clematis, Ægyptia cognomine, quæ ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri, longa tenuíſque, aduerſus ſerpentes ac priuatim aſpides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiuſdem nominis, & pſeudobunio & myrrhi, & onobrichi medicina.

CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem eſſe dixerunt. Glaucias ſatu diſcreuit, dracontium ſyluestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem verò dracontium, in totum alium, ſi modò hic eſt, qui apud nos dracunculus vocatur. Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multóque maiorem & qua manus impleatur. Dracunculus ſubrutilam, & draconis conuoluti modo: vnde & ei nomen. Quin & ipſi Græci immenſam p. ſuere differentiam, ſemen dracunculi feruens mordáxque tradendo: tantúmque ineſſe ei virus, vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior eſſet, & in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare, & aridum in potione inſperſum, aut ecligmate vrinam, & menſes ciere. Sic & in oxymelite potum ſtomacho, interaneíſque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tuſſim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur. Epiphoris elixum impoſuere: item ſuggillatis, tonſillis. Ex oleo ha-

tra canis morsum. Ea quoque quæ stachis marrubij vocatur, a porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque, & odoris iucundi, colorísque in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonocion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpillo similem, surculosam, palmi altitudine, nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa rupta, stranguriās, serpentium ictus. Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Italia centunculum vocant rostratis foliis, ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis: Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, vnam quam aliqui echiten vocant, alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam: & pedales foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quod nigriora minoráque sunt folia. Inuenitur in vineis aruisque. Estur, vt olus, cum oleo ac sale aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito vdo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant, Venerem stimulant.

a πρασίου Ex Diosc. apud quē Plin. legisse videtur πράσου.

Est & alia clematis, Ægyptia cognomine, quæ ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri, longa tenuísque, aduersus serpentes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdem nominis, & pseudobunio & myrrhi, & onobrichi medicinæ.

CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem verò dracontium, in totum alium, si modò hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multóque maiorem & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo: vnde & ei nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi feruens mordáxque tradendo: tantúmque inesse ei virus, vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare, & aridum in potione inspersum, aut ecligmate vrinam, & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interancísque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere: item suggillatis, tonsillis. Ex oleo ha-

morrhoidum vitio infudere, lentigines ex melle illinẽtes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quò tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permistum in pane cocto dedit. Diodorus phthisicis è melle ecligmate, & pulmonis vitiis: ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circunlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Hulcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mirè sanat. Folia ambustis prosunt ex vino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta. Etiam luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cum sale, recentia vel si ca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahẽdos seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si à partu non purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore, cùm crematur, priuatimque aspides fugat, aut inebriat, ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potus in vino nigro putant vtile. In foliis ari caseus optimè seruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo maturescente effoditur. Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt.

giunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: vt & menses, si ferro non attingatur, sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est, foliis betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice longa, veluti signata articulosáque: monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, folio maiore, quàm cornus, radice harundinea, totidem, vt affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque esse folia. *a* Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant. Est & aris, quæ in eadem Ægypto nascitur, similis aro, minor taptùm minoribúsque foliis, & vtique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque hulceribus manantibus: item combustis ac *b* fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, & posteà tritarum rosaceo addito. Sed vnum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque fœminini sexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis foliis: vnde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici vsus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates vrinæ & vesicæ, & suspiria, præcipitatisque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo foliosam, eximij vsus ad vulnera: boũ neruos abscissos vomere solidari ea, rur-

a Hi ex vino &c. dantur *M.*

b fistulis collyrio immisso. Nomas sistunt decocta folia in aqua, postea trita rosaceo addito. *Vet.*

súsque iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia habet, frucicans palmi altitudine. Laudatissima in Cretá. Contra tormina atque stranguriam, laterum præcordiorúmque dolores bibuntur rami eius quini seníve. Myrrhis, quam alij smyrrhyzan, alij myrrham vocant, simillima est cicutæ, caule foliisque & flore, minor tantùm & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum vino. Aiunt quoque eandem potam in pestilentia salutarē esse. Subuenit & phrisicis in sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulò, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa vino albo strangurias finit, Aluum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

De coriacesia, & callisia, & menaide, & aliis xxiij. & medicinis earum, quas quidam Magicas esse dicunt, & de confidia, & de aproxi, & de recidiuis. CAP. XVII.

IN promisso herbarum mirabilium occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem a menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua sacco, protinus sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in

a mænaide ἀπὸ τῶ μαι-... Dal.

in herba qui vestigio contigerint, aut fortè respersi fuerint, a insanabiles perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquàm contra venena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire, quoties florere eam cõtigerit: & frumentum, & cicutam, & violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius à quibusdam Cleemporo medico adscribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitásque vindicant. Et idipsum autoritatem voluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cùm alia suo & nomine ederet, quis credat? Democriti certè chirocenita esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotim herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin vocari. Magos vtique ea vti, cùm velint Deos euocare. Achæmenidon, colore electri sine folio, nasci in Tardistilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in diéque pota in vino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per varias numinum imaginationes. Eandem hippophouada appellat, quoniam equæ præcipuè caueant eam. Theombrotion xxx. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum in-

a insanos. Vet.

commoda, instabilitatémque mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hæc admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore colligi, cùm Sol in Leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarea in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ vrinæ aspersu recreari. Æthiopida in Meroë nasci. Ob id & Meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis vtilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Æthiopiæ, liuidam, difficilémque aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obuersari, ita vt mortem sibi eo metu conciscant: ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum vinum. Thalasseglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamantis appellatur: hac pota lymphari homines obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dictæ Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cum myrrha & vino, varias obuersari species, ridendíque finē non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo. Syssitieterida à conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. a Casigneten. quoniam secum ipsa nascatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mirè conueniat. Helianthen vocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus

a Acasigneten.

tibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum reges, vt fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonósque: non herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, postea admisto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atque bonos. Harum omnium Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridem, cuius aspersu è vino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cum odio depositi. Et abundè sit hactenus attigisse insignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicina. CAP. XVIII.

ERiphiã multi prodidere. Scarabæum hæc in cauen, habet, sursum deorsum decurrẽtẽ cũ sono hœdi, vnde & nomẽ accepit. Hac ad vocẽ nihil præstantiùs esse tradũt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abũdantiã facit. Æquè nota lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustata vomitiones cõcitat. Eandẽ hãc aliqui esse dicunt, alij similẽ illi, quam militarem vocant, quoniam vulnus ferro factum, nullum nõ intra dies quinq; sanat, ex oleo imposita. Celebratur

autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Ægypto tantùm & inundatione Nili nascitur, acizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirificè sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminib. & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philantropo, & canaria lappa, & cordilo, & de gramine, & dactylo, & fœnograeco medicinæ. CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, collectáque alicuius in vestis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunque à riuis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita vt nemo colligentem videat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita vt æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis (adiiciunt vt nigra sit & sterilis) alopecias emendat vngentium in Sole. Cribro in limite a adiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatęq; grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissimè pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes vrinam fundũt, euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadẽ procedente tempore tota rubentia, florem argenteum,

a abiecto. M.

teum, præcipua contra tumores feruoréſque & collectiones cum axungia veteri tuſa, ita vt ferro nō attingatur: qui perunctus eſt deſpuit ad ſuam dexteram ter. Efficacius remedium eſſe aiunt, ſi tres quoque trium nationum homines perungant dextrorſus. Herba impia vocatur incana, roriſmarini aſpectu, thyrſi modo veſtita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt ſua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi ſuper parentem excellāt. Alij potiùs ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, exiſtimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuè aduerſus anginas ſucco, lacte & vino admiſto. Mirum traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui guſtauerint. Itaque & ſuibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in nauium nidis inſeri aliquid ex ea putent, atque ita non ſtrangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à ſimilitudine pectinum, cuius radix cum malua tuſa, omnia corpori infixa extrahit. Veternoſa curat, quæ exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea mularis dicitur, aliiſque nominibus. Nomas curat: efficaciſſimámque aduerſus ſcorpiones eſſe potam in vino aut poſca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirſutam, quoniam veſtibus adhæreſcat. Ex hac corona impoſita capitis dolores ſedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantágine & millefolio trita ex vino carcinomata ſanat, ternis diebus ſoluta. Medetur & ſuibus hæc effoſſa ſine ferro, & addita in colluuiem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiiciunt & fodientem dicere oportere. Hæc eſt herba ar-

gemon, quam Minerua reperit suibus remedium: qui de illa gustauerint. *a* Tordilen alij semen *b* silis esse dixerunt: alij herbam per se, quam & syreon vocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus nasci, combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebróque ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnasso tantùm ederacea specie dēsius, quàm vsquam, fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, siue viridis, siue *c* in fœno siccata, cùm detur asperfa aqua. Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter vbertatem. Dulcis hic est. In vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad vulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decocto adiicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, mirrhæque tertiæ portiones. Rursúsque coquitur in æreo vase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus, hulceribus vesicæ. Calculos frangit. Semen vehementiùs vrinam impellit. Aluum vomitionésque sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúsve herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorúmve. Ieiunum debere esse qui colligat: ita ire in domum absentis

a Tordylium.
b seselcos. *Vet.*
c pro fœno vel in fœnum. *Dal.*

tis cui medeatur, superu. nienúque ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque i-ta adalligare, triduóque id facere. Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum, cùm in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon appellant: hos conuolutos naribus inserunt, extrahúntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus increuit, vtuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta vias nascitur. Nec fœnograeco minor autoritas, quod telin vocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semē est simile, nos *a* siliciā: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit vuluæ, fouentur. infundunt: infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nigro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ, vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus

a siliquam *Colum cap. 11. lib. 2.*

dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vuluæ cruciatus subiecit. Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mista farina curauit, nitro antè præparata cute, sæpiùs die illinens, perungíque præcipiens. Theodorus fœnogræco miscuit quartam partem purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius vtilissimum sit vuluis interaneísque exhulceratis, sicuti semen articulis atque præcordiis. Si verò cum malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera vuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm vapor quoque decocti plurimùm prosit. Alarúmque etiam graueolentiam decoctum fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfurésque cum vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto verò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata subacta ex vino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum, longámque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Posteà mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXV.

PROOEMIVM.

Natura herbarum sponte nascentium.

CAPVT I.

IPSA quę nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tātùm gignēte eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatū inexpertúmq; illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus & fraudare vitā etiā alienis bonis? Ita certè recōdūt, qui pauca aliqua nouere, inuidētes aliis, & neminē docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuāda vita mores absunt: summūq; opus ingeniorū diu iā hoc fuit, vt intra vnumqueq; rectè facta veterū perirēt. At hercule *a* singula quosdā inuenta Deorū numero áddidere, omnium vtique vitā clariorē fecere cognominib. herbarū, tā benignè gratiā memoria referente. Non æquè hæc cura eorū mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitāt: sed culmina quoque montiū inuia & solitudines abditas, omnísq; terræ fibras scrutati inuenere, quid quęq;

a *Alij legūt,* singulares quidam quos.

radix polleret, ad quos vsus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis vsus vertentes.

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicina. CAP. II.

Minus hoc, quā par erat, nostri celebrauere, omniū vtilitatū & virtutū rapacissimi. Primúsq; & diu solus idē ille M. Cato, omnium bonarū artiū magister, paucis dūtaxat attigit, boū etiam medicina nō omissa. Post eū vnus illustriū tētauit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Diuū Augustum inchoata præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimùm principis semper medicetur maiestas. Anteà condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regnum, quem debellauit Pompeius, omniū ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquàm fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenum bibere præsumptis remediis, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatū Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita extant, cùm solicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium viginti-

dua-

duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis lvj. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectúsque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, Grammaticæ artis doctissimum, iussit: vitæque ita profuit non minùs quàm reipub. victoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronē scripsit: Crateuas, Dionysius Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Prætereà parum est singulas earum ætates pingi, cùm quadripartitis varietatibus anni faciē mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniā satis videbatur, potestates vímq; demonstrare quærere volētibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malū expertus, ac ne ætate quidē me-

moria aut vigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridẽ ratio est prænuntians horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamẽ tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarũ scientiam prævalere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq; in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt Æschylus è vetustissimis in Poëtica refertam Italiam herbárum potentia proderet, multíq; Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit, cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset, posteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Ægyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniámque afferẽs, & ab Helena vtique omnib. mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosiùs aliqua prodidit. Post eũ Musæus & Hesiodus polion herbã in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de eorum effectu cõposuit, Apollini, Æsculapióque, & in totum Diis immortalibus inuentione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiç, Æthiopiæ, Ægyptíque Magis. Adeóque ad hæc attonita

nita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parẽte herba, quam balin nominat: eadémque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius cõtactu illatę ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: cogúntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde plerosque ita video existimare nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortasse etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur: vt qui soli inter illas viuant: prætereà securitas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimúsque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquã ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiã in repertis, alias inuenit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ potúsq; omnis afferẽs odiũ, Nuper cuiusdã

militantis in Prętorio mater vidit in quiete,vt radicē syluestris rosæ,quā cynorrhodō vocant, blandita sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibēdā:in Lacetania res gerebatur,Hispaniæ proxima parte:casúq; accidit,vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere,superueniret epistola orātis vt pareret religioni: seruatúsq; est ex insperato, & postea quisquis auxiliū simile tentauit. Aliâs apud autores cynorrhodi vna medicina erat,spōgiolæ, quæ in mediis spinis eius nascitur,cinere cū melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertū dracunculū appellatū caulē,pollicari crassitudine versicoloribus:viperarū maculis, quę ferebāt cōtra omniū morsus esse remediū. Alius est, quā quos in priori volumine eiusdem nominis diximus,sed huic alia figura,aliúdq; miraculum exerentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali ferè altitudine,rursúsq; cum iisdem in terram condētis: nec omnino occultato eo apparet serpens,vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantùm præmoneret, tempúsque formidinis demonstraret.

De quodā pestifero fonte Germaniæ, & de Britānica, & maximis morborum dolorib. CAP. III.

NEc bestiarū solū ad nocēdū scelera sūt, sed interī aquarū quoq. ac locorū. In Germania trās Rhenū castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus,qua pota intra bienniū dentes deciderēt, cōpagésq; in genib. soluerētur. Stomacacē Medici vocabāt, & sceletyrbē ea mala. Reperta auxilio est herba,quæ vocatur Britānica, nō neruis modò & oris malis salutaris,sed cōtra anginas quoq;& serpētes. Folia habet oblōga nigra

radicem

radicē nigrā. Succus eius exprimitur & ex radice. Florē vibones vocāt: qui collectus priùs, quā tonitrua audiātur, & deuoratus, securos in totū reddit. Frisij, quà castra erāt, nostris demōstrauere illā, mirórq; nominis causā, nisi fortè cōfines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, di cauere. Nō enim inde appellatā eā, quoniā ibi plurima nascerētur, certū est etiānū Britannia libera. Fuit quidē & hic quondā ambitus, nominibus suis eas adeptādi, vt docebimus fecisse reges, vt res tanta debeatur, herbā inuenire, vitā iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quę ad salutem pertinent. Autores tamen quarum inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casúsq; & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborū, singulis mortaliū timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia propè videri potest, cū suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorū à stillicidio vesicæ. Proximū stomachi, tertiū eorū quæ in capite doleāt, non ob alios ferè morte concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantùm: quoniā ea vitæ cōditio est, vt morti plerūque etiam optimi portus sit: tradátque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanū magnitudine doloris in podagra coactū, veneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mētes soluerētur, partus eliderētur,

multáq. ſimilia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullũ Imperatorẽ clariſſimum amatorio periiſſe: nec alia Magica portenta, niſi vbi cauenda ſunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata, ſatis operæ fuit abundéque preſtitum vitæ, ſalutares dixiſſe, ac poſteà inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyſide, & panace, vel aſclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace cẽtaureo, vel pharnacero, & heraclio ſiderio, & hyoſcyamo, apollinari ſiue altercangeno. CAP. IIII.

LAudatiſſima herbarum eſt Homero, quam vocari à Diis putat moly, & inuentionem eius Mercurio aſſignat, contráq; ſumma veneficia demõſtrat. Naſci eã hodie circa Pheneũ, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, ſpecie illa Homerica, radice rotunda nigráque magnitudine cæpæ, folio ſcillæ: effodi autem difficulter. Græci autores florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum ſcripſerit. Inueni è peritis herbarum Medicis, qui in Italia naſci eam diceret, afferríq; Campania mihi aliquot diebus effoſſam inter difficultates ſaxeas radicis xxx. pedes longæ, ac ne ſic quidem ſolidæ, ſed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ eſt, quam dodecatheon vocant, omnium Deorum maieſtatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius ſeptem, lactucis ſimillima, exeunt à lutea radice. Vetuſtiſſima inuẽtu pæonia eſt, noménque autoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alij glycyſidem. Hæc quoque difficultas eſt quòd eadem aliter alibi nuncupatur. Naſcitur opacis montib., caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti

veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Ineſt iis ſemen copioſum, rubrum nigrúmque. Hæc medetur & Faunorũ in quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam ſi picus Martius videat tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipſo nomine omniũ morborum remedia promittit, numeroſum & Diis inuentoribus aſcriptum. Vnum quippe Aſclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceã appellauit. Succus eſt coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & ſalſi. Hac euulſa ſcrobem repleri vario genere frugum religio eſt, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis ſponte erumpentem ſuccum excipientibus: hoc celerrimè euaneſcit. Et in aliis autem generibus improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim argumentum eſt ceræ adulteratæ. Alterum genus heraclion vocant, & ab Hercule inuentum tradunt alij origanum heracleoticum ſylueſtre, quoniam eſt origano ſimile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertiũ panaces Chironion cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho ſimile, maius tamen & hirſutius. Flos aureus, radix parua. Naſcitur pinguibus locis. Huius flos efficaciſſimus, eóque amplius, quàm ſuprà dicta, prodeſt. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur; ſed & Pharnaceon, in controuerſiam inuentionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus quàm cætera, foliis, & ſerratis. Radix odorata in vmbra ſiccatur, vinóque gratiam adiicit. Huius genera duo fecere, alte-

rum leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inuentum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniáque vulnera ferro illata efficacissimè sanat. Est Chironias inuentũ ampelos quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoque adscribunt, quæ Apollinaris, apud Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos verò hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: vnum nigro semine, floribus penè purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertij semen trionis semini simile: & omnia insaniam gignentia, capitísque vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, cãdidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere medici. Item rufi seminis. Nonnunquàm ante candidum rufescit, si non emáturuit improbatúrque. Et alioqui nullum, nisi cum inaruit, legitur. Natura vini, ideóque mentem capútque infestans. Vsus seminis & per se & succo expresso. Exprimitur separatim & caulibus foliísque vtuntur & radice temeraria in totum (vt arbitror) medicina. Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quàm quatuor bibantur. Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, vt diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Miréque vt contra venenum remedia prodidere his qui id bibissent & ipsum pro remediis, adeò nullo omnia experiendi fine, vt cogeretur etiam venena prodesse.

De

De linozoste, parthenio, Hermupoa, siue potiùs Mercuriali, & Achilleo, & panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hemionio, teucrio splenio, & melampodio siue elleboro, quótve eorum genera, & de nigro elleboro albo medicina, & quando detur, & quomodo sumendum, & quibus non dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

LInozostis siue parthenion Mercurij inuētum est, ideo apud Græcos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cauis multis, semine in geniculis dependente fœminæ copioso, mari iuxta genicula stante rariori ac breui contortóque, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de vtroque eorum genere proditur, vt mares gignantur, hunc facere, vt fœminæ, illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edantúrve folia decocta ex oleo & sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duobus aut tribus spissis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbam ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum vsu prædicauit has, ad hunc modum Medicorum nemo nouit. Ille eas vuluæ cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admouit: item ad ciendos menses secundásque. Hoc idem præstare potu, fotúq; dixit. Instillauit auribus olidis succum:

inunxítque cum vino vetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & vesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluendę, vel in febri, decoquitur quā tum manus capiat, in duobus sextariis aquæ ad dimidias: bibitur sale & melle admisto, nec non cum vngula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui vtranque dandam, siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahūt, sed stomachum lædunt. Reliquos vsus dicemus suis lòcis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, vtilissimam emplastris, ideóque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alij vtroque vsum medicamento volunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alij sideritim, & apud nos millefoliam vocant, cubitali scapo, ramosam, minútioribus quàm fœniculi foliis vestitam ab imo. Alij fatentur quidem illam vulneribus vtilem, sed veram achilleō esse scapo cæruleo, pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij folio querces. Hanc etiam præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritin in maceriis nascentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis & pinguioribus, teneriori-bus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam verò binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes vulneribus præcipuos. Nostri eam, quæ est latissimo folio, scopas regias vocant.
Mede-

Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam hemionian vocant spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus. Constátque sic inuentam: Cùm exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eúmque exinanisse. Ob id à quibusdam splenion vocatur. Narrant sues, qui radicem eius ederint sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubēt: adeò florere non dubitant, maximéque ex Ciliciis & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ad hoc appellatur vnum ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datóque lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia nigri platani similia, sed minora nigrioráque, & pluribus diuisuris scissa: albi betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur, itaque cauent id, cùm candido vescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum vno eius loco circa Pyram. Nigrum vbique prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundum Pon-

ticum: tertio loco Elcaticum, quod in vitibus nasci ferũt: quarto Parnassium, quod adulteratur Ætolico ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocãt, quo & domos suffiunt purgántque spargentes, & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosiùs colligitur. Primùm enim gladio circunscribitur. Dein qui succisurus est, Ortum spectat: & precatur, vt id liceat sibi concedentibus Diis facere, obseruátque aquilæ volatus: ferè enim secantibus interest: & si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè nisi præsumatur allium: & subinde vinum sorbeatur, celeritérque fodiatur. Nigrum alij entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, causásque morborum extrahit, quondam terribile, posteà tam promiscuum, vt plerique studiorum gratia ad peruidenda acriùs, quæ commentabantur, sæpius sumptitauerim. Carneadem responsurum Zenonis libris, Drusum quoque apud nos, Tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates verò bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissimè sumitur, quoniam (vt diximus) sesamoides admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorũ per se, & mista radicula, qua lanas diximus lauari, sternutamentum facit, ambóque a somnum. Leguntur autem tenuissimę radices breuésque, ac velut decurtatæ etiam hæ. Nam summa, qúæ est crassissima, cæpis similis, canibus tantùm datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quàm carnosissimo seligebant

a somnum a discutiunt. Dal.

ſtgebant, quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentémque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in vmbra ſiccabant, iis vtentes: nunc ramulos ipſos ab radice quam grauiſſimi corticis ita dant. Optimum, quod acre guſtu feruénſque in frangendo puluerem emittit. Durare vim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit aluum & bilem, pituitáſque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum drachma, modicè quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcammoneam, ſed tutiùs ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidem & inunxere trito. Strumas, *a* ſuppurata, duritias concoquit & purgat: item fiſtulas tertia die exemptum. Verrucas tollit cum ſquamis æris & ſandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum piſſelæo. Album optimum, quod celerrimè mouet ſternutamenta, ſed multùm terribilius nigro, præcipuè ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni vires, ſingultus infinitos aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent vomitiones, ipſúmque elleborum extraherent medicamentis, aut clyſteribus, ſæpe etiam ſanguine venis

a ſuppurat Dal.

emisso. Iam verò & cùm prosperè cedat, terribili vsu variis coloribus vomitionum , & post vomitiones obseruatione alui, balinearum dispensatione , totius corporis cura , antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanque tradunt absumi carnem , si coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat , quòd propter hos metus parciùs dabant : cùm celeriùs erumpat , quò largiùs semine. Themison binas non ampliùs drachmas datauit: sequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio , qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus , ipsum in primis exire. Præterea mirum inuentum est, quòd incisum forficulis , vt diximus, cribrant: cortex remanet, hoc inaniunt: medulla cadit , hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit. Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potiùs, quàm hyeme , dandum , non est in dubio. Corpus septem diebus antè præparandum cibis acribus , abstinentia vini quarto & tertio die vomitionibus , pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur, aptissimè verò in lacte aut pulte. Nuper inuenere, dissectis rhaphanis inserere elleborum: rursúsque comprimere rhaphanos, vt transeat vis , atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, vt diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ, lepris , tetano, tremulis, podagricis, hydropicis , incipientibúsque tympanicis stomachicis, spasticis, clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter non desinant.

a leucæ. Pl. enim videtur deceptus homonymia vocis λευκὴ varia

nant,tussi veteri,inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris:item mollis ac fœminei corporis animíve, exilibus aut teneris, & fœminis minùs, quàm viris.Item timidis,aut si exhulcerata sint præcordia,vel tumeant miniméve sanguinem excreantibus,causariis, vel latere, vel faucibus. Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum : item suppurationi veteri. Mures polenta admistum necat. Galli sagittas in venatu elleboro tingunt,circũcisóque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant.Muscæ quoque necantur albo trito, & cum lacte sparso.Eodem & phthiriasis emendatur.

De Mithridatio & scordoti siue scordio, & polemonia, & philetaria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicina.

CAP. VI.

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit vnam. Mithridation vocatam Huic folia duo à radice acantho similia.Caulis inter vtraque sustinens roseum florem. Alteram Lenæus, scordotim siue scordion,ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ similitudine, foliis lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidísque,gustus amari. Est & alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurimósque vtraque ad vsus per se & inter aliena in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam,à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent nigro semine: cætero rutæ simi-

lis naſcitur in montoſis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignoſi, nigricantis, hirſuti, cubitalis, & aliquando amplioris, foliis per interualla quinque folij, aut cannabis, per ambitum in iſis quinquepartitò, nigris & ipſis pulmoniſque :: radice ſuperuacua. Semen dyſentericis in vino potum auxiliatur vnicè. Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hoſpitio pertractanti arma, ſagitta excidiſſet in pedem, quare aliqui Chironion vocant. Folia ſunt lata & oblonga ſerrato ambitu, denſa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix vaſta rubeſcens, tenera fragiliſque, ad bina cubita, madida ſucco, amara cum quadam dulcedine. Naſcitur in collibus pingui ſolo. Laudatiſſima in Arcadia, Elide, Meſſenia, Pholoë, & Lycæo, & in Alpibus verò, plurimiſque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, vt cohæreſcere etiam carnes tradant, ſi coquantur ſimul, in vſu radix tantùm duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, ſi febris ſit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur & ouium morbis decoctæ ſuccus. Eſt alterum centaureon cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam ſecundum frondes naſcitur, origano ſimile anguſtioribus & longioribus foliis, anguloſo caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & ſuperuacua, ſucco efficax. Ipſa herba autumno legitur, ſuccus è fronde. Quidam caules conciſos madefaciunt diebus xviij. atque ita exprimunt. Hoc centaurion noſtri fel terræ vocant, propter amaritudinem ſummam: Galli exacon, quoniam om-

omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, rarum est vt non vulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnarique colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & partenide & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicina.

CAP. VII.

Clymenos à rege herba appellata est, ederæ foliis ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hîc indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vi summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, vbique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa ramulis

erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ anteà parthenis vocabatur: Sunt qui ab Artemide Illythyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, cùm maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur. Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heraclion vocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideóque eos, qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone: Bœoti madon vocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cùm defloruit, *a* capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, aduersatúrque aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo: rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba, quam appellauit. Euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ, à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Eidē fratres instituere à balineis frigida multa

a capite papaueris, tenui caule. Secatur &c. *Dal.*

ta corpora adſtringi. Anteà non erat mos, niſi calida tantùm lauari, ſicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoque extat de ea herba, & clarum præconium. Inuenit eam in monte Atlante: ſpectatur foliis acanthinis. Vis tanta eſt, vt è longinquo ſuccus excipiatur: inciſæ conto ſubditur excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere, ſiccatus cùm coiit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clariùs vident. Contra ſerpentes medetur, quacunque parte percuſſa, vertice inciſo, & medicamento addito. Ibi Getuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: ſed diſcernitur igni. Id enim, quod ſyncerum non eſt, faſtidiendum odorem habet. Multum infra hunc ſuccum eſt, qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco ſimilis eſt, etiam leui guſtu os accenſum diu detinens, & magis ex interuallo, donec fauces quoque ſiccet.

De plantagine. & bugloſſo. & cynogloſſo, & buphthalmo. & Scythica, & hippice. & iſchamone, & vettonica. & Cãtabrica. & cõſiligine, & hiberide. & chelidonia, & canaria. & elaphoboſco, & dictãno. & ariſtolochia, & quòd eius delectatione adnolãt piſces, & ſtatim capiuntur, & medicinæ contra ſerpentiũ ictus ex herbis, quas ſuperiùs nominauit. CAP. VIII.

CElebrauit & Themiſon Medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor anguſtioribus foliis & nigrioribus, linguæ pecorum ſimillimis, caule anguloſo, in terram inclinato, in pratis naſcens. Altera maior, foliis laterum modo incluſa: quæ quia ſeptena ſunt, quidam eam heptapleuron vocauere:

Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandóque corpore, cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. iungitur huic buglossos, boum linguæ similis, cui præcipuum, quod in vinum deiecta, animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & cynyglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Aiúntque quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, quæ ferat lappas minutas. eius radix pota ex aqua ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphtalmos similis boum oculis folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus: qui & manduntur decocti. Quidam cachlam vocant. Hæc cum sera scirrhomata discutit. Inuenere herbas & vniuersæ gentes. Scythia primum eam, quæ Scythice vocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcis. Aliam vtilissimam ad ea quæ spasmata vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes, famem sitímque non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quòd in equis quoque eundem effectum habeat. Tradūtque his duabus herbis. Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitíq; Ischæmonem Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modò vena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, foliis asperis & lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autē serratula à

Græ-

Græcis ceſtron aut pſychotrophon, ante cunctas laudatiſſima. Exit anguloſo caule, cubitorum duum, à radice ſpargens folia ferè lapathi, ſerrata, ſemine purpureo. Folia ſiccantur in farinam plurimos ad vſus. Fit vinum ex ea & acetum ſtomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, vt domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piacblis omnibus. In eadem Hiſpania inuenta eſt Cantabrica, per diui Auguſti tempora à Cantabris, aperta. Naſcitur vbique, caule iunceo pedali: in quo ſunt floſculi oblongi, velut calathi: in his ſemen perquàm minutum. Nec aliàs defluere Hiſpaniæ herbis exquirendis, vt in quibus etiamnum hodie in numeroſo & latiore conuictu, potionem è centum herbis mulſo additis credidere ſaluberrimam ſuauiſſimámque, nec quiſquam genera earum iam nouit aut multitudinem: numerus tamen conſtat in nomine. Noſtra ætas meminit herbam in Marſis repertam. Naſcitur & in Æquicolis circa vicum Neruefiæ, vocatur conſiligo. Prodeſt, vt demonſtrabimus ſuo loco, deploratis in phthiſi. Inuenit nuper & Seruilius Damocrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius aſſignato carmine. Naſcitur maximè circa vetera monumenta parietináſque, & inculta itinerum. Floret ſemper folio naſturtij, caule cubitali, ſemine tam paruo, vt vix aſpici poſſit. Radici odor naſturtij. Vſus æſtate efficacior, & recenti tantùm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica vtiliſſima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minùs dimidio adalligata, vt deinde in balineis

descendatur in calidam, & postea oleo ac vino corpus perungatur: diebúsque vicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primísque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore. ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. *a* Minori folio ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eámque in nostro conspectu mandunt, sed ita vt nunquàm intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixæ à partu. Dictamnum ostendêre (vt indicauimus) vulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu. foliis tantùm vtuntur. Flos nullus ei, aut semen aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta au-

a Sex voces sequẽtes collocãdæ sunt post verbũ marcescũt Ex Diosc.

tem

tem non ſpatioſè naſcitur : miréque capris expetitur. Pro eo eſt & pſeudodictamnum, multis in terris naſcens, folio ſimili, ramulis minoribus, à quibuſdam chondoris vocatum. Minoris effectus *a* ſtatim intelligitur, Dictamnum enim minima portionè accendit os. Qui legêre eam, in ferula vel harundine condunt præligántque, ne potentia euaneſcat. Sunt qui dicant, vtramque naſci multifariam, ſed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non niſi in aſperis. Eſt & tertium genus dictamnum vocatum, ſed neque facie, neque effectu ſimile, folio ſiſymbrij, ramis maioribus: procedente perſuaſione illa, quicquid in Creta naſcitur, infinito præſtare cæteris eiuſdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnaſſo. Alioquin herbiferum eſſe & Pelium montem in Theſſalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vti, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maximè ſuccis herbæ turgeant, medicentúrque vbera paſcuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè ſunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifeſta fit. Circa Abderam & limitem qui Diomedis vocatur, equi paſti inflammantur rabie: circa Potnias verò aſini. Inter nobiliſſimas ariſtolochiæ nomen dediſſe grauidæ videntur, quoniam eſſe ἀρίςη λεχώσαις. Noſtri malum terræ vocāt, & quatuor genera eius ſeruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus mollioribúſque. Alterum maſculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi craſſitudine. Tertium longiſſimæ te-

a guſtatū. Vet.

nuitatis, vitis nouellæ, cui sit præcipua vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt capparis. Valent radice tantùm. Est & quæ pistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, vnguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum: ita desquamato terreno seruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen summa gloria est, si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur. Piscatores Campaniæ, radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, corámque nobis contusam immista calce in mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statímque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, vtilissima esse traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verùm & effectus earum vsúsque dicendi sunt: ordiendúmque à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacísque generum omnium radix è vino, Chironij flos & semen potum, illitúmve ex vino & oleo: priuatímque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria.

teucria, sideritis, scordotis ex vino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis sex, siue viridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, vt inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica dictamnum, aristolochia radicis drachma in vini hemina sæpiùs bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentiũ ictus.

CAP. IX.

ARgemonia quoq; radice eius denarij põdere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterísque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi primùm nominari quãque, in quo maximè valebit. Folia habet, qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cuniculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat.

Agaricon vt fungus naſcitur in arboribus circa Boſphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulſi. Id quod in Gallia naſcitur, infirmius habetur. Præterea mas ſpiſſior, amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina ſolutior, initio guſtu dulcis, mox in amaritudinē tranſit. Echios vtriuſque generis pulegio ſimilis, foliis coronata, drachmis duas ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt: hæc ex vino & aceto. Quidam arcion perſonatam vocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aſpidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui peristereon, noſtri verbenacam vocant. Hæc eſt, quā legatos ferre ad hoſtes indicauimus. Hac Iouis menſa verritur, domus purgantur, luſtrantúrque. Genera eius duo ſunt: folioſa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli vtriuſque plures, tenues, cubitales, anguloſi. Folia minora, quàm quercus, anguſtioráque, diuiſuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur vbique in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed vnum omnino genus faciunt, quoniam vtraque eoſdem effectus habeat. Vtraque ſortiuntur Galli, & præcinunt reſponſa. Sed magi vtique circa hanc inſaniunt. Hac perunctos impetrare, quæ velint febres abigere, amicitias cōciliare, nulliíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita vt ne Luna aut Sol conſpiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis.

datis. Circunſcriptam ferro effodi ſiniſtra manu & in ſublime tolli. Siccari iu vmbra, ſeparatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, ſi aqua ſpargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduerſus ſerpentes conteritur ex vino. Eſt ſimilis verbaſco herba, quæ ſæpe fallit pro ea capta, foliis minùs candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in ſe contrahit: ideóque Romæ blattariam vocant. Lemonium ſuccum lacteum mittit, concreſcentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum eſt, cùm etiam fraga gignendo commendetur. Græci vocant pentaperes, ſiue chamæzelon, ſiue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inareſcens nigreſcit, & anguloſa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipſa herba incipit & definit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduerſus ſerpentes bibitur & eius radix, quæ ſparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ perſequi nihil attinet, cùm ſint differentiæ duæ. Probatiſſimæ in Creta, mox in Achaia, & in ſiccis vbicunque nati, fœniculi ſimilitudine, candidioribus foliis & minoribus hirſutíſque Caule pedali recto, radice ſuauiſſimi guſtus & odoris. Hoc in ſaxoſis naſcitur meridianis. Reliqua genera vbique naſcuntur terrenis collibus limitibúſque, nec niſi pingui ſolo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, ſæpe pluribus quàm ternis, radice lignoſa, ſed cùm inaruit, ſuperuacua. Semen huius cumino ſimile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius eſt, ideóque parcè ſumi

debet. Si iam maximè tertium genus facere libeat, eſt ſimile ſtaphylino, quod paſtinacam erraticam appellant, ſemine oblongo, radice dulci. Omnia hac & hyeme & æſtate ſunt intacta, quadrupedi, niſi poſt abortus. Ex aliis vſus ſeminis: ex Creta radicis dulcis, & magis ad ſerpentes eſt. Bibitur è vino drachma vna. Datur & quadrupedibus percuſſis Therionarcha alia quàm Magica, & in noſtro orbe naſcitur, fruticoſa, foliis ſubuiridibus, flore roſeo: ſerpentes necat: cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Perſolata, quam nemo ignorat. Græci verò arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirſutiora, nigrioráque & craſſiora, radicem albam & grandem. Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra ſerpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, ſine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri poſſit, cortice nigro. Naſcitur in vmbroſis: noſtris tuber terræ vocatur: in omnibus ſerenda domibus, ſi verum eſt, vbi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum vocant: narrántque & ebrietatem repræſentari, addita in vinum. Radix ſiccata ſcillæ modo conciſa reponitur: decoquitur eadem ad craſſitudinem mellis. Suum tamen venenum ei eſt: tradúntque ſi prægnans radicem tranſgrediatur, abortum fieri: Eſt & altera cyclaminos: cognomine ciſſanthemos, geniculatis caulibus, ſuperuacuis, à priore diſtans, circa arbores ſe voluens, acinis ederæ, ſed mollibus, flore candido, ſpecioſo, radice ſuperuacua. Acini tantùm in vſu, guſtu acri, ſed lenti. Siccantur in vmbra, tuſíque diuiduntur

uiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, vno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo simili iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, fundúntque succum in vmbra, capite priùs & naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisísque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in vsu, & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis, aut ruta, bibitúrque contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque, quẽ nemo ignorat, fumo fugantur serpẽtes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, vel alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia: agaricum obolis quatuor in vini misti cyathis totidem.
Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: a intelligi-
item quinquefolium, daucum. Verbascum tur, & fœ-
Græci phlomon vocant. Genera habet prima mina: alte-
duo: album, in quo mas a intelligitur: alterum rum nigrũ,
nig rum, in quo fœmina. Tertium genus *Diosc.*

non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ lætiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thyrallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, crassis, pinguibúsque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido liniat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundē diem, quod est simile *a* cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimúsque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus. Item alisma, quam alij damasonion, alij lyron appellant. Folia erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexáque in terram, aliàs etiam venenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi,

a cyclamino, radice genic. *Vet.*

thyrsi,radicibus densis,tenuibus, vt veratri nigri acribus,odoratis,pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis,nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusq; aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu.Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent,contra quos erit cynorrhodum,de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest, Vettonica ex mero veteri.Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens,columbis admodum familiaria,vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus.Proxima ab his malis venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicásque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordoris, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettouicæ semen in mulso aut passo, vel farina drachma in vini veteris cyathis iiij. Vomere cogendi,atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mēsura, qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint,denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi,semine vituli narium.Et hoc perunctos venustiores fieri,nec vllo malo medicamento lędi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat,arbitrantur Magi.Similiter ea quam *a* eupleam vocant, tradúntque ea perunctos commēdatioris esse famæ.Artemisiā quoque secum

a euclean, Ex Theoph. apud quem Plinius leg. εὔπλοιαν, qua est prospera nauigatio.

habentib. negant nocere mala medicamenta bestiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est: Duæ eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaueri simile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipuè. Hoc & contra fungos.

Remedia ad capitis vitia.

CAP. XI.

VErùm & generatim membratímq; singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, si vnà tritæ illinantur. Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & fòlia plura maioráque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius sit suis quæ nunquam peperit. Sol deinde plurimum confert illitæ. Similis vsus est cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in olea decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omniũ generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei vsu. Medetur & daucum. Purgat autẽ cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice vocatur, semen margaritis minutis simile, depẽdens inter folia grãdia, in montibus ferè. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput vngitur. Fit

& ex

& ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hissopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & serpentiū ictibus aduersari, tritū cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (vt plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut *a* phasganion quanquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri rubentia ad radicem, & plura, quā in caule capitula, personis Comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm primùm exit, gladij prębet speciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto vino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa *b* serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritóque vngi conuenit, peucedaneo ex oleo vel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sicelion, alij cynomyian appellāt, radice tenui, superuacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis *c* canino capiti nō dissimilibus, se-

a sparganiō *Ch.*

b carpētis *Vet. & Da.*

c coronopo *Diosc. apud quem fortè Pli. legit* κυνωπι.

mine autem pulici, vnde & nomen hoc in baccis ipsa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in vsu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario aquæ, densat ac contrahit. Tunc terere & crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracti extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maximè capite: similiter pistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.

CAP. XI.

Oculorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, si additæ aqua foueantur. Succo verò minoris cum melle *a* culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices extenuari. Albugines quidem etiam iumentorum *b* sideriti, iam chelidonia suprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succum, quem collyriis acriotibus *c* pro meconio miscent. Facit claritatem & euphorbium iniunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio epiphoras, & siqua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo vel aceto. Ad hyposcysin & caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani

a caligines, *Diosc. Plin.* verò intelligit muscas & culices, qui incipiente suffusione oculis obuolitare videntur.

b si detur ritè. *M.*

c cum mecon. *Dal.*

dani ſuccum, vt diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo, pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

De anagallide ſiue corchoro, & mandrogara ſiue circeto, & cicuta, & crethmo agrico, & molybdæna & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachme & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oriſque vitia medicina.

CAP. XIII.

ANagallida aliqui *a* corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis puſillis, rotundis, in terra iacentibus, naſcuntur in hortis & aquoſis. Prior floret cærulea. Vtriuſque ſuccus oculorum caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle iunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracenteſis fit. Iumentorum quoque oculis medētur. Succus caput purgat per nares infuſus, ita vt deinde *b* vino colluatur. Bibitur & contra angues ſucci drachma in vino. Mirum, quòd pecora fœminam vitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantùm diſtant) degustauere, ſtatim eã quæ aſyla appellatur, in remedio quærunt, ea à noſtris ferus oculus vocatur. Præcipiũt aliqui effoſſuris, ante Solis ortum, priuſquàm quicquam aliud loquantur, ter ſalutare eam, tum ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe vires. De euphorbio ſatis dictũ eſt, cuius ſuccus lippitudini, ſi tumor erit, item abſinthium cum melle tritum, itémq; Vettonicæ farina cõueniet. Ægilopas ſanat herba eodẽ nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio,

a acarõ, *M.* acorũ, *Ch.*

b *Alij* vino os colluatur.

ſemine contrito cum farina permiſta impoſitáque, vel ſucco. Exprimitur hic è caule foliiſque prægnantibus, dempta ſpica, & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos. Aliqui & mandragoræ vtebantur : poſteà abdicatus in hac curatione eſt. Epiphoris (quod certum eſt) medetur & oculorum dolori, radix tuſa cum roſaceo & vino. Nam ſuccus multis oculorum medicamentis miſcetur. Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera, candidus, quis & mas : niger, quæ fœmina exiſtimatur, anguſtioribus foliis, quàm lactucæ, hirſutis *a* & caulibus, radicibus binis terníſve fuſulis, intus albis carnoſis teneriſq;, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucũ magnitudine, & iis ſemen ceu pyrorum. Albũ hoc alij arcen, alij morio, alij hypophlomõ vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt lapathi ſatiuæ. Cauent effoſſuri contrarium ventum, & tribus circulis antè gladio circumſcribunt : poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. Succus fit & è malis & caule, deciſo cacumine & radice punctis aperta aut decocta: vtilis hæc vel ſurculo. Conciſa quoque in orbiculos ſeruatur in vino. Succus non vbique inuenitur, ſed vbi poteſt circa vindemias quæritur. Odor grauis eius, ſed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra ſiccantur. Succus ex iis Sole denſatur: itē radicis tuſæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſeruãtur in muria efficacius, aliàs recentium ſuccus peſtis eſt: ſic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferunt etiam olfactu : quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmuteſcunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis ſomnifica pro virib. bibentiũ. Me-

a ſine caulibus, *Dioſc.*

Media potio cyathi vnius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionésque ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse. Bibitur & pro ellleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborum, ad vomitiones & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoque venenum est publica. Atheniensium pœna inuisa, ad multa tamen vsus non omittendi. Semen habet noxiū. Cauli autē & viridis estur à plerisq; & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calami, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix concaua, nullius vsus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quę si enecat, incipiūt algere ab extremitatib. corporis. Remedio est, priusquam perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis floribúsq;: tunc enim maximè tēpestiuus est. Semine trito expressus, & Sole dēfatus in pastillos, necat sanguine spissando. Hæc altera vis. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad resoluenda medicamenta vtuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras æstiuas, oculorúmque dolores sedādos circumlitus. Miscetur collyriis, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoq; tumorē omnem dolorémque & epiphoras sedant. Anaxilaus autor est, mammas à virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mām is imposita extinguit. Venerémque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equi-

dem præceperimus. Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramia tollit oculorũ impositus, tumorem quoque polenta addita. Nascitur vulgo Molybdæna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plubum (quod est genus vitij) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsísque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis delacrymationémque, ceu fumus: vnde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros idis folia habet, angustiora tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque venosas, cæterò & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ. mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & vbicunque in aquosis. Recentibus virus maius, quàm vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur vtribus in vmbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acaron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpentes. Cotyledon paruula herba,

cauli

cauliculo tenero,pusillo, pingui folio & concauo,vt coxendices,nascitur in maritimis petrosísque, viridis,radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis foliis, latioribus densioribúsque circa radicem velut oculum cingentibus,asperrimi gustus, longiore caule sed pergracili. Vsus eius ad eadem, quæ iris. Aeizoi duo genera: Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alij zoopthalmon, alij stergethon, quód amatoriis conueniat, alij hypogeson, quoniam in subgrundiis ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potiùs vocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum,aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculdm, quod erithales vocant,alij thritales, quia ter floreat, alij chrysothales,aliqui isoetes: sed aeizoum vtrunque,quoniam viret semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinisque nascitur & tegulis, a fruticosum à radice, & a sursum vsque ad cacumen: foliis angustis mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis: Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. Omnium harum vis eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus inunctis. Purgãt enim hulcera oculorum, explént-

a Foliosum
Ch. & Diosc.

que & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item succus infusus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum rosacco & meconio; acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in Sole densatus, cùm opus est rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus *a* collutis: radix hoscyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt vtilia, vel si sanguine gingiuæ putrescant, vel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentésve confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex vino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes

a collutus Vet.

tes. Et hyſſopo colluuntur,& peucedani ſuccum cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ ſucco, ab altera nare, quàm doleat infuſo. Erigeron à noſtris vocatur ſenecio. Hanc ſi ferro circunſcriptam effodiat aliquis,tangátque ea dentem, & alternis ter deſpuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum poſteà non doliturum. Herba eſt trixaginis ſpecie & mollitia, cauliculis ſubrubicundis: naſcitur & in tegulis,& in muris. Nomen hoc Græci dederunt,quia vere caneſcit. Caput eius numeroſa diuiditur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diuiſuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea conſtat. Alij erucæ foliis eſſe dixerunt, alij roboris, ſed minoribus multò. Radice alij ſuperuacua, alij neruis vtili, alij potu ſtrangulante. E diuerſo quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia veſicæ vitia:item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Iſchiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in paſſo vtiliſſimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, ſerentéſque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale eſſet, demonſtrarunt contra ſerpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vſus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: toſta cum mica ſalis ſtrumis. Ephemeron folia habet lilij, ſed minora, caule parem florem cæruleum, ſemen ſuperuacuum, radicem

[illegible] digitali crassitudine dentibus præci- [illegible] concisam in aceto, decoctamque vt tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles [illegible]. Cauis & exesis imprimitur. [illegible] radix ex aceto trita continetur [illegible] veratrum nigrum imponitur: mobiles [illegible] decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quam Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguiorem [illegible] foliis, & ad latitudinem [illegible] colore liuido, caule [illegible] & radice alba. Nascitur in [illegible] humidis & opacis. Alterum foliosum, [illegible] foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus vis caustica, si cruda folia imponuntur [illegible], vt ignis faciunt. Ideo [illegible] eis vtuntur, & ad tollenda [illegible] omnibus miscent. [illegible], celeriter remouentes. [illegible] commanducata diutius, rum[illegible] sicca concisa, sternutamentum est. Nostri herbam strumeam vocant, [illegible] strumis & panis, parte in [illegible] eaque rursus sata re[illegible] vitia: quo scelere & [illegible]. Oris hulcera intus succus [illegible] & [illegible] radicesque com[illegible] laboret os. Hul[illegible] folium. Hulcera [illegible] Composita quoque ad fœtorem, vel

vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & vino vetusto sparsa mandere matutinò, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex vino. Naribus vtilissimũ est dracontij semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hissopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXVI.

PROOEMIVM.

Reliqua per membrorum genera medicina, & de nouis morbis, & lichenes quid sint, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo.

CAPVT I.

SENSIT & facies hominũ nouos, omnique æuo prioru incognitos, non Italiæ modò, verumetiam vniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásve aut Hispanias magno-

pere vagatos: aut alibi, quàm Romæ circáque sine dolore quidem illos, ác sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primum lasciuia (vt est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & vsurpato vocabulo mētagram, occupantem in multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, descendentem verò & in colla pectúsq; ac manus, fœdo cutis furfure. Nō fuerat hæc lues apud maiores, patrésque nostros. Et primum Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodā Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malū fœminæ, aut seruitia, plebésque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerat, cicatrice, quàm morbo. Causticis nam que curabatur, ni vsque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Si quidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, H. S. CC. elocasse in morbo curandum sese. Accidítque sæpius, vt noua contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repentè vitia terrarum in parte certa membrísque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus

foribus, primum in Italiam carbunculum venisse. Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic verò pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere, vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerunque sub lingua, duritia rubens *a* varicis modo, sed nigricans capite, aliâs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucésque cùm inuasit, ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin antè Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura ceu scabie aspera: ad postremum vero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. Ægypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset populis, funebre. Quippe in balineis folia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille, quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile. alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior Imperatore ipso

a aut varicis modo nigricans capite, sed & aliàs liuidũ corpus intẽdẽs neq; valdè intum. *Dal. ex M.*

sensit, magna ciuitas ambage, cum edicto eius excusantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cùm supra CCC. essent nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè, qui primus medendi præcepta clarissimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vsu, efficacissimo omnium rerum magistro, peculiariter vtique medicinæ ad verba garrulitatémque descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quam ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma, magnásque confessæ rei vindicabat reliquias donec Asclepiades ætate Magni Pompeij orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, vt ad alia sagacis ingenij, huc se repentè conuertit: atque (vt necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis vsú-

que

que percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad causam reuocando, a coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum professus abstinentiam cibi, aliàs vini, fricationem corporis. ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisque semeptipsum sibi præstare posse intelligeret fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandóque tempestiuè tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos. ipse cognominari se frigida danda præferens, vt autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque iucunda: magna autoritate: nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque seruato, ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari, vnum hominem è leuissima gente, sine opibus vllis orsum, vectigalis sui causa repentè leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi ægros veste, sudorésque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes

Al. coniecturalem.

torrendi solésve assiduo quærendi in vrbe vmbrosa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum pensili balinearum vsu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis quas *a* curabant in fauces organo demisso. Damnauit meritò & vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, quòd est magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho vtilia signamus.

a *Al*. curabat.

Irrisio Magicæ artis, & de lichene, eiúsque remedio, & faucium.

CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, vt quocunque venissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cùm Cimbri Teutonísque terribili Marte vlularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Cúrve Romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes, tantúmque agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem

dem Democritum inuenitur compoſitio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquàm Perſarum regi tales dedit? Mirum eſſet profectò, hucuſque prouectam crudelitatem antiquorum, ſaluberrimis ortum initiis, ſi in vlla re modum humana ingenia nouiſſent, atque non hanc ipſam medicinam ab Aſclepiade repertam, ſuo loco probaturi eſſemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc eſt omni in re animorum conditio, vt à neceſſariis orſa primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonſtratum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quaſque ratio dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura vndique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonſtratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibiſci radix cum glutino & aceto acri decocta ad *a* quartas. Defricantur etiam pumice, vt rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos viſci cum calce ſubactus. Laudatur & tithymali cum reſina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Naſcitur in ſaxoſis, *b* folio vno ad radicem lato, caule vno, paruo longis foliis dependentibus. Hæc delet & ſtigmata. Teritur cum melle. Eſt aliud genus lichenis, petris totum inhærens, vt muſcus, qui & ipſe illinitur. Hic & ſanguinem ſiſtit vulneribus inſtillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, vngi oleo amygdalino, hortenſiis abſtinere. Ad lichenas &

a quartanas Gb.

b foliis imis ad radicem latis

que & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, ſucco vel folio temporibus illitis. Aduerſantur phalangiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A ſcorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item ſuccus inunctus hyoſcyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum roſaceo & meconio; acori ſuccus cum roſa. Omnis autem ſtrigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ ſuccus linteolo colatus, mox in Sole denſatus, cùm opus eſt roſaceo dilutus & calefactus, parotidas ſanat. Verbenaca quoque: item plantago: item ſideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat ariſtolochia cum cypero. Dentibus remedio ſunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item ſuccus *a* collutis: radix hoſcyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ ſucco. Et folia ſunt vtilia, vel ſi ſanguine gingiuæ putreſcant, vel ſanguinis ſit reiectio. Semen eiuſdem apoſtemata, & collectiones gingiuarum ſanat. Et ariſtolochia gingiuas dentéſve confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex vino aut aceto ſuccus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut ſalſa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbaſci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes

a collutus *Vet.*

tes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succum cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat infuso. Erigeron à nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circunscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum posteà non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicandis: nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ foliis esse dixerunt, alij roboris, sed minoribus multò. Radice alij superuacua, alij neruis vtili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicæ vitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in passo vtilissimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale esset, demonstrarunt contra serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vsus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caule parem florem cæruleum, semen superuacuum, radicem

vnam digitali craſſitudine dentibus præcipuam conciſam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipſa etiam radix mobiles ſiſtit. Cauis & exeſis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Eroſis veratrum nigrum imponitur: mobiles vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum, Venereum vocant in flumine naſcentem. Eſt ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulſa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quam Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Naſcitur in limitibus humidis & opacis. Alterum folioſius, pluribus foliorum inciſuris, altis caulibus. Tertium minimum eſt, graui odore, flore aureo. Quartum ſimile huic, flore luteo. Omnibus vis cauſtica, ſi cruda folia imponantur, puſtuláſque, vt ignis, faciunt. Ideo ad lepras & pſoras eis vtuntur, & ad tollenda ſtigmata: cauſticíſque omnibus miſcent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem ſicca conciſa, ſternuramentum eſt. Noſtri herbarij ſtrumeam vocant, quoniam medetur ſtrumis & panis, parte in fumo ſuſpenſa. Credúntque ea rurſus ſata rebellare, quæ curauerint, vitia: quo ſcelere & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus ſuccus plantaginis emendat, & folia radicéſque commanducata, vel ſi reumatiſmo laboret os. Hulcera fœtorémque quinque folium. Hulcera pſyllium. Compoſita quoque ad fœtorem, vel

vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentiſci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, ſimul terere & vino vetuſto ſparſa mandere matutinò, optimum eſt. Vel ederæ baccas cum caſia & myrrha, pari pondere ex vino. Naribus vtiliſſimũ eſt dracontij ſemen contritum ex melle, etiamſi carcinomata in his ſint. Suggillata hiſſopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

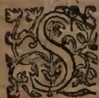

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXVI.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & lichenes quid ſint, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiaſi, & colo.

CAPVT I.

SENSIT & facies hominũ nouos, omnique æuo prioru incognitos. non Italiæ modò, verumetiam vniuerſæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliáſve aut Hiſpanias magno-

pere vagatos: aut alibi, quàm Romæ circáque sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere. Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primum lasciuia (vt est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & vsurpato vocabulo mētagram, occupantem in multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, descendentem verò & in colla pectúsq; ac manus, fœdo cutis furfure. Nō fuerat hæc lues apud maiores, patrésque nostros. Et primum Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodā Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malū fœminæ, aut seruitia, plebésque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerat, cicatrice, quàm morbo. Causticis namque curabatur, ni vsque in ossà corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Si quidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, H. S. CC. elocasse in morbo curandum sese. Accidítque sæpius, vt noua contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repentè vitia terrarum in parte certa membrísque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus

ſoribus, primum in Italiam carbunculum veniſſe. Annalibus conſcriptum eſt, peculiare Narbonenſis prouinciæ malum: quo duo Conſulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Baſſus, ille medicorum inſcitia ſectus, hic verò pollice læuæ manus euulſo acu ab ſemetipſo, tam paruo vulnere, vt vix cerni poſſet. Naſcitur in occultiſſimis corporum partibus, & plerunque ſub lingua, duritia rubens *a* varicis modo, ſed nigricans capite, aliâs liuida, corpus intendens, neque intumeſcens, ſine dolore, ſine pruritu, ſine alio quàm ſomni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque puſtulas paruas, rarius febrem, ſtomachum faucéſque cùm inuaſit, ocyſſimè exanimans. Diximus elephantiaſin antè Pompeij Magni ætatem non accidiſſe in Italia, & ipſam à facie ſæpius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inualeſcente per totum corpus, maculoſa, variis coloribus & inæquali cute, alibi craſſa, alibi tenui, dura ceu ſcabie aſpera: ad poſtremum vero nigreſcente, & ad oſſa carnes apprimente, intumeſcentibus digitis in pedibus manibúſque. Ægypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidiſſet populis, funebre. Quippe in balineis folia temperabantur humano ſanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia reſtinctus eſt: ſicut & ille, quem gemurſam appellauere priſci, inter digitos pedum naſcentem, etiam nomine obliterato. Idipſum mirabile. alios deſinere in nobis, alios durare, ſicuti colum Tiberij Cæſaris principatu irrepſit id malum. Nec quiſquam prior Imperatore ipſo

a aut varicis modo nigricans capite, ſed & aliàs liuidũ corpus intẽdẽs neq; valdè intum. *Dal. ex M.*

ſenſit, magna ciuitas ambage, cum edicto eius excuſantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc eſſe dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cùm ſupra CCC. eſſent niſi etiam noua timerentur? Neque ipſi autem homines pauciora ſibi opera ſua negotia important. Hæc apud priſcos erant quæ memoramus, remedia, medicinam ipſa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè, qui primus medendi præcepta clariſſimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minus Dioclis Caryſtij, qui ſecundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chryſippi, ac deinde Eraſiſtrati: Herophilo quidem, quanquam ſubtilioris ſectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vſu, efficaciſſimo omnium rerum magiſtro, peculiariter vtique medicinæ ad verba garrulitatémque deſcendente. Sedere nanque in his ſcholis auditioni operatos gratius erat, quam ire per ſolitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina, & Aſclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma, magnáſque confeſſæ rei vindicabat reliquias donec Aſclepiades ætate Magni Pompeij orandi magiſter, nec ſatis in arte ea quæſtuoſus, vt ad alia ſagacis ingenij, huc ſe repentè conuertit: atque (vt neceſſe erat homini qui nec id egiſſet, nec remedia noſſet, oculis vſúque

que percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad causam reuocando, a coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum professus abstinentiam cibi, aliàs vini, fricationem corporis. ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisque semeptipsum sibi præstare posse intelligeret fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandóque tempestiuè tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos ipse cognominari se frigida danda præferens, vt autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuarer, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque iucunda: magna autoritate: nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque seruato, ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari, vnum hominem è leuissima gente, sine opibus vllis orsum, vectigalis sui causa repentè leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi ægros veste, sudorésque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes

Al. coniecturalem.

torrendi soléſve aſſiduo quærendi in vrbe vmbroſa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum penſili balinearum vſu ad infinitum blandientem. Præterea in quibuſdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis quas *a* curabant in fauces organo demiſſo. Damnauit meritò & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus ſtomacho inimicos, quòd eſt magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quæ ſunt ſtomacho vtilia ſignamus.

a *Al.* curabat.

Irriſio Magicæ artis, & de lichene, eiúſque remedio, & faucium.

CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis poſſent. Æthiopide herba amnes ac ſtagna ſiccari coniectu, tactu clauſa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hoſtium, trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari ſoliaam à Perſarum rege legatis, vt quocunque veniſſent, omnium rerum copia abundarent, ac multa ſimilia. Vbinam iſtæ fuere, cùm Cimbri Teutoníque terribili Marte vlularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus ſterneret? Cúrve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæſaris miles ad Pharſaliam famem ſenſit, abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat? Non ſatius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere quàm machinis clauſtra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes, tantúmque agri ſuburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem

dem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquàm Persarum regi tales dedit? Mirum esset profectò, hucusque prouectam crudelitatem antiquorum, saluberrimis ortum initiis, si in vlla re modum humana ingenia nouissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, vt à necessariis orsa primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonstratum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasque ratio dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura vndique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad *a* quartas. Defricantur etiam pumice, vt rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos visci cum calce subactus. Laudatur & tithymali cum resina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, *b* folio vno ad radicem lato, caule vno, paruo longis foliis dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhærens, vt muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur, vngi oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas &

a quartanas ch.

b foliis imis ad radicem latis

thapsiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur sumpta ex vino hyssopum cum vino decoctum & gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinque folio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus: verbascum priuatim tonsilis in aqua potum.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ. CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ. item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis a lata folia, clauo sinistra manu circunfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (vt in quibusdam) rebellet: quod & in his, quos artemisia sanauerit, prædici reperio: item in his, quos plantago. Damosonion, quæ & alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita vt imposita folia suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumorésque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinque folium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyo-

a latifolia &c. adalligatur.

hyoſcami etiam ſanguinem excreantibus: nidor quoque accenſi tuſſientibus. Item ſcordoris miſto naſturtio & reſina cum melle tuſsa arida. Facit & per ſe faciles excreationes. Item centaureum maius, vel ſanguinem reiicientibus: cui vitio & plantaginis ſuccus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contráque cruentas excreationes. Perſolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis vndecim. Pucedani ſuccus, pectoris doloribus, & acorum ſubuenit, & ideo antidotis miſcetur: tuſſi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tuſſi & purulenta excreantibus, obolis tribus in paſſo.

De verbaſco, & cacalia vel tuſſilagine, & bechio, & ſaluia, ad tuſſim. CAP. VI.

TOtidem verbaſcum, cuius flos aureus. Tãta huic vis eſt, vt iumentis etiam non tuſſientibus modò, ſed illa quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, non tuſſi tantùm, ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſſim ſedat bechion, quæ tuſſilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula, quàm ederæ, quinque aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſupernè pallida ſine caule ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe becchion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus & deuoratus, veterem ſanare dicitur tuſſim: ſed in ſingu-

los haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur, similis verbasco: conteritur ea, & colata calefit atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur, contra scorpiones eadem & dracones marinos efficax. Cõtra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopo fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorẽ, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tussi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad singultus, pleuriticis, lateri.

CAP. VII.

Ad lateris & [a] LAteris & pectoris dolores verbascum cũ ruta ex aqua, Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus, centaureum gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cũ lente alicæve sorbitione. Vettonica aliàs grauis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota: agaricum manducatum siccum, vt ex interuallo merum sorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani succus. Psylion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum. Malon scapo est [b] striato foliis mollibus paruis, radice iiij. digitorum, in qua extrema allij caput est. Vocatur à quibusnam syron. Ex vino stomacho, & dyspnœæ medetur: centaurium maius ecligmate: plantago succo vel cibo: Vettonicæ tusæ pondo libra mellis Attici semuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyssopum & asthmaticis. Peucedani suc-

[b] stricto

ſuccus in iocineris doloribus, & pectoris lateríſque, ſi febres non ſint. Sanguinem quoque expuentibus ſubuenit agaricum. Victoriati pondere tritum & in mulſi v. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim Teucria bibitur recens, drachmis iiij. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma vna in aqua calida cyathis iij. ad cordis vitia, in frigida cyathis ij. Quinque folij ſuccus iocineris & pulmonis vitiis, ſanguinémque reiicientibus, & quicunque ſanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mirè proſunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra ab aliis anabaſis vocata, naſcitur ventoſo ferè tractu, ſcandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo cirris numeroſa, qui ſunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro auſtero trita ad tuſſim, ſuſpiria, tormina, & ſorbitione facta, in quam vinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modò pectoris doloribus aut lateris, ſed & cruditates diſcutit iucundo ſapore. Verbenaca verò omnibus viſceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthiſis tentat. Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentam diximus, ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua haberíque in ore aſſiduè ſub lingua. Superficies eius herbæ an ſit in aliquo

vſu, adhuc incertum eſt. Renibus prodeſt plantaginis cibus. Vettonicæ potus: agaricum potum, vt in tuſſi. Tripolion in maritimis naſcitur ſaxis, vbi alludit vnda, neque in mari, neque in ſicco, folio iſatis craſſiore, palmo alto, in mucrone diuiſo: radice alba odorata, craſſa, calidi guſtus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem videtur quibuſdam, quæ polium, de qua ſuo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, alternis viridibus roſeiſque per caulem foliis, in poſca ſanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum naſcens in ſegete ac pratis, flore albo odorato. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalcetum è vineis contrita imponitur. Faciles præſtat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo iiij. drachmis in paſſo aut mulſo. Hyſſopum tritum cum melle vtilius, præſumpto naſturtio aut irione: molemonium denarij pondere. Eſt & ſilybo lacteus ſuccus, qui denſatus in gũmi ſumitur cũ melle ſuprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rurſus ſiſtunt vomitionem cuminum ſylueſtre, Vettonicæ farina: ſumuntur ex aqua. Abſtergent faſtidia: cruditatéſque digerunt. daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulſa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium ſedat: item ariſtolochia. Suſpiria elymenos. Pluriticis & peripneumonicis centaureum maius: item hiſſopum bibitur. Pleuriticis peucedani ſuccus. Halus autem, quam Galli ſic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: renibus conuulſiſque & ruptis. Similis eſt cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & ſitim ſedans, raræ radicis, albi albæ,
alibi

alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ rosæ, ex vino pota. Ischidiacos dolores & spinæ leuat agaricū potum, vt in tussi. Item stœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circà vel intra sunt, vel de aluo sistenda vel soluenda.

CAP. VIII.

PLurimum tamen homini negotij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortaliū viuit. Alias enim cibos non transmittit, aliàs nō continet, aliàs non capit, aliàs non conficit. Eóque mores venere, vt homo maximè cibo pereat. Pessimum corporum vas instat vt creditor, & sæpiùs die appellat. Huius gratia precipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phasin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vtilitatem eius æstimat, consummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex vino datur: verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ semen cum vino potum: radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta. Item cum lenticula cocta, vel aridæ farina inspersa potioni cum papauere tosto & trito, vel succus infusus, aut succus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem cœliacis in vino austero datur: his & iberis imponitur, vt dictum est. Tenesmo radix nymphææ heracliæ

è vino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aeizoi succus aluum sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cum vino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules iij. aut iiij. foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & iisdem niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in vino pota: quò fit vt moueat vrinam repercusso liquore, sicut pleraque quæ aluum sistunt. Sanat & dysentericos in vino rubro tusa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum suppurationi vtilissima est foty. Colligitur exitu autumni, cùm folia amisit: siccatur in vmbra. Et ladano sistitur aluus vtroque, quod in segetibus nascitur, cõtuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa: [a] item nobili è vino [b] Lada appellatur herba, ex qua ladanũ fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Neruos enim in arcu circundatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter vnguenta. Hoc grauissimum odore est, durissimúmque tactu. Plurimum enim terræ colligit, cùm probetur maximè purum, odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei, molliẽdi, siccandi, concoquendi, somnum alliciẽdi. Capillum fluentem cohibet, nigritiámque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace

[a] item bilẽ (i. cholcram) è vino. *Dal.*

[b] Ledon. *M. Diosc. & Ch.*

sace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnũ: hypocistis, orobathion quibusdam dicta, malogranato immaturo similis, Nascitur, vt diximus, sub cistho, vnde nomen. Hæc arefacta in vmbra sistit aluum ex vino austero nigróque vtraque. Duo enim genera eius, candida & rufa. Vsus in succo: spissat, siccat: & rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carẽtibus febre ex vino ammineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta in torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ foliis, minoribus tantùm hirsutioribúsque, paulatim supereminens extra aquã, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus vitiosis vtilia, & cõtra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio vel[illegible] nascensetis, thyrso longo & læui[illegible]s & duritias. Potem. Radice sanabatur & crocodilis, itaque tamoge[illegible]habent eam, qui venantur illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdem effectus præstat & statice vij. caulibus, veluti rosæ capita sustinens. Ceratia vno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodion, alij leuceoton, alij dorypetron, alij thorybetron vocant, cuius radix aluũ sistit, purgátque bilem in aquam mulsam addito pondere denariorũ duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus

sistit aluum è vino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudãt ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiã Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quę ex suprà dictis calida sumentur, hæc candente ferro temperati aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurei minoris, drachma in hemina aquę cum exiguo salis & aceti, bilémque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouem. Itẽ euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamæcissi balanus Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & sale: pellítque ventris animalia. Pituipurg&. bilem detrahit peucedani radix. Aluũ mon, qui est His.ex aqua mulsa : item epithyferentia, quòd hic herba, satureiæ simili. Difmi albus: quidam hippopheon vol... alterius thycho minùs vtilis, vomitiones minùs mouet: sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitia cum melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor drachmis ad sex, cum mellis exiguo salísq; & aceti. Quidã aliter epithymum tradunt, sine radice nasci [a]tenui similitudine pallioli, rubens, siccari in vmbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilémque. Aluũ leniter soluit & nymphæa in vino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ foliis crassioribus

[a] tenue, similitudine pili.

bus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrãgulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorum duûm pondere,[a] & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, vna drachma in vino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam vocant: similis enim est filici. Radix in vsu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa, ceu polyporũ cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefacta: & ipsa cõcisa inspergitur, oleri vel betæ, vel maluæ, vel salsamento: vel cũ pulticula coquitur ad aluũ vel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitã, stomachũ offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit.[b] Floret, & semen non fert. Scammonium quoque dissolutionem stomachi [c]facit, bilem detrahit, aluum soluit, prę terquàm si adiiciantur aloës drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosæ, pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa Canis ortum excauatur, vt [d]in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, citò liquescens, virus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuissimum, cùm diluitur, albescẽs. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè: quod

[a] per Dal.
[b] Florẽ. M.
[c] facit, prę terquam si adiiciãtur al. dr. du. ob. ei. duobus. Bilem detrahit, alũ soluit. Est autem succus. *Vet*
[d] *Alij* in ipsam.

etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit [a] bulbi more, nec antè, nec posteà vtile. Dedere & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed vtilissimè cum aloë, ita vt incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctũ radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur; & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alij lactucam [b] caprinam: narrántque lacte eius inscripto corpore, cùm inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice foliis [c] pendulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno cum coma: siccatum sole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente pomorum lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, vt cum iis arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradúntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, ne attingat oculos cauendum est. Fit & è foliis tusis priore minùs efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in vsu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas succo: bibúntque eum, vt purgent vomitione, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilem. Trahit pituitã sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per al-

[a] bimatu, nec ante, nec post vtile. *Vet.*

[b] marinã, *Colum.* & *Cels.*

[c] penè oleæ *Dal.*

aluum purgari libeat, in poſca: ſi vomitione, in paſſo aut aqua mulſa. Media potio tribus obolis datur, Ficos à cibo ſumpſiſſe melius eſt. Fauces vrit leniter. Eſt enim tam feruentis naturæ, vt per ſe extrà corpori impoſitum, puſtulas ignium modo faciat, & pro cauſtico in vſu ſit. Alterum genus tithymali myrſiniten vocant, alij caryiten, folijs myrti acutis & pungentibus, ſed mollioribus, & ipſum in aſperis naſcens. Colliguntur comæ eius hordeo turgeſcente, ſiccatæq; in vmbra diebus nouem in Sole inareſcunt. Fructus non pariter matureſcit, ſed pars anno ſequente, & nux vocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum meſſium maturitate, lauatúrque, dein ſiccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita vt ſit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quàm ſuperior, cæteri item. Aliqui ſic & folium eius dedere, nucem verò ipſam mulſo, aut paſſo, vel cum ſeſama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera ſanat. Ad nomas oris folium cum melle eſtur. Tertium genus tithymali paralius vocatur, ſiue tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, ſemine albo, quod colligitur incipiente vua, & ſiccatũ teritur, ſumitúrq; acetabuli menſura ad purgationes. Quartum genus helioſcopiõ appellãt, folijs portulacæ, ramulis ſtantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, ſemipedali altitudine, ſucci plenis. Hoc circa oppida naſcitur ſemine albo, columbis gratiſſimo, [a] quod colligitur incipiente vua. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri vſus, qui characiæ. Quintum cypariſſian

[a] *Hæc ſuperuacua ſunt & repetita ex ſuperiori bis periodo.*

vocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis, quæ helioscopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant: alij corymbiten, alij amygdaliten à similitudine. Nec vllius latiora sunt folia. Pisces necat, aluũ soluit, radice vel foliis vel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus maximè cauliculis rubentibus, & semine copiosissimũ, eiusdẽ effectus, cuius Characias. Apios ischas, siue rhaphanosagria, iuncos duos, siue tres spargit in terra rubentes, foliis rutæ: radix cæpæ, sed amplior: quare quidam rhaphanum syluestrem vocant. Intus habet mammam candidã, extrà cortices nigros. Nascitur in mõrosis asperis, aliquando & in herbosis. Effoditur verè, tusáque in fictili mergitur: deiectóque quod supernatat, reliquus succus purgat vtraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni: aiúntque superiorem partem eius vomitione biles extrahere, inferiorem per aluum. Tormina discutit quodcunque panaces & Vettonica, præterquàm à cruditate: peucedani succus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucúmve, si lactucæ modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago manè sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in vini non veteris cyathis iiij. Datur & in somnum eũtibus, addito ni tro vel poléta, si multo post cibũ detur.

Colo

Colo infunditur hemina ſucci vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno, lieni medetur: & panacis omnium generũ radix in mulſo. Sed Teucria præcipuè, pota arida & decocta, quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut ſi tolerari nõ poſſit, ex fico vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Ariſtolochia, vt contra ſerpentes. Argemonia vij. diebus in cibo ſumpta, lienem conſumere dicitur: agaricum in aceto mulſo obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è vino pota, & ipſa conſumit. Ciſſanthemus, drachma bis die ſumpta, in vini albi cyathis ij. per dies xl. lienẽ dicitur paulatim emittere per vrinã. Prodeſt & hyſſopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta, priuſquam ſemen emittat. Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu conſumitur. Præcordiis & ilibus vtiliſsimæ radices. Clymeni ſemẽ potum diebus xxx. pondere denarij in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto ſcillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. Item ſcordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, veſicæ malis, cõtráque calculos grauiſsimis cruciatibus, vt diximus, auxilio eſt. Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plãtago radice vel foliis potis ex paſſo. Et vettonica, vt in iocinere diximus. Itẽ ramici, pota atque illita. Eadẽ ad ſtrãgurias efficaciſſima. Ad calculos quidam Vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionib. ex aqua, pro ſingulari remedio bibere ſuadẽt. Strangurias diſcuti & dictamno certũ eſt. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc

& enterocelicis dari atque illini, vtilissimum est. Xiphij quoque radix superior, vrinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantiũ ramici: & vmbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acoríq; radicis decoctum, vel ipsa trita potáque, & omnia vesicæ vitia sanat Et calculos herba & radix cotyledonis. Itémque genitaliũ inflammationẽ omnem, pari pondere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoq; cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet, genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq; datur contra calculos ex vino dulci, ad stranguriã. Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas, quæ eduntur syluestrium herbarũ. Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale. speciésque est batis hortensis. Caulis vnus palmum altus, [a] semen feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folia pinguia, albicãt veluti oliuæ, crassiora, & salsa gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctúmve cum olere, odorati saporis & iucũdi. Seruatur etiã in muria: præcipui vsus ad stranguriam, folio vel caule, vel radice ex vino. Colorẽ quoque corporis gratiorem facit, verùm æquo largior inflationes. Aluũ soluit decocto vrinámq;, & à renib. humorem trahit. Sic & althææ siccæ farina

[a] *Apud Dio. semen hoc dicitur esse* πυῤῥὸν rufum. *Plin. legisse videtur* πυρῶδες.

na in vino pota, ſtranguriã tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque vtilis. Aduerſus ſerpentes bibitur. Iumentis quoq; in pituita, aut ſtranguria hordeo inſperſa ſuccurrit. Anthyllion eſt lenti ſimillima, quę in vino pota, veſicæ vitiis liberat, ſanguinem ſiſtit. Altera eſt anthyllis, chamæpityos ſimilis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. [a]Vel magis cepæa, ſimilis portulacæ, nigriore radice, ſed inutili, naſcẽs in litorib. harenoſis. guſtu amara. In vino cũ aſparagi radice veſicæ plurimũ prodeſt. Eadem præſtat hypericon, quam alij chamepityn, alij corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, ſemine in ſiliqua nigro, matureſcente cum hordeo. Natura ſemini ſpiſſandi, aluum ſiſtit: vrinam ciet: ad calculos veſicæ cum vino bibitur. Eſt aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & ſub ea naſcitur, ſed pinguioribus foliis & minus rubẽtibus, odoratum palmo altius, leniter ſuaue, aculeatum. Vis ſemini excalfactoria, & ideo inflationem facit enterocelis: ſed ſtomacho non inutile, præcipuum ad ſtranguriã, ſi exhulcerata nõ ſit veſica. Medetur & pleuriticis ex vino potum. Veſicæ autem callitrichon trita ſimul cum cumino, & data ex vino albo. Verbenaca quoq; foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulſo calido calculos eiicit. Itẽ perpeſſa, quæ Aretij & in Illyrico naſcitur, in aqua decocta è trib. heminis ad vnã, & pota. Trifoliũ ex vino ſumptũ, & chryſanthemũ primũ. Anthemũ quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roſeo: radices tritæ per ſe, ceu lauer crudũ. Silaus naſcitur glareoſis & perẽnib. riuis, cubitalis: apij ſimilitudine.

a Veſicæ malis cepęa medetur, ſimilis. *Vet.*

Coquitur, vt olus acidum, magna vtilitate vesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidia: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex vino cum sio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et herba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus vrinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, & semen, & stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij radix drachmis duabus in vino: dauci vna drachma, vel seminis. Ischidiaci & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidem & neruus, qui platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno poto. Quinquefolium ischidiacis & bibitur & imponitur. Item scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici vtriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedem conuersam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulæa procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Catyledō condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Testium tumores acori radix decocta in vino tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Catoni, absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio, & argemone.

CAP. IX.

ALij adiiciūt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores pro-

prohibet aut ſedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) paſſim in vepribus naſcens, vt proſit inguinibus, in manu tantùm habenda eſt. Panos ſanat panaces cum melle: plantago cum ſale: quinquefolium: perſolatæ radix, vt in ſtrumis: item damaſonium: verbaſcum cum ſua radice tuſum, vino aſperſum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, vt imponatur calidum Experti affirmauere, plurimum referre ſi virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu ſupina tangens dicat: Negat Apollo peſtem poſſe creſcere, quã nuda virgo reſtinguat: atque ita retrorſa manu ter dicat, totiéſque deſpuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis ſcãmonię decoctũ cum melle: ſideritis cum adipe veteri: vel Chryſippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa & abſtinentia & appetentia veneris, & de ſatyrio erythraico, & crategi, & ſideriti. CAP. X.

VEnerem in totũ adimit, vt diximus, nymphęa heraclia, eadẽ ſemel pota, in xl. dies. Inſomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in vſu ſumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non ſolùm Venerem, ſed & affluentiã geniturae: ob id corpus alere vocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio ſuperior, data potu in vino. Item quam erethmon agrion appellant: & horminos agrios, cũ polenta cõtrita. Sed inter pauca mirabilis[a] eſt orchis herba, ſiue ſerapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, teſticulis ſimili, ita vt maior, ſiue (vt aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinẽ: minor ſiue

[a] *Sequentia ita reponit Dal.* Eſt orchis herba. Duo eius genera. Vna longiorib. &c. ac reſidente. Naſcitur ferè circa mare. Altera ſerapias orchis cognom. &c. creditur, foliis porri, &c. vim habet vt ſatyriõ. Hæc & tumores & vitia &c. trita.

mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt leniori ac minori, caule spinoso. Eiúsque radices sanant oris hulcera, thoracis pituitas, aluum sistunt è vino potæ. Concitatricem vim habet satyrion. Duo eius genera: vna longiorib. foliis, quàm oleę, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formã hominis testium, alterius annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchis cognominatur, & fœmina esse creditur. Distinguitur internodiis & ramosiore frutice, radice fascinis vtili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores & vitia partium earum erum pentia cum polēta illita sedat, vel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadē ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilij rubri minoribus, & tribus nõ amplius è terra exeuntib. tradunt, caule læui, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars ac maior mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satirij (erythraicō appellãt) semine viticis maiore, lęui, duręq radicis cortice rubro intus album includi, sapore sub dulce: ferè in mōtosis inueniri. Venerē, etiā si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeò si bibatur in vino austero. Arietibus quoque & hircis segniorib. in potu dari. Et à Sarmatis equis ob assiduum laborē pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocãt. Vim eius restinguit aqua mulsa aut lactuca sumpta, in totum quidē Græci, cùm concitationē hanc volũt significare, satyriō appellãt, sic & crategin cognominãtes, & thelygonō, quorum semē testium simile est. Tithymali quoq; ramorũ medullã habētes, ad Venerē promiores fieri dicũtur. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit

Theo-

Theophrastus, autor alioqui grauis, septuageno coitu durasse libidiné contactu herbæ cuiusdã, cuius nomé speciémq; non posuit. Sideritis adalligata varices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, nó modò patrũ auorúmq; memoria, verũ etiã nostra, peregrinus & ipse. Nã si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomé inuenisset. Insanabilis non est credédus: quippe quoniã & spóte desiit, & in pluribus cura. Medétur panacis radices cum vua passa: succus hyoscyami cum farina vel semé: scordion ex aceto: iberis, vti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum & pernionib. prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet verò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medet & verbenaca illita, aut si pedes macerétur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis asperas, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quę talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperiorib. foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere xj. denariorum in vini cyathis duob. quotidie sumitur. Præcipuè verò liberat eo malo phycos thalasiõ, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur: non podagræ modò, sed omnib. articulorum morbis impositus, priùsquàm exarefiat. Tria auté genera eius: latum & alterũ longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis quo in Creta vestes tinguntur, omnia eiusdem vsus. Nicander ea & aduersus serpentes in vino dedit. Salutare

est & semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinæ Colophoniæ cochlearib. duobus thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupat, & de merthryda, & vigilijs, & paralysi, & de febribus frigidis & febre iumentorũ, & phreneticis, & chameacta, & aeizoo, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tomentibus, limus aquaticus cũ oleo subactus, mirè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, vt in Iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragoræ folia cum polēta, vel radix recens tusa cum cucumere syluestri, vel decocta in aqua. [a] Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: itē centumculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatur, donec inarescat: itē lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclamynos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledō cum axungia: folia ex bathrachio: epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino. Nunc peractis malis, quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semē interaneorũ vitiis.

[a] Digitorũ in pedibus rimis. *Vet.*

Ad

Ad omnes verò corporis dolores succũ è scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeũ corporis priuatim emendat, gratiorémq. reducit. Heraniõ aliqui myrrhin, alij[a] merthryda appellãt. Similis est cicutæ, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis binûm palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate vtilissima & ferè talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat. Eadẽ datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaureo maiore in vino. phagedænis (quod nomen sine modo exedentium est, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter mala vniuersi corporis vigiliæ sunt plerísque. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & perunсto capite: aeizoum, siue sedum, si inuolutum pano nigro, ignorantis puluino subiiciatur: & œnothera siue onuris hilaritatem afferens in vino, amygdalaceo folio, flore rosaceo, fruticosa, longa

[a] myrrhida Vet.

radice, & cùm ſiccata eſt, vinum olente. Hæc in potu data feras quoque mitigat. Cruditates, quæ nauſeam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam diſcutit. Item agaricum poſt cibos in aqua calida potum. Paralyſin Vettonica ſanare dicitur: item iberis, vt dictum eſt. Eadem & torpentibus membris prodeſt: item argemonia, omnia quæ periclitentur ſecari, diſcutiendo. Comitiales ſanant panacis, quam heracliā diximus radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt ſint panacis tres partes: plantago pota: Vettonica in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezoſtis, ſed cum ammineo pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cùm coriandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: [a] hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus xxxj. Vettonicæ farina pondere x. iij. cum aceti ſcillitici cyatho, melius Attici vncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo: item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum: plantago ex aqua mulſa, duabus horis ante acceſſionē pota binis drachmis: vel ſuccus radicis madefactæ vel tuſæ: vel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aqua dedere. Iidem in quartanis quater-

[a] *Quidā legunt* hippogloſſi, *Dal. ex cap. 6 huius libri legendum cōijcit* hyſſopi faſces terni cōtriti & in aqua poti niſi fortè *hîc & cap. ſeq. per* baccas *intelligat calices exiguos, qui floride lapſo ſuccedūt & ſemen continent.*

quaternas fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam è caule eximat, dicátque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt à febri liberari. Item Vettonicę drachmā in aquæ mulsæ cyathis tribus, vel agaricum, maximè in his febribus, quæ cum horrore veniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris: alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa, quartanis à quarto bibitur & semen hyperici vtriusque in quartanis, & horroribus Vettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces, adeò excalfactoria natura, vt per niuem ituris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidū succo. Et diuerso lethargicos excitari labor est, hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conspectu extincto fauilla, digito sublata & illita, vel plantago tusa. Tithymalus characites hyeropicos sanat. Panaces, plantago in cibo, cùm priùs panem siccum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricū, vel semen lōchitidis, duabus singulis ex aqua potum: psyllium ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix excussa tantùm, nec colluta, quātum duo

digiti cóprehendant, ex vini veteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod coris appellatur: acte, quã quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetura eizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aëre, vt cucumis primóque super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur in vino, aut in aceto. Prodest & vino myrteo fouere: Mentæ sextans, vini sulphuri vncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiẽs, qui zoster appellatur, & enecat, si cinxerit. Medetur plãtago cum creta Cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Aliis quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aeizoum, succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem.

CAP. XII.

RAdix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémq; & tumores tollunt semẽ psyllij, folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum: cicuta cum axungia. Folia exphemeri

tuber-

[a] tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ [a] vberũ ta-
etiamdum discuti possunt. Morbum regium moribus
in oculis præcipuè mirari est, tenuitatem illã ac.
densitatémque tunicularum felle subeunte.
Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit verò & citra febres impugnatúrque cẽtaureo maiore (vt diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto; sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua: semẽ linozostis vtriusq; inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctũ: hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minùs collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquèfolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: Verbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam [b] additur: vel aristolochię radix vel succus thitymali. Collectiones inflãmationésque Ver. [b] Inditur.

ſanant argemoniæ folia illita Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefoliũ, decoctum in aceto: verbaſci folia vel radix: hyſſopum è vino impoſitum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aeizoum. Item quę contuſa ſint: duritiáſque & ſinus corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahũt. ſolia tuſſilaginis, daucum, ſemen leõtopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel ſemen: item orchis. Vitia, quæ ſint in oſſibus, ſatyrij radice impoſita, efficaciſſimè ſanari dicuntur. Nomę & collectiones omnes, fũco maris, priuſquàm marceſcat: Et alceæ radix collectiones diſcutit. Ambuſta ſanantur plãtagine, arcio, ita vt cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipſa hyperici quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum ſale: argemonia tuſa ex melle Peucedani ſucco perunguntur ſpaſtici, tetanici. Neruorum duritię ægilopis ſucco doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo ſpaſticis opiſthotonicis perungi, ſemine hyperici, quod coris vocatur, idémque bibere prodeſt Phrynion dicitur etiam abſciſſos ſanare neruos, ſi confeſtim imponatur trita vel manſa. Spaſticis tremulis, opiſthotonicis alceę radix bibitur ex aqua mulſa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium ſiſtit herbæ pæoniæ ſemen rubrũ. Eadẽ & in radice vis. [a] Cyclaminos verò, ſi ore ſanguis reiiciatur, ſiue è naribus, ſiue aluo fluat, ſiue fœminarum vtero: item lyſimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis ſemen: quinquefolium potum & illitum cicutæ

[a] *Hæ duæ voces ſuperflua videntur.*

cicutæ semen in mares,si inde fluat tritum ex aqua inditum : aeizoum astragali radix sistit & ischæmon,& Achillea.

De herba equisero,nymphæa,peucedano,sideriti,aliisque pluribus ad sanguinem sistendum vtilibus,& stephanomeli, & erisithale, & contra vermes. CAP. XIII.

EQuisetum,hippuris à Græcis dicta,& pratis vituperata nobis,(est autem pilus terræ equinæ setę similis) lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum vas capiat & per tridum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem vnum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. Alio pini foliis similem,nigricantem,eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia vel tactu ea tantùm homine sistat. Alij hippurin,alij ephedron,alij anabasin vocant. Tradúntque iuxta arbores nasci,& scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, vt est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca tenuia,exigua.Semẽ rotundũ,simile coriandro, radice lignosa nasci in arbustis maximè. Vis eius spissare corpora.Succus sanguinem è naribus fluentem inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in vino dulci potus cyathis tribus vrinam ciet: tussim, orthopnœam sanat : item rupta, & quæ serpunt. Intestini & vesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet.Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribúsque, perquàm vtilem ischiadicis,& vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis

per os redditus est. fluxítque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quamuis recenti, gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo fungus verò etiam efficaciùs, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditúmque, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex[a] vbere fluentem plantagóque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur. Ruptis conuulsisque, & alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ, & hoc amplius à vocis, aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne, sed è maiori succus efficacissimè: item symphiti vel radicis decoctum, daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, quæ Sylla dictator consumptus est: nascuntúrque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

[a] vtero

[b] poto. A-garicũ: itẽ

Ad hulcera plagas & ad verrucas tollendas, & de polygnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum

nerum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quam Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit hulceribúsque, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino temperata omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cũ polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, appollinaris, psylium, tragacantho, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se insparsa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoëthe vocant, sanat: centaureûm maius insparsum vel illitum, item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium, Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium. Igne mollita melior, & cum ceropo crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit: Tritam suis foliis integere oportet: Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoque siccantur: vulnera adeò, vt etiam pro spodia vtantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aqua cyatho foliorum obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, verméisque extrahit item clauos in hulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipuè sagittas, & ossa fracta, cum resina. Caua verò,

hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia [a] veteribus. Cum axungia vtrunque: & suo folio operitur. Damasoniũ, vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiúmque hulcerum facit. Manantia nymphææ Heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se vel ex aceto, vel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, sicut ad hulcera manantia [b] hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt [c] saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibéntque quas vocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori. Cum ceroto apostemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mista mero: aeizoum her; etas quoque & in nomas: ac putrescentia: sicut erigeron verminosa: recentia autem vulnera astragali radix: & vetera quoque hulcera purgat hypocisthis vtraque. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas, phagædenas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoëthe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se œnothera [d] efferentia sese hulcera sanat, Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, vt diximus, trita cum polenta

a veteribus cũ axũgia. Vtrũque & Vet.

b œsypum Vet.

c squamam M. & Ch.

d efferantia τὰ θηρειώδη ἕλκη. Dal.

Polenta & illita: quibuſcunque verò appollinaris. Aſtragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodeſt: item callitrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta ſint verbenaca, necnon & lyſimachia contrita ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis iiſdem vtilior. Polycnemon cunilæ bubulæ ſimilis eſt, ſemine pulegij ſurculoſa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus commanducata imponitur, quinto die ſoluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit: item ſideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbaſci ſemine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta cyclamini radicibus cum melle. Triſſaginis folia in oleo contrita, iis maximè adhibentur hulceribus, quæ ſerpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanios veteres addito ſale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachij radix, quæ & vngues ſcabros aufert. Linozoſtidis vtriuſque folia vel ſuccus illitus. Tithymali omnes, genera verrucarum omniũ: item omnia pterygia, varóſque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menſes, & vuluæ morbos, & partus eiiciendos, & cõtinendos, & cutis in facie vitia, & capillum tingendũ & tollendum & quadrupedum ſcabiem.

CAP. XV.

ARtemiſiam & elelifphacum alligatas qui habeat viator, negatur laſſitudinem ſentire. Mulieribus morbis medetur maximè in vniuerſum pæoniæ herbæ ſemen nigrum ex

aqua mulsa. Eadem & in radice vis menses, ciet: panicis semen cum absintho menses & sudores. scorditis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia, aut quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit Achilia imposita, & decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix & cataplasmate: & mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis apposita extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vuluas purgat, appositúmque cum melle, Polemonia pota ex vino, secundas pellit: nidore purgat vuluas. Centaurei minoris succus potu, fotúque menses ciet. Item maioris radix, in vuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa verò & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transuersos eiicit: bibitur ex aqua foliorum obolo, adeò ad hæc efficax, vt ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantùm, sed & illitu & suffitu valet. Proximè pseudodictamnum. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarij. Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, vel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel suffitu, vel subiectu, maximè tenuis. Strangulatum ab his, mensiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo:

&

& melle. Item apposita nymphęæ thessalę raris, dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et vesicæ insidentium decocto medetur: Secundas pota cissanthemos pellit, vuluam sanat. Et xiphij radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vuluæ nidore vstum recreat. Menses aluósque præcipuè psyllium, drachmæ in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet: semen mandrogoræ potum vuluam purgat. Menses ciet succus appositus, & emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu vel cibo, ardens aliàs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillimè pellit. Ladanum suffitu corrigit vuluas: dolori earum exhulceratísque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hypericum vtrunque, appositum. Ante alia verò (vt Hippocrati videtur) crethmos è vino semine vel radice: cortice trahit & secundas: succurrit & strangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis, inflamationibúsque vuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita vuluas. Polygonus pota menses [a] ciet [a] ciet. *Dal.* & althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia vuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, partus enectos extrahat. Menses, & secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: Item folia pota drachma. Ad ca-

dem omnia prosunt vel imposita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile est interioribus fœminarum morbis, & coniza vtraque, & crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtilissimè, torminibúsque, & secundarum moræ, in vino potæ. [a] Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit. capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potũ, hyppocisthis in rubro, profluuium sistunt Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psylij deferuefactum in aqua, cùm intepuit, epiphoras omnes vteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro [b] euocat menses Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor dictamni folia præclarè dantur ex aqua. Constat, vnius oboli pondere, vel si mortui sint in vtero infantes protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardiùs: cyclaminos adalligata: cyssanthemos pota: vettonicæ farina ex aqua mulsa Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes vuas floribus oleæ similes, pallidiores tamen semen album papaueris modo, Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonum ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij vtranque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mãmarum vitiis aeizoum, quod digitellum appellauimus, vnicè medetur. Erigeron ex passo in mammas, vberiores facit [c] sonchum in farre

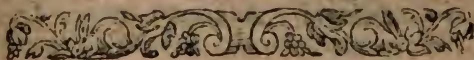
[a] Callithrix Dal.

[b] reuocat Dal.

[c] Sonchus in

re coctum. Quæ verò mastos vocatur indita, copios mammarum è partu nascentium aufert, & tineas in facie, aliáque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix maculas omnes. Cacaliæ grana mista ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugántque: vitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion vocatur: item ophrys [a] herba denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verùm iam & viris est in vsu. Efficacissimum autem habetur archezostis Item tithymali succo, vel in Sole, cùm oleo illito crebro, vel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verũ & reliqua genera herbarũ reddamus.

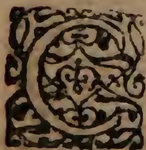
ferre coctus. Quæ vna bumastos vocatur, illita, pilos mammarũ à partu nascẽtes aufert, *Vet.*
[a] herba plãtagini folio similis. *Dal.*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXVII.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAPVT I.

CRESCIT profectò apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantóque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in in-

ueniendo curam, in tredendo benignitatem subit. Nec dubiè superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltráque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis: itémque æthiopidem ab exusto sideribus axe, alias prætereà aliunde vltro citróque humanæ salutæ in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate non homines modò diuersis inter se terris gentibúsque, verùm etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Æternum quæso Deorum sit munus istud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

De aconito, & phanthera, quæ extinguitur aconito.

CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiámque quis possit satis venerari, cùm constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum: & tactis quoque genitialibus fœmini sexus, animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas dormientes à Calphurnio bestia vxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere, à spumis Cerberi canis, extrahente

ab

ab inferis Hercule, idcóque apud Heracleam Ponticam, vbi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in vsus humanæ salutis vertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in vino calido. Ea est natura vt hominem occidat, nisi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus repetit: mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo superſit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quemodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupéntque pallentes, & vinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu resoluente: cedítque aconitum duobus malis, suo & omnium. Quòd si quis illa fortè ab homine excogitari potuisse credit, ingratè Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, negántque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certè casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum nasci, quoniam feris ratio & vsus inter se tradi non possit.

Quòd omnium creaturarum conditor sit Deus.

CAP. III.

HIc ergo *a* casus, hic est, ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, vtraque coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendúmque rur-

a casus, qui plurima in plurima in vita inuenit. Dei nomē habet, per quem. *Vet.*

ſus, omnia animalia, quæ ſint ſalutaria ipſis, noſſe, preter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum miſceri, ſaluberrime promulgauere aperta profeſſione malum quidem nullum eſſe ſine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena monſtrare quale ſit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirſuta. Radicem modicam cammaro ſimilem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij telyphonon, ex qua diximus cauſa. Radix incuruatur paulùm ſcorpionum modo, quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxtà, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte eſſet, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, ſtatímque admota velocitas ſentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alceo, & alype, & alſina, & androſace, & androſæmo, & ambroſia, & anoni, & anagyro, & anonymo. CAP. IV.

Æthiopis folia habet phlomo ſimilia, magna & multa, & hirſuta ab radice. Caulem quadrangulum, ſcabrum, ſimilem arcio, multis concauum alis, ſemen eruo, ſimile, candidum, geminum, radices numeroſas, longas, plenas, molles, glutinoſas guſtu. Siccæ nigreſcunt, durantúrque, vt cornua videri poſſint. Præter

Æthio-

Æthiopiam naſcuntur, & in Ida monte Troadis, & in Meſſenia. Colliguntur autumno, ſiccantur in Sole aliquot diebus, ne ſitum ſentiant. Medentur vuluis, potæ in vino albo, iſchiadicis, pleuriticis, faucibus ſcabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia venit eximia eſt, atque illicò prodeſt. Ageraton ferulacea eſt, duorum palmorum altitudine, origano ſimilis: flore bullis aureis. Huius vſtæ nidor vrinam ciet, vuluámque purgat, tanto magis inſidentibus. Cauſa *a* nominis non hæc, ſed quoniam diutiſſimè non marceſcit. Aloe ſcillæ ſimilitudinem habet, maior, & pinguioribus foliis ex obliquo ſtriata. Caulis eius tener eſt, rubens medius, non diſſimilis antherico: radice vna, ſeu palo in terram demiſſa, graui odore, guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia: non tamen ea vtuntur, niſi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, vel ſucco. Ob id in turbinibus cadorũ eam ſerunt, vt aizoum maius. Quidã & caulem ante maturitatẽ ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per ſe lacryma adhærens. Ergo pauimentãdum, vbi ſata ſit, cenſent, vt lacryma non abſorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymã metallicã eius naturã: ſed nulla magis improba eſt, neque alia nigrior eſt, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida ruſi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liqueſcẽs. Improbãda nigra & dura, harenoſa quoque quæ & guſtu intelligitur. Gũmi adulteratur & acacia. Natura eius ſpiſſare, dẽſare, & leuiter calfacere. Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cùm penè ſola medicamentorum quæ id præſtant confirmet

a nominis hæc, quoniam diutiſſimè.

etiam ſtomachum, adeò non infeſtet vlla vi contraria. Bibitur drachma: ad ſtomachi verò diſſolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis menſura, bis térve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis etiam cauſa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino auſtero, capite in Sole contra capillum perunĉto. Dolorem capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto, & roſaceo, dilutiórque infuſa. Oculorum vitia omnia ſanari ea conuenit, priuatim prurigines & ſcabiem genarum: item inſignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonſillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sãguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minùi, ex aceto pota. Vulnerum quoque ſanguinem, & vndecunque fluentem ſiſtit per ſe, vel ex aceto. Aliàs etiam eſt vulneribus vtiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimiſque ſedis aliàs ex vino, aliàs ex paſſo, aliàs ſicca per ſe, vt exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulæ cum mellis decoĉto, aut reſina terebinthina, ad purgãda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, vt quod ſit harenoſiſſimum, ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennáque ſubinde verſatur, vt poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia verbenacæ, qui & periſtercon cognominatur, caules tres aut

quatuor

quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, cùm plurimum sex cubitales, *a* obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex vino vel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis conuulsis. Alypon cauliculus est, molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordénsque vehementer & accendens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum media quatuor, maxima *b* sex, ea purgation quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, vnde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme, arescit æstate media: cùm prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse, quæ iustiùs myosotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, nisi minor minúsque hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur odorem cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones inflammationésque: & in eadem omnia, quæ helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis hulceribúsque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folliculos in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis Syriæ maximè. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illinitúrque. Idem effectus est & semini. Androsæmon, siue (vt alij appellauere) ascyron, non absimile est hyperico de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribúsque, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura: semen papaueris nigri. Comæ tritæ sanguineo succo ma-

a latas πλατείας. *Ex Diosc. apud quẽ Plinius legisse videtur* πλαγίας.
b sex. Ea purgatio quibusdã datur. *Vet.*

nant. Odor ei resinosus. Gignitur in vineis. Ferè medio autumno effoditur, suspenditúrque. Vsus ad purgandam aluum tusæ cum semine, potæque matutinò, vel à cœna duabus drachmis in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius portionis sextario. Trahit bilem: prodest ischiadicis maximè. Sed postera die, capparis radicem resinæ permistam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatridui interuallo eadem facere: à purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & vulneribus, cohibens sanguinem. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, foliis a rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quę discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem fœnogræco, nisi fruticosior hirsutiórque b esset, odore iucundo, post ver spinosa. Estur etiam muria condita. Recens verò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, grauis odore, flore oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu statim auferantur. Quod si ęmortuus hæreat, & secundæ mensésque

a rutæ circa imum caulē. In ramulis *Diosc.*

b *Quidam leg.* esset. ac spinosa, odore iucūdo. Estur.

ſeſque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia. Sic & ſuſpirioſis dantur: & in vino vetere ad a phalangiorum morſus. Radix diſcutiendis concoquendiſque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia celebrata Hiceſio, non paruæ autoritatis Medico, item Ariſtogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita: pota verò mammis præcordiiſque percuſſis: item ſanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam vulneratis. Fabuloſa arbitror, quæ adiiciuntur: recente ea, ſi vratur, ferrum aut æs ferruminari.

a ad cephalalgiā. *Ex Dioſc.* *ſed Plin. legiſſe videtur*, πρὸς φαλάγγια.

De aparine, & arctio, & aſpleno, & aſclepiade, & aſtere vel bubonio, & aſcyro vel aſcyroide, & aphace, & de alcibio & alectorolopho.

CAP. V.

AParinen aliqui b omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramoſam, hirſutam, carpō quinis ſeniſve in orbem circa ramos foliis per interualla. Semen rotundum, durum, concauum, ſubdulce. Naſcitur in frumentario agro, aut hortis pratiſve, aſperitate etiam veſtium tenaci. Efficax contra ſerpentes, ſemine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia impoſita: ſuccus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum vocant: ſimilis eſt verbaſco foliis, niſi quòd hirſutiora ſunt, caule longo, molli, ſemine cumini. Naſcitur in petroſis, radice tenera, alba, dulcíq;. Decoquitur in vino ad dentium dolorem ita vt contineatur ore decoctum. Bibitur propter iſchiada & ſtranguriam è vino, ambuſtis imponitur & pernionibus. Fouentur eadem cum radice

b omphalocarpon *Vet. & Dioſ.*

ſemine trito in vino. Aſplenum ſunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limoſa, cauernoſa, ſicut ſilicis, candida, hirſuta, nec caulem, nec florem, nec ſemen habet. Naſcitur in petris, parietibúſque opacis, humidis, laudatiſſima in Creta. Huius foliorũ iure in aceto decocto, per dies *a* xl. poto lienem abſumi aiunt: *b* & illinuntur autem, eadẽ ſedante ſingultus. Non danda fœminis, quoniam ſterilitatem facit. Aſclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numeroſas, tenues, odoratas: floris virus graue, ſemen ſecuridacæ. Naſcitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra ſerpentium ictus, non ſolum potu, ſed etiam illitu. Aſter ab aliquibus bubonium appellatur, quoniam inguinum præſentaneum remedium eſt. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula ſtellæ modo radiata. Bibitur & aduerſus ſerpentes. Sed ad inguinum medicinam, ſiniſtra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodeſt & coxendicis dolori adalligata. Aſcyron & aſcyroides ſimilia ſunt inter ſe, & hyperico: maiores habet ramos, quod aſcyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes capitulis paruis, luteis. Semen in calyculis puſillum, nigrum, reſinoſum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de cauſa quidam hanc androſæmon vocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos poti duabus drachmis in hydromelitis ſextario. Aluum ſoluit, bilẽ detrahit. Illinitur & ambuſtis. Aphace tenuia admodũ folia habet: puſillo altior lẽticula eſt. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora, & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum effica-

a xxx. *M.* & *Ch.*
b Illinuntur eadem, ſedántque ſingultus. *Vet.*

efficacior, quàm lenti: reliquó vſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluique fluxiones ſiſtit ſemen decoctum. Alcibion qualis eſſet herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad ſerpentis morſum imponi & bibi iubent: folia, quantum manus capiat, trita, cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem, ſemen nigrum in ſiliquis. Vtilis tuſſientibus cocta cum faba freſa, melle addito & caligini oculorum. Solidum ſemen conicitur in oculum, nec turbat, ſed in ſe caliginem contrahit. Mutat colorem, ſed ex nigro albicare incipit, & intumeſcit: ac per ſe exit.

De alo. CAP. VI.

ALum nos vocamus, Græci ſymphyton petræum, ſimile cunilæ bubulæ, foliis paruis ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminib. thymi, ſurculoſum, odoratum, guſtu dulce, ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum: vtiliſſimum lateribus, lienibus, renibus, a torminibus pectoris, pulmonibus ſanguinem reiicientibus. faucibus aſperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando ſuperlinitur. Quin & commanducata ſitim ſedat, præcipuéq; pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulſis, lieni, interaneis. Aluum ſiſtit cocta in cinere, detractiſque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus ſanādis tātā præſtātia eſt, vt carnes quoq; dum coquūtur, cōglutinet addita, vnde & Græci nomen impoſuere. Oſſib. quoq; fractis medetur.

a torminib. pectori, Ch.

De alga, & actaea, & de ampelo agria, & absinthio. CAP. VII.

ALga rubra & scorpionum ictibus. Actaea graui foliorum odore, caulib. asperis geniculatis, semine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quē Iouis flammam appellauimus in violis, fert semen Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur. *a* Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emendat, Ischiadicos quoque *b* vti hoc herba prodest, tusa cum foliis, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura. Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiūtur: neque aliud præstantius, multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De vsu eius cōuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ: prætereà sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victórque absinthium bibit: credo, sanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat: & ob hoc sapor eius in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac postea nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi. Vetustissimè in vsu est. Bibitur & ma-

a Vuæ vitia cutis &c. Diosc.
b vri, Vet. & Ch.

madefacti dilutū: ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduū. Tritū raró in vſu eſt, ſicut & ſuccus expreſſi. Exprimitur autem, cùm primùm ſemē turgeſcit, madefactum aqua triduo recēs, aut ſiccū ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo vaſe ad tertias x. hemin's in aquæ ſextariis xlv. iterúmq; percolatum herba lentè coquitur ad craſſitudinē mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur ſuccus. Sed hic a abſinthij, inutilis ſtomacho capitíq; eſt, cū ſit ille decocti ſaluberrimus. Nāque aſtringit ſtomachum, bilémque detrahit, vrinā ciet, aluum emollit, & in dolore ſanat: ventris animalia pellit, malaciam ſtomachi & inflationes diſcutit cum ſili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. Faſtidia abſtergit, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cū ruta, & pipere & ſale. Antiqui purgationis cauſa dabant, cum marinæ aquæ veteris ſextario, ſeminis ſex drachmis cū tribus ſalis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato ſale. Diligenter autē teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere ſupra dictum pondus, addito pulegio: alij cōtra paralyſin: alij pueris folia, in fico, ſic vt amaritudinē fallerent. Thoracē purgat cum iride ſumptum. In regio morbo crudū bibitur cum b opio, aut adiāto. Aduerſus inflationes calidū paulatim ſorbetur ex aqua: iocineris cauſa cū Gallico nardo: lienis, cū aceto, aut pulte, aut fico ſumitur. Aduerſatur fungis ex aceto: Itē viſco: cicutæ ex vino, & muris aranei morſibus, draconi marino, ſcorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum paſſo imponitur: ſugillatis cum melle. Aures decoctū eius vaporis ſuffitu ſanat: aut ſi manat ſa-

a *Vex* abſinthij *alumdat.*

b apio. *Mr. & Ch.*

nies, cum melle tritum. Vrinam ac menses ciēt tres quatuórve ramuli, cū Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ vj. Menses priuatim cum melle sumptum, & in vellere appositū. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recētia, prius quàm aqua tangantur, impositum: præterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perūctis abigit, & fumo, si vratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis, vnguento rosaceóque permistus. Est & absinthiū marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in Taposiri Ægypti. Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius priore minúsque amarum, stomacho inimicū, aluum mollit, pellítque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo & bupleuro, & catanāce, & calla, & circæa, & cirsio, & crataeogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conserua.

CAP. VIII.

BAlloten alio nomine melamprasion Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientib. maiorib.

quàm

quàm a porri, & nigrioribus, grauëolentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est luteis ramulis. Semen circa tota nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alij arthemisiam. Brabyla spissandi vim habet coconei mali modo: nec amplius de ea tradunt authores. Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntib. foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísq; terra cōprehēsis. Præcipua siccādi ei spissandiq; vis. & collectiones omnes inflāmationésq; cohibēdi, præcipuè podagræ, & quicquid b refrigerare opus sit. Buleuri semē ad ictus serpentium dari reperio: fouerísq; plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanācen thessalā herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cùm sit vsus eius ad amatoria tantum. Illud nō ab re est dixisse ad detegēdas Magicas vanitates, electam ad hūc vsū cōiecturā, quoniā arescens cōtraheret se ad speciē vnguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorū generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequā inarescat, vsúsq; eosdē habet, quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, mensésque mulierū: item caules cum foliis in leguminib. decocti sanant tenesmon. Alterum genus eius quidam anchusam vocant alij c rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentæ sanat im-

a *hic aut* Marrubij *legēdum est, non* Porri: *aut fatendū est, Plinium vocis Græcarum vicinitate deceptū,* πράσων *hoc est* porrorum, ἀντὶ πρασίου, *hoc est pro* marrubio *accepisse.*

b astringere. *Ex Diosc. Plinius autem legit* ψύχεος *pro* στύψεος.

c *fortè* onocleiam, *vt apud. Diosc.*

posita: iocineris autem vitia, in vino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij: nascente in quibusdã corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ noctem & diem. Trahit eadẽ potio & secundas: semine lac a minuitur, in vino aut mulsa àqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémve eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt. Cratæogonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicantibus, multorúmque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus xl. virilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia cratæogonos, quæ theligonos vocatur. Differẽtia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra xl. diem concipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explẽt sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras collectionésq; omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit cratæogonon siue cratæogona, quã Itali aquifoliã vocãt. Crocodiliõ chamæleontis herbæ nigræ figurã habet radice lõga, æqua-

a mouetur, Ex Diosc.

æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinẽ per nares pellit copiosum crassúmque, atque ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblõga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur vt bulbi cocti, in vineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibẽdos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, vt olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita vt spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Namque & hoc vitio laborauere proximi vtique herbarij nostri, quòd ipsis notas, velut vulgares, strictim & nominibus tantùm indicauere: tanquam coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex vino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminib. cõserua, appellata à cõferruminãdo, spongia aquarũ dulcium verius, quàm muscus aut herba, villosæ densitatis atq; fistu-

losæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsum ex albore alta putatorem circundata vniuerso corpori, aquam suam inspergentib. quoties inarescceret, raróq; nec nisi deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse vix credibili celeritate.

De cocco Gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epipacti siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto.

CAP. IX.

COcco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaq. in pane deuoratur ne adurat, cùm gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. aSistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullásque spinosas in dorsi medio, caulem duûm cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alatum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in vino radice, vsque dum sit crassitudo ceræ, vt possit in fistula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas suprà diximus, succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa. Illinitur enim, vsque dum sudores euocet: iterúmque & tertiò, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus cubitalibus, circundatis vtrinque foliis, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed

a ciet, Dal.

can-

candidioribus mollioribúsque, flore candido cambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine verò eius pro pipere vtuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senísve, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis vsu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quò propiùs mari fuerit minùs salsa est, potáque bilem trahit ac pituitas: quò longius magísque terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens vrinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculósque frãgit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subferuefiant vna, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtilissima, & contra venena pota. a Epimenidon caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, graui odore. Nascitur in humidis & huic spissandi refrigerandíque natura, fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne vrat latus: continuò enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum vtilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci vocant, alij blechnon, cuius ex vna radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non gra-

a *Repone Epimediũ, vti antea legebatur adstipulante Dioscoride, apud quem hæc omnia ferè ad verbum leguntur.*

ues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci vocãt, alij nymphæãpterin. Est autem *a* singularis atque non fruticosa, breuior, molliórque & densior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriusque radice sues pinguescunt. Folia vtriusque lateribus pinnata, vnde nomen Græci imposuere. Radices vtrique longæ in obliquum, nigræ, præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur vbique, sed maximè frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Vsus radicis in trimatu tãtùm, neq; anteà, neque post eà. Pellunt interaneorum animalia ex his tænias cũ melle: cætera ex vino dulci triduo potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum soluit: primò bilem trahens, mox aquam: melius tænias cum scammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, post vnius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoque in ceruicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideo substerni vtile est in locis suspectis: vstæ etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secũda Cassiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa vtilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut vt alij, galeobdolon vel galion, caulẽ & folia habet vrticæ leuiora, & quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semita: vbique Folia cauléſque duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: item strumas. Panos & parotidas discutiunt

a non singularis sed fruticosa *Dal.*

tiunt. Ex vſu eſt & decocto ſucco fouere. Putreſcentia quoque & gangrænas ſanat cum ſale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiſo, & lenticulæ foliis ſimilis: auerſa candidiora. Rami in terram ſerpũt quini ſeniſve, admodum tenues ab radice. Floſculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in ſorbitione ſimilaginis, ad excitandam vbertatem lactis. Eã qui hauſerint, balineis vti conuenit.

De glaucio, & glycyſide, & gnaphalio, ſiue chamæzelo, & galeárago, & holco, & hypoſiti, & holoſteo, & hippophaſto.

CAP. X.

GLaucion in Syria & Parthia naſcitur, humilis herba, dẽſis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen ſordidioribúſque, odoris tetri, guſtus amari cum aſtrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circunlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exempto ſuccum exprimunt eiuſdem nominis. Vſus eſt & ſucci & foliorum ſi terantur, aduerſus epiphoras, quæ vniuerſæ vno impetu cadũt. Hinc temperatur collyrium, quod Medici diaglaucion vocant. Lactis quoque vbertas intermiſſa reſtituitur. Sumitur eius rei cauſa ex aqua. Glycyſide, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duũm *a* cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis, pinguiora, rotũdioráque, & minora: ſemen in ſiliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera ſunt. Fœmina exiſtimatur, cuius radicibus ſeu balani lõgiores circiter octo aut ſex adhærent. Mas plures habet, quoniã non vna radice nixus eſt, palmi altitudine, cãdidáque.

a palmorũ *Ch.*

Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & dêsiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix verò cùm effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt, xv. ferè pota in vino nigro. Nigra grana vuluis medentur, ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores sedat in vino, aluúmque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam: matricem autem & stomachum decocta in vino: aluúmque sistit: estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur & suppressionibus nocturnis, in vino pota quo dictum est numero. Stomachi verò erosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à serpente percussis: & pueris contra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon vocant, cuius foliis albis mollibúsque pro tomento vtuntur; sanè & similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones, mensésque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur & putrescentibus hulcerum. Galedragon vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partẽ, qua dens doleat, miréque illico dolorem tolli.

Valere

Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam vocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: vulneribus contusa præclarè medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis vsque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa rupta in vino pota. Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita, Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantùm inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate ad soluendam aluum, tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralises incipientes.

De hypoglossa, & hypecoo, Idæa, isopyro, lathyro, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi. CAP. XI.

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti, concaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitur foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines: adhærent his velut pampini, in quibus flos. Al-

uum menſéſque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. Sp[a]iſſandi cohibendíque naturam habet. Iſopyron aliqui phaſelion vocant, quoniam folium, quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur. Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthij. Contra tuſſim & cætera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulſa, item iocineri vtiliſſima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora, germina multa, in quibus ſemen tuniculis cōtinetur, vt capparis, quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant. Trahunt & bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipſis ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt. Itaque inuentum eſt, vt cum piſce aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alij rhapeion vocant, folio braſſicæ, caule ſemipedali: alæ multæ, ſemen in cacumine in ſiliquis ciceris modo: radix rapo ſimilis, grandis, nigra. Naſcitur in aruis. Radix aduerſatur omnium ſerpentium generibus ex vino pota: nec alia res celeriùs proficit. Datur & iſchiadicis. Lycopſis longioribus, quàm lactuca, eſt foliis, craſſioribúſque. Caule longo, hirſuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Naſcitur in campeſtribus. Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro. Sudorem in febribus mouet, ſucco aquæ calidæ admiſto. Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui ægonychon vocant, alij Dios pyron, alij Heracleos. Herba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm rutæ, ramulis ſurculoſis, craſſitudine iunci: gerit iuxta folia ſingulas veluti

a *Aliàs, phaſiolum vt apud Dioſc. & Gal. li. 6. Simp. med.*

veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipſi, quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſſimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi. Tantus eſt decor: velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis. Iacêre atque humi ſerpere authores tradunt. Ego vulſam, non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellíque conſtat, & ſtranguriam diſcuti. Neque in alia herbarum fides eſt *a* viſus ſtatim, ad quam medicinam nata ſit. Eſt autem eius ſpecies, vt etiam ſine autore viſu ſtatim noſci poſſit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muſcum ſiccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis ſaliua: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit: φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει. Lineum herba appellatur à Gallis, qua ſagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Et hæc in tres modios ſaliuati additur, quantum in vna ſagitta addi ſolet: ita oſſa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari poſteà ad præſepia oportet, donec purgentur (inſanire enim ſolent) ſi ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi. Leuce Mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit, per medium folium candida linea tranſcurrente: quare meſoleucon quidam vocant. Succus eius fiſtulas ſanat: ipſa contrita, carcinomata. Fortaſſis eadem ſit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena effi-

a vſus ſtatim ad quã cunq; med. *M.*

cax. Speciem eius autores non tradunt, nec aliud, quàm syluestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum non reperi: quod eò magis miror quoniam vtilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: item cœliacis, trita ex aqua & apposita: pro fluuio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosata, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stachade. CAP. XII.

MEdion folia habet viridis satiuæ caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum rotundum, semine minuto radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam fœminarũ datur. Myosota siue myosotis, læuis herba caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus rubentibus, concauis, ab imo foliis angustis oblongis, dorso acuto, nigris per interualla assiduè geminatis, tenuibus cauliculis ex aliis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exhulceratrix, ideóque ægilopas sanat. Tradunt Ægyptij, mensis quem Thiatin vocant die xxvij. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur manè prius-

priusquam loquatur, non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur nigina tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba cuius radix euulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis dentis ab eadem radice, geniculatis, triangulis nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quantum manus capiat dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore. Othonne in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore croci: quare quidam anemonem vocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, astringítque siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia, tria ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule: sine flore, sine semine. Prægnans si edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit vrinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, &

a folio ceu lini, nigra initio, dein de colore mutato rubescētia: semen in ramulis. Smemata. Dioscor.

in iis a folia nigri ceu lini semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquam maturescat semen concisæ, & Sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem verò collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edant & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eademque vitiligines concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cuiuslibet partis profluuium excreationésque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volūt, appellaríque à multitudine seminis, aut densitate, fruticis calligonon. Alij polygonatum à frequentia geniculorū, alij theuthalida, alij carcinetron, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicant: marem autem maiorem, minúsque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. Semina aluum soluunt, largiùs sumpta vrinam cient, rheumatismos cohibēt: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi feruori, folia imponuntur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se.

Daba-

Dabatur & in febribus ante acceſſiones duobus cyathis in tertianis, quartaníſve præcipue: item cholericis,dyſentericis, & in ſolutione ſtomachi.Tertium genus a oreon vocatur in montibus naſcens, harundini teneræ ſimile,vno caule denſis geniculis,& in ſe b fractis,foliis autem piceæ,radicis ſuperuacuæ, inefficacius,quàm ſuperiora.Peculiare iſchiadicis. Quartum genus ſylueſtre appellatur penè arboris modo frutex, radice lignoſa, ſtirpe cedri rubicundo: ramis ſparti, binûm palmorum nigris geniculorum ternis quaterniſve articulis Huic quoque ſpiſſandi natura, ſapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias,aut aridi farina inſpergitur & oris hulceribus,& attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipſa commanducatur. Nomas ſiſtit,omniáque quæ ſerpunt,aut difficilem cicatricem habent. Priuatim verò ſanat à niue facta hulcera.Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam ſiniſtra manu euulſam adalligant:adeò contra profluuia ſanguinis, nec vllam magis aridam quàm polygonum, ſeruant. Pancration aliqui ſcillam puſillam appellare malunt, foliis albi lilij longioribus craſſioribúſque,radice bulbi magni, colore rufo. Aluum ſoluit ſucco, cum farina eius ſumpto, hulcera purgat. Hydropicis ſpleneticíſque cum melle datur. Alij decoquunt eam,donec aqua dulcis fiat: eáque effuſa,radicem terentes digerunt in paſtillos Sole ſiccatos: poſtea vtuntur ad capitis hulcera,& cætera quæ repurganda ſunt. item ad tuſſim,quantum tribus digitis appre-

a *Quidā legūt* ουραῖο *à ſimilitudine cauda.*

b fartis D a.

henderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter ischiada in vino bibendum, & propter tormina mensésque ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice tenui fruticat, foliis rutæ paulò latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter vites ferè colligitur messibus: siccatúrque cum fructu suo subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniísque ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens subcandida mollia. In cacumine autem semen inter folia durum; & quod difficilè euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, con uoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: cúmque vrina cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundásque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis foliis ciceris. Semen in siliquis fert. corniculorum modo aduncis, ternis quaternísue quale gith nouimus, amarum, stomacho vtile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiã facit. a Poterion, aut (vt alij vocant) phrynion, vel neurada, largè fruticat, spinis retorrida la-

a *Melius in vetust. cod.* Poterió (alij vocant phrynion vel neurada) largè fruticat,

pugine

nugine ſpiſſa,foliis paruis, rotundis, ramulis longis,mollibus,lentis, tenuibus , flore longo,herbacei coloris:ſeminis nulli vſus,ſed guſtu acuto &odorato.Inuenitur in aquoſis collibus.Radices habet duas aut tres binûm cubitorum in altitudine, neruoſas , candidas, firmas. Circunfoditur autumno & præciſo frutice dat ſuccum gummi ſimilem. Radix mira vulneribus ſanandis traditur , præcipuéque neruis vel præciſis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum diſſolutiones neruorum , & infirmitates,& inciſuras iuuat. Phalangites,à quibuſdam phalangion vocatur,ab aliis leucanthemon , vel (vt in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquam pauciores duobus,in diuerſa tendentes:flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro,lato ad lenticulæ dimidiæ figuram,multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio vel flore vel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum,phalangiorúmque, & ſerpentium ictus : item contra tormina.Phyteuma qualis ſit,deſcribere ſuperuacuum habeo, cùm ſit vſus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in ſaxoſis montibus,fœmina magis herbacei coloris, caule tenui,radice parua , ſemine rotundo, papaueri ſimilis.Hæc ſui ſexus facit partus,mares autem ſemine tantùm differens , quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in vino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus folio apij. Bibitur ſemen eius propter calculos & veſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum. tenuem,ſeu calamum , in ſummo florem inclinatum : ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit,potum ex vino vel aceto vel cum

melle & lacte. Idem & vitia vesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tusæ dantur in vino contra serpentes: prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba vulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eadem contrita, addita muria & oleo, anginam eximiè curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cùm obmutuerint, si subiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem sequi salutarem. Rhacoma affertur ex his quæ supra Pontum sunt, regionibus. Radix costo nigro similis, minor & rufior paulò, sine odore calfaciens gustu & astringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationésque sedat: vulnera sanat: epiphoras oculorum sedat ex passo illita: insignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra *a* cacoëthe & sanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis si febri carent, in vino: sin aliter ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta: Datur & decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta conuulsa, contusis ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores additur piperis aliquid & myrrhæ, si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: siue intus siue extrà, purulentis excreationibus, item hepaticis, spleneticis, ischiadicis: ad renum vitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, lassitu-

a cacoethe. Datur sāg.

ſitudinum dolores & conuulſiones. Circa Ariminum nota eſt herba, quam reſedam vocant. Diſcutit collectiones, inflammationéſque omnes. Qui curant ea, addunt hæc verba, Reſeda morbos reſeda, ſcíſne ſcíſne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeāt. Hæc ter dicunt totiéſque deſpuunt. Stœchas in inſulis tantùm eiuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miſcetur.

De ſolano & ſmyrnio, & telephio, & thricomane, & thalietro, & a thlaſpe, & tragonia, & tragoni, & trago & tragopogo, & ſpondylii. Et quòd quidam morbi in quibuſdam non ſunt gentibus.

a *Aly* thlaſpi & trachinia.

CAP. XIII.

SOlanum Græci ſtrychnon vocant vt tradit Cornelius Celſus. Huic vis reprimendi refrigerandíque. Smyrnion caulem habet apij folia latiora, & maximè circa ſtolones multos. quorum à ſinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis; vt anethi ſemine rotundo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. Radix quoque odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem, vnde & nomen. Naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. Vſus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menſes cient folia & radix. Semen aluum ſiſtit. Radix collectiones & ſuppurationes non veteres, item duritias diſcutit illita. Prodeſt & contra phalangia ac ſerpentes, admiſto

cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota, sed particulatim, quoniam vniuersa vomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnœæ semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet & ructus, ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorúmque desideriis, calfacit enim & concoquit & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obsonia vtuntur cum mulso & oleo: & garo maximè in elixis cornibus simul. Concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax. Telephon sportulacæ similis est & caule & foliis. Rami, à radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis & maximè inter vites. Illinitur lentigini, & cùm inaruit, teritur. Illinitur & vitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei: posteà farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modò, nigriúsque, foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint, reparat. Alopeciásq; densa tritũ, & in oleo illitum. Sternutaméta quoque gustatu mouet. a Thalietrum folia coriandri habet pinguiora paulo, caulẽ papaueris. Nascitur vbiq; præci-

a Thaliĉtrũ *Diosc.*

præcipuè in campeſtribus. Medentur hulceribus folia cum melle. *a* Thaſpe duorum generum eſt, anguſtis foliis digitali longitudine, & latitudine in terram verſis, in cacumine diuiſis, cauliculo ſemipedali, non ſine ramis, peltarum ſpecie, ſemine incluſo lenticulæ effigie, niſi quòd infringitur, vnde nomen. Flos albicat. Naſcitur in ſemitis & ſepibus. Semen aſperi guſtus, bilem & pituitam vtrinque extrahit. Modus ſumendi, acetabuli menſura. Prodeſt & iſchiadicis infuſum, donec ſanguinem trahat. Menſes quoque ciet, ſed partus necat. Alterum *b* thlaſpe, aliqui *c* Perſicum napi vocãt, latisfoliis, radicibus magnis, & ipſum vtile iſchiadicorum infuſioni. Prodeſt & inguinibus vtrunque. Præcipitur, vt qui colligit, dicat ſumere ſe contra inguina & contra omnes collectiones, & contra vulnera, vnáq; manu tollat. Trachinia herba qualis ſit, non traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti. Portentoſum enim eſt, adalligatam triduo abſumere lienes. Tragonis, ſiue tragion, naſcitur in Cretæ tantùm inſulæ maritimis, iunipero ſimilis & ſemine, & folio, & ramis. Succus eius lacteus in gummi ſpiſſatus, *d* vel ſemel, impoſitione ſpicula è corpore eiicit. Tunditur recens, & cum vino illinitur, aut ſiccæ farina cũ melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammíſque vnicè medetur. Eſt & alia herba tragos, quam aliqui ſcorpion vocant, ſemipedem alta, fruticoſa, ſine foliis, puſillis racemis rubentibus, grano tritici acuto cacumine, & ipſa in maritimis naſcens. Huius ramorum x. aut xij. cacumina trita ex vino pota cœliacis, diſentericis, ſanguinem excreantibus, menſiúmque abundantiæ auxiliantur. Eſt & tragopo-

a Legendũ, Thlaſpi, ex eodẽ Dioſc.

b thlaſpi.

c Melius, Perſicũ ſiue napi, *tum ex vetuſt. s cod tũ ex Dioſc.*

d vel ſemẽ in potione. *Ch.*

gon, quem alij comen vocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine vsu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, vt diximus: chamæleon niger x l. annis: centaureum non vltra x i j. Peucedanum & aristolochia ac vitis syluestris anno in vmbra seruantur. Et animalium quidem *a* cæterorum nullum aliud radices è nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectúsque minui, si fructus priùs maturescant: item seminum, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cùm opus est, quæ quotidie in vsu fuere, æquè quàm nocere. Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribúsque sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres, sicut accepimus de tineis lumbricísque, inesse Ægypti, Arabiæ, Siriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitásque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum vt pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit: artésque salutares inseruit, & visceribus, quippe cũ surdis, etiã rebus inseruerit. Tũ

a exterorũ, *Vet. & Constant. in voce* ἀρονδύλων.

verò

verò illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES.

Ex vetustorum Archetyporum collatione in aliquammulta Pliniani operis loca, ab antea parum animaduersa.

EX LIBRO DVODECIMO.

CAP. IIII.

VNam, *quam peculiarius Virgilius celebrauit, ebenum.*] Rectiùs manu scripta volumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum.

Cap. v. *Quorum pondera adeò in terram curuātur, vt annuo s.i.*] Incorruptiora exēplaria. Quorum imi adeò, &c.

Cap. vi. *Quo sapientiores Indorum viuunt.*] Lege, Sapientes, id est, philosophi.

Cap. ix. *Facilius hoc & crustosius amariúsque & gummosum.*] Lege addendo, iuxta fidem veterum codicum. Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gum-

mosum. Ibidem legitur, *In libras x. terni*, non x. tantùm.

Cap. XIII. *Vt alij exstimauere frutice venoso.*] Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent. Frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm gummosus, & similes Plinianæ voces.

Cap. IIII. *Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem Arabiam.*] Imò, Orobiam, à magnitudine ὀρόβου, hoc est, erui. Vltimo capitis versu lege, potius quàm in micas frictur.

Cap. XVI. *Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.*] Scribo, Fallacissimè autem adult.

Cap. XVIII. *Periti rerum astruxerunt.*] Asseuerant, non Astruxerunt.

Cap. XIX. *Reuehunt vitrea & anea.*] Meliùs. Et ahena. *Sterilior imbre, ceu dira natura.*] Vetusti codices, Sterilior imbre, cęduæ naturæ, & mox illic legitur. Venia cædendi, non metēdi. *Deinde forte germina discerni.*] Cremia, non Germina, quæ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat.

Cap. XX. *Per Nabatæos Troglodytásque confines, qui considere ex Nabatæis.*] Vetus lectio: per Nabatæos Troglodytas, qui considêre ex Nabatæis. Vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap. XXIIII. *Eandem quæcunque sit aspalatho.*] Lege, Eandem, quæ sit aspalatho.

Cap. XXV. *Maximè probatur, quod antè semel fluxit.*] Meliùs vetus exemplar. Maximè probatur, quod antè semen fluxit, id est, antequā semé prolatum sit. Paulò pòst illic legitur, Exit, &

& in Pamphylia, ſed aridior: non Acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

CAP. I.

PRimumq́, id ſcire conuenit, *mutata autoritate ad peius tranſeg:ſſe gloriam.*] Syncera lectio: Mutatã autoritatẽ & ſæpiùs tranſiſſe gloriam.

Cap. III. *Veſtes prolongant tempus.*] Antiqui codices, Veſtes prorogant tempus. *Summa commendatio eorum, vt tranſeuntem fæminam odor inuitet, etiam aliud agentem.*] Magis placet quod in iiſdem codicibus habetur, Vt trãſeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neq; enim vſque adeo corrupti fuerunt Romanorũ mores, vt frequentior eſſet viris, quàm fœminis, vnguentorum vſus. Ac mox, *Sed quoſdam craßitudo maximè delectat, id:pſum approbãtes.*] Illic eſt, Spiſſum apellantes, non idipſum approbantes. *Atque Caium principem ſolitum lauari.*] Lege, Atque Caium principem folia temperari, ſcilicet iuſſiſſe. *Vtinámque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet iſta: nimirum hac mercede orbem terrarum corrupta deuicere aquila.*] Duas voculas, Ita eſt, quibus perquam eleganter Plinius vtitur, ſcribarum ſiue potiùs caſtigatorũ temeritas deprauauit in, Iſta. Sic enim ſcribitur ac diſtinguitur in emendatis voluminibus. Vtinámque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. Ita eſt, nimirum hac mercede còrruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic lib. 7. cap. 40. dixit. Ita eſt profectò, alius de alio iudicat dies. Item lib. 18. cap. 6. Itaque eſt profectò, opera, non impenſa, cultura conſtat. Præterea lib. 24. cap. 1. Ita eſt profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi ſumus.

Cap. IIII. *Genera earum plurima, & prima fru-*

ticem non excedentia: sterilē hanc, aliubi. & ipsum fertilem, breuemq́, ramis obiri vmbra foliorum.] Emendata lectio: Sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuíque ramorum orbe foliosum. Qui error tam crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. *Praterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerisque vmbilicatum.*] Reposuimus ex manu scriptis, Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum. *Quod erat prius pomis refertam.*] Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc: Erátque, cùm hæc proderem, fertilis.

Cap. VII. *Certóque eam fugit alius humor, qui aluum omnem rigat.*] Lege, Qui aliam omnem rigat.

Cap. XI. *Neque ad alios vsus illis. quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.*] Syncera lectio, Nec aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus, rebus n.s.c.

Cap. XII. *Quæ potuit esse segminibus vtrinque amputatis.*] Scribo, Resegminibus. Minus sorbet, *Politur & charta magis. vt splēdeat.* Lege, & distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. *Deprehenditur & lentigo oculis, sed mediis inserto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente se.*] Voluminum veterum emendatior lectio. Sed inserta mediis glutinamentis tænia fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se. *Nam fabrilis à gummi cōmissura fragiles sunt.*] In eisdem codicibus melius est. Nam fabrilo, gummísq; fragilia sunt. Fabrile videlicet glutinum. & Gummis, genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμεος. *Minimum hunc modum integerit.*] Lege, Minimum hoc modo intergerij.

CAP.

Cap. XIII. *Quod eò magis miror si etiamnũ Homero condente Aegyptus non erat. At cur si iã huc erat vsus in plumbeis linteisque voluminib. scriptitatũ constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non Epistolas prodidit?*] Hic tenebrio nescio quis aliquot voces ex II. cap. repetitas, sed deprauatè, insulcire ausus est, nam vetusta exemplaria omnia tantum habent, Q. e. m. m. s. e. H. c. Æ. nõ erat: aut cur, si iam hic erat vsus in ipsa illa L. B. &c. Agnoscis erudite Lector, Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam desiderantem, ô impudentiam!

Cap. XI. *Interiit nuper incendio, quam Cethegus decedens libris 14 permutauerat.*] Vetus lectio: interiit nup. inc. à Cethegis decedẽs, H-s. XIIII. permutata. *A Nomio Tyberij Caesaris liberto.*] Lege addendo: Item à Nomio, nam duas recenset amplissimas. Ptolomæi vnam, alteram Nomij. *Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.*] Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hîc Pliniana verba, aliquot de suo additis, interpolare non est veritus. Nam syncera scriptura tantum habet. Operimento laminæ vestitam fuisse, quemadmodum lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis vestiuntur. *Nutriuntur optimè splendescúntque, manúque sicca fricantur ab alienis maximè: nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.* O bellè tractatum Plinium! Vide obsecro Lector, quantum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est, Nutriuntur optimè splendescúntque manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vti his genitæ.

Cap. XVIII. *Totúmque abire in lacum.*] In altum, non In lacum.

Cap. XIX. *Punicum malum cognomen sibi vendicat.*] Lege, cognomine sibi vendicat.

Cap. XXI. *Semine, colore, & specie foris.*] Farris, non Foris.

Cap. XXIIII. *Vtilitas herbosa ergo, & eò latior satietas, quod per quàm modico pinguescunt, & quadrupedia.*] Exemplaria vetera; Vtilitas quæ ernuo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede. *Obitérque inter ordines allium capessere fertile est.*] Lege, Allium, & cæpe seri fertile est.

Cap. XXV. *Vix vt respicere è naui tutum sit.*] Prospicere, non Respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO.

CAP. I.

Subdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.] Syncera lectio, Vmbrosis pergulis, vt est videre in emendatis manuscriptis.

Cap. II. *Vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo coalere non possit.*] Rectiùs Colere non prosit. *In neglecto solo morosa pingui putrescit gracili omnino non prouenit.*] Legendum, in eligendo solo morosa. Morosam in eligendo ideò dicit, quòd ei nec pingue nec gracile satis conueniat. *Túncque Albanum vinum æmulantur.* Restituimus ex vetustis codicibus. Albano vino æm. Sic Martialis, Æmula Baianis Altini littora villis, locutione à Græcis accepta, ἁμιλλομαί σοι. leuiùs hoc videri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittant. *Mœrica contra omnes ictus firmissima.*] Veteres libri, Contra omne sidus firm.

Cap. III. *Et coronaria natura lusu stephanitis.*] Scribo, Coronario naturæ lusu.

Cap. VIII. *Cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatus interemptus.*] Latinius nostra exemplaria. Plebem seditionibus agitans. *Rarò quippe adhuc fuere, nec nisi importatu singulis testis millia nummûm.*] Vetus lectio, Nec nisi in nepotatu.

Cap. XVI. *Pucino retulit acceptos, non aquoso.*] Lego, Pucino, retulit acceptos, non alia vsa. *Cum eadem vitis aliud aliis locis pullulet.*] Maluimus & hîc nostros manu scriptos sequi, in quibus est, Aliud aliis locis polleat.

Cap. VII. *Nec Cymoliti per se gratia.*] Nostri veteres codices, Tmoliti, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. *Cæsarem non aliud potaturum.*] Scribo, Poturum.

Cap. XIII. *Interfectam fuisse à marito*] Scribo ad exēplar vetus, Interfectā fuste à marito, attestante Gellio. *Aromaticis delectatos.*] Lege Aromatite, id est, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

Cap. XIIII. *Sic quoque diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos vsque nostros, etiam Falerno iam reperto sicut apparet ex illo Comico versu. Anaxipolis Thasij: Quinque Thasij vini inde depromam; Falerni bina.*] Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scriptitasse? an fortè Græcè quidem scripsit, sed togatas fabulas, alioqui ineptè citatur testis, vbi agitur de autoritate, quæ suis vinis in vrbe atque Italia. Subiiciam & hîc veterem lectionem quò magis appareat deprauatio. Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerunt. & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Co-

mico versu. Quinque Thasij, &c. Neque enim ratio tẽporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Cõsulem in pretio fuerũt. *Millia cadorum congiorum.*] Lege, Cadorum congiariorum, id est, qui congium caperent. Sequenti versu est, C. Sentius. non Censius. *Hortẽsius super decem cados hæredi reliquit.*] Nõ video cur hoc magnum videri debet cùm Lucullo eiusdem vini plusquam c. M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit, verior est dubio procul manu scripta lectio x M. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent x. inde lapsus occasio.

Cap. xv. *Quidni? Et Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras* c. *Chij cados* c. *in conuiuia distribuit.*] Conuiuia hìc vocat certum conuiuarũ numerũ vnà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum consistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septem conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus essent cẽtum cadi vel Cyclopum conuiuio. Itaque malui antiquam scripturam sequi. Quid, non & Cæsar Dictator triumphi sui c. v. F. Amphoras, Chij cados, in cõuiuia distribuit, id est, in singula conuiuia singulos cados, singuláque amphoras.

Cap. xvi. *Fit & è pomis*] Melius, Fiũt & è pomis. Ac mox: Primúmque è palmis, non, Proximúmque ei è palmis. *Myrtitem Cato quemadmodũ fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.*] Melius, Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. *Ex cæteris herbis e colatis.*] Colatis redundat. *Qualem & redolẽt salicum Patauinorum in palustribus vindemiã.*] Lege, Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vin.

Cap.XVII. *Adeò nihil intentatum in vita fuit.*] Elegantius datiuo casu, Adeò nihil intentatum vitæ fuit.

Ca.XVIII. *Aspendios, damnata à feris.*] Damnata aris, lege σπένδειν enim libare significat. *Ægyptus & echolsnam habet abortiuos facientem.*] Vetus, Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientem. *Sic & maris nauigio.*] Rectius, Mari nauigato.

Cap.XIX. *Prolibari diis nefastum habetur vino.*] Rectius in vetustis codicibus scribitur Vina. sicut tertio ab hinc versu, Polluta & Græca. *Præcepta tradiderint.*] Præcepta condiderint, est in veteribus, idque non inelegãter, vt nihil opus fuerit mutare. *Anni prioris vua nonnusquã fæce acetóve condiunt.*] Vetus lectio: Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt.

Cap. XX. *Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.*] Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primũ adiectæ. *Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.*] Lege. Picis autem adustio. nam superiora resinæ vitia sunt, hoc picis. *Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.*] Nõ Indicam, quod absurdum erat, sed Idæam, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto.

Cap. XXI. *Sic coopercula doliorum medicanda.*] Imò Opercula. Error natus ex geminatione literarum.

Cap.XXII. *Postera die ex ore halitus fætidi.*] Veteres codices disertè habẽt. Halitus cadi, vt intelligamus eos nimia temulẽtia cadum olere. *Cùm priorem diem quotidie perdant imò verò & venientem.*] Nihilo deterior erat vetus lectio: Illi verò & venientem. *L. Pisonem vrbi Re-*

ma curatorem ab eo delectum.] Syncerior lectio extat in antiquis voluminibus. L.Pisonem vrbis Rom. curæ ab eo delectum, hoc est, ad curam. Præfectus vrbis creatus est,non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO.

CAP. I.

O*Leam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autorib.*] Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus. *M. Seruilius T.F. Ædilis curulis.*] Antiqua scriptura, M. Seius L.F.Certè Seruius prænomen est, non nomē. *Nec desiderare rastros aut falcem vllam,aut curam.*] Elegantius vetus: Nec desiderare rastros,aut falces,vllámve curam.

Cap. III. *Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.*] Vera lectio:Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ amurca cogit decidere. *Cum omni hora oleum decrescat.*] Lege,Omni mora.

Cap. V. *Quam earum in his locis optimam esse dicant.*] Veteres codices: Quam earum finitimis locis o.e.d. Nec erat opus mutare.

Cap. VI. *Præterea conchas & plumbeas cortinas aere vitiari.*] Vitiata lectio est:restituimus iuxta fidem archetyporum sic: Præterea in conchas & plūbeas cortinas ære vitiari. Refertur enim ad Decapulandum,quod præcessit.

Cap. VII. *Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam,quod Seleucinum vocāt.*] Vera lectio vetus, Inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum vocant. Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic:Selgiticum neruis vtile diximus. *Epi eo fit, quod pitinum appellant.*] Lege, Pissinum,

non Picinum, vt sit Græca vox.

Cap. XI. *Præcocia verò mustea.*] Scribo præcoci, referendo ad proximè præcedens Prouentu. *E struthei odoratissima.*] Lege A strutheis, id est, post struthea.

Ca. XIIII. *Tamen peculiare nomen dedit.*] Lege addẽdo: His tamẽ peculiare. His, s. lanatis, quorum mẽtio præcessit. *A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellãt. Belgemela à foliis, foliũ enim vnum, aliquãdo & geminum erumpit è latere medio.*] Mira verò denominatio à gemino folio Belgemela, Sed cur potius à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: Quæ spadonia appellant Belgæ Melofoliis folium vnum, aliquando, & geminum erumpit. Mirum autem videri nõ debet, si Belgæ spadonia vocabant Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodum notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

Cap. XV. *Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.*] Scribe addẽdo, Aliter in aliis atq; aliis loc,a. *Conduntur verò pyra, vt vua, ac totidẽ modis non aliter quàm in cadis. Præterea quæ in pomis proprietas pyris quoque vini. Similiter iis ægris medentes in escam dant.*] Vera lectio: Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque vini: similitérque in ægris medentes cauent.

Cap. XVIII. *Eandem pomis vino subigunt.*] Melius, Vino subigunt. *Oleo aspergi in ore, vt de palmis diximus.*] Hoc nusquam dictum est: sed

particula Vt, redundat. Mox legendum, De palmis diximus, vt sit transitus ad reliqua, Ac si dicat, nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earum fructu dici, nunc, de ficis proximè dicendum.

Cap. XVIII. *Ad nos ex aliis transiere, gentibus Chalcidica, quarum plura genera siquidē, & Lydia, quæ sunt purpureæ & mămillanæ similitudinē mămarum habent.*] Legendū ex fide veterum exemplariorum, Ad nos ex aliis, transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias, Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. *Nă Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.*] Eadem exemplaria veram etiā nunc lectionem retinent, Nam Alexandrina è nigris est, candicāte rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret, quod mox subsequitur, Nigra & Rhodia est, *Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.*]. Elegantius vetus lectio, Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit.

Cap. XIX. *Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatā volant.*] Antiquior lectio melior, Ergo culices parit, hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant.

Cap. XX. *Setaniæ tamen maius pomum est.*] Tamen superuacaneum est, natum ex proximis syllabis, tanie, nec ad sensum quicquam facit.

Cap. XXI. *Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.*] Cuinam obnoxia? Syncera lectio Hæc obnoxia

obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda p: ç cellunt. cæteris vini sapor. *Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.*] Nuculis, non nucleis.

Cap. XXIII. *Molitura etiam præstant.*] Vetus, Moluntur etiam, & pręstant, &c.

Cap. XXV. *Minus quinquennio est.*] Satis Latinè dixerat Plinius, Minus quinquennium est, nec erat cur mutaretur.

Cap. XXVII. *Aliquorum lignum ipsum in vsum & pomi vicem, vt grana myxu, quas in Ægypto gigni diximus*] Vetus lectio, Aliquorum lignū ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Ægypto gigni diximus. Dixit autem Plinius his verbis, Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido.

Cap. XXIX. *Antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem.*] Illius obtinens vicem, legendū est, *Plebeia, torrida, ac squalida.*] Scribo, Retorrida: qua voce libenter vtitur. *Quin & virga anuli.*] Lege, Virgei anuli. *Papyrium Nasonem.*] Massonem, non Nasonem. attestante Liuio.

Cap. XXX. *Et postea accessere genera eius, hanc syluestrem, &c.*] Quam hanc? Libri vetusti, Postea accessere genera: tinus hanc syluestrem &c. Alioqui malè cohæret, Accessit & regia, nisi tinus præcedat. *Folio crispo ac breui, qua inuenitur rara.*] Lege, inuentu rara. *Præferenda vtiq; myrto & olea est.*] Vetus lectio, Pręferenda ei vtraque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO.

CAP. I.

NAuigantibus similes, cùm integant aqua circundata naufragiis. Cùm verò recesserint fu-

gientes cùm mari pifces circa tuguria venantur.] Vera lectio, Nauigantibus fimiles, cùm integant aquæ circundata, naufragis verò cùm receſſerint, fugientéſque cum mari &c. *Non pecudes hos habere, non lacte ali, vt finitimos. Ne cũ feris quidẽ dimicare cõtingit.*] Melius Non pecudem his habere. non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidẽ dimicare co. *Potus nõ nifi ex imbre.*] Legendum addendo, Potus iis, Et fequenti verfu, *Et hæ gentes certè.* Certè fuperfluit.

Cap. II. *Roborum vaſtitas intacta.*] Et hîc adde vnam dictionem, Æuis roborum vaſtitas intacta.

Cap. IIII. *Veluti pop. Rom. ipſa corona impoſita.*] Ipfi, non ipfa. *Longum eſt, ex inſtitutione operis.*] Vetus lectio, Nec inſtituti operis. Quíque patriæ muros primus fcandens, audentem irrumpere occidit. *Quíque ciuem maluit ſeruare, quàm hoſtem occidere.*] An non hæc inter fe pugnãt? ficut nec id aptè cohæret, quod mox fubiicitur, Vtq. eum locum in quo fit actum, obtineret hoſtis eo die. O ſtrenuè nauatam è deprauatore operam, & cui nulla ex his, quæ hîc memorantur, corona dignũ fit præmiũ! Reſtituimus ex fide manu deſcriptorum hoc modo, Quæ fub ipſo Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit. Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc eſt facrorum certaminum victorib. in quorum honorem patria cuique fua redeunti murorum partem diruebat, qua oppidum intraret tanquam nihil opus eſſet mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox fubiiciũtur capita legum, Ciuem feruare, Hoſtem occidere. Vtque eum locum, in quo fit actum, hoſtis obtineat eo die.

Cap:

Cap.v.*Nec non & in copia frugum.*] Veteres codices:Nec non & inopia frugum,*Distinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget: etiam Græcis nominibus vtendum.*]Vtendum,superfluit,nam omnia referũtur ad verbum Distinguemus.

Cap.VI.*Continentur hispido calyce, per genera plus minus cõp.ectente.*]Scribe addẽdo,Plus minus cutem complectente,cuté glandis scilicet.

Cap.VII.*Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori non pediculo,adhærentes.*] Legendum,Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo adh.Item circa finem capitis. *Et in folio rubente aquosos nucleos candicantes.*] non Rubentes,quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap.VIII.*Granum hoc.primóque ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis. quisquilium vocant.*] Syncera lectio.Priméq; seu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis:cusculium vocant.Est enim Hispanum vocabulum non Romanũ:& cusculiatum videtur olim dictum,quod nunc deprauatè scarlatum.*Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.*]Quo,non,Quod.*Græci cortices arborum appellant.*]Vetus,Corticis arborem.

Cap.XVIII.*Tingendi causa ad seruorum vestes.*] Illic legitur,ad seruitiorum vestes.

Cap.XXIIII. *Et apud nos vere palma à matre integra decerpũtur:meliores enim sunt, quæ nõ diuisa fuerint.*]Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à messe decerpũtur ex his meliora,quæ sese non diuiserint.Loquitur de foliis.*Decidua à populo quernáque.*]Rectius, Decidua populea quernáque.

Cap.XXV.*Cætera vere concepto.*] Vetus lectio: Cęteræ vere cœpturo.*Sic fit,vt dũ primo cacumi*

na impelluntur, se cutis operiat geniculato incremẽto.]Et hic diuersa lectio, Vt prima cacumina impelli sequutis appareat.

Cap. xxvi. *Cedri, & iuniperus, & ilex, annua ferè habentur: nouus fructus in iis autumno pendet.*] Nostra exemplaria: Citreæ, & iuniperus, & ilex, anniferæ habentur: nouúsque fructus in his cum annotino pendet.

Cap. xxix. *Quoniam omnis infirmitas cælo magis accidit.*]Lege, Cælo magis obnoxia est.

Ca. xxxii. *Fastidio balsamũ alibi nasci natura, quàm in Syria, noluit ferè: nec non & palma nasci vbiq;, aut natã parere.*]Si dixisset. Alibi, quã in Iudæa, verisimilius erat: neq;.n.in tota Syria nascitur aut vlla alia eius parte, præterquàm Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc: Fastidit balsamũ alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbiq;, aut nata parere. *Calũ nullo modo quit flecti.*]Quit, redũdat. *Mutari naturam in iisdem locis, atque in profundo valere.*]Exemplaria vetera: Atque pro indiuiso valere. *An in Lycus frigidísque montibus nascitur.*]Lege, At in Lyciis Phrygiísque m.n.

Cap. xxxvii. *Durántq; eius alta tecta.*]Eius, nõ est quò referatur. Lego, Durántque æuis. Sic supra Æuis roborũ vastitas intacta. *Et canori tibia ipso educendæ.*]Melius: Et canere tibiæ ipsæ docendæ. Nec aliter est in emẽdatis exẽplaribus.

Cap. xxxvii. *Licet populi vitibus placeant, & Cacubum ducant.*]Lege, Et Cæcuba educent, *Sequacis ad iuncturas lentitia.*]Rectius. Ad vincturas *Mollioribus vasis, quam vt è cerio fiant.*] Vilioribus non Mollioribus, *Decidua salici fertilitas.*]Legi debet: Cædua salici fertilitas.

Ca. xxxviii. *Ictus ab altero capite vel grauis sẽtiatur.*]Atqui magis conueniebat. Vel leuissimus

mus.Legendum itaque,Vel graphij,non , Vel grauis.Eſt autem graphiũ(vt vulgo etiam notum eſt)ſtylus ferreus,quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit,exarare ſolemus.*Fagi pectines tranſuerſi in pulpa apud antiquos.Inde & vaſis honos.*]Diſtingue:Apud antiquos inde &vaſis honos.

Cap. xl.cxx. *Modij tunc lentis pro ſaburra ei fuere.*]Pudendum erratum, cùm tam modica ſaburra vix mediocri nauigio ſufficiat,nedum illi vſq; ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐ φρόντις ὑποκλείδῃ,modò ſenſus ſit vtcũque Grammaticus. Vera lectio eſt. cxxм. modium lentis.*Quas & ipſas eſſe medicas admodum miror.*]Modico,ſcilicet ſimulachro.Id miratur, quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ ſint in grandibus ſimulachris. *Nónne ſimulachrum Iouis in arce cupreſſo durat.*] Veteres codices, ſimulachrum Veiouis.

Ca.XLIIII.*Et dulcior in Punicis.*]Reſtituimus ex archetypis noſtris, Et dulciori in Punicis. Senſus eſt.Quò dulciora poma,eò minus viuacem eſſe arborem.*Decem arbores metiens.*] Mittens,non Metiẽs.*Quod notatur & in ſpina fullonia.*]Scribo. Quod verò in ſpina fullonia:Pendet enim à præcedente verbo Gignatur.*Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.*] Rectius, Ea medendi ratio æſtatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.

CAP. III.

IN *Aquilonẽ obſeruare vites & arbores poni ſuaſere.*]Lege in Aquilonem obuerſas vites.

Cap.IIII.*Sed idem ſolum vbicunque arduum opere, difficile cultu. bonis ſuis acrius penè paſcit. quàm vitiis.Affligit agricolã & carbũculus terra quæ ita vocatur.Emẽdari vitĩ hac terra putatur.*]

Longè emendatior, ac planior vetus lectio: id quod vel absque commonstratore cuiuis Latinè scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc. Sed idem solum vbicunque arduũ opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè, quã vitiis posset, affligit agricolam. Et carbũculus, terra quæ ita vocatur, emẽdari vite macra putatur. Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia, & ad sequentia. *Item vites aduri, quod non antea, Thracia sensit admoto Hebro.*] Nostra exemplaria verius. Ænos sensit. *Campos Roscia dixit Italia sumen esse.* Roseæ scribendum, vt est in veteribus. Virg. Et Rosea rura Velini.

Cap. VIII. *Harenacea vtũtur. si aliqua non sit: in vliginosis verticibus, & si alia sit, vbi hos gentium solos nouimus, &c.*] Emẽdatior lectio: Harenacea vtuntur, si aliena non sit: in vliginosis verò, & si alia sit, Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbi Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agripinensis Colonia.

Cap. X. *Amygdala in argilla molli meridiem spectãti seri iubẽtur.*] Amygdala legi debet, iubet, non iubentur. Præcedit enim proximo versu Mago cuius hoc est præceptum. Ac mox eodẽ versu, *Gaudere & dura*: nõ, Gaudere eas in dura. *Quo in genere & cùm parua sunt, auelluntur.*] Vetusti codices magno consensu habent. Et cũ perna sua auelluntur, & ita melius cohæret cũ his quæ sequuntur. *Namque & huic principio eligi solum refert.*] Melius Nanque ad principiũ est. *Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.*] Magis placet vetus lectio, Non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap. XI. *Cato. si locus aquosus sit, inquit, la-*

tas pedes ternos:in faucibus imísq.palmũ & pedẽ.] Restituimus mutata distinctione sic Latos pedes ternos in faucibus,imósq; palmũ &pedẽ.In faucibus.i.summa sui parte.Imósq;, id est, ima sui parte.*Cato crassiorẽ quinq; digitũ nõ omisit.Idẽ ait,attinere meridianã cæli partẽ signari in cortice.*]Scribo,& distinguo.Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem,si attineret, &c.Cato referri debet ad præcedens verbum, Præcipiunt.Et Non omisisset, eleganti eclipsi dictum est,acsi dicat,ideò à Catone omissum præceptum hoc,quia nullius sit momenti.

Cap.XII.*Illã inscitiã pudendã esse conueniet.& adultas inter sese luctari iusto plus.*] Pudẽda sanè inscitia locũ hunc deprauatũ apparet, cùm in antiquis voluminibus rectè legatur,Adultas interlucare iusto plus.Interlucari autem arbores dicuntur , quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit:vnde & interlucare,dictum.

Cap.XIII.*Ne excutiatur in vento ne cortex à ligno decidat alterutri.*]Vetus lectio: Ne exacuatur inuento,ne cortex à ligno decedat alterutri. Præcessit enim: Calami exacutio medullam ne nudet.

Cap.XV.*Atque vt gemmascere incipiens ligetur calamus.*]Legendum pro Ligetur, Legatur,*Ac* mox:*Vt inde potius distillaret mucor*,vbi humor, pro Mucor legebatur.

Cap.XVIII.*Autumno ablaqueato,& stercus adiicito.*]Lege,Addito,nõ adiicito. Sic enim Cato loqui solet.*Vt eadem olineta constent.*] Integra lectio est:Vt æuis eadem olineta constent. Sic suprà lib.16.capite secundo, Æuis roborũ vastitas intacta.Eiusdem capite 36. Duránt que æuis tecta alta. Mirúmque,quæ Pallas castis

gatori hanc mentem, dederit, vt eã vocem vbique aut omitteret, aut deprauaret. *Confessa enim de tempore serendi æquè ratio est vere & autumno, Id ex magna parte fieri decreuere.*] Rectius in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo: Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Ac mox, *Natura totius*, non, Potius, *Ideo faciles corticum esse amplexus.*] Illic habetur, Complexus.

Cap. xx *Ideo nucibus potius, quàm radice, p.e.i.*] Scribo, potius quàm viui radicibus.

Cap. xxi. *Et prædictis velut armamentis vinearum.*] Hæc verba, quæ nescio quis fini præcedentis perperam assuerat, huius capitis initio adposuimus melius hîc cohærentia. *Id enim, cùm decisi nec intortis trigemmes.*] Lege, iidē cùm decisi. Paulò pòst pro *in arca*, restituimus Marra, *Oculorum exinde materia emicat cum aqua trigesimo sexto mēse viuiradix transfertur.* Scribo & distinguo. Oculorum inde materia emicat, cum qua xxxvi. mense v.r. *Detraxere hoc experimenta seminarij curáque. Sequitur vinearum ratio.*] Distinguendum, Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur v.r.

Cap. xxii. *Sulco latitudo pala est.*] Lege addēdo, sulco latitudo palę satis est. Eodem versu *In quanque partem*, non, Quancunque. *Qua ex his longiores fiēt, vt vites binas accipiāt. E diuerso aliæ labuntur.*] Antiqua lectio. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabūtur. *Intra biennium autem fructus.*] Malui veterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quò tardiùs in sato prouenit, quàm in translato. *Ideo vtriusque fructum tardum præterea retorridum & nodosum pulninosúmque*

nosúmque reddi incremento.] Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet: Id vtrunque fructum tardum, prætereа retorridum & nodosum reddit pumilionum incremento. *Operarum ista computatio est. In latifundiis verò legitima naturæ festinatio.*] Vetus lectio: Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima nat. fest.

Cap. XXIII. *Et vlmus detruncata & media inter ramorum scamna digeritur.*] Legendum, In ramorum scamna. *Meridianum Solem spectare palmites debent.* Non malè est in manu scriptis spectare palmæ debent. Nam sequitur mox: Rami à proiectu digitorum modo subrigi, nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur. *Traduces Gallica cultura binis vtrinque lateribus si pedum quadrageno, distent spatio, quaternis viceno, inter se obuij miscentur allligantúrque vno conciliati, virgultorum comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem unco.*] Repræsentabimus & hîc veterem lectionem, quam veriorem esse certè illi facilè indicabunt, quibus id culturæ genus visu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis: Traduces Gallicà cultura bini vtrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se miscentur alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, quà deficiant: aut si breuitas non patiatur: ipsorum, adalligato protendunt in viduam arborem vnco. *Sed quia vtilitate redituum impendia exuperent.*] Reditum, non Redituum. Vilitas enim de vino intelligi debet. *Cariosáque*

tantum vitiis pariet incipientes marcescere deputando.] Antiqua scriptura, Incipientes inarescere. *Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis. Plagas in arborum tonsura supinare, velut calices faciendis.*] Satis apparet deprauatorum hunc neque literaturam calluisse, nec agriculturam. Reponenda igitur ex vetustis exemplaribus, incorrupta lectio. & hoc modo distinguendum: Quàm detorquere quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

Cap. XXIII. *Itaque per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solùm infirmissimæ: arbores gelu periclitantur, sed maximè.*] Verior lectio, & cum proximè præcedentibus Plinij verbis melius cohærens, est hæc: Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non sole. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximè. *Unde partium adhibita societate, nominum quoque cum hominum miseriis.*] Castigauimus ex fide manu descriptorum: Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis. *Idq. aues corticis sono experiuntur.*] Adde Caui. Aues caui corticis sono experiuntur. *Quapropter & grando in iis causis intelligi debet. & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit.* Deest coniunctio, &c. Et pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. *Nascitur hoc malum tempore humido & lento*] Lege, tempore humido. *Quod araneum vocant.*] Quod particulam scriba de suo adiecit. Legendum (araneum vocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarum aliis locis, nec in hoc solo autore, deprehendere licet. *Ibi autem & in reliquis partibus.*] Malè detracta est coniunctio,

cùm

cùm ſcriptum ſit: Et ibi autem, & in reliquis partibus.*Intereunt pleraque exciſa ſtirpe.*] Lego, Et fiſſa ſtirpe.*Olfactrix enim intelligitur, & tãgi eam odore mirum in modum.*] Vetus ſcriptura mollius.Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

Cap. XXV.*Inter vitia arborum eſt & prodigiis locus.*]Et hic neſcio quis res primas huius capitis voces fini præcedentis aſſuerat.

Cap.XXVI.*Autumno varia, & hoc eſt ex natura ſoli.*Scribo varia, & ex natura ſoli. *Caterùm maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua ſeri aut arari non conuenit.*]Antiqua lectio manu ſcriptorum voluminum. Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit,quod ſanè aptius ad præcedentia de Hiſpanorum vindemiis verba quadrat. *In Sulmonenſi Italiæ agro Fabsano.*] Lege addendo, In Sulmonenſi Italiæ agro,pago Fabiano.*Tanto magis ſi niues ſcateant.*]Quis vnquam vel vidit, vel legit niues ſcatere? Vſque adeo nihil referre putant iſti quem ſermonem etiam facundiſſimis autoribus affingant.Scribi debet,Si niues iaceant.

Cap.XXVII.*Et ab ima parte circunforato defluens pituita abſtrahatur.* Abſtergeatur, non abſtrahatur.*Similis ſtercoratio.Caudent ea,&c.*] Melius Similis fimi ratio.Gaudent ea, & reliqua.*Eo anno violẽta.proxima dulcia futura.*]Lege Vinolenta.De Punicis loquitur.

Cap.XXVIII.*Multi talpas amurcant.*]Lege addendo,Multi & has,& talpas.Et his ſcilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit,Vltimo verſu legendum:*Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.*

EX LIBRO DECIMO-OCTAVO. CAP. I.

Tenebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu.] Nescio quis detraxit vnum verbum minimè hoc loco superuacaneum. Legendum enim, Tenebris quoque suis, &c.

Cap. III. *Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerunt.*] Lego, Inuenerat. Est enim paternus casus Pilumni, sicut mox Pisonis. Et vnus tantum apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentum suum à priscis consecratus est. *Ludos boum causa celebrantes, Bupetios vocabant.*] Vetus scriptura Bubetios. *Noxámve duplionémve decerni.*] Antiqui cod. Noxiámve & sic alibi quoque. *Marci quidem Curij post triumphos.*] Manius est verum prænomen huius Curij. *Et quidem vt tradit Norbanus nudo.*] In huius libri indice, vbi recenset Plinius quos autores sequatur, Nullus est Norbanus: & in manu scriptis exemplaribus tantum est: Et quidem, vt traditur, nudo nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. *D. Syllanus sapiētia compositissima. Quos sequeremur. prætexuimus in hoc volumine.* Hæc duo verba, Sapientiæ compositissimæ, neque aptè cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc: Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine. Aliquot, inquit, reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes verò, id est, philosophi complures.

Cap. VI. *Nouissimus villam in Misenēsi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatus et in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuisse dicere conuenit. Nec iuxta*

paludes ponendam esse, neque aduerso amne.] Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide germanam lectionem. Sic vt comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quòd cùm Marius nouissimus in Misenensi villam ædificaret, tamen commodissimo eam situ posuit, quam alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. Post. a sequitur. Conuenit nec iuxta pal. &c. *Non fraudabo magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeium.*] Vera lectio: Non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio. Qua locutione per septimum casum cùm sæpe Plinius vtatur, tamen castigatores ferè semper mutare eam ausi sunt. *Omnium sententiis absolutus itaque est. Profectò opera non impensa cultura constat.*] Distinguendum aliter, hoc modo. Omnium sententiis absolutus. Itaque est profectò, opera non impensa cultura constat. *Fruteta igni optimè tolluntur.*] Lego fructecta. Sic enim à frutice fructectum denominatur, sicut à carice carectum. *Humidum agrum fossione concidi.*] Melius, Fossis concidi. *Fossas autem retusis locis apertas relinqui in solutiore terra sepibus firmari, imbricibus ac supinis lateribus procumbere*] Malè tractato loco succurrimus auxilio veterum codicum hoc modo: Fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere. Hæc lectio longè est planior. Cretosum enim solum opponit solutiori, & pro natura terræ fossas alia atque alia latera habere debere præcipit. *Ora vtrinque lapidibus statuminari.*] Plenior antiqua lectio. Ora autem earum

binis vtrinque lapidibus ſtatuminari.

Cap. VII. *At communis quadrupedum hominúmque vſus lupinus.*] Commune lupinum, neutro genere, legi debet. *Sed nullum frumento ponderoſius.*] Lege: Sed nullum frumentum ponderoſius eſt. nam Plinius milium quoque frumenti genus facit, vt ex quo tum panem ruſtica plebs conficeret, cum hodie in pulte ſit eius vſus in panificio perraró. *Et fortunatā Italiam frumento caneſcere candido.*] Magis conuenit Canêre, quàm Caneſcere, inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum vetera exemplaria. Sequenti verſu lege. *Peculiaris hodiéque. Adiicit Sardum ſex libras.*] Vetus lectio. Adiicit Sardum ſelibras, quod veriſimilius eſt, cùm ſequatur. Bœoticum totam librām addit. Porrò Selibras, diſtributiuè dixit. *Lex natura certa eſt in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum eſſe frumentum quod in ſubactu congium aqua capiat.*] Emendata lectio, Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat, ſicut optimum frumentū eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. *Quibuſdam impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.*] Rectius, Quibuſdā in Binis mixtis. *In Bœotia & Africa genus.*] in Bætica, non Bœotia. *Seri non valet, niſi in ſicca & ſ.t.*] Elegantius, Seri non vult. *Quod quadrageſimo die, quo ſatum eſt, matureſcit.*] Lege, Quàm ſatum eſt. *Proximum trimeſtri quod eſt minimè pōderoſum, tritico.*) Scribo: Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico. *Probatur autem leuitate, & lauore, atque vt recens ſit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.*] Verior antiqua lectio, Atque vt recens ſit, iam & Ca-

Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Significat autem amylum, tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. *Ignibus durato ac postea emollito.*] Mollito, non Emollito. *Ita sapientes agricolæ triticum cibariu tantùm serunt.*] Legendum, Itaque sapientes. *Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.*] Lego, In Hispaniæ Carthagine. Ea est Carthaginensium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

Cap. VIII. *In Ægypto autem & Syria, Ciliciáque & Asia, ac Græcia parte peculiares.*] Nec hîc operæ pretium erat mutare veterem lectionem hanc, Ægypto autem, & Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares. Et mox, *Ægyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italiæ parem.*] Scribo Italicæ. *Obsidionis famen describent.*] Famen exprimens, est in emendatis codicibus. *Pulte fritilla conficiuntur.*] Legendum, Fitilla, attestante Arnobio, libro aduersus gentes septimo.

Cap IX. *Et cibarij tria, furfurum semodium.*] Melius, Furfurúmque semodius.

Cap. X. *Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei attribuit.*] Vetus lectio: Hoc ei natura tribuit. Sequenti versu est, *Byzacio Africa campo* non Byzantio. *Triticum antè perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde Sole siccatum pilo repeti.*] Euelli, hîc malè cõuenit, vbi de pistrinis sermo est. Magis placet, quod habent vetera exemplaria. Eualli, sicut paulò pòst iterum eodem verbo vtitur Plinius. Et ipsa autem, inquit, quæ euallũtur, variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur cum per se pinsitur spica. Eualli frumentum intelligo, dum

repurgatur modò, non etiam frangitur. Id Basilienses molitores vernacula sua lingua *renlen* dicunt: quomodo alij vocent, nescio.

Cap. XI. *Cum fieret autem panis hordeaceus. eruiliæ, aut cicerculæ admistione fermentabatur.*] Absurda lectio, restituenda ad verum sic. Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc est, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. *Vulgò verò nec sufferuere faciunt.*] Lege, Sufferuefaciunt, composita dictione. *Cum apud veteres ponderosissimo cuique, præcipuo tritico salubritas perhibita sit.*] Crassum hercle erratum, pro Ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas. *A festinatione. vt speusici.* Imò, Speustici. *Non pridem etiam è Parthis aduecti.*] Lege, E Parthis inuecto, aliàs oratio erit parum congrua. *Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouē diebus macerata decimo ad speciem tracta, & subacta vuæ passæ succo est. Ibi posteà in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi torrent.*] Admetiar & hîc totidem verbis veterem lectionem: ea per se satis coarguet istam suppostitiam. Eum nouem. diebus macerant decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi torrent. Vtitur tractæ vocabulo & Cato cap. 67. *Galliæ setis equorum inuenere. Hispaniæ lino.* [Scribe, Galli è setis. Hispani è lino. *Sed inter hac dicatur prima, & alica ratio.*] Melius manu descripti libri. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, *Inter prima sicut, In primis. In Campania tamen laudatissimus campus est montibus subiacens.*] Lego, Laudatissima, & aliter distinguo: sicut Veronensi Pisanóque agro, in Campania tamen laudatissima. Deinde est nouæ orationis

nis initium ; Campus est subiacens montibus. *Campus D. Augusti decretum quo anno ad vicena millia.*]Scribe, Quo annua v.m. *Alica adulterina fit maximè è zea.*]Rectius, Alica adulterina fit, maximè quidem è zea. Ac mox legẽdum, *Difficulter deterunt vtriculos*, non Conterunt.

Cap. XII. *Ob hoc Pytagorica sententia damnata: vel vt alij tradidere quoniam mortuorum anima sunt in ea.*]Vetus lectio Ob hæc Pythagorica sententia damnata : vt alij tradider ,quoniam mortuorum animæ sunt in ea. *Est enim arietino capiti simile, vnde id appellatur. Album, nigrúmque est, & columbinum, quod alij veneriū vocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inaquales angulos habēns, veluti pisum.*] Hæc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimen) perperam distincta : quamobrem totam orationem retexam : Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmque : est & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi velut pisum. *Siliqua rotunda, ciceri cæterisque leguminum longa.*]Que, redundat.

Cap. XIII. *In transcursu eas attigere nostri.*] Scribo, Ea. Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis, sicut mox, *Quadrupedes & frõde eorum gaudent*, non Earum. *Masculinum, fœmininúmque.*] Antiqua scriptura: Masculum fœmininúmque. Ac rursum, αὖθις αὖ, Rapam lætiorem, pro eo quod rectè erat : Rapa lætiora, *Quota Luna procedente hyeme nix prima ceci-*

derit.]Scribendum, Præcedente.

Cap.XIIII. *Et vnum hoc seritur non arata, vbi fuerit maximè sabulosa.*]Incorrupta lectio: Seritur non arato, quærit max.s.&c.

Cap.XV. *Degener atque ex luminibus cracca.*] Lege, Degeneránsque, nam & hæc pabulum est. *Marris à solo radi.*]Melius, Ad solum, quem admodum dicimus. Ad viuum radi. Ac mox *Ita reliqua*, non Itaque, Et paulò pòst. *Deplere sanguinem*]non Repellere: Sunt enim contraria, Deplere, & Replere.

Cap.XVII. *Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.*]Melius, Serant eam frumentum esse probat, quod cultura proueniat.

Cap.XVI. *At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.*]Syncera lectio: Omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli.

Cap.XXII. *Vt mersis Capitibus totis eas quærant viribus.*] Viribus, abundat. Satis est Mersis capitibus totis. & attestantur antiqui codices.

Cap.XXIII. *Nisi hic malè substrauisse pecori colonum appareat.*]integra lectio. Nisi hoc contingat, malè substrauisse pecori. col. app.

Cap.XXIIII. *Id enim optimũ, quoniã grauissimũ neq; alio modo vtilius dispergitur.*] Antiqua scriptura: Vtilius discernitur. *Nihilq; contrariũ præcipere quadam falsa diligentia.*] Hæc verba neque cohærent cum superioribus, neque sensum habent probum. Germana lectio est, Idque in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. *Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ, sed contemplanda tamen grandi vitæ emolumento.*]Posteriora verba aliter leguntur in vetustis exemplaribus, nempe

nempe sic, Sed tentanda iam grandi vitæ emolum.

Cap. xxvi. *Foueas aperire, aquam de agro pellere.*] Vetus lectio, Incilia aperire, aquam de a. p. *Bubus glandem tunc aspergi conueni', in iuga singula modios.* CC X L.] Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cùm absoluta sit locutio etiam absque eo, q.d. iugatim singulos modios. *Non vtique* VI. *Idus Feb. sed siue antè quàm ver prauenit, siue postquàm hyemarit.*] Confert veterũ codicum lectionem, & senties quantò pulchriùs cùm ad præcedentia, tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur. Sed siue antè, quando præuernat, siue post, quando hyemat, Quando præuernat, hoc est, quando præmaturè ver incipit, quando hyemat, hoc est, quando hyems nondum desæuiit. In priore verbo elegans est compositio, posterius ex Græco χειμάζειν translatum est.

Cap. xxvii. *Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupinum circumagũtur cum Sole*] Antiqua scriptura meliùs: Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.

Cap. xxviii. *Itali fœnum ex dextera vna manu secant.*] Restituimus ex nostris manu scriptis: Italus fœnifex v.m. secat. Ex hoc vsque ad brumam decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. *At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper, ardua emensus ab ea meta incipit flecti.*] Hæc lectio aliquot manifesta errata habet: in vetere nihil est offendiculi: In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea m.

i.f. *Et huius veterinorum pabulo versa folia stringis, stringes autem deputas.*] Sincera lectio: Et huius vertam Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequuntur, magis etiam probabitur, euidentiùs veritate eius elucente. nos breuitati studemus. *Transisse solstitium cantu ne putes.*] Emendati codices: Transisse solstitium caueto putes. *Et huius folia circumaguntur.* Scribendum, Et huius circumagam, vt suprà tertio ab hoc versu, Et huius vertam. *Nec quaque vnquam annonæ intulere caritatem.*] Lege: Quæque nunquam annonæ in.ca. Paulò pòst lego, Sapientiæ adsectatoribus.

CAP.XXX. *Ritus diuersitatem magnitudo facit messium & raritas operariorum.*] Elegantius est, Et caritas operarum. *Alij omnino pendunt, & afflatu extennari granum arbitrantur.*] Quid est, omninò pendunt? Legendum, Alij omnino pendunt tabulato extenuari granum arbitrantur.

CAP.XXXI. *Vindemiator Aegypto non exoritur.*] Scribo, Vindemiator Ægypto Nonis exoritur. Et paulò pòst, *Arcturus verò medius*, non Medis. *Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites vidi.*] Vites superfluit. *Sed æqui patrisfamiliâs modus est annonæ, cuiusque anni vilitate.*] Quanto elegantior vetus lectio! S.æ.p. modus est, annona cuiusque anni vti: quemadmodum dicimus, Vti foro.

Cap.XXXV. *Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur, vti neque nubilo, neque caligine fluitans graues denuntiantur tempestates.*] Nostra exemplaria rectius: Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, idque neque nubilo, neque caligine, pluuiæ aut graues denuntiantur tempestates.

Eum

Eum à Septentrione ventum.] Illic legitur, ventũ eum. s. Aquilonem. *Sole occidente si ex vtraque parte eius cælum patet, tempestatem significabunt.*] Cælum petent. s. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas verbum Significabant. *Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatũ ex qua veniũnt parte: item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatem.*] posterior pars castiganda sic; Item spargentes aquam turbato, tranquillitatẽ. *Seq; lambentes contra pluuiam:*] Lege, Contra pilum. *Formica obscondita concursantes.*] Addenda particula Vel. Absconditæ, vel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO.

CAP. I.

TExtúmque rursus tunditur clauis.] Lego, Textúmque, vt de tela intelligatur. *Quaternis denariis stipula eius permutata quondam. vt auri.*] Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manu scriptis exemplaribus legitur, scripula. in ponderis genus est. *Ad cliuum vsque in capitolium.*] Rectius, Ad cliuum vsque Capitolinum.

CAP. II. *In sicco praferunt è cannabi funes. Et spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sit impensa.* Germana lectio: At spartum alitur, etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Superius enim dixerat, Iuncum esse aridi soli, *Distinguuntur & colore, ruffo nigróq; & intus candido. Laudatissima sunt quæ Africa crescunt. Anne vitium id terra, neq; n. aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuá ne, ad nõ, haud facilè arbitror intelligi posse.*] Ita quidẽ legitur in vulgatis editionibus: sed lõgè aliud est in emendatis exẽplaribus manu descriptis. Distinguũtur & colore,

ruffo nigróque, & intus candido, laudatissimi Africæ. Crescant ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuátne; an non, haud facilè arbitror intelligi posse.

CAP. III. *Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.*] Melius, Suauitate odoris, ac saporis. *Quibusdam locis acceptantur riguis, & feruntur.*] Absona lectio. Elegantiæ integritas in nostris manu scriptis exemplaribus extat: Quibusdam locis accepta riguis feruntur. *Diúque tam non aliud ad nos inuehitur: quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoq; adulteratur gummi.*] Vetus lectio, Quam quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi: Mirum quantum conferens candori mollitiæque. *Aequè nascitur satiua vbique.*] in vetustis codicibus tantum est. Nascitur satiua vbique. Æque Echo, opinor, addidit, præcedens oratio in eas syllabas exeat.

CAP. IIII. *Epicurus hortorum magister.*] Antiqui codices habent, Otij magister, quod magis probatur. *Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.*] Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo: Aliàs in Numidiam atque Æthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. In Numidiam peti, quod verbum eodem versu præcedit: non in Numidia aucupari, cùm nullum sit aucupium Numidicarum, quę cicures sunt, gallinaceíque generis. de his enim accipiendum est, *E frugibus quoque quoddam alimentum excogitasse luxuriam,*]

riam.] Lege addendo, Excogitasse sibi luxuriã. Ac mox, *Alio pane procerum, alio vulgi*, non, Alios. *Et quæ minimè accederent ad desiderium panis.* Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hîc Ad, præpositionem de suo addidit. Scribendũ erat, Accenderent des. Ac mox. *Iam quoque in fenestris.* Quoque superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. *Et contingat aliqua gratia operi, curæq; nostræ.*] Mollior est antiqua lectio, Operæ curæque nostræ.

Cap. v. *Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. Oleum odere mirè.*] Aliter legitur in nostris exẽplaribus, ad hunc modũ. Nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odore mirè. *Quod de semine eius faciunt.*] Lego, Quod è semine eius faciunt. *Nostri armoracion.*] Imò armoraciam. Est enim Latinum nomen. *Adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur rhaphanus.*]O battologiam! quid opus erat repetere rhaphanus? *Scripsit & Morchion Græcus.*] Moschion, non Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latinè versum vidimus, nondum publicatum. *Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.*]In, præpositio redũdat. Lege, Qui decoctis detrahitur. *Cicer his seritur mẽsibus, Februario, Martio, Aprili.*] Vetus lectio Ciceris satus mensibus, Febr. &c. Mox est. *Pluribus modis austeritate victa*, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non semper annotamus, ob euitandum lectoris tædium, quale est mox. Melle, vuísque passis, cùm scribẽdum sit, Vuísve. Et aliquantò post, *Folia quæ sunt in eis ampla.*] pro Quæ sunt his. *Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.*] Si

finduntur. superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus. Effodiuntur bulbrante ver, aut de.il.fiunt. Aut, id est, alioqui. Sic lib.2.capit. 75. Aut vndique cernerentur hæc sidera.

Cap. VI. *Sectiui duo genera, hoc herbaceum folio.*] Hoc redundat. *Sunt qui & allium & vlpicum inter Opa'ia ac Saturnalia seri aptissimè putent.*] Veteres codices, Inter Compi alia ac Saturnalia. *Pulchriúsq; existimatur tale.*] Antiqua lectio, Pulchriúsque tale existimant quidam. Sed hoc ad sensum nihil refert.

Cap. VII. *Mirũ in betæ semine: non enim totũ eo anno gignitur.*] Non malè antiqua scriptura: Nõ enim totum eodem anno gignit. *Nil ocimo fæcundius. Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: latius proueniet. Satum etiam pauitur terra adactum çuminum, & qui serunt. precantur ne exeat.*] Syncera lectio: Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat. sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Attestantur vetusti codices manu scripti.

Cap. VIII. *Est autem satiui differentia in folio.*] Legendum: Et satiui autem differentiæ in folio: *Alij coloris & temporis satis genera discreuere.*] Scribo, Alij colore, & tempore satus genera discreuere. *Cappadocas, Græcas. Longiora his folia caulésque lati.*] Sine causa mutata est vetus lectio: Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulísque lati. Tametsi ad sensum perparum refert. *Medici innocentiorem quàm olus esse iudicauere.*] Verba, quæ sequuntur, postulant, vt legamus Nocentiorem, quemadmodum legitur in antiquis voluminibus. Errori occasionem præbuit postrema litera præcedentis dictionis. Sequenti versu: *Vtq; validis potius in ci-*

bo sint: Quę, redūdat. *Sed teneritas in dote sit. Frigora non tolerat.*] Antiqua scriptura rectius: Sed teneritas in dote, si frigora non tolerat. *Est etiam sua gratia nonnunquam plantæ habitū excellentibus, ha'myridia vocant.*] Vera lectio veterū exemplarium. Nunquam plantæ habitum excellentibus. Intelligendum est enim de plātis brassicæ. huc facit diminutiua vox, ἀλιμείδιον. *Viret thyrso primum emicante: qui caulem educēs, tēpore ipso quo fastigiatus est in toros, stringitur.*] Duæ voculæ, Quo, & Est redundant, & Striatur, lege, non Stringitur. nam inter toros interueniunt strię, sicut in aruo inter porcas sulci. Eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones striato cortice conspiciuntur. *Nullum gratius his solū, quàm Rauennatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus syluestrem asparagum, quē Græci orminum aut myacanthon vocant.*] Distingue, Quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc intelligo syluestrē asparagum. *Apricis gaudet & siccis, terra quammaxime lateritia.*] Lego, Lateraria, Lateritios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingendis lateribus. *A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij.* Quintius Flaminius est verum nomen *Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbique suauius satiuum sed sine viribus.* Integra manēte scriptura, vitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit. Tu sic distinguito, Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus seritur vbique: suauius, &c. *Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.*] Legendum Planta tralata.

Cap. x. Nanq; & ocimū se necat, degeneratq; rit.

in serpyllum] Vera lectio, Nanq; & ocymum senecta degenera in serpyllum. *Item contra formicas.* Lege idem. Ac mox: *Remedium monstrauit limum marinum, aut cinerem obturandis earum foraminibus,* pro eo quod vulgò deprauatè legitur, Limo marino, aut cinere obturatis. *Naporum medicinæ sunt.*] Scribo, Medicina est, & proximè sequenti versu, *Quo si amisso*, non Quæ.

Cap. XII. *Solummodo ex omnibus lapathum syluestre meliùs Hoc insatiuum rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.*] Demiror quam ob rem castigatoribus visum sit ab archetypo hîc discedere. Vetera exemplaria habent sic: Solùm verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur certè semel satum durare, nec vinci vnquam à terra. *Quæ sunt syluestria.*] Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. *Alioquin extra insi dit pulueris modo.*] Vetus lectio: Aliquando extra insidit. Sed perparum refert, vtro modo legas. *Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in saccis odorem anno grauem.*] Quis intelliget hæc? Syncera lectio? Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarij in saccis odorem vino grauem. *Vera autem vniuscuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest.* Pernosci, non Prænosci.

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Procemij legendum, *Tantum venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti.* non, Ordiemur.

Cap. I.

Cap. I. *Suscipitur aqua cælesti atque subsides. Deinde in Sole cogitur in pastillos.*] Legēdū, Atq; subsidit: Deinde Sole cogitur. *Idq; melius, quo vetustius erit, quod iam CC. annis seruatū esse autor est Theophrastus*] Nec hîc video cur mutanda fuerit vetus lectio, nisi quòd castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil nō corrumpunt. Atqui non satis est solum sensum vtcunque reddere: verba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo: Melius, quò vetustius: fuítq; iā CC. annis seruarū. vt autor est Theophrastus. *Partus verò si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, vt rapiatur extra domum ipsum.*] Vtrum tandem iubet eximi, partúmne ipsam, an semē ad alligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hîc antiquam scripturam: Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est: de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quòd omnis mora periculosa sit. Tanta vis educendi inest. Superest vna vox, Ipsam. Lege ipsum: vt cum sequentibus cohæreat, Ipsum cucumim, & reliqua. nā hactenus de succo & semine eius loquutus est.

Cap. II. *Sanat & humores subitos.*] Tumores, non humores. *Radix sanat hulcera cōcreta in modum faui, quem cerion vocāt.*] Scribo, Quę ceria vocāt. nam melius ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus, *Item millepedem: sepa Græci vocant.*] Lege, millepedæ. s. morsus. *Et putrescit locus ipse Cucumis odore defectum animi.*] Distingue, ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

Cap. III. *Non nisi saxosis nascens.*] Adde præpositionem, in saxosis. *In morbo verò regio*

vtiliter semina eius insumuntur.] Legendum in morbo regio vtiliter semina eius sumuntur. *Item spinæ & lumborum ac coxarũ dolores.*]Lego Coxendicum.*Et ardores capi is & maximè infantium.*]Vetus:Et ardores capitis, infantiũ maximè *Democritus in totum ipsum abdicauit in cibu.*] Rectius,in totum ea abdicauit.Ea.s.rapa.Et sequenti versu.*Ab eis*,non,Ab eo.Ibidem,*Cõdirentur*,non,condiretur.Item *Prodesse*,non prodest : vt ex autoritate Dionysij dictũ accipiamus. Et iam anteà monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparius iste castigator in rapã transmutauit, quod vulgus ita loquatur. *Hoc ad albicãdam cutem.*] Albicare,Latinũ non est hoc significatu. Ad læuigandam legi debet non Albicandam. Ac mox, *Nam vt supra diximus,erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.*] Hoc nusquã superius dictũ est,& primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus, quamobrem & nos deleuimus.

Cap. IIII. *Quanquam & alibi nascitur, vtilior vrina duntaxat eijcienda.*] Ciendæ,non eiiciendæ.*In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis. Contrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile.Incohoantibus verò recentem corticem cũ melle.*] Hîc fœdissimam deprauationem sustulimus, adiuti exemplaribus antiquis. Legendum enim, Aquam foliis eius decoctis bibere,vel succũ ipsius cyathis binis contra phthiriases : Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle : Nec est necesse addere hanc dictionem, vtile. Pendet enim oratio à præcedenti verbo, Prodest. *Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus, moriuntur.*] Non

multæ

multo mitius hunc locum deprauator tracta-
uit. Castigauimus, vnde & priorem hoc modo, Cætero scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis, impositóque rhaphano scorpiones moriuntur. *Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.*] Scribo, Ex aceto aut sinapi sumpti. *Hippocrates capillis mulierum defluvies fricari rhaphanu.*] Vetus lectio: Capitis mulierum defluuia fricari.

Cap. v. *Et Phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositũ. Vel aridæ farinæ inspersam radicẽ eius Dieuches, &c.* Lege & distingue sic: Et phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c. *Inde quoque est prouerbium.*] Melius, Indéque est prouerbium. Simillimam staphylino herbam ferit, quam alij gingidion vocant. *Tenuius tamen & amarius, eiusdémque effectus est coctum crudúmque stomachi magna vtilitate*] Ex his verbis intelligitur, gingidion coctum eiusdem effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quem staphylini. Sed nihil mirum, si deprauatis verbis & perperam distinctis etiam sensus vitiatus est. Proinde rectius legitur hoc modo: Quã alij gingidiõ vocant, tenuius tantũ & amarius, eiusdémque effectus. Estur coctum crudúmque, stomachi magna vtilitate. *Fastidium abstergit.*] Absterget, grammatista nescio quis mutauit in abstergi, quasi verò alterum Latinè dicatur. *In eadẽ sententia est Diocles.* Lege addendo, In eadem sententia est & Diocles. *Heraclides contrà argentũ viuum dedit, & Veneri subinde offensantem, agrísque se recolligentibus. Hunc Hicesius ideo stomacho vtilem videri dixit, quoniam nemo tres ca-

ceres edēdo continuaret: esse tamen vtilem conualescentibus ad vitam transeuntibus.]Primū Offensanti, legendum pro Offensantem. deinde particula Hunc, superfluit. præterea Vtile, bis mutatum est in Vtilem, non rectè. Apparet enim cicer, inter illa nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat. Cicer erraticum satiuo simile est. Sed grauissimum erratum, quod nescio quis pro Ad vinum transeuntibus, scripsit ad vitam transeuntibus, non sentiens verba hæc de hydroposia ægrorum, & œnoposia intelligenda. *Et quoniam plerosq; similitudo nominum Græcorū confundit, contexemus & de seseli.*] Vetus lectio hîc & in Indice, De sili: nec erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere, quod enim Græci medici σέσελι μασσαλιωτικὸν vocant, apud Marcellum, qui sub Theodosio floruit, Sil Massiliense legitur, Qui mutauit lectionē, putabat sil, pigmēti tātum nomē esse, cum sit vox polysema. *Boum morbis medetur, vel si contritū infunditur.*] Satis erat: Boum morbis tritū infunditur: nec egebāt Pliniana verba tali interpolatore. *Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur.*] Legēdum: Siccatæ autē in vmbra farina tussi & cōuulsis, &c. *Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi, & caligini medentur, magis verò succi inunctione.*] Caligini tantum his verbis remedia traduntur, si legamus ita, vt Plinius scriptum reliquit, nempe sic: Olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur. Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitā oculorum caligini prodesse. *Purgamenta quoque earū cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentiū morsibus inter ipsáque multipedes ex aceto.*] Dele In-

tes

ter, & pro Multipedes, repone Multipedæ, f. morsibus. Ipsásque, videlicet cæpas. *Et si succum ieiuni quotidie edant.*] Succum, superuacanea dictio. *Stomacho vtilia esse, ac spiritus agitationi.*] Lege, Stomacho vtilia esse spiritus agitatione. Apparet eundem castigatorem suprà in hoc ipso capite ex Delacrymatione fecisse Delacrymationi.

CAP. VI. *Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.*] Scribo, Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obduratis. Neque enim hoc ita, vt superius ex autoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliã speciem, quemadmodum est videre in emendatis exemplaribus. *Hulcus aciem hebetans. & in angulo oculi perpetua humor emanans.* Lege, Perpetuo humore manans. Epinyctidis est descriptio. *Sanguinem reijcientibus succus eius cum caule, aut thuris farina, vel acacia datur.*] Scribendum, Cum gallæ aut thuris farina. *Allio magna vis, magna etiam vtilitates, cõtra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.*] In vetustis voluminibus nec Etiam est, nec Quorumlibet. *Aconitum, quod alio nomine pardaliãches vocatur, depellit: item hyoscyamum cõtra canũ morsus. Inque vulnera cũ melle imponitur.*] Vetus & syncerior lectio: A. q. a. n. p. vocatur, debellat, item hyoscyamum, canum morsus, in quæ vulnera, &c. *Attritis corporum partibus, vel intumuerit.*] Scribendum, Vel si in vesicas intumuerint, hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. *Vel si decocta aqua colluantur.* Decocti, non decocta. Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguendo peccatum est, vereor ne Lectori tædiosum sit. *Sic & voci plus confert.*] Plus, redundat. Aut si sanguis etiam

excreetur, vel purulenta sint. *Et pituitæ sub pruna coctum, potū, & cum mellis pari modo sumptū.*] in antiquis voluminibus tantū est, Aut si sanguis excreetur vel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumpum. Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. *Quartanas quoque excutere potū caput vnum cū laserpitij obolo. In vino austero tussim, & alio modo acceptum. Suppurationes quantaslibet sanat fractæ in coctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.*] Omnia hîc confusa ac vitiata, distinguenda emendandáque in hunc modum, ídq; ex fide archetyporum, vt reliqua, Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quātaslibet sanat, fractæ &c. Sensus est, Tussim & hoc modo sanari, & illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. *Iumentis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.*] Iumenta, non Iumentis.

CA. VIII. *Huius lac expissatum*] Scribe Spissatum. *Thyrso & foliis scabritia*] Vetus lectio, Et ipso & foliis scabritia, ipso, s. caule, quod nomen proximè præcedit. *Quidam & satiuis colligūt, succo minus efficaci.*] Melius legetur, Quidā & satiuis colligunt succum minus efficacem. Et tertio inde versu, *Nunc non pauca restant,* Nunc superfluit. Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibétque. *Eadem in causa alterutrinq; modus.*] Lege & distingue: Nec vlla res in cibis auiditatē incitat inhibétq. eadē: in causa alterutraq. modus est. Nūc pulchrè cohærebit quod sequitur: sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt.

CAP. VIII. *Nigræ radices ita in aqua coctæ pru-*

riginem tollunt.]Lege, porriginem tollunt.

Cap.ix. *Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex oleo intinctu sumendam.*]Incorruptior lectio, Ergo vel cum his tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Pendet enim hæc oratio à pręcedente. *Et alij compescere mala corporos.*]Lege adendo & alij verò. *Semen eius tristum auxiliatur contra serpẽtes: fungorúmque venen. In tauri sanguine folia cocta spleneticis, que in cibo data, & crudailita cum sulphure & nitro prosunt.*] O bellum medicum! hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet. Germana lectio est hæc : Contra serpentes, fungorúmque venena, & tauri sanguinem. Folia cocto spleneticis in cibo data &c. *Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus. Qui sunt russi ex his citissimè sanant.*]Lege & distingue: Ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt russi &c. *Elixos assis minus vtiles esse adijciunt.*] Scribo, Adiicit, scilicet Diocles.

Cap. x. *Vesica quoque nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.*] Distingue, castigo sic Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non vescuntur asparagis.

Cap. x. *Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sentẽtiarum autoritate est.*]Varietate, non Autoritate. *Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicũ.*]Lego, Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur : ideoque melius per infinitum legitur absque verbo existimatur. *Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.*] Antiqua

ſcriptura potior, Semen datur & arquatis ex vino albo. Arquatis, id eſt, ictericis.

Ca. XII. *Ocimum quoque Chryſippus grauiter increpuit, inutile eſſe dicens ſtomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.*] Duo verba. Eſſe dicens, aliquis de ſuo adiecit, mirum ni elegantiæ cauſa. *Alij verò ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, qui ederit ocimũ, ſanari non poſſe.*] Vera lectio: Afri verò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſeruari non poſſe. *Secuta ætas alacriter defendit.*] Rectius, Acriter defendit.

Cap XIII. *Seſtius adijcit, hoc ſerpentes fugare.*] Vetus lectio: Sextius adiicit, vſtum ſerpentes fugare. *Multi ſucco eius cum melle attrito inũcti,*] Lege, cum melle Attico. *Dederunt & cum bitumine infrictam.*] Infriatam, nó infrictam. *Item vitiligines vel rugas, ſtrumas, & ſimilia cum hircino & adipe ſuillo.*] Codices veteres: Item vitiligines, verrucas, ſtrumas, & ſimilia, cum ſtrychno & adipe ſuillo.

Cap. XIIII. *Iis commanducatis & impoſitis ſanari elephantiam, ſicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiuſdam experimẽto, propter pudorem faciei illita compertum eſt.*] Elephantiaſin, non elephantiam hunc morbum Plinius vocare ſolet. Legendum igitur pro Elephantiam ſicut, Elephantiaſin, & bene habebit tota oratio. *Mentæ ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis ideo in mammarum miſtura familiares ipſa aceſſere, vt coire denſeréque lac non patiantur.*] Tota via aberratum eſt. Vera lectio eſt hæc: Ideo embammatum miſturæ familiaris. Ipſa aceſcere ac coire denſeréque lac non patiantur. Embammata Græcè vocantur intinctus, ad excitandum orexim inuenti. Recentis

tis succus narium vitia spiritu subducto emendat.) Scribo, Spiritu subductus. *Impetigines quoq. vel si teneatur tãtùm prohibet.)* Intertrigines legẽdũ, queadmodũ est in archetypis. *Morbo regio in vino albo ab alienis datur.)* Lego, à balineis datur.

Cap. xv. *Propter colum quoque bibitur illiniturq. vel penicillis ferues, vel astringitur fasciis.)* Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur fasciis. *Namq; & panibus subigitur.)* Vetus lectio, subditur. Sic cap. 17. Panis etiam crustis inferioribus subditum. *Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.)* Quidam, superuacanea vox est hoc loco.

Cap. xvi. *Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærentibus.)* Melius Cohærescentibus.

Cap. xvii. *Castore taliter demonstrante.)* Vetus lectio: Castor & aliter mõstrabat: vt intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti versu lego, *Vtilẽ.* s. dem õstrabat. *Luxata & contusa in aceto.)* Archetypa. Luxata & incussa. *Vrinam & menstrua ciet.)* Plin. scripsit, Vrinã & menses ciet, sicut paulò pòst, Pythagoræ inter pauca laudatũ, non à Pythagora: quod genus deprauationis frequens est in hoc opere. *Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.)* Lege addendo: E vino radicem eius. Et mox, *Extrahẽdisq; si qua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur)* Rectius Dysẽtericis, & in tenesmo. *Semẽ hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verùm & radicẽ ad renes.)* Castigauimus ad exemplaria hoc modo, Tritum cum menta è vino, radicem & ad renes. *Pythagoras quidem non corripi vitio comitiali in manu habentes.)* Legendum, Pythagoras quidem negat corripi.

Cap. xviii. *Sed satiui albi calix ipse teritur, &*

bibitur somni causa. Semē elephātis medetur.]Scribendum erat,Et è vino bibitur.Item,*Elephantiasi.*non Elephantiis.*Succus & hic,& herba cuiusque.*]Lege,Cuiascunque.Sequenti versu,*Ut lactucis*,non Aut. *Pretorij viri patrē in Hispania baiuli.*]Bauili malim,vt sit loci nomen,quemadmodū dicimus Bilbili,Sacili. *Cum his aurium dolori instillatur.*] Melius,Cum hoc & auriū dolori,cum hoc f.rosaceo.*Sic & folijs ipsis vtuntur ad sacros ignes.Item vulnera cum aceto*]Si sic legamus,& podagrę vnum remediū peribit, nec sacro igni suum, vt oportet, adhibetur.Syncerã lectionem etiānum retinent antiqui codices,Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto.*Experimentum opij est primū odore:syncerum enim perpeti nō mos est.Dein in lucernis.*]Indidem castigauimus & hęc.Syncerum enim perpeti non est. mox in lucernis. Sed hîc Latinitatis grauior iactura est , quàm sensus. Fœdiore mōdo mox pro,*In pustulas coit*, scriptum est,in posca coit, cùm tamen experimentum fiat in aqua,non in posca.

Cap.XIX.*Intersatiua & syluestria mediū genus, quod nisi in aruis esset, spōte nasceretur,rhœam vocauimus & erraticum.*] Lectio vetus magis Plinium sapit, Inter satiua & syluestria medium genus,quoniam in aruis,sed sponte nasceretur, r.u.& e.*Alterū est in syluestribus generibus heraclion:vocatur ab alijs aphron.*]Elegantior est vetus lectio,Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur ab aliis aphron.

Cap.XX.*Dysenteria & vomicis datur ex aceto.*] Nostra exēplaria habent,Estur ex aceto.*Caput inde litum distillationem toto anno nō sentire.*]Illic legitur, Caput illitum ea, distillationem anno toto non sentire. Aliquantò pòst pro, *Coquitur*

diffi-

difficillimè, reposuimus, Coqueretur. Refertur enim ad præcedentem particulam. Tanquam. *Hippocrates vuluarum vitiis id infundi.*] Lege, Infundit. *Duritias omnes vel cocto, vel crudo vtiliter illini putant.* scribo, Putauit, s. Lycus, *Cocto aut per se, aut cum malua aut lenticula.*] Rectius, Vel per se, vel cum malua, aut lenticulo.

Ca. XXI. *Aculeos omneis extrahunt illata cruda, aut cum anetho pota. Decocta verò cum radice sua leporis marini venena restringunt.*] Incorrupta scriptura aliter habet: Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cũ, &c. *Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem syluestre*] Non hoc dicit, Lapathum herbam esse syluestrem, sed præter satiuũ esse etiã aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto, & Est autẽ & syluestre *Foliis aquosis.*] Rectius, Acutis, vt est in veteribus voluminibus. Vnde etiã oxalidem appellatam videri potest. *Oxylapath. semẽ lotum in aqua calesti sanguinem prodest reiicientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodest.*] Prius prodest, redundat. *Radicis tantum altitudine differẽs, & erga dysentericos efficacis effectus, potum, ex vino.*] Veteres codices habẽt, Et erga dysentericos efficaci effectu, potu ex vino. Vt intelligamus hoc quoque differre à reliquis lapathi generibus, quod peculiarem vim contra dysenteriam habeat.

Cap. XXII. *Sensus atque sternutamenta capitis purgat.*] Lege, Sternutamentis caput purgat. *Et vuluarum cõuersionem suffitum excitat odore.*] Melius, Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore. *Addito exiguo oleo & salis*] Scribo, Olei & salis. *Ruptis, conuulsis spasmatũ neruis salutare.*] Spasticis neruis, nõ Spasmatum. *In ouũ inane succum addicit is.*] Rectius, Addit, quam

Adiicit. *Fugat & odore, cominus si vratur.*] Legẽdum, Fugat & odore omnes, si vratur. omnes, s. serpẽtes. *Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.*] Antiqui codices habẽt, Ad iocinerum desideria, familiari Plinio locutione. *Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue in succo potũ.*] Lego, Siue succo potũ. *Epiphoras cũ thure & aqua, aut cũ myrrha. Cũ vino sedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, stomachi solutiones, inspersum polentæ modo.*] Aliter legitur & distinguitur in vetustis codicibus, Epiphoras cũ thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera. stom. s. i. p. m. *Ad iocineris dolores estur cum vua passa, & ad Phthisim vtilissimè. Semine fiũt & eclegmata.*] Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maximè in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in eodem capite, vt in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum: Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisim vtilissimè è semine f. e.

Cap. XXIII. *Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis.*] Lege addendo, P. v. c. v. leni & fœ. menstruis hærentibus.

Cap. XXIIII. *Sed ante discessuri ab hortensibus.*] Elegãtius, sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subtexemus.

EX LIBRO VIGESIMO PRIMO.

CAP. II.

QVin & vocabulum ipsum tardè inde communicatum est.] Inde, superfluit.

Cap. III. *Calare eos primùm instituit P. Claudius.*] Malo veterem scripturam: Primus instituit. *Qui coronã, ipse pecuniáve eius, virtutis ergò arguitur, quam serui equíve meruissent, Pecuniam*

partam lege dicit, nemo dubitauit.] Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legẽ interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. Quam serui, equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia serui ipsi, & equi pecunia parantur. *Ingénsque & his seueritas.*] Hinc, non His. *P. Mutianus, cum demptam Marsyæ.*] Munatius, scribi debet. *Cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius describunt.*] Antiqua exemplaria habẽt: Literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. *Florum quidem P. R. honorem Scipioni tantùm adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinẽ suarij cuiusdã negotiatoris.*] Pro, adhibuit, lege Habuit, pro Suario Serapio: nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. *Nec ei fuit in bonis funeri impensa.*] Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc fateor: sed cùm videam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. Sequenti versu est, *Quáque præferabatur*, non, Quáque parte fer. Et aliquanto pòst pro. *Quod nocerent capiti*, legẽdum, Quæ nocent. *Quoniã & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorũ vi surripiente fallaciter solertiam. Nanque scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipsáque capiti imposita &c.*] Egregiè hoc loco adiuuerũt nostra exemplaria, in quibus ita legitur, In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timen-

te, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsáq; capiti imposita. Est auté perquam familiare Plinio septimo casu orationem claudere. *Quis istas timeret insidias?*] Nihilo peior erat vetus lectio, Quis ita t.i. *Adeo mihi si possim sine te viuere occasio & ratio adest.*] Rectius ironicè, Occasio aut ratio deest.

Cap. IIII. *Contrà genera eius nostri fecere.*] Cõtrà redundat. *Vtilissimum verò plurimis, sed minutissimis spermoniam.*] Pro Spermonia emendati codices habent Spineolam, à spinis denominatam, quemadmodum in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. *Pangaus nanque mons in vicino ferè est.*] Lege Pangæus mons in vicino ferè est. *Negauit centifoliam in coronis addit.*] Antiquior lectio est, In coronas addi. *Quæ Græcula altera est.*] Vetus lectio, Quæ è Græcis altera est.

Cap. V. *Nec vllis florum excelsitas maior.*] Melius, Nec vlli, *Ita odor colórq; e duplex, vt alius talicis, alius staminis.*] Non malè vetus, Et alius calycis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. *Inuenta est in his & ratio inserendi.*] Rectius, Inuenta est & in his. *Mense Martio macerantur vt colorem accipiant.*] Magis placet: percipiant ac si dicat, vt colorem perbibant.

Cap. VI *Calathiana manus autumni, cæteris veris.*] scribo, Cæteræ vis. *Vincit numero foliorum marinam quinque folia non excedentem.*] Quid opus repetere, Folio? satis erat, quinque non excedentem. *Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.*] In antiquis voluminibus legitur, Attenuata. *Prima nobilitas Cilicio croco.*] Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut pauló pòst: *Gaudet calcari*

&

& atteri pede.] Pede, non est in manuscriptis.

Cap. VII. *Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hoc certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon hyacinthum.*] Rectior lectio: Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores, &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauati. At multo plus religionis debetur veterum monumentis. *Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas dies vergit, hebetatur.*] Verior lectio vetus: Quicquid ad meridianas horas dies vergit. *Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est si credimus.*] Vetus lectio: Nisi de pantheris quod dictum est, credimus. Dixit autem hoc l.8.cap.17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. *vt irin atque saliuncam, & quanquam nobilissimi sit odoris vtraque.*] Lego, Quanquam nobilissimi sit odoris vtranque. *Proxima in Macedonia, longissima hac & candicans. Et ex illis tertiũ locũm habet, Africana.*] Lege & distingue, Longissima hæc & candicans: & exilis. Tertium l. h. *Pannonia hanc gignit & Norica.*] Scribo, Norici. alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum. *Supérque catera ad famam etiam dignitatis.*] Legendum, Ad famam etiam ac dignitates.

Cap. VIII. *In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur.* Hæc verba non deprauauerunt modò homines insulsissimi, verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini affluerunt. Scribendum, in quibus vnguento vicisse naturam gaudens

luxuria, vestibus quoque, &c. *Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnante.* Lege, Depugnant.

Cap. IX. *Folia smilacis & edera in coronamenta se dedêre, coronaque, earum obtinent principatum.*] Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quam ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat: Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbíque earum obtinent principatum. *Quia nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.*] Non minor priore hic error, vtcunque sensus manet. Plinius enim longè aliis verbis vsus: Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

Cap. X. *Non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris seratur.*] Seratur, superuacaneum verbum est, natum ex vltima litera maris, & prima dictione sequentis orationis, Erat. *Abrotonum iucundi odoris est, & grauis. Floret æstate.*] Elegantius, Abrotonum odore iucundè graui floret æstate. *Æstiosa enim admodum sunt, & Sole nimio læduntur.*] Hîc particulam necessariam, per incuriam librariorum omissam, denuo adiecimus: Et Sole tamen nimio læduntur.

Cap. XI. *Eruitur post æquinoctium, vernum radicitus, siccatúrque ad Lunam* XXX. *diebus, ita lucens noctibus.*] Lege; Erui siccari, lucere: quòd hæc omnia ex cōmentariis Democriti, referantur. Sequitur enim, Magos Parthorúmque reges vti hac. *Et in Italia quidem, vt diximus post rosam.*] Satis erat, In Italia quidem Coniunctio hîc addita vitiat sermonem. *Cæterum hyacinthus maximè durat.*] Lego, E cæteris hyacin. m. d.

d. *Sed hæc ita, si denulsa crebrò: probibeatur in seminibus.*] Legendum, Prohibeatur in semen abire. Attestantur vetera exemplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. *Alterum candidius, qui ferè nascitur ad tumules.*] Rectius, In tumulis.

Cap. XII. *Hostilia vicus abluitur Pado.*] Melius, Alluitur.

Cap. XIII. *Nos tamen trademus, quæ comperimus. Herba est alba, vexatio quidem iumẽtorum est, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.*] Antiqua scriptura potior: Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. *Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescente.*] Lege, Marescentes. *Aliud genus in eodem Ponti situ viget, ex annona mellis.*] Codices vetusti longè aliud habent: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon appellant. Hi sunt, quos posterior ætas Tzanos vocauit, Laxis contermínos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fidéque Constantinopolitani Imperatoris. *Et in Mauritania Cæsariensi, Gætulia contermina Massylis.*] Emendatior lectio: & in Mauritaniæ Cæsariensi Gætuliæ, contermina Massæsulis, Nam & Getuli, & Massæsuli hanc prouinciam incolebant, quod ipse Plinius suprà docuit. *Remediũ aduersus has vtique non differendum.*] Lege, Remedio, non Remedium. De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui.

Cap. XIIII. *Circunlini aluearia fimo bubulo, vtilissimum. Operculum à tergo esse ambulatoriũ vt properatus intus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearii, prouentus autem sterilis, ne operandi de-*

speratione curam abiiciant. id paulatim reduci oportet fallente operis incremento.]Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterum codicum restituimus, ad hunc modum. Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum: operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci, fallente operis incremento. *Post has Corsicas quoniam ex buxo fit, & habere aliquantam vim medicaminis putatur.*] Lege, Quoniam ex buxo fit, habere quandam vim.m.p. *Inde ligulis eligunt florem id est, candidissima quaque: transfunduntque in vas, quod exiguum marina habeat frigidæ.*] Toties expertus fidem veterum codicum, ne hîc quidem ausus sum ab eis discedere. Illi pro Eligunt, habent hauriunt. Item, quod exiguum frigidæ habeat. *Siccant Sole, Lunáque hec enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant protegũt tenui linteo.*] Melior vetus lectio, siccant Sole, Lunáque, hæc enim candorem facit, siccantes, ne liquefaciant, p.t.l.

Cap. XV. *Maximéque Ægyptus, frugum fertilissima, sed vt sola iis carere possit.*] Non parum detraxit elegantiæ, quisquis hîc particulam Quidam detraxit. Legendum enim: Frugum quidem fertilissima. *Hanc à Nilo metunt.*] Scribo, E Nilo, *Foliis latissimis, etiã si arbores comparentur.*]Rectius Arboreis. *Scandix, come, ab aliis tragopogon.* Vetus lectio, Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur. *Syluestrium duæ species. Vna mitior est simili caule tamẽ rigido, itaque & colis antiquæ mulieres vtebantur exil, quam quidam atractylida vocant.*] Legendum, Itaque & colis

colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q.a.v.

Cap. XVI. *Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno ceriq́ue apta. Est autem mitior iis anthemis, & phyllates. anemone. & aphace.*] Lege, E diuerso stans; anchusa inficiendo ligno cerísque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllantes, & anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad præcedentia.

Cap. XVII. *Perdicio, quam & Æolia & Ægyptij edunt, nomen dedit auis.*] Verior lectio: Perdicium & aliæ gētes, quàm Ægyptij, edūt, Suprà dixerat, Ægyptios præ cæteris gentibus herbis vesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. *Iulio mense secari iubet.*] Lege addendo, Iulio mense toto secari iubet.

Cap. XVIII. *Iunio mense eximi, ante Iulium medium pracipiens.*] Melius, Iunio mense eximi ad Iul. m. p. *Vsus ad nassas marinas, vitilium nexus elegantium.*] In antiquis codicibus tantum est. Vitilium elegantium. *Quanquàm professus efficacißimū esse aduersus calculosos. Eo fœtus fœminas quidē abortus facere nō dubitat.*] Syncera lectio, Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. *Largiori tāta vis expellit eas.* Legendum. Largiori tanta vis, vt expellat eas. *Laudatißimus ex Nabathaa iuncus.*] Non erat opus hîc repetere, Iuncus.

Cap. XIX. *Ita vt à balineis inarescant corpora.*] Scribo. Inarescant corpori. *Lienique & rupcis vulsis prosunt, & menstris fœminarum in vino decocta: Impositaque cum melle neruis pracißi medentur. Cōtrà lichenas & lepras, & furfures in facie emendāt.*] Lege, & distingue. Lieníque &

ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle, neruis præcisis medentur. Sichenas, &c.

Cap.xx. *In hunc locum dilata cum disputaremus de peregrinis arboribus.*] Vetusta exẽplaria tantùm habent, Dilata in peregrinis arboribus, id est, in mentione peregrinarum arborum. *Sistit purgationes mulierum. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus, &c.*] Antiqua scriptura melius. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus, & reliqua. *Crocum cum melle non soluitur.*] Cum redundat. Sequenti versu pro *vino & aqua*, lege, Vino aut aqua. *Collyrio vni nomen dedit.*] Lege addendo, Collyrio vni etiam nomen dedit. *Dentientibus præcipua est, & tussientibus.*] Sribo, Dentiẽtib. præcipuè. *Partem eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum sicuti plantaginis substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrãtur. Rursúsque vt plus operis acquirant. p.e.q.s.l.i.*] Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis: Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursúsque opus quærunt, partem eam, quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. *Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam sisti.* Sistit, verbum superfluit. nam Ciet ad vtrunque refertur.

Cap.xxi. *Coxendicibus imponitur cum vino. Articularibus morbis triũ obolorum pondere, &c.*] Lege addendo non pauca verba: Coxendicibus imponit, & articularibus morbis, & luxatis,

xatis, tritum ac lanæ inſperſum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t.o.p. *Præterea putant vſu eius quandam datam gratiam iis venerémque conciliari.*] Hæc dictio Datam, ſuperflua eſt. Coquitur panis cum farina ordeacea. Lege, Concoquit panos.

Cap. XXII. *Mouet & narium ſternutamenta.* Aridum, non Narium.

Cap. XXIII. *Impoſita hulcerum facit ſtipticam vim.*] Scribe, Hulcus facit ſeptica vi, ideſt, corroſiua.

Cap. XXXI. *Vt radice eius propius admota ſoperentur illam ſopore enecante vim earum.*] Sic ſcilicet Plinius loqui ſolet. Scribo, Soporetur illa ſopore enecans vis earum.

Cap. XXXII. *Nec de cnico ſiue attractylide verboſius diſputetur. Ægyptia herba eſt. & magnum contra venenata animalia præbet auxilium.*] Hãc ſententiam Plinius aliis extulit verbis, quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus: Nec de cnico, ſiue atractylide verboſius dici par eſſet. Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VICESIMO-SECVNDO. CAP. II.

IAm verò infici veſtes ſcimus admirabili ſucco.] Fuco, nõ Succo. *Stãs & in ſicco carpit, quo frugi mundos exculpat vſu alioquin fulgẽtis. Inſtruit luxuria poterat certè innocentius.*] Pro vſu alioquin fulgentis. antiqua ſcriptura habet: His alioqui fulgentibus inſtrui poterat luxuria certè innocentius. *Et in ſacris legationibus quàm verbena.*] Quàm redundat.

Cap. LIII. *Vlli niſi ab vniuerſo.*] ſcribo, Nulli

nisi ob vniuer. distinctione etiam mutata.

Cap. v. *Donatus est ea L. Sicinius.*] L. Siccius, legendum, vt etiem suprà libro octauo monuimus. *Hic Decius postea Cōsul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.*] Lege: Hic Decius postea se Consul imperioso collega, pro victoria deuouit. Intelligendum de Manlio Imperioso.

Cap. vi. *Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hac corona Sertorio etiam cessit.* Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe prôscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. *Cohortibus seruatis, totidémque ad eas seruandas eductu.*] Lege addendo, Tribus cohortibus seru. *Quod & statua eius in foro suo Diuus Augustus scripsit,*] Adscripsit, non Scripsit. *Addidere videndi pretia delicia luxúsque.* Pretio non Pretia. *Aliorum hanc operam esse credimus.*] Vetus lectio : Aliorum hanc operæ credimus. *In quibus ipsius prouidentiam natura.*] Melius, In quibus ipsis, scilicet aculeatis.

Cap. xi. *Hæmorrhoidæ quoque hac dysenteria infusa.*] Scribo, Hæmorrhagiæ.

Cap. xxi. *Imposita verò herba, aut inde omnino respersum protinus mori.*] Antiqua scriptura: Aut vda omnino respersum. Sequenti versu lege addendo: *Vel si herba ipsa. Infantes quoque hulcerati.* Lege, Exhulcerati.

Cap. xxii. *Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi.*] Scribo, Aptissimè dari. *Foliis in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur.*] Legendum, Ferè in quocunque. De bulbis enim accipi debet, non de foliis. *Vtrunque prodesse dysentericis & exhulceratis.*] Melius etiam

etiam exhulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorum: quod sanè periculosius est. *Contra sanguinem tauri demonstrant succo eius vti.*] Paulò elegātius videtur: Demonstrat succum eius. *Optimus quidem ex ijs cibus.*] Vetus lectio magis placet: Optimi quidem hos cibi, vt cum præcedentibus cohæreat. *Si enim caligaris clauus si ferri vel chalybis aliqua rubigo.*] In veteribus tantum est, Ferríve aliqua rubigo.

Cap. XXIII. *Communes in omni eorum genere obseruationes.* Illic legitur, in omni eo genere. *Item hyeme quàm æstate vtilius, verumtamen aquam bibentibus.* Scriptura vetus, Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & cum aquam bibentibus. *Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.*] Lege, Æquè ex aceto. *Qui se eadem causa præcipitauit.*] Scribe, Ea de causa, Mox est, *Coniecturam sæpius fallacem*, non Sæpe.

Cap. XIIII. *Calefacta incitat vomitiones.*] Rectius, Inuitat. *Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporísque custodisset, ille respondit, Intus mulso foris oleo.*] Ad sensum quidem nihil refert, libet tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam: Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r.m.v.i.a. corporísque custodisset. at ille respondit.

Cap. XXV. *Leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo.*] Et hic nihilo peius erat antea, Mirabilem in modum. *Ad iocineris dolores eam in posca positam concoqui opus est.*] Veteres codices melius: Eam cum posca concoqui opus est. *Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stoma-*

ebum vtilu.) Antiqui codices. A farina hordeī distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis. *Datur tepida sorbenda effi aciter prodest.)* Leg: Datur tepida sorbenda efficaciter. *Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.)* Emendata exemplaria habent, Ad habitudinem redactis. vt de hecticis intelligatur. *Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.)* scribēdum, Imponitur. *Amplius hoc oculis imponitur.)* Melius est: Hoc amplius oculis imponitur. *Et per se drachma pondere exinaniunt.)* Lego, Exinanit. s. granum. *Quoniam in aluo non tumesceret.)* Vetus, intumesceret. *Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.)* Antiqua lectio. Cum ouo & passis tribus ouis. Mos est. *Auenacea farina.* non Auenæ farina. *Sitanius, hoc est trimestris.)* Scribe, Hoc est, è trimestri. i. frumento. *Et vini in saccis additus.)* Rectius, In saccos additus. *Fabalium etiam siliquarum cinis.)* Scribo ex veteri exemplari. Siliquarūmque. Nec redundat coniunctio, quando fabalia hîc substantiua vox est: vt alibi quoque apud hunc ipsum autorem. *Sed si largius sumatur, aluus soluitur.)* sed, superfluit. *Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.)* Vetus lectio: Minuere creditur. Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex autoritate medicorum. *Maculas ex toto corpore emendat.)* Particula Ex, superuacanea est. *Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.)* Decocti, non Decoctum. *Si verò ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.)* Adde necessariam particulam Vel. Decoquantur vel satiui. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. *Si verò calesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.* Discoquantur, non decoquantur. sequenti versu verbum *Solent,* redundabat, *Itē fistulis*

fistulis, cum axungia veteri, ne intus addatur.] lege addendo, ita ne intus addatur. *Nascitur inter vitia segetis auena Graeca genere.*] Græcæ superfluit. *Estur & per se, & in patinis cum tenera est recocta.*] Posterius Et redundat.

EX LIBRO VIGESIMO-TERTIO. CAP. I.

ET *ad expiationem sanguinis quoque adhibent non vltra gargarizationes.*] Quid faciũt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, Ad expuitionem sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocant. *Ideo & purgationibus ancipitem temperant.*] Putant, non Temperant. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. *Huius.n.colorẽ nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles pratulit veris asparag s.*] Vetus lectio: Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p.v.a. *Ossa infracta efficaciùs extrahit, quàm supradicta.*] Plinius scripsit, Vel efficacius, id est, efficacius etiam. *Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutásque fieri aues villaticas. Aliter eadem in iumento hominéque phlegma aut sanguinem qui screatur talos circumligata sanat.* Hostibus eueniat ita tractari, vt hîc Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores, vt ne cætera portenta exagitem. Præstat enim synceram indicare lectionem, ex archetypis erutam: Aiunt, si quis villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit circunligata sanat. *Quod sunt candida aut nigra aut inter v-*

trunque alia ex aliјs, in quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.] Emendata lectio: Aut inter vtrunque, aliáque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis vtiliora. *Stomacho minùs quæ sunt dulcia, vel austera. Falerna vtiliora.*] Lege, Austera vel Falerno vtiliora. *Somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit.*] Sic enim legendum ac distinguendum, sublata dictione Accommodatum, quæ redundabat. *In sãguinis fluxione post excisos calculos. & omnes alias rosiones foris in spongia impositum.*] Legendum. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongiã impositum, omni alia, scilicet sanguinis fluxione.

Cap. II. *Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.*] Descensionis, superfluit.

Cap. III. *Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos hulceribus.*] Dele Excrescentibus. *Nam lacrymam quæ ab arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinẽdos censerent, venenum esse prædicãtes.*] Hîc vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniunctim, Nam lacrymam, quæ ex arbore ipsa distillat, Æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Nõ enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potiùs temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitarent, cùm etiam ipsi venenum faterentur. In fine cap. legendum, *Cum decocto lupinorum*, non Lupino.

Cap. IIII. *Fauces exasperat, & venena omnia cohibet: hebetátque.*] Emendatior lectio: Et venena omnia hebetat: absque verbo Cohibet. *Cum pari portione mellis ac opіј.*] Lege Mellis acapni,

capni. *Ceterùm iners & graue sapore corpori.*] Dele superfluam vocem Corpori.

Cap. VI. *Expeditur grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.*] Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g.m.i. *Cytisus vocatur à Græcis.*] Satis erat. Vocatur Græcis, Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. VII. *Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.*] Scribēdum, Perfrigescunt, *Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.*] Lege, Hæmorrhagiam. *Post additur omphacij aridi pōdus sextariorum duorum, aut myrrhæ sextarij vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decocto.*] Hîc sextarij pro denariis sunt suppositi, vt indicant vetusta exemplaria, in quibus sic legitur. Pòst additur omphacij aridi pondus. x. duorum. aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.

Cap. IX. *Lenius succo oleum est ex eodem myrto, & vinum quo nunquam inebriatur.*] Lege addēdo, Lenius & vinum. *Et foliis crematis vtuntur & succo decocto.*] lege, Et succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO.
CAP. I.

SImilis vis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis cōcordia valentium. *Pix oleo extrahitur.*] Hęc dictio concordia nouam orationem incipit, hoc modo, Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrumque pinguis naturæ est.

Ca. IIII. *Emollit, discutit humore, siccat strumas.*] lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. *Hulcera commanducata, impositúque optimè sanari.*] scribo, Commanducato impositóque.

Cap. v. *Defuncta corpora incorrupta conseruat.*] Vera lectio. Incorrupta æuis seruat. De hac locutione & suprà libro xv. monui.

Cap. vi. *Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.*] Vetus & syncera lectio, Chamæpytis Latinè abiga vocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugæ cum abortu nihil est commune.

CAP. VIII. *Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dentur.*] Rectiùs, Diluantur, quàm Dentur, *Aceris radix contusa iocinoris doloribus vtilissimè imponitur.*] Lege, Efficacissimè imponitur.

Cap. IX. *Grauis quidam autor in medicina, virgam ex eadem fractam, &c.*] Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam. Ac mox. *Vulnus infelicem arborem eam appellat.* non, Infelicem eam, arborem.

CAP. XI. *Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.*] lege addendo, Alia est erythrodanus. *Tingentibus & radicula ramos præparat.*] Lanas, non ramos. *Gummi genera diximus.*] Lege, Gummium.

Cap. XIII. *Sed & frutex humilior atque spinosus in Nisyro.*] Scribo, Æquè spinosus, non Atque. *Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remediū est.*] Nisi legas, Cauliculorum ex vino decoctum: neque præcedentia cohærebunt aptè, neque sequentia. *Vel efficaciorem stomaticen prabuere.*] Rectiùs, Præbuerint.

Cap. XIIII. *His subnectemus ea, quæ Græci, &c.*] Non male vetus scriptura. His subtexemus.

Cap. XX. *Atque his nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.*] Antiqui codices habent. Per infurnibulum.

Cap. XXI. *Pythagora verè esse pertinax fama antiquitásque vindicant.*] Duæ voces, Verè esse, redun-

redundant. *Quod fecisse scimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credet?*] Vetus lectio: Quod fecisse Cleemporum cum alia suo & nomine ederet, quis credat? *Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.*] Legendum, Achæmenido colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis, nam & hoc Democritus tradit. *Alio de his aptiore dicturus loco.*] Lege, Dicturis. Abundè sit dicturis.

Cap. XVIII. *Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Ægypto tantùm, & inundatione Nili nascitur.*] Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis: sed ea in Ægypto tantùm & inundatione Nili nascitur.

Cap. XIX. *Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.*] Lege: Qui perunctus est, despuit ad suam dexteram ter. *Tuetúrque, & ab inflammationibus placat.* Scribo: Tuetúrque ab inflammationibus plagas. *Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent*] A balineis, non, E balneis. *Et cùm caro vnguibus excreuerit.*] Increuit, nō Excreuit. *Diocles difficilè parientibus semen eius dedit acetabuli mēsura tritum in nouem cyathis sapa ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.*]O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis. Emendata lectio hæc est: Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO.

CAP. I.

Ipsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gratia gignente eas tellure.] Satis erat dixisse, Medicinæ tantùm gignente eas tellure. Gratia doctulus quispiam de suo adiecit. *Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuanda vita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.*] Codices vetusti, Iuuanda habent, non adiuuandas: & Diu iam hoc, non Diu in hoc. *Omniúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.*] Illic legitur, Omnium vtique vitam.

Cap. II. *Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.*] Pompeij, non additur in emendatis exéplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. *Atque subscripsere effectus.*] Deest vna particula necessaria. Legendum, Atque ita sub. e. *Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multúmque degenerat transcribẽtium sors varia.*] Rectior est antiqua scriptura, Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. *Atque effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominib. defuncti*] Scribo. Aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti. *Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, In eo nanque fœminarum scientiam praualere.*] Malo veterem lectionem. Veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiam præualere. Sic enim interdum, hac parelctica particula Plinius vtitur, vt suprà 22. libro 24. capitis initio, Eam quoque num, quam lamium inter

genera

genera earum appellauimus. Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorum, quicquid rarum est, pro deprauato damnat, suóque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud autores Latinos. Etiam nunc, suppositum sit pro Etiamnum, aduerbium pro coniunctione, quamuis hoc ipsum Etiamnunc, Latinè dicatur, sicut Hodiéque, sed persæpe non suo loco positum reperitur, idque deprauatorum (vt dixi) opera. *Multique Circeios agros, vbi habitauit illa.*] Agros, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt etiam Circeii oppidum in Latino maritimum, & antiqui Latij finis. *Tum etiam cùm rigaretur Ægyptus illa, non tamen esset, postea fluminis limo inuecta.*] Incorruptior est vetus lectio, Cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Ægypto aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, postea litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. *Inde & plerosque video existimare.*] Lego addendo, Ita video existimare. *Sed quare nunc non plures noscantur causa? nisi quòd eas agreste s literarúmque ignari experiuntur, vt pote qui solis inter illas viuant.*] Et hîc vetus potior, sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eos agrestes literarúmque ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant. *Vt radicem syluestris rosæ: quam cynorrhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.*] Atqui Lusitania remotissima est à

Roma, non proxima. Recurrendum est ad archetypa, vbi sic legitur, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fructeto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probè quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit, in lacte, idque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum respectu quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nõnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas. *Alius est, quẽ nos in priori volumine eiusdẽ nominis diximus.*] Legẽdum, Alius est, quàm quos in p.v. Tria enim dracũculi genera monstrauit cap.16. *Aliúdque miraculum exeuntis è terra.*] O temeritatem! quorsum attinebat priorem lectionem mutare, Exerentis se terra? Sed bellè pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, In terram se condentis, pro in terram condentis.

Cap.III. *Stomacacem medici vocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.*] Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum confunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cum aliis in numeris hic quoque locus, & qui proximè sequetur, testes esse possunt. Non solum enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperã distinctum est, sed etiam deprauandi occasio vix aliunde sæpius contingit. Veterum codicum

lectio

lectio talis est: Stomacacen medici vocabant & sceletyrben ea mala. Reperta,&c. *Miror quidem, quæ nominis esset causa, nisi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquã dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britannia fuit quidem, & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi.*] Sequamur & hîc archetypa vetera, & statim multum lucis accedet: Mirórque nominis causam, nisi fortè confines. Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic,&c. *Non fortassis crederet aliquis, cùm hæc nostra friuola quoque existimentur.*] Vetus lectio melior: nũc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis.

Cap.IIII. *Laudatissima herbarum est Homero teste, quam vocari à diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.*] Incorruptior lectio: Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius M.a. Versu penultimo lege. Miréque vt contra venenum, non miréque contra venenum.

Cap.V. *Instillauit auribus surdis succum.*] Antiqua lectio, Auribus olidis. *Cùm exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni*] Fertur, redũdat: pendent enim hæc à præcedenti verbo, Constat *Cui ante omnes plebs adstans plausit.*] Stans, non Adstans. Is fuit non vulgaris honorinã sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. *Antiqui radicem, cortices quam carnosissimos eligebant.*] Melius, Radicem cortice quam carnosissimo seligebant. *Tur-*

gescentémque in longitudinem fingebant. Lege addendo : Turgescentémque acu in longitudinem fingebant. *Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauissimi corticis, ita dantes.*] Vetus lectio, Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant.

Cap. VI. *Alteram lenem scordotin, siue scordion, ipsius manu descriptam.*] Antiqua scriptura, Alteram Lenæus, scordotin, siue cordion : ipsius manu adscriptam. *Atque in alpibus pluribúsque locis in Lycia.*] Emendatiores codices, Et in alpibus verò plurimisque aliis locis. *Medetur & omnium morbis decocta succus.*] Ouium, non Omnium.

Cap. VII. *Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.*] Antiqui codices melius. Sūt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyam inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana denominatam herbam, non à venatrice. *Vis tanta est, vt vel è longinquo succus excipiatur incisa conto. Suscipitur excipulis ventriculo hædino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.*] Non paulo syncerior est antiquorum voluminum lectio, Vis tāta est, vt è longinquo succus excipiatur, incisæ conto subditur excipulus ventriculo hœdino, humor lactis videtur effluere, siccatus cum coit, thuris effigiem habet.

Cap. VIII. *Aliam quoque amplissimam, quam spartaniam vocant. Magna & ea commendatio,*

quòd

quòd in ore eam habentes famem sitimque non sentiant.] Cùm dicit, Magna & ea commendatio, satis apparet quod & alium eius vsum indicauit Plinius, alioqui Et, non habet quod coniungat. Quo fit, vt libenter accedam archetypis, quæ sic habent: Aliam vtilissimam ad ea quæ spasmata vocant. Aliam, scilicet Scythicen. Certè in Indice spartaniæ nulla fit mentio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiam opera nouam herbam hîc subitò enatam Plinio ipsi ne per somnum quidem cognitam. *Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.*] Emendata exemplaria habent, numeroso & lætiore conuictu. *Seruilius Damocrates primus medentium.*] Rectius, E primis medentium. Leuius & quod paulò pòst, Vt dein in balneum descendatur in calidam, scriptum est pro, Vt deinde in balineis descendatur in calidam, *Imponitur in ipsa inflammatione sed imminuta.*] Vetus lectio, Non in ipsa inflammatione.

Cap. IX. *Serpentes necat, cuicunque admota fuerit, & his torporem adfert.*] Exemplaria vetusta, Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Sensus est, eã vim huic quoque cherionarcæ inesse, quàm magicæ illi suprà memoratæ, vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη, ac si dicas, feræ torpor.

Cap. x. *Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent.*] Vetus lectio. Folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica, Et si non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

Cap. XIII. *Quanquam mala in aliis terris mandantur.*] Manu scripti codices habent, In aliquibus terris. *Hæc commanducata, si oculis subinde religetur, plumbum, quod est*

genus vitij ex oculis tollit.] Syncera lectio. Hac commanducata si oculis subinde liniatur, plumbum, quod est genus vitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMO SEXTO.

CAP. I.

Sine dolore quidem vllo aut sine pernicie vitæ.] Elegantius, Sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ. *Nec nisi vsque in ossa corpus exustum esset, non rebellante tædio.*] Et hoc mollius est in manu descriptis codicibus. Ni vsque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. *H.S.C.C. elocasse in eo morbo ad curandum sese.*] Ad redundat. *Duritia rubens variis modis*] Vetus lectio, Varicis modo. *Ad posterum verò nigrescente.*] Lege ad postremum. *Quid hoc esse dicemus?*] Rectius dicamus. *Paruum enim erant homini cætera morborum genera, cùm suprà CCC. essent, nisi etiam noua timerentur. Neque ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.*] In emendatis exemplaribus legitur, Certa morborum genera, non Cætera. Deinde, *Neque ipsi autem*, coniunctione adiecta. Præterea, *Opera sua*, non opere suo.

Cap. II. *Sedere nanque in his scholis auditioni occupatum gratius erat.*] Malim veterem lectionem, Auditioni operatos, id est operam dantes. Sic apud Nasonem, studiis operata Mineruæ.

Ca. III. *Asclepiades ætate Magni Pompeij Rhetorica magister, nec satis in ea arte quæstuosus.*] Nihilo deterior est antiqua scriptura, Orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus,

Ambu-

Ambulationem, gestationésque, cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum prope humanum genus circumegit in se.] Sincera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: Ambulationem gestationes: quæ cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ &c.

Cap. IIII. *Siccentur Æthiopide Pontinæ paludes.*] Adde aduerbium hodie Æthiopide. Transit enim à priscis temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur superuacaneum. Nanque apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boni- que & fortunati gignantur liberi. *Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?*] Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo in aliquo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, Cur nunquam Persarum regi talis est dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem: Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarum regi tales dedit? hoc est, pulchros bonos & fortunatos. Atque ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. *Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúsque, quas ratio dictauerit*] Elegantius: Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasque ratio dictauerit. *Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.*] Parum quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum ex-

emplarium fidem sequi, vbi sic legitur: Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur. *Petris tãtùm adhærens, ut muscus.*] Lege, Totum adhærẽs. Nã & muscus petris totus adhæret. *Proserpinaca cũ muria & ex oleo trita.*] Vetus lectio: Cum muria ex mænis & oleo trita. Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

Cap. v. *Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis. Quinquefoliũ medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.*] In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamẽ nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mẽdis scatet. Itaque totum retexemus nostra exẽplaria sequendo: Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas. Verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterigiis quinque folium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis, &c.

Cap. vii. *Plantago autem per se sumpta in cibo cum lẽte, alicave sorbitione.*] Legendũ, Aut per se sumpta in cibo, aut cũ lẽte alicæve sorbitione. *Capnion herbam qui edẽre, bilem per vrinam trahunt.*] Vetus lectio melior, Capnon, herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt. *Radix verò consiliginis, quam nuper inuẽtam diximus, suũ & pecorum omnium remedium præsens est. Pulmonum vitium vel traiecta tantùm in auricula.*] Et hîc vetus potior: Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula,

Tri-

Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi alludit vnda. Alludit, non Allidit. *Cacuminibus thymo, dulcu, & sitim sedat.*] Mollius est, Dulcis, & sitim sedans.

Cap. VIII. *Psyllium in aqua cum radicibus decoctum.*] Antiqua scriptura, Psyll ũ in aqua, Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur verbum, bibitur, ibidem præcedens. *Natura ei molliendi, siccandi, coquendi.* Rectius, Concoquendi. *Coclearibus quinque additis in cyathis tribus vini.*] Latinius est, In cyathos tres. Sicut mox, *In aquam mulsam addito pondere denariorũ duorum. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.*] Vitia, non Vitalia. *Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.*] Legendum: Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. *Radix eius in aqua mulsa duodecim põdere denariorum.* Nimium sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego x. duorum pondere. Errori occasionem dedit nota denarij. *Scãmonium quoque dissolutionem facit.*] Lege addendo. Dissolutionem stomachi facit. *Virus redolens, fuminosum lingua tactu lactescens.*] Scribo, Gummosum linguæ tactu lactescens. *Quod fit herba farina & tithymali marini succo.*] Lege, erui farina. *A radice foliis põdet.*] Legendum Foliis pendulis. *Farina erui, aut fici.*] Ficis, non Fici, *Foliis tussis priore minus efficax.*] Lege addẽdo: Fit & è foliis tusis, Semen & dentiũ cauis cera includitur. *Colluũtur & dẽtes succo radicis decocta in vino.*] Vetus lectio, Colluũtur & radices decocto è vino. Dentes, repetere superuacaneum est & decocti significatio satis nota. *Et ipsum etiã in asperis nascens.*] Etiam, redundat. *Ita vt si totum acetabuli modo.*] Rectius, Acetabuli modus. *Peucedani succus inflationes & ructus gignit.*] Longè

aliter antiqui codices:Peucedani succus infl i-tiones,ructus gignens. nam & hu. referendum verbum Discu.it,quod proximè præcedit,*Datur in somnum euntibus, addito nitro seu polenta. Simul si post cibũ detur.*]Vera lectio:Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. *In vino ictericis dari atque illini,vtilißimum est.*] Antiqui codices: Hoc in vino enterocelicis dari. Et enterocelarum remedium huic loco magis appositè conuenit,secundum ordinem membrorum. *Itémque genitalium inflãmationem.*] Adde Omnem: Inflammationem omnem. *Symphyti radix illita enterocelas cohibet: Aufert & genitaliũ nomas hypocysthis alba.*] Legendũ, Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitaliũ nomas hypocisthis alba. Nã cohibet, tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas. *Præcipuéque eius vsus ad strangwriam.* Elegantius absque coniunctione, Præcipui vsus. *Verùm largior quoq; inflationes.*] Scribe,Verùm æquo largior inflationes. Et sequenti versu.*Humorem trahit*,non Dolorẽ.*Vesicæ autem callithricon trita similis cumino,medetur & data ex vino albo.*] Vetus lectio,Trita simul cũ cumino,& data ex vino albo.Nec est necesse repetere verbũ Medetur,eodẽ versu præcedẽs,*Paruis è radice foliis quinis*. Meli⁹,A radice.

Cap. IX.*Plurimum remedium esset si virgo imponat.*] Lege,plurimum referre,si virgo imponat.

Cap.X.*Quæ talis est,mollugo vocatur.Similis & asperioribus foliis asparago.*] Scribendum, Quæ talis est, mollugo vocatur, similis,sed asperioribus foliis,asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

Cap.XI.*Ramosã,& interuallis binũm palmorũ.*] Rectius

Rectius, Ramosam ex interuallis, vt binũ palmorum interualla inter ramos intelligantur. *Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in vino cũ sale & o'eo à somno matutino refrigerat.*] Magis placet, quod in vetustis habetur codicibus: Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cũ sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certè hæc lectio magis Pliniũ resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorũ tribunal hũc locũ reiicio, sicut & eum, qui mox subtexetur, *Quinquefolij contrita folia ex vino sumpta diebus xxx. in betonicæ farina pōdo denariorum tredecim cum aceti scillitici cyatho.*] In iisdem codicibus longè aliud legitur, & quidem rectius, quantũ ego video, Quinque folij contrita folia ex vino pota diebus xxxi. Vetonicæ farina pondere x. trium cum aceti scillitici cyatho. *E diuerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbiũ (vt perhibēt) ex aceto naribus tactu peucedani succo.*] Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorem: quē si offendebat soporifera vis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio suo: nunc manet idem scrupulus, neque docet, quo modo sit euphorbium adhibendũ. Sincera lectio in nostris exemplaribus est hæc: Hoc præstante (vt perhibēt) ex aceto naribus tactis peucedani succo. *Eruptiones pituitásque emēdat plãtago.*) Scribo, Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix.

Cap. XIII. *Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.*] Legendũ, Et hoc amplius à vocis aut lateris contensionibus. *Erisithale est flore luteo.*) Lege, Erisithales.

Cap. XIIII. *Spicula sagittariorum extrahit.*] Sagittarum, & non Sagittariorum. *Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verùm etiam viris in vsu est.*] Antiqua scriptura: Verùm iam & viris est in vsu. Cùm dicit Iam, significat nouum eius vsum : apud viros esse, postquam mores degenerare cœperunt. *Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.*] Satis apparet ineptè dici, hyssopum ex oleo fotum. In nostris exemplaribus durat syncera lectio : Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO VICESIMO-SEPTIMO.

CAP. I.

Crescit apud me certè tractatu ipso admiratio antiquitatis.] Libens audirem, quidnam mouerit castigatorem, vt vnam particulam in ipso statim initio detraheret, idque contra fidem archetyporum, quæ sic habent: Crescit profectò, apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis. *Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam etiam cùm homo inuenerit: eandémque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.*] In emendatis codicibus est, Cùm homo inueniret. Ibidem coniunctio geminatur, Et genuisse hæc, & ostendisse. *Verumetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastúsque pecorum & herbas quoque inuicem ostentant.*] Hîc quoque veteres codices à vulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur : Verumetiam mon-

montes,& excedentia in nubes iuga, partúſque eorum & herbas quoque inuicem oſtentante,ſcilicet Romanæ pacis maieſtate.

Cap. II. *Hoc quoque tamen in vſus humanæ ſalutis verter e,ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo aconitum.*]Cùm hæ particulæ, Hoc quoque,nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere.Sed talia permulta paſſim ex interpretum gloſſulis in contextum irrepſerunt.

Cap.III. *Omnia animalia quæ ſint ſalutaria ipſis poſſe ipſa præter hominem.*] Ipſa, non eſt in emendatis exemplaribus, ſenſu nihilominus abſoluto.*Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata,nunc demonſtrare, quale ſit aconitum.*]Rurſus illic minus eſt verborum ac ſyllabarum,nullo tamen ſenſus detrimento, hoc modo: Fas ergo nobis erit,qui nulla diximus venena,monſtrare quale ſit aconitum. Poterant videri caſu aliquot literæ omiſſæ, niſi toties deprehenſa eſſet, quidlibet in quiduis mutandi temeritas,etiam gratis, nulláque occaſione inuitante.

Cap. IIII. *Præterea in Æthiopia naſcuntur, & in Ida.*]Lego, Præter Æthiopiam naſcuntur & in Ida.*Huius vetuſtæ nidor vrinam ciet.*] Scribo, Huius vſtæ nidor vrinam ciet. *Radice vna, ceu palo in terra dimiſſa.*] Rectius, In terram demiſſa. *Vſus in multis & principalis aluum ſoluere, cùm penè ſit ſola medicamentorum, quæ per ſe id præſtant. Confirmat etiam ſtomachum, adeò vt non infeſtet vlla, vis contraria.*] O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quiſquis hunc locum ſuo more interpolauit, pro elegantiſſima Plinij

locutione ſuas nugas ſubſtituens ! Germana lectio hæc eſt : Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cum penè ſola medicamentorum, quæ id præſtant, confirmet etiam ſtomachum, adeò non infeſtet vlla vi contraria. *Vſus eius ad collectiones inflammationéſque : quin emendat omnia quæ helxine.*] Pro quin emendat omnia, veteres codices habent, Et in eadem omnia. *Ambroſia vagi nominis eſt, circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens denſum.*]Pro fluctuans, lege Fluctuati, ſcilicet nominis pro Habens, Habet. *Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.*]Argutior eſt vetus lectio: Anonymos non inueniendo nomen inuenit. *Item ariſtogiton, in vulneribus præclara.*]Hîc ſtupidus aliquis conatus eſt noua metamorphoſi ex medico herbam facere, eíque virtutes, quæ ſunt anonymi, attribuere, cùm ſit legendum, Ariſtogitoni, & ſubintelligendum præcedens participium, Celebrata. Quin & in Indice Ariſtogiton inter externos autores connumeratur.

Cap. v. *Arction aliqui potius arcturum vocăt.*] Potius, redundat. *Sed aſcyron maiores habet ramos, qui aſcyroides vocantur.*]Dele has duas voces, ſed aſcyron: atque ita lege, Maiores habet ramos, quod aſcyroides vocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & ſic magis lectio quadrabit, quòd aſcyroides herbæ nomen ſit, non ramorum. *Coma tritæ veluti cruentata.*]Rectius, Cruentant, hoc eſt, cruorem reddunt.

Cap. VII. *Actæa graui foliorum odore, caulibus aniſi geniculatis*]Vetus lectio; Caulibus aſperis geniculatis.

Cap.

Cap.VIII. *Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino, aut mulsa aqua pota.*] Lege & distingue hoc modo, Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. *Cynosorchin aliqui orchia vocant foliis oleæ, mollibus, ternis, paruisque semipedis longitudinis, in terra stratis.*] Antiqua scriptura, Foliis oleæ, mollibus, ternis per semipedum longitudinis in terra stratis. *Et albi genus chrysolachani traditur.*] Veteres codices, Et aliud genus chrysolachani traditur.

Cap.X. *Caulem habet duorum palmorum.*] Imò cubitorum, loquitur autem de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certè oculis credere cogetur, si hoc modò consulere libuerit.

Cap.XI. *Hippoglossa folia habet figura sylvestris myrti.*] Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. *Aliqui ægonychon vocant. alij Dios pyron, alij Heraclean.*] Vetusta exemplaria pro Heraclean habent Heracleos, vt sit genitiuus, quemadmodum Dios, & subaudias Pyron, ac si Latinè dicas, Iouis Herculisve triticum. *Quod & magis mirer quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.*] Legendum, Quod eò Magis miror.

Ca.XII. *Vis ei styptica & exhulceratrix.*] Scribo, Septica, id est corrosiua, vt nunc medici vocant. Sequenti versu scribo : *In Augustum mensem incurrente,* non in Augusto mense. *Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.*] Vera lectio, Ego species lymphantium hoc modo animorũ esse crediderim. *Foliũ ru-*

ta similis gramini.] Antiqua lectio, Foliis rutæ, semine graminis, De Polygono, siue sanguinaria loquitur. *Mares autem semine tantum differunt, quod est incipiente oliua.* Incorruptiores codices hanc lectionem habent: Mares autem semine tantùm differens, quod est incipientis oliuæ. Marés autem, scilicet partus facit, quod hîc quoque subintelligi debet.

Cap. XIII. *Foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.* Lege, Aduersis inter se. De trichomane loquitur. *Tragonia herba qualis sit, non traditur.*] Vetera exemplaria & hîc in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam & in margine adnotatam; nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. *Tragonis siue tragion nascitur in Creta tantùm insula in maritimis.*] Paulò elegantius est: Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis. *Phrygia omnino non nasci.*] Lege, non innasci.

Finis Annotationum secundi Tomi.

